

*І. ГЕОГРАФІЯ РЕКРЕАЦІЇ ТА ТУРИЗМУ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ
ПИТАННЯ*

УДК 359.09

Смирнов Ігор Георгійович,
доктор географічних наук, професор

Київський національний університет імені
Тараса Шевченка, м. Київ, Україна,
e-mail: smugnov_ig@ukr.net

Бурніс Владислава Сергіївна

Київський національний університет імені
Тараса Шевченка, м. Київ, Україна

*ГЕОГРАФІЧНИЙ АНАЛІЗ РЕСУРСНОЇ БАЗИ ВІЙСЬКОВОГО ТУРИЗМУ
США (XX-XXI ст.)*

Мета. Виконати географічний аналіз ресурсної бази військового туризму США (XX-XXI ст.), тобто відобразити концентрацію відповідних пам'яток за штатами США.

Методика дослідження полягає, по-перше, у наданні короткої характеристики пам'яток військового туризму США на прикладі військових подій XX-XXI ст. (І та II Світових, Корейської та В'єтнамської війн), по-друге, у виконанні географічного аналізу розподілу цих пам'яток за штатами США.

Результати. Виконана коротка характеристика пам'яток військового туризму США на прикладі військових подій XX-XXI ст. (І та II Світових, Корейської та В'єтнамської війн) та складена таблиця (за зразком міжрайонного балансу) розподілу відповідних пам'яток за штатами США.

Наукова новизна. Вперше в українській туристичній літературі надано характеристику ресурсної бази військового туризму США на прикладі військових подій XX-XXI ст. та здійснено її регіональний (географічний) аналіз.

Практична значимість полягає в ознайомленні з головними військовими подіями історії США у XX-XXI ст. та напрямками їх використання в туристичній практиці, а також з регіональними особливостями ресурсної бази військового туризму США XX-XXI ст., що допоможе у визначенні оптимальних туристичних маршрутів для українських туристів.

Ключові слова: військовий туризм, ресурсна база, США, I та II Світові, Корейська та В'єтнамська війни.

УДК 359.09

Смирнов Игорь Георгиевич,
доктор географических наук, профессор

Киевский национальный университет
имени Тараса Шевченка, г. Киев, Украина
e-mail: smugnov_ig@ukr.net

Бурнис Владислава Сергеевна

Киевский национальный университет
имени Тараса Шевченка, г. Киев, Украина

*ГЕОГРАФИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ РЕСУРСНОЙ БАЗЫ ВОЕННОГО
ТУРИЗМУ США (XX-XXI вв.)*

Цель. Выполнить географический анализ ресурсной базы военного туризма США (XX-XXI вв.), то есть отразить территориальную концентрацию соответствующих памятных объектов по штатам США.

Методика исследования заключается, во-первых, в предоставлении краткой характеристики памятных объектов военного туризма США на примере военных

событий XX-XXI вв. (I и II Мировых, Корейской и Вьетнамской войн), во-вторых, в выполнении географического анализа распределения этих памятных объектов по штатам США.

Результаты. Выполнена краткая характеристика памятных объектов военного туризма США на примере военных событий XX-XXI вв. (I и II Мировых, Корейской и Вьетнамской войн) и составлена таблица (по образцу межрайонного баланса) распределения соответствующих памятных объектов по штатам США.

Научная новизна. Впервые в украинской туристической литературе охарактеризована ресурсная база военного туризма США на примере военных событий XX-XXI вв. и выполнен ее региональный (географический) анализ.

Практическая значимость заключается в ознакомлении с главными военными событиями истории США в XX-XXI вв. и с направлениями их использования в туристической практике, а также с региональными особенностями ресурсной базы военного туризма США XX-XXI вв., что может помочь в определении оптимальных туристических маршрутов для украинских туристов.

Ключевые слова: военный туризм, ресурсная база, США, I и II Мировые, Корейская и Вьетнамская войны.

UDC 359.09

Smyrnov Igor Georgiyovych,
Doctor of Geography Sciences, Professor

Taras Shevchenko National University of
Kyiv, Kyiv, Ukraine, e-mail:
smyrnov_ig@ukr.net

Burnis Vladyslava Serhiyivna

Taras Shevchenko National University of
Kyiv, Kyiv, Ukraine

GEOGRAPHICAL ANALYSIS OF US MILITARY TOURISM RESOURCE BASIS (XX-XXI CENTURIES)

Goal. To perform geographic analysis of US military resource base (XX-XXI centuries), that is, to reflect the geographical concentration of relevant monuments in the United States.

The research methodology is, firstly, to provide a brief description of the US military tourism monuments on example of 20th-21st centuries military events (1st and 2nd World, Korean and Vietnamese wars), and secondly, in the geographical analysis of distribution of these attractions along the USA states.

Results. A brief description of the US military tourism monuments is fulfilled on example of military events of the 20th-21st centuries (1st and 2nd World, Korean and Vietnamese wars) and the table is drawn (based on the model of inter-district balance) of relevant monuments distribution along the USA states.

Scientific novelty. For the first time in the Ukrainian tourist literature the characteristic of the resource base of military tourism of the USA is given on the example of military events of the XX-XXI centuries. and its regional (geographical) analysis has been carried out.

Practical significance is to give acquaintance of the US history main military events in the XX-XXI centuries and describe directions of their use in tourist practice, as well as regional features of the resource base of military tourism of the United States in the XX-XXI centuries, that can help in determination of optimal tourist routes for Ukrainian tourists.

Key words: military tourism, resource base, USA, I and II World, Korean and Vietnamese Wars.

Постановка наукової проблеми. Військовий туризм - туризм на місцях боїв і історичних битв, що притягує усіх зацікавлених, а також

ветеранів і родин загиблих воїнів, це відвідання існуючих та історичних військових об'єктів і полігонів, бойових морських кораблів, підводних човнів, катання на військовій техніці, стрільба зі зброї на полігонах і в тирах, участь у військових навчаннях та маневрах тощо. Військовий туризм, як вид активного відпочинку, набув найбільшої популярності у тих країнах, де збройні сили мають сучасну розвинуту технічну базу і тривалу історію. Так, США характеризуються досконалою сучасною військово-технічною базою, і хоча їхня військова історія не така вже й давня, але вона викликає велику цікавість як у вітчизняних, так і у закордонних туристів. Американці дуже поважно відносяться до усіх важливих подій з історії своєї країни. Вагоме місце у цьому списку займають Війна за Незалежність та Громадянська війна США, I та II Світові війни, Корейська та В'єтнамська компанії та інші військові події.

Літературні джерела та публікації. Тема статті в географічному аспекті знайшла недостатнє відображення в географічній та туристичній літературі. Сучасні різновиди туризму, у т.ч. військовий, розкрито у навчальному посібнику М.Кляпа, Ф.Шандора [1]. Стаття продовжує дослідження регіональних аспектів ресурсної бази військового туризму США, зокрема, розпочатих у попередніх публікаціях автора [2;3;4].

Метою статті є розкриття регіональних особливостей ресурсної бази військового туризму США на прикладі пам'яток XX-XXI ст., а саме I та II Світових, Корейської та В'єтнамської війн.

Виклад основного матеріалу. Війна за Незалежність означала початок існування США, як незалежної держави, і сьогодні військово-історичні об'єкти, пов'язані з цим періодом, викликають цікавість не лише у американців, особливо молоді, але й у іноземних туристів. Серед таких об'єктів слід відзначити: Монумент Вашингтона, маєток «Маунт-Вернон», Музей битви «Йорктаун», Національні військово-історичні (мілітарі) парки «Саратога» та «Гілфорд Кортхаус» тощо. Серед військово-історичних туристичних об'єктів США, пов'язаних з періодом Громадянської війни, можна виокремити: Меморіал Лінкольна, Національний музей Громадянської війни США, Національний монумент «Форт Самтер», Національні мілітарі-парки «Геттісберг», «Шайло» та «Віксберг», музеї битв під Антітамі та Петерсберзі.

Хоча на території США майже не проводилося бойових дій під час I та II Світових війн, але країна створила деякі туристичні пам'ятки на честь цих подій, серед яких: Національні музеї I та II Світових війн, Меморіал II Світової війни, авіаційні музеї, що представляють літаки періоду II Світової війни тощо. Протягом останнього століття на території США не проводилося жодних бойових дій, проте сама країна брала деяку участь у війнах на світовій арені Новітньої доби. Насамперед, це такі війни як В'єтнамська та Корейська. В країні є військово-історичні туристичні пам'ятки, присвячені цим подіям, а саме: Меморіал ветеранів Корейської та В'єтнамської війн. Отже, США має потужну ресурсну базу для розвитку

військово-історичного туризму, незважаючи на те, що їхня історія, як незалежної країни, налічує дещо більше, ніж 200 років.

Україна, як молода незалежна держава, але одночасно країна з давньою історією, також може гордитися своєю військовою історією – так, як і США, а може навіть більше. У нашій країні є потужний та різноманітний потенціал для розвитку військово-історичного туризму, адже на її території відбувалося багато військових подій, важливих для історії Європи, всього світу, і насамперед для самої України. Єдине, чого в нас бракує для потужного розвитку військового туризму – ефективної туристичної політики та відповідної підтримки держави. При цьому відзначимо, що у США існує децентралізована туристична система, тобто кожен штат регулює туристичну діяльність самостійно, але при цьому туризм знаходиться в центрі уваги в кожному штаті. Це відноситься і до військового туризму, ресурсна база для розвитку якого постійно вдосконалюється, розширюється, відновлюється і притягує з кожним роком все більше американських та іноземних туристів, зокрема молоді. І хоча у США військова історія коротка, проте вони активно використовують її для розвитку туризму та військово-патріотичного виховання своєї молоді. Тому військовий туризм у США має велике значення, а військові об'єкти заохочують до відвідування не лише внутрішніх туристів, а й іноземних шляхом різноманітної туристичної пропозиції, пілг, безкоштовного відвідування, потужної рекламної інформаційної діяльності тощо. Отже, Україні є чого повчитися у США у сфері розвитку військового туризму, його пропаганди та збереженні ресурсної бази. Співпраця наших країн у військовій сфері згідно Євроатлантичного вектору розвитку України, як незалежної європейської держави, повинна бути доповнена відповідною співпрацею та використанням американського досвіду і у розвитку військового туризму.

Дана стаття продовжує характеристику ресурсної бази для розвитку військового туризму у США. У попередній статті з цієї тематики було розглянуто основні ресурсні об'єкти військового туризму США, що відносяться до періоду XVIII-XIX ст., коли військова історія США характеризувалася такими головними подіями, як Війна за незалежність (1775-1783 рр.) та Громадянська війна (1861-1865 рр.) [2]. У даній статті розглядається ресурсна база військового туризму США XX-XXI ст. Основні військові події цього періоду історії США – це участь у I та II Світових війнах.

I СВІТОВА ВІЙНА — це глобальний геополітичний конфлікт, який набув військового виразу та розвивався головним чином у Європі від 28 липня 1914 р. до 11 листопада 1918 р. Під час цієї війни загинуло понад дев'ять мільйонів вояків та цивільних мешканців. Конфлікт мав істотний вплив на історію XX ст. Сили блоку Антанти на чолі з Французькою республікою, Російською імперією (яка визнала свою поразку перед закінченням війни), Великою Британією і США (з 1917 р.) перемогли держави Четверного союзу (також відомі, як Центральні держави) у складі

Австро-Угорської та Німецької імперій, Болгарського царства й Османської імперії. Королівство Італія приєдналася до блоку Антанти у 1915 р. Війна спричинила розпад чотирьох імперій: Австро-Угорської, Німецької, Османської і Російської. Німеччина втратила свої колоніальні території та стала республікою, так як і новостворена Турецька республіка. Також з'явилися такі незалежні країни, як Фінляндія, Польща, Чехословаччина, Естонія, Латвія, Литва та Королівство Сербів, Хорватів і Словенців. На політичній мапі світу в результаті I Світової війни відбулися й інші зміни. США, будучи позаблоковою державою, спочатку визнали свій нейтралітет у I Світовій війні, проте, в силу низки внутрішніх та зовнішніх чинників, 6 квітня 1917 р. США офіційно оголосили про участь у війні на боці держав Антанти. США брали найбільш активну участь у бойових діях на Західному фронті з жовтня 1917 р. до закінчення війни. Незважаючи на початкову політику нейтралітету, США були одним з головних постачальників зброї, амуніції та іншого військового спорядження, а також продовольства та різного пального до Великої Британії та інших держав Антанти. З офіційним оголошенням стану війни Центральним державам, Сполучені Штати мобілізували та скерували до Європи більш, ніж 4 млн військовослужбовців, а втратили - близько 110 тис. осіб. Оскільки, на території США в період I Світової війни не здійснювалося бойових дій, то і військово-туристичних пам'яток, пов'язаних з цією подією в країні відносно небагато. Серед них слід відзначити (табл.1):

1. Національний музей і меморіал I Світової війни (National World War I Museum and Memorial), м. Канзас (штат Міссурі). Незабаром після I Світової війни керівництво міста Канзас утворило Асоціацію «Меморіал Свободи» (The Liberty Memorial Association), з метою створення пам'ятника чоловікам і жінкам, які брали участь у війні. У 1919 р. мешканці міста зібрали понад \$2,5 млн за десять днів. Завдяки цим коштам було споруджено відповідний меморіал. Національний музей I Світової війни був відкритий значно пізніше - у 2006 р., з тих пір його відвідали близько 3 млн осіб, серед яких був і экс-президент США Б. Обама. Сьогодні музей працює як некомерційна організація, присвячена вшануванню тих, хто брав участь у Великій війні. Цей об'єкт військового туризму заохочує різноманітну туристичну аудиторію своїми освітніми програмами та виставками, цікавими історичними артефактами (які збираються та зберігаються за найвищими фаховими музейними стандартами) та реконструкціями подій I Світової війни. Головна галерея музею пропонує туристам постійну експозицію «Світова війна 1914-1918 рр.». Перед входом до Головної галереї музею споруджено скляний міст над маковим полем, на якому висаджено 9 тисяч маків, при цьому кожна квітка символізує тисячу загиблих, а всі разом - 9 млн жертв I Світової війни. Також музей пропонує різноманітні «онлайн-виставки», а коли виставка уже закінчилася, її переміщують на веб-сайт, тим самим зберігаючи інформацію після закінчення виставки [5].

Табл. 1.

Географія ресурсної бази військового туризму США (XX-XXI ст.)¹

№	Штат	Місто	Пам'ятка (назва)	
			українською	англійською
I Світова війна (англ. I World War)				
1.	Міссурі	Канзас	1.1.Національний музей і меморіал I Світової війни	II National World War I Museum and Memorial
2.	Іллінойс	Вітон	2.1.Музей Першої дивізії	First Division Museum
3.	Вірґінія	Арлінгтон	3.1.Могила Невідомого солдата, загиблого у I Світовій війні	Tomb of the Unknown Soldier of the World War I
II Світова війна (англ. II World War)				
4.	Федеральний округ Колумбія	Вашингтон	4.1.Меморіал II Світової війни	The World War II Memorial
5.	Луїзіана	Новий Орлеан	5.1.Національний музей II Світової війни	The National World War II Museum
6.	Нью-Джерсі	Кейп-Мей	6.1.Музей авіації «Вайлдвуд»	The Naval Station Wildwud Aviation Museum
7.	Вашингтон	Сіетл	7.1.Льотний музей	The Museum of Flight
8.	Каліфорнія	Індепенденс	8.1.Історичний парк «Манзанар»	Manzanar Historic Site
9.	Массачусетс	Фоллз Рівер	9.1.Музей «Бухта броненосців»	The Battleship Core Museum
10.	Коннектикут	Гротон	10.1.Військово-морська база підводних човнів Нью-«Лондон»	The Naval Submarine Base «New London»
Корейська та В'єтнамська війни (англ. Korean and Vietnam Wars)				
11.	Федеральний округ Колумбія	Вашингтон	11.1.Меморіал ветеранів Корейської війни	The Korean War Veterans Memorial
			11.2.Меморіал ветеранів В'єтнаму	The Vietnam Veterans Memorial
Інші об'єкти (англ. Other objects)				
12.	Вірґінія	Арлінгтон	12.1.Арлінгтонський національний цвинтар	The Arlington National Cemetery
			12.2.Будівля Міністерства оборони США «Пентагон»	The Pentagon

¹Авторська розробка за [3]

2.Музей Першої дивізії (First Division Museum), м. Вітон (штат Іллінойс). Ще з часів Громадянської війни Збройні сили США існували на тимчасових і добровільних засадах, але I Світова війна довела необхідність у регулярній, постійно діючій армії. Перша стрілецька дивізія у Збройних

силах США була створена спеціально для бойових дій у Європі, тому вона пишеться з великої літери. Протягом тривалого часу її чисельність коливалася у межах від 10 000 до 28 000 солдатів. На сьогоднішній день, вона є найстарішим підрозділом Збройних сил США, який продовжує своє існування, починаючи з 9 червня 1917 р. та має свій музей. Головний зал «Музею Першої дивізії» знайомить відвідувачів з її історією, починаючи з періоду Громадянської війни до участі у бойових діях I Світової війни [6].

II СВІТОВА ВІЙНА - наймасштабніша світова війна в історії людства. Почалася 1 вересня 1939 р. і тривала до 2 вересня 1945 р. Ця війна значно вплинула на долю людства. В ній брала участь 61 країна (80% населення Землі). Військові дії відбувалися на територіях 40 країн, переважно Європи, було мобілізовано 110 млн осіб в усьому світі. Загальні людські втрати досягли 50-55 млн, з них загинуло на фронтах 27 млн осіб. Офіційно США вступили в II Світову війну 7 грудня 1941 р. після нападу Японії на американські військові бази в Перл-Харборі (Гавайські острови), Філіппінах, островах Гуам, Уейк і Мідуей. Діяли американські війська на території Франції (головним чином, у Нормандії), Італії, Тунісу, Алжиру, Марокко, Німеччини, Нідерландів, Бельгії і Люксембургу, а також у Тихому океані і Південно-Східній Азії. США втратили в II Світовій війні 418 тис. вояків. Найбільші втрати Збройних сил США були під час Арденнської операції — 19 тис. осіб. Після неї за кількістю втрат йдуть Битва за Окінаву, Нормандська операція (Overlord), Битва при Монте-Кассіно і Битва за острів Іводзіму в Тихому океані. Без вісті зниклими під час II Світової війни все ще вважаються 74 000 американських вояків. З участю США у II Світовій війні пов'язані такі військово-історичні туристичні об'єкти (табл.1):

1. *Меморіал II Світової війни (The World War II Memorial)*, м. Вашингтон (округ Колумбія). Цей меморіал, відкритий у 2004 р., вшановує мільйони військових, які служили у Збройних силах США під час цієї війни та більш ніж 400 тисяч загиблих, а також усіх, хто підтримував військові зусилля вдома. 56 гранітних колон символізують безпрецедентну єдність американської нації під час II Світової війни. Вони уособлюють штати і території США того періоду (з Федеральним округом Колумбія). Кожна колона прикрашена написом із назвою штату або території, а також двома бронзовими вінками – з колосків пшениці та гілок дуба. Колони розташовані в порядку вступу штатів до складу США. Їх з'єднують бронзові мотузки, як символ об'єднання нації. Основні архітектурні об'єкти Меморіалу - Меморіальна площа та Райдужний басейн. Створення Меморіалу здійснювалося переважно за рахунок приватних пожертвувань. Сума внесків становила понад \$ 197 млн, у т.ч. \$ 16 млн від федерального уряду. Меморіал – це пам'ятник бойовому духу, жертвності і відданості американського народу спільній обороні нації у II Світовій війні, а також захисту миру і свободи у світі від тиранії [7].

2. *Національний музей II Світової війни (The National World War II Museum)*, м. Новий Орлеан (штат Луїзіана). Експонати цього музею

показують глобальний масштаб війни. Висвітлено роль не тільки світових лідерів, а й звичайні будні громадян США, які мужньо пережили період цієї війни. У його сховищах зберігаються близько 100 000 експонатів. Серед них: військові однострої, зброя, транспортні засоби, медалі, щоденники, листи, твори мистецтва, світлини та пам'ятні подарунки ветеранів музею [8].

3. Музей авіації «Вайлдвуд» (*The Naval Air Station Wildwood Aviation Museum*), округ Кейп-Мей (штат Нью-Джерсі). На виставці у музеї представлено літак-торпедоносець «Avenger» з часів II Світової війни, на додаток до нього туристи можуть побачити гвинтокрили, що використовувалися у В'єтнамській війні. Також музей пропонує відвідувачам 26 літаків, до кабін яких можуть залізти всі бажаючі та відчути себе справжніми льотчиками. Також туристи можуть спробувати свої сили у симуляторі польоту, який дозволяє їм справдити свої навички у якості пілота літака [8].

4. Льотний музей (*The Museum of Flight*), м. Сіетл (штат Вашингтон). Цей музей є найбільшим авіаційно-космічним музеєм у світі, й при цьому ще - безкоштовним. Він був створений за часів II Світової війни. У його колекції - 175 літаків і космічних апаратів, тисячі артефактів та рідкісних фотографій, сотні експонатів та велика бібліотека. Музей пропонує туристам різноманітні екскурсії та розваги, у т.ч. 3D кінотеатр, ракетні тренувальні курси, симулятор польоту, театр історії (про видатних американських пілотів періоду II Світової війни), аудіо та звичайні екскурсії тощо [8].

5. Історичний парк «Манзанар» (*Manzanar Historic Site*), м. Індепенденс (штат Каліфорнія). Це один із «таборів для інтернованих» - американців японської національності у США під час II Світової війни, коли десятки тисяч американців японського походження, у т.ч. дорослі та діти, були розміщені у подібних таборах на заході країни. У США називали це «добровільним переселенням». Довгий час воно вважалося «маленьким брудним секретом» США, аж до тих пір, коли президент Р. Рейган підписав законопроект «Про реституцію» у 1988 р., назвавши цей захід «великою помилкою». Нині на місці колишнього табору створено історичний парк «Манзанар», де туристам пропонуються екскурсії, що знайомлять з умовами життя інтернованих та з цією подією американської військової історії взагалі [8].

6. Музей «*Battleship Cove*», м. Фолл Рівер (штат Массачусетс). Цей музей (у перекладі «Бухта броненосців»), володіє найбільшою у світі колекцією морських суден часів II Світової війни. Усього за один день туристи можуть випробувати себе у ролі моряка не лише на одному, а на декількох військових кораблях [9].

7. Військово-морська база підводних човнів «Нью-Лондон» (*Naval Submarine Base «New London»*), м. Гротон (штат Коннектикут). База займає площу понад 680 акрів, має 11 причалів для підводних човнів та 15 причалів для атомних підводних човнів. Доступ туристів на саму базу

обмежений, зате дозволений на підводний човен-музей. При цьому вхід та паркове місце безкоштовні. Серед співробітників музею є бувші моряки-підводники, які можуть відповісти на питання туристів щодо підводного життя та поділитися цікавими історіями з свого нелегкого фаху [10].

Протягом останнього століття на території США не проводилося жодних бойових дій, проте сама країна брала активну участь у війнах на світовій арені Новітньої доби. Насамперед, це такі війни як В'єтнамська та Корейська. У межах країни є військово-історичні туристичні пам'ятки присвячені цим подіям (табл.1). **КОРЕЙСЬКА ВІЙНА** — збройний конфлікт між Корейською Народно-Демократичною Республікою та Південною Кореєю, який тривав з 25 червня 1950 р. до 27 липня 1953 р. Цей конфлікт часів Холодної війни розглядався, як опосередкована війна між Сполученими Штатами Америки і Організацією Об'єднаних Націй, які підтримували Південну Корею, та Народно-Визвольною Армією Китаю і військово-повітряними силами Радянського Союзу, які підтримували Північну Корею. Загроза виникнення ядерної війни спонукала СРСР і США шукати вихід з цього конфлікту. Складні переговори завершилися підписанням у 1953 р. перемир'я між командуванням військ ООН, з одного боку, і представниками КНДР та китайських народних добровольців - з іншого. За повідомленням газети «Нью-Йорк Таймс» від 21 липня 1953 р. офіційно оголошені втрати США у цій війні становили 37 904 вояків загиблими, полоненими та зниклими безвісти. 27 липня 1995 р. у м. Вашингтоні був відкритий *Меморіал ветеранів Корейської війни* (*The Korean War Veterans Memorial*) [11]. Центральна композиція меморіалу — це 19 фігур американських солдатів, зроблених з нержавіючої сталі, що ніби повільно просуваються серед зелених хащ корейських гір. Ці 19 фігур відбиваються на гранітній стіні і таким чином кількість вояків візуально подвоюється. Число 38 символізує 38-у паралель, що поділила країну на дві діаметрально протилежні частини — комуністичну Північ і демократичний Південь, що існують і нині. На гранітній стіні — портретні зображення близько 2,5 тисяч учасників Корейської війни. Поруч із фігурами солдат — меморіальний басейн круглої форми, біля якого на гранітних блоках вибитий напис “Freedom is not for free” (Свобода - не є безкоштовною), а також вказана «ціна» свободи, тобто кількість жертв цієї війни із боку миротворчих сил ООН.

В'ЄТНАМСЬКА ВІЙНА (26 вересня 1959 – 30 квітня 1975 рр.) - війна між комуністичним Північним В'єтнамом (підтримуваним СРСР та КНР) і Південним В'єтнамом (підтримуваним США, Австралією, Новою Зеландією, Південною Кореєю тощо). Війна почалася як неоголошена терористична та диверсійна «партизанська» війна у Південному В'єтнамі. Надалі до неї офіційно на державному рівні приєдналися Північний В'єтнам, з одного боку, та США з деякими країнами — з іншого. З розвитком подій В'єтнамська війна поширилася і на сусідні країни — Лаос та Камбоджу. Американська військова підтримка Південного В'єтнаму у 1964—1975 рр. являла собою найбільший збройний конфлікт в період

після II Світової війни, що таїв у собі світову загрозу. Ця війна не користувалася підтримкою американського народу, особливо молоді, що і відбилася у спорудженні *Меморіалу ветеранів В'єтнаму (The Vietnam Veterans Memorial)* у м. Вашингтон, округ Колумбія. Рішення звести цей пам'ятник було прийняте в квітні 1979 р., рівно через 4 роки після закінчення В'єтнамської війни. Цей меморіал ще під час проектування викликав протести. Чиновники навіть відмовлялися відводити землю під це будівництво. Минув час, і сьогодні, на думку Американської асоціації архітекторів, він входить до 10 найвизначніших меморіалів США. Меморіал складається з двох стін, занурених у землю, завдовжки 75 м кожна, зведених з чорного граніту. На момент відкриття меморіалу в 1983 р. на ньому було зафіксовано 58191 прізвище. Кожен з променів стіни складається з 72 пронумерованих панелей. Завдяки цій системі легко знайти потрібне ім'я загиблого солдата або офіцера. Імена вказані за хронологією загибелі військовослужбовців, починаючи з 1959 р. Список закінчувався 15 травня 1975 р., оскільки саме цього дня загинули 18 морських піхотинців, які стали останніми жертвами В'єтнамської війни. Біля стіни нині багато записок, національних прапорців, багато хто з відвідувачів молиться. На чорно-червоному плакаті, що лежить на плитах доріжки, написано «Ми вас не забудемо!». Останні прізвища були додані до стіни 4 травня 2010 р. під час урочистої церемонії. Ці шестеро померли вже після війни через військові поранення або травми. Нині на стіні вказано 58 272 прізвища, у тому числі восьми жінок. Приблизно 1200 з них зникли безвісті.

На усіх військових меморіалах в Америці можна звернути увагу на те, з якою пошаною і теплотою ставляться американці (від маленьких діточок до їх дідусів і бабусь) до військових ветеранів. Америка пам'ятає своїх загиблих солдат та опікується їх близькими, наприклад, сім'ї загиблих у військових конфліктах повністю забезпечені, діти вчать безкоштовно тощо. У США є одне унікальне місце, у якому зібрані поховання військових та їх родин усіх періодів військової історії країни, а також людей, які зробили значний внесок в історію США, – це *Арлінгтонський національний цвинтар (The Arlington National Cemetery)* у м. Арлінгтон (штат Вірджінія). Необхідність такого меморіалу країна відчувала в роки Громадянської війни. Розвиток бойової техніки призвів до небаченого кількістю жертв – понад 600 тисяч. Під час Війни за незалежність загиблих ховали на сільських цвинтарях, але для Громадянської війни з її масовими втратами вояків такий спосіб вже не підходив. У 1862 р. Конгрес США прийняв закон, що дозволяв уряду купівлю земель під поховання солдатів Півночі. 13 травня 1864 р. тут поховали першого солдата. Цей день вважається датою заснування Арлінгтонського цвинтаря. До сьогоднішнього дня тут з почестями поховано понад 400 тисяч осіб. Право на поховання на ньому мають американці, нагороджені медалями, учасники збройних конфліктів і члени їх сімей, військові у відставці, президенти, голови Верховного суду. Жалобні церемонії проходять щодня,

крім вихідних, по 27-30 церемоній в день. Могили невідомих солдатів за будь-якої погоди охороняє почесний караул. Варта змінюється влітку кожні півгодини, ритуал красивий і складний: солдат марширує, замирає рівно на 21 секунду, виконує різкий поворот. Двадцять одна секунда нерухомості символізує двадцять один артилерійський залп, вищу військову честь. Левова частка могил - однакові маленькі надгробні плити. Але розташовані вони так, що з будь-якої точки огляду вони утворюють ідеально правильні прямі лінії. На території цвинтаря знаходиться також музей - Арлінгтон-Хауз, та Меморіальний амфітеатр, збудований з білого мармуру. У дні Пам'яті і Ветеранів в останньому відбуваються урочисті церемонії за участю президента США та інших державних осіб. Поруч з Меморіальним амфітеатром розташована могила загиблого в I Світовій війні невідомого солдата. Перед нею знаходяться ще три плити. Це могили невідомих бійців часів II Світової, Корейської і В'єтнамської війн.

До військово-історичних об'єктів США відноситься і будівля Міністерства оборони - *Пентагон (The Pentagon)* у м. *Арлінгтон (штат Вірджінія)*. Будівництво цієї будівлі, що одержала назву Пентагон (в перекладі з грецької - "п'ятикутник") завершено 15 січня 1943 р. Величезна споруда повинна була вміщати понад 30 000 працівників, які працювали над тим, щоб Америка перемогла у II Світовій війні. У Пентагоні більше 17 миль коридорів, і він досі залишається найбільшою офісною будівлею у світі і символом військової могутності США. Будівля Пентагону являє собою у плані рівнобічний п'ятикутник. Довжина кожної зі сторін однакова і дорівнює 281 м, а периметр будівлі досягає 1,5 км. Якщо скласти загальну довжину коридорів споруди, то вийде досить значна цифра — 28 км. Площа п'яти надземних поверхів Пентагону становить 604 тисяч кв. м. Зазначимо, що будівля не закінчується надземною частиною, висота якого дорівнює 23,5 м, - під землею розташувалися ще два поверхи. Незважаючи на те, що з часів побудови Пентагону пройшло більше півстоліття, він досі вважається найбільш ергономічною спорудою у світі: потрапити в будь-яку її точку по периметру можна всього за сім хвилин. Саму будівлю перетинають 10 коридорів, які об'єднують 5 п'ятикутників, що йдуть від центру. У Пентагоні приймаються найважливіші військові рішення США, також тут укладаються найдорожчі контракти військової промисловості США [12].

Регіональний розподіл ресурсної бази військового туризму США (XX-XXI ст.) показано в табл.2. Як видно, у США нараховується 14 об'єктів, пов'язаних з військовими подіями, де вони брали участь у XX-XXI ст., а саме — з II Світовою війною — 7, I Світовою війною — 3, з Корейською війною — 1, В'єтнамською війною — 1, інших об'єктів — 2. За штатами їхній розподіл торкається 8 штатів (включаючи Федеральний округ Колумбія), при цьому найбільше об'єктів зосереджено як раз в останньому (3) та штаті Вірджінія (3), в решті штатів - по одному об'єкту. Об'єкти, що знаходяться в Федеральному окрузі Колумбія відносяться до II Світової (1), Корейської (1) та В'єтнамської (1) воєн, а ті, що у штаті Вірджінія — до I

Світової війни (1) та інших об'єктів (їх 2 - це Міністерство оборони США «Пентагон» та Арлінгтонський цвинтар). По одному об'єкту, пов'язаному з I Світовою війною, мають штати Іллінойс та Міссурі (крім штату Вірджинія), по одному об'єкту, пов'язаному з II Світовою війною мають штати Луїзіана, Нью-Джерсі, Вашингтон, Каліфорнія, Массачусетс і Коннектикут.

Табл. 2.
Регіональний розподіл ресурсної бази військового туризму США (XX-XXI ст.)¹

№	Штати	Усього об'єктів	У тому числі пов'язаних з				
			I Світовою війною	II Світовою війною	Корейською війною	В'єтнамською війною	Інші об'єкти
1	Федеральний округ Колумбія, м.Вашингтон	3		1	1	1	
2	Вірджинія	3	1				2
	Іллінойс	1	1				
3	Луїзіана	1		1			
	Міссурі	1	1				
4	Нью-Джерсі	1		1			
5	Вашингтон	1		1			
6	Каліфорнія	1		1			
7	Массачусетс	1		1			
8	Коннектикут	1		1			
	РАЗОМ	14	3	7	1	1	2

¹ Авторська розробка за табл. 1.

Американський досвід використання військово-історичних туристичних ресурсів має важливе значення в Україні у сучасних умовах. Новий туристичний напрям - військовий (або мілітарі-) туризм останнім часом у нашій країні набирає обертів. Цей вид туризму безпосередньо стосується військової тематики в минулому і сьогодні. Як правило, основна мета будь-якого мілітарі-туриста - отримати максимум інформації про той чи інший період історії, відзначений військовими діями. До таких дій можуть бути віднесені середньовічні битви в околицях замків, таких як Бронецький, Квасівський, Мукачівський, які пережили безліч видатних битв. Інші цікаві події - закарпатські повстання XVI - XVIII ст., серед яких повстанський рух опришків, військові походи Богдана Хмельницького та Івана Мазепи, оборона та захоплення турками Кам'янця-Подільського, пам'ятники і поховання з часів I та II Світових війн, меморіал під Крутами тощо. Цікаві військові програми у межах військового туризму проводяться під Києвом, Львовом та Ужгородом (Деснянський, Яворівський, Ужгородський полігони). Можливості військового туризму в Україні за - це стрільба і водіння танка, бойових машин піхоти. В Україні офіційно відкритий другий у світі (після США) Музей Ракетних військ стратегічного призначення, а пускову шахту глибиною 30 м у Миколаївській області щорічно відвідують 6-7 тисяч осіб. Військовий туризм - це можливість відчути себе повноцінним членом екіпажа і пройти армійські навчання. Військові тури по Україні дають можливість туристам

постріляти з легендарних «Нагана», «ТТ», «Калашникова», карабіна СКС, бойової снайперської рушниці, і навіть кулемета НСВ. Льотні військово-туристичні програми в Україні вимагають серйозної фізичної і психологічної підготовки туристів. Політати на діючих військових винищувачах і штурмовиках СУ-27УБ, МіГ-29УБ, Л-39, вертольоті Мі-8 можна з аеродромів Міноборони України у Миргороді, Івано-Франківську, Умані. Військово-історичний туризм в Україні відомий історичними музеями і заповідниками, присвяченими окремим подіям історії, так як і у США. Наприклад, подорож на острів Хортиця, як вид військово-історичного туризму, дозволить туристам побачити давнє розташування та козацьке життя Запорозької Січі. Немало військово-історичних можливостей надають історичні музеї Києва, Одеси, Львова, Дніпра, Харкова тощо.

Одним з найпопулярніших в Україні мілітарі-маршрутів є лінія Арпада в Закарпатті. Це військово-оборонна система німецької армії та її союзників (Угорщини) під час Другої Світової війни, укріплена потужними інженерними спорудами, створена вздовж старого державного кордону, який простягався через весь Карпатський хребет довжиною понад 300 км. з 30 вузлами ешелонованої оборони вглиб на 100-120 км. Оборонна система отримала назву на честь князя Арпада, який у 889 році 38 об'єднав угорські племена і заснував угорську державу. Будівництво цієї системи було розпочато в 1940-му і продовжувалось до 1943 р. Велика кількість інженерних споруд Хустського напрямку знаходиться на території Національного природного парку "Синевир" у Закарпатській області. Це є численні протитанкові піраміди і загородження, мінні поля, залізобетонні і дерев'яно-земляні споруди (бункери), доти, дзоти, бліндажі, склади тощо. Між селами Синевир і Синевирська Поляна й зараз знаходиться понад сто залізобетонних бункерів, які ще добре збереглися, протитанкові піраміди, залишки окопів тощо. В НПП "Синевир" створено туристичний маршрут, який так і названо "Лінія Арпада". Тут можна більш детально ознайомитись з історією цієї оборонної системи. А на одному з об'єктів колишньої оборонної системи "Лінія Арпада" – залізобетонному бункері – зусиллями НПП "Синевир" з хвойного бруса зведено ще два поверхи та оригінальний дах. В результаті цей казковий будиночок, який служить за мотель і називається "Бункер", тепло приймає туристів на відпочинок. У вересні 2013 р. у НПП "Синевир" відбулося відкриття військово-історичного музею "Лінія Арпада", який дає змогу розширити і зміцнити туристичні та культурні взаємозв'язки між Україною та Угорщиною. Істотно, що саме на Закарпатті в с. Гукливі в 2009 р. відкрився перший в Україні, та й у всьому СНД, мілітарі-готель "ГрінГоф". Кожна з 9-ти кімнат готелю присвячена одній з 8 військових ліній, які свого часу проходили територією Закарпаття, серед яких і лінія Арпада. Вартість номера - від 250 грн зі сніданком і трансфером з вокзалу. У садибі працює ресторан закарпатської кухні. Цікаво, що військовий туризм – не новина для країн ЄС, де працює 14 асоціацій військового туризму. Те саме

стосується і США, і Китаю, який купує застарілу військову техніку і влаштовує у ній музеї. Роботу туристичного мілітарі-напрямку координує Всесвітня асоціація військового туризму, штаб-квартира якої знаходиться в Парижі.

Висновки. Проведений географічний аналіз ресурсної бази військового туризму США (XX-XXI ст.) дозволив виявити основні туристичні об'єкти, присвячені участі США у I та II Світових, Корейській та В'єтнамській війнах, а також два інших об'єкта (Міністерство оборони США «Пентагон» та Арлінгтонський цвинтар). Серед них - три пам'ятки, пов'язані з подіями I Світової війни (Національний музей і меморіал I Світової війни у м.Канзас, штат Міссурі; Музей Першої дивізії у м.Вітон, штат Іллінойс та Могила невідомого солдата I Світової війни у м.Арлінгтон, штат Вірджінія); сім пам'яток, пов'язаних з подіями II Світової війни (Меморіал II Світової війни у м.Вашингтон, Федеральний округ Колумбія; Національний музей II Світової війни у м.Новий Орлеан, штат Луїзіана; Музей авіації Вайлдвуд у м.Кейп-Мей, штат Нью-Джерсі; Льотний музей у м. Сіетл, штат Вашингтон; Історичний парк «Манзанар» у м.Індепенденс, штат Каліфорнія; Музей «Бухта броненосців» у м.Фоллз Рівер, штат Массачусетс; Військово-морська база підводних човнів «Нью-Лондон» у м.Гротон, штат Коннектикут; а також пам'ятки, пов'язані з Корейською та В'єтнамською війнами (Меморіал ветеранів Корейської війни та Меморіал ветеранів В'єтнаму у м.Вашингтон, Федеральний округ Колумбія) та інші об'єкти (будівля Міністерства оборони США «Пентагон» та Арлінгтонський національний цвинтар у м.Арлінгтон, штат Вірджінія). Регіональний аналіз ресурсної бази військового туризму США дозволив виявити особливості розподілу туристичних об'єктів, пов'язаних з військовими подіями, де брали участь США у XX-XXI ст., по штатах, зокрема, з восьми штатів, де знаходяться ці пам'ятки, найбільше об'єктів зосереджено у Федеральному окрузі Колумбія (три) та штаті Вірджінія (три), у решті штатів по- одному об'єкту. Знання цих регіональних особливостей дає можливість оптимально організувати маршрути та розподіл туристопотоків при організації військового туризму. Американський досвід військового туризму можна вважати корисним в умовах України, зокрема це відноситься до відновлення і збереження його ресурсної бази, використання у військово-патріотичному вихованні молоді тощо.

Список використаних джерел:

1. Кляп М.П. Сучасні різновиди туризму : навч. посіб. / М.П. Кляп, Ф.Ф. Шандор. – К. : Знання, 2011. – 334 с.
2. Смирнов І. Військовий туризм та його ресурсна база (на прикладі США)/ І.Смирнов, В.Бурніс // Матеріали XXXV Всеукр.наук.-практ.інтернет-конф. «Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми і перспективи розвитку»: Зб.наук.праць – Переяслав-Хмельницький, 2017. – Вип.35.- С. 137-142.
3. Смирнов І. Ресурсна база військового туризму США (XX-XXI ст.) / І.Смирнов, В.Бурніс // Матеріали XXVIII Міжн. наук.-практ. інтернет-конф. «Тенденції та

перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації»: Зб.наук.пр. – Переяслав-Хмельницький, 2017. – Вип.28. – С.16-23.

4. Смирнов І.Г. Ресурсна база військового туризму у США / І. Смирнов, В.Бурніс // Туристичний бізнес: Світові тенденції та національні пріоритети. Матеріали VIII міжн.наук.-практ.конф. – Х.: ХНУ імені В.Н.Каразіна, 2017. – С.198-200.

5. The National WWI Museum and Memorial. [Електронний ресурс] / Режим доступу: <https://www.theworldwar.org/>

6. First Division Museum at Cantigny. [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.firstdivisionmuseum.org/>

7. National Park Service. [Електронний ресурс] / Режим доступу: <https://www.nps.gov/index.htm>

8. The National WWII Museum. [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.nationalww2museum.org/index.html>

9. 10 Fascinating US Military Attractions On US Route 6. [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://www.huffingtonpost.com/malerie-yolencohen/army-navy-airforce-marine_b_1836737.html

10. 10 Best Military Base Tours in the U.S.. [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.grandparents.com/food-and-leisure/travel/us-military-bases>

11. Всесвітня історія: dtv-Atlas: Довідник: Пер. з 38-го (т. 1), 39-го (т. 2) нім. вид. / Худож.: Гаральд і Рут Букор, Вернер Вільдермут; Наук. ред. пер.: О.Ф. Іванов. – К.: Знання-Прес, 2007. – 664 с. : іл.

12. Мілітарі-туризм: у чому феномен популярності? [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://olympica.com.ua/410509-militari-turizm-u-chomu-fenomen-populyarnosti.html>

References:

1. Klyap M.P. Suchasni riZnovidi turizmu : navch. poslb. / M.P. Klyap, F.F. Shandor. – K. : Znannya, 2011. – 334 s.

2. Smirnov I. Vlyskoviy turizm ta yogo resursna baza (na prikladI SShA)/ I.Smirnov, V.BurnIs // MaterIali HHVV Vseukr.nauk.-prakt.Internet-konf. «VItchiznyana nauka na zlamI epoh: problemi I perspektivi rozvitku»: Zb.nauk.prats – Pereyaslav-Hmelnitskiy, 2017. – Vip.35.- S. 137-142.

3. Smirnov I. Resursna baza vlyskovogo turizmu SShA (HH-HHI st.) / I.Smirnov, V.BurnIs // MaterIali HHVIII MIzhn. nauk.-prakt. Internet-konf. «TendentsIYi ta perspektivi rozvitku nauki I osvIti v umovah globalIzatsIYi»: Zb.nauk.pr. – Pereyaslav-Hmelnitskiy, 2017. – Vip.28. – S.16-23.

4. Smirnov I.G. Resursna baza vlyskovogo turizmu u SShA / I. Smirnov, V.BurnIs // Turistichniy bIznes: SvItovI tendentsIYi ta natsIonalnI prIoriteti. MaterIali VIII mIzhn.nauk.-prakt.konf. – H.: HNU ImenI V.N.KarazIna, 2017. – S.198-200.

5. The National WWI Museum and Memorial. [Elektronniy resurs] / Rezhim dostupu: <https://www.theworldwar.org/>

6. First Division Museum at Cantigny. [Elektronniy resurs] / Rezhim dostupu: <http://www.firstdivisionmuseum.org/>

7. National Park Service. [Elektronniy resurs] / Rezhim dostupu: <https://www.nps.gov/index.htm>

8. The National WWII Museum. [Elektronniy resurs] / Rezhim dostupu: <http://www.nationalww2museum.org/index.html>

9. 10 Fascinating US Military Attractions On US Route 6. [Elektronniy resurs] / Rezhim dostupu: http://www.huffingtonpost.com/malerie-yolencohen/army-navy-airforce-marine_b_1836737.html

10. 10 Best Military Base Tours in the U.S.. [Elektronniy resurs] / Rezhim dostupu: <http://www.grandparents.com/food-and-leisure/travel/us-military-bases>

11. VsesvItnya IstorIya: dtv-Atlas: DovIdnik: Per. z 38-go (t. 1), 39-go (t. 2) nIm. vid. / Hudozh.: Garald I Rut Bukor, Verner Vildermt; Nauk. red. per.: O.F. Ivanov. – K.: Znannya-Pres, 2007. – 664 s. : Il.

12. MIllItarI-turizm: u chomu fenomen populyarnosti? [Elektronniy resurs] / Rezhim dostupu: <http://olympica.com.ua/410509-militari-turizm-u-chomu-fenomen-populyarnosti.html>

УДК 911.3: 796.5

Коломієць Катерина Василівна,
кандидат географічних наук

Одеський національний університет імені
І.І. Мечникова, м. Одеса, Україна,
e-mail: kolomiyets@onu.edu.ua

Сич Віталій Андрійович,
кандидат географічних наук, доцент

Одеський національний університет ім.
І.І. Мечникова, м. Одеса, Україна

ТРАНС'ЄВРОПЕЙСЬКА МЕРЕЖА ТУРИСТИЧНИХ ПІШОХІДНИХ МАРШРУТІВ

Мета статті полягає в дослідженні мережі туристичних пішохідних маршрутів на довгу дистанцію, які проходять через всі країни Європи.

Методичні засади дослідження полягали в синтезі та аналізі зібраного літературного та картографічного матеріалу. Основними методами дослідження є порівняльно-географічний, описовий, аналітичний, літературний.

Результати. Розглянуто туристичні маршрути, які були запроваджені та підтримуються Європейською асоціацією пішохідного туризму, а також принципи створення та критерії категоризації нових туристичних маршрутів.

Наукова новизна. Представлена робота є узагальненням відомостей про розвиток мережі пішохідних маршрутів на довгу дистанцію у Європі.

Практична значимість. Приведено характеристика існуючих пішохідних маршрутів та надано критерії, дотримуючись яких, в Україні можливо також створювати або долучитись до існуючої європейської мережі пішохідних шляхів.

Ключові слова: пішохідний туризм, сертифікація пішохідних маршрутів, Європейська асоціація пішохідного туризму, Е-стежки.

УДК 911.3: 796.5

Коломиец Екатерина Васильевна,
кандидат географических наук

Одесский национальный университет имени
И. И. Мечникова, г. Одесса, Украина,
e-mail: kolomiyets@onu.edu.ua

Сыч Виталий Андреевич,
кандидат географических наук, доцент

Одесский национальный университет имени
И. И. Мечникова, г. Одесса, Украина

ТРАНСЪЕВРОПЕЙСКАЯ СЕТЬ ТУРИСТИЧЕСКИХ ПЕШЕХОДНЫХ МАРШРУТОВ

Цель статьи заключается в исследовании сети туристических пешеходных маршрутов на длинную дистанцию, которые проходят через все страны Европы.

Методические основы исследования заключались в синтезе и анализе собранного литературного и картографического материала. Основными методами исследования является сравнительно-географический, описательный, аналитический, литературный.

Результаты. Рассмотрены туристические маршруты, которые были введены и поддерживаются Европейской ассоциацией пешеходного туризма, а также принципы создания и критерии категоризации новых туристических маршрутов.

Научная новизна. Представленная работа является обобщением сведений о развитии сети пешеходных маршрутов длинной дистанции в Европе.

Практическая значимость. Дана характеристика существующих пешеходных маршрутов Европы и рассмотрены критерии, используя которые, в Украине возможно также создавать или присоединиться к существующей европейской сети пешеходных путей.

Ключевые слова: пешеходный туризм, сертификация пешеходных маршрутов, Европейская ассоциация пешеходного туризма, Е-тропы.

UDC 911.3: 796.5

Kolomiyets Kateryna Vasylivna,
PhD in Geography,

Odesa I. I. Mechnikov National University,
Odesa, Ukraine
e-mail: kolomiyets@onu.edu.ua

Sych Vitaliy Andriyovych,
PhD in Geography, Associate Professor

Odesa I. I. Mechnikov National University,
Odesa, Ukraine

TRANS-EUROPEAN NETWORK OF TOURISM LONG DISTANCE PATHS

The purpose of the paper is to explore a network of long distance hiking trails that pass through all of Europe.

Methodological basis of the research was the synthesis and analysis of the collected literary and cartographic material. The main methods of research are comparative-geographical, descriptive, analytical, and literary.

Results. The tourist routes, which were introduced and supported by the European Ramblers' Association are considered, as well as the principles of creating and criteria for categorizing new tourist routes.

Scientific novelty. The presented paper is a synthesis of information on the development of a long distance network of hiking trails in Europe.

Practical significance. The characteristics of existing hiking trails are given and criteria based on which, in Ukraine, it is also possible to create or add to the existing European network of hiking trails.

Keywords: walking tourism, certification of the trails, European Ramblers' Association, E-paths.

Постановка проблеми. В останній час можна спостерігати зміни в туристичних перевагах європейців. Якщо звичайно наші західні сусіди виїжджали за кордон і відвідували, наприклад, самі романтичні міста Європи, то декілька останніх років головний тренд в Європі - провести відпустку у своїй країні і, нарешті, звернути увагу на те, що є у них, європейців, прямо перед їх дверима. Найбільш улюблена туристична розвага - пішохідний туризм. Інфраструктура цього виду туризму в Європі дійсно дуже розвинена, але саме тепер вона отримує нові поштовхи в розвитку. Зараз багато європейців у вихідні виходять "на стежки" і вивчають рідні країни. Такі стежки для пішохідного туризму мають багато рівнів - від локальних до транс'європейських довжиною до декількох тисяч кілометрів. Жителі нашої країни завдяки безвізовому режиму з країнами ЄС також можуть користуватись пішохідними туристичними маршрутами Європи, але, на жаль, інформації щодо них зовсім мало. Більш того, Україна володіє також значними туристичними ресурсами - серед яких унікальні культурні та природні ландшафти, які при відповідному маркуванні та обладнанні пішохідних стежок, можна приєднати до мережі європейських маршрутів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми геопросторової організації спортивного туризму висвітлені у працях Колотухи І. В., Грабовського Ю. А., Скалія О. В. та ін. Туристичні ресурси Європейського туристичного регіону розглядали Любіцева О. В., Смаль І. В, Кузик С. П. Основним системам знакування туристичних шляхів та проблемам маркування туристичних стежок присвяченні роботи Польової Г., Меліки І.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на активізацію досліджень в галузі спортивного туризму, різновидом якого є пішохідний, недостатньо розробленими залишаються питання особливостей пішохідного туризму в країнах Західної Європи. Саме тому *метою* нашої статті є аналіз існуючих маршрутів, та критерії виокремлення нових шляхів, які використовуються для розвитку пішохідного туризму.

Виклад основного матеріалу. Пішохідний туризм - один із видів спортивного туризму, основною метою якого є подолання туристами маршруту пішки пересіченою місцевістю з місця відправлення до місця прибуття за вказаний проміжок часу [1]. Кожен мандрівник, що вибирає для себе саме такий вид подорожей, може вільно орієнтуватися на свій рівень підготовки, підбираючи під свої вимоги і групу і спорядження. Згідно з класифікацією пішохідного туризму в англomовних країнах його поділяють на більш простий - хайкінг (від англ. hike, hiking), і більш складний та тривалий - трекінг (від англ. trek, trekking). В рамках хайкінгу туристам необхідно долати маршрут, прокладений по добре обладнаним трасам. Як правило, в даному виді представлені досить легкі, хоча і тривалі маршрути, які нерідко вибирають для себе туристи саме з оздоровчою метою. Трекінг - це різновид пішохідних подорожей, які передбачають проходження маршрутів в гористій місцевості на висотах до 3000 м, він передбачає підбір простих трас, які не потребують особливо складної підготовки.

Однією з головних організацій, що займається розвитком пішохідного туризму в Європі, є Європейська асоціація пішохідного туризму (European Ramblers Association – ERA) [3]. Європейська асоціація пішохідного туризму (ЄАПТ) була заснована в Німеччині в 1969 році. До 1971 року вона складалася з 14 організацій, які представляли всього 6 країн. Сьогодні Асоціація включає в себе 61 організацію з 34 європейських держав (+ 2 організації з Марокко та Канади / США як спостерігачі). У цих організаціях в цілому більше 3 мільйонів окремих членів. Більшість організацій, що входять до ЄАПТ, мають більш ніж п'ятидесятирічний досвід роботи над створенням умов для пішохідного туризму (маркування доріг, будівництво туристичних притулків, оглядових майданчиків, кемпінгів тощо), а деякі з них існують вже більше сто років (найдавніша понад 150 років).

Цілі Європейської асоціації пішохідного туризму полягають в наступному:

- просуванні пішохідних та альпіністських заходів у Європі;
- створенні та позначенні 12 транс'європейських пішохідних стежок, захист цих та інших шляхів та забезпечення їхнього подальшого існування;
- розумінні та захисті сільської місцевості та просування принципів сталого розвитку;
- підтримці знань про європейську історію і культуру та захист її спадщини;
- зміцненні впевненості людей в тому, що фізична активність є однією з основних умов для здорового способу життя;
- прагненні до збереження права вільного доступу до природи, ця мета є вторинною для захисту природного середовища;
- посиленні взаєморозуміння між людьми через транскордонне співробітництво та організацію загальноєвропейських заходів.

У 2000 та 2001 рр. ЄАПТ організувала загальноєвропейську радіальну естафету по 10 різних пішохідних маршрутах, що вели від віддалених куточків Європи до Страсбурга. Всього на маршрутах на окремих етапах взяли участь понад 250 000 пішоходів. Більше 5000 мандрівників приїхали до Страсбурга на тиждень, і приблизно 13000 брали участь у фінальному параді через Страсбург. Девізом заходу була "Прогулянка до об'єднання Європи". Конференція, присвячена пішохідним мандрівкам, була організована в Страсбурзі в залі Шуменана Європейського парламенту, і саме там 28 вересня 2001 р. була прийнята "Страсбурзька декларація" в якій відзначається, що:

- пішохідний туризм об'єднує людей різних національностей та віку;
- пішохідний туризм не знає меж, ми мандруємо стежками, деякі з них зв'язують континенти протягом століть;
- мандрівники цінують культурну різноманітність Європи, вони поважають і піклуються про свою культурну спадщину і прагнуть зберегти це для майбутніх поколінь;
- мандрівники люблять регіональні, топографічні, екологічні відмінності, які можна знайти серед ландшафтів Європи. Вони передають знання про них і завжди прагнуть захистити навколишнє середовище. В той же час мандрівники усвідомлюють, що наші екосистеми не знають національних кордонів;
- пішохідний туризм вже є основним вкладником до європейського екотуризму та має потенціал як основна сила у відродженні сільських районів та економіки.

Для розвитку в'їзного і внутрішнього туризму, для пізнання потенціалу власної країни, ЄАПТ ініціювала створення та популяризацію Е-стежок (E-Paths) - європейських шляхів довгої дистанції, що проходять як мінімум через три країни. Вони з'єднують країни з північного мису Нордкап до Криту і від Атлантичного океану до Карпат і Чорного моря [3]. Е-стежки мають нумерацію від E1 до E11 (новий - на майбутнє: E12). Ці стежки позначені та підтримуються членами ЄАПТ. Е-стежки

використовуються на існуючих національних або регіональних пішохідних трасах, маркування яких в різних країнах Європейського туристичного регіону дещо відрізняється. Проте членами ЄАПТ було досягнуто домовленості визначити їх також з однорідним маркуванням: блакитний щит із жовтими зірками Європи, посередині якого знаходиться буква Е та відповідний номер Е-стежки. Під щитом також включена адреса веб-сайту Європейської асоціації пішохідного туризму.

Транс'європейський пішохідний маршрут **Е1** довжиною 7000 км бере початок на норвезькому мисі Нордкап проходить з півночі на південь крізь Швецію до Італії, через Німеччину, Данію та Швейцарію. Маршрут **Е2** протягнувся на 4850 км теж з півночі на південь, але на захід: через всю Великобританію до Середземноморського узбережжя Франції, через країни Бенілюксу. Стежка **Е3** довжиною 6950 км проходить від чорноморського узбережжя Болгарії через Угорщину, Словаччину, прикордонні райони Словаччини, Польщі та Чехії, Німеччини, Франції та зачіпає шматочок Іспанії на кордоні з Францією.

Один з найцікавіших та найдовших піших маршрутів - **Е4** - пролягає із заходу на схід на відстань 12000 км, уздовж середземноморського узбережжя Іспанії і Франції, через Альпи Швейцарії, Німеччини та Австрії, Угорщини до кордону з Румунією. Не всі відрізки цього маршруту марковані, так в Румунії маршрут ще не узгоджений. Маршрут **Е4** триває в горах Болгарії, потім по території материкової Греції з півночі на південь, захоплює острів Крит. Крім цього ділянка маршруту **Е4** на Кіпрі, між Пафосом і Ларнакою. Пішохідний маршрут **Е5** довжиною 2900 км пов'язує Атлантичне узбережжя Франції і саму північ італійської Адріатики. Маршрут **Е6** - простягається на 6300 км з самої півночі Фінляндії, через Швецію, Данію, Німеччину, Австрію, Словенію і після поромної переправи триває уздовж північного кордону Греції. Транс'європейський маршрут **Е7** має довжину 6000 км бере початок на Канарському архіпелазі, тягнеться по узбережжю Португалії, Іспанії, Франції, скрізь Італію до Словенії, Хорватії, Угорщини, Сербії.

Маршрут **Е8** розпочинається в ірландському Дубліні і далі простягається на 4500 км через Великобританію та Нідерланди, Німеччину та Австрію, крізь Румунію до Болгарії. Але цей шлях не завершено, є деякі прогалини на останньої ділянці в Болгарії. Цікавий прибережний маршрут довжиною 5500 км **Е9** - він пролягає уздовж узбережжя Португалії (з півдня на північ), уздовж Біскайської затоки Іспанії, Атлантичного узбережжя Франції, Бельгії і Нідерландів, є окрема ділянка в Великобританії (уздовж Ла Маншу), по німецькому і польському узбережжям, а також уздовж естонського узбережжя аж до кордону з Росією. Естонську ділянку поки не до кінця розроблено. Крім того, організатори хотіли б продовжити маршрут і по Латвії, і по Росії, але найближчим часом вони на це не розраховують.

Пішохідна траса **Е10** в два рази коротша за попередній маршрут, але також цікава. Вона починається у Фінляндії і прямує на південний захід

через німецький Потсдам, чеську Прагу, крізь Альпи до австрійського Зальцбургу та далі до італійського Бозену. Маршрут **E11** довжиною 2070 км простягається на схід майже рівнинною територією від голландського курорту Схевенинген, що розташований на Північному морі, через Нідерланди та Німеччину до Польщі. Узбережний маршрут **E12** самий невеликий за протяжністю -1800 км, бере початок від іспанського Сеута, що знаходиться на північному узбережжі Марокко напроти Гібралтару, далі прямує до Малаги та Барселони, крізь французькі Нім та Ніццу до італійських Генуї та Салерно, а закінчується на адриатичному узбережжі у словенському Копері.

Серед всіх цих цікавих маршрутів можна вибрати собі окремий відрізок та пройти його, по багатьом з них є путівники з детальним описом маршруту та картами. Для окремих маршрутів існують спеціальні сайти, які часто створювалися за підтримки місцевих громад, із всілякою інформацією стосовно маршрутів. Досить детальну інформацію щодо більшості Е-стежок можна знайти на веб-ресурсі Traildino [5], де розміщена найбільша база даних пішохідних стежок на довгі дистанції.

Щодо утворення абсолютно нових Е-стежок, то ці питання вирішуються на загальних зборах членів ЄАПТ. Якщо ж потрібно доповнити вже існуючу Е-стежку новим відрізком, або дещо змінити існуючий шлях, в такому випадку організація, що входить до ЄАПТ, пропонує ідею президиуму, який і вирішує, чи задовольняє нова секція вимогам щодо Е-стежок. Нова секція, або змінений відрізок стежки має бути представлений на щорічній конференції. Вся інформація, що стосується як існуючих, так і потенційних Е-стежок збирається секретаріатом та зберігається в електронному вигляді.

Найактивніші мандрівники за ініціативи ЄАПТ можуть бути нагороджені спеціальними сертифікатами. Так Сертифікат 1 (E-Path Certificate 1) надається за такими критеріями:

- пройдено один і той же Е-шлях в 3 різних країнах;
- в кожній з 3 країн 50 км маршруту пройдено пішки;
- подорож має бути завершена за 3 послідовних роки.

Сертифікат 2 (E-Path Certificate 2) можна отримати, якщо мандрівник виконує наступні вимоги:

- пройдено мінімум 6 різних Е-шляхів;
- на кожному з Е-шляхів мінімум 20 км пройдено пішки;
- мандрівка має бути завершена за 3 послідовних роки.

Треба зауважити, що оскільки стежки доволі протяжні, вони на певних відрізках мають як різну пізнавальну цінність, так і різну облаштованість для зручності пішоходів. ЄАПТ запропонувала надавати окремим відрізкам стежок своєрідний знак якості - логотип "Leading Quality Trails – Best of Europe" ("Провідні якісні маршрути - найкращі в Європі").

Процес доповнення новими відрізками існуючих Е-шляхів доволі непростий:

- по-перше, зацікавлений суб'єкт (туристська організація, національний парк, пішохідна група тощо) контактує з Асоціацією, щоб розпочати процес визначення якості необхідного відрізка Е-стежки;
- після цього ЄАПТ пропонує 2-денний європейський єдиний курс для оцінювачів у регіоні, які збирають дані, необхідні для оцінки якості на маршрутах, й оцінюють їх сильні та слабкі сторони. Таким чином, недоліки в якості маршруту можуть бути швидко виявлені та знайдені можливі варіанти модернізації.
- Якщо маршрут відповідає критеріям "Leading Quality Trails – Best of Europe", заявку на сертифікацію можна подати за допомогою ЄАПТ. Дані, зібрані на маршруті, незалежно оцінюються та аналізуються ЄАПТ. Кваліфікований персонал ЄАПТ проводить перевірки маршруту на місцевому рівні.
- Якщо результати перевірок є позитивними, маршрут отримує сертифікат "Leading Quality Trails – Best of Europe" на період 3 роки. Після цього часу, якість маршруту має бути перевірено знову. Знак якості може використовуватися в друкованих матеріалах та в Інтернеті для просування маркетингових переваг пішохідного маршруту саме в цій місцевості.

Оцінці підлягають тільки завершені пішохідні маршрути. Основна умова – мінімальна протяжність маршруту 50 км з триденною тривалістю. Винятком є довготривалі європейські пішохідні маршрути, які можуть кваліфікуватись і за одnodенними відрізками, якщо вони досягатимуть мінімально необхідну протяжність.

На період використання логотипу "Leading Quality Trails – Best of Europe" ініціатор сертифікації забезпечує утримання шляху та знаків у відповідному стані. Про роботу з упорядкування стежки систематично подається звіт для ЄАПТ. Ініціатор сертифікації зобов'язаний своєчасно залучити у процес сертифікації туристичного регіону всі зацікавлені сторони, а саме: лісові господарства, представників заповідників, місцеві установи, що відповідальні за розвиток туризму, об'єднання альпіністів, туристичні організації, власників або утримувачів земель та місцеві громади.

Треба відзначити, що критерії відбору пішохідних маршрутів доволі чисельні. Методологія оцінки, що базується на потребах туристів, була розроблена під керівництвом ЄАПТ. Різноманітність та неповторність природних форм, що зустрічаються по всій Європі, зумовила розробку гнучкої системи критеріїв. Туристичні шляхи, що підлягають сертифікації, розглядаються на трьох рівнях: по-перше, за 4-х кілометровими відрізками (орієнтовно 1 година проходження); по-друге, за добовими відрізками (етапами); по-третє, за всією протяжністю маршрута. Багаторівнева оцінка маршрута, що пройшов повну сертифікацію, гарантує привабливість стежки та можливість отримання туристами різноманітних вражень. Кожен 4-х кілометровий відрізок тестують та оцінюють за 23-а критеріями відбору [3]. Для отримання сертифікату необхідно досягти мінімум 11 балів на кожному 4-х кілометровому відрізку. Шлях на всій протяжності

повинен відповідати всім базовим критеріям, в розрізі добових відрізків (етапів) в тому числі. Так, до критеріїв відбору по 4-х кілометровим відрізкам відносяться тип дороги (можна виставити бали для 9 різних підтипів), система інформування туристів, також оцінюється природа та краєвид, культура, враховується наявність цивілізаційних благ. Існують також критерії оцінки щоденних етапів, серед яких безпека, ступінь складності на щоденних етапах, транспорт, проживання, перевезення багажу. Критерії оцінки всього шляху наведені у таблиці 1.

Табл. 1.

Основні критерії стосовно всього шляху

<i>Основні критерії</i>	<i>Характеристика</i>
Природні стежки	Мінімум 35 % повної протяжності шляху
Нерівні, але прохідні дороги	Не більше 5 % всієї протяжності шляху, максимально 1500 м в межах одного етапу.
Дороги з твердим покриттям	Не більше 20 % повної протяжності шляху. 3000 м на одному відрізку.
На автомобільних дорогах	3% повної протяжності шляху, макс. 3000 м на одному відрізку.
Біля автомобільних доріг	10% повної протяжності шляху, макс. 3000 м на одному відрізку.
Маркування	На повній протяжності шляху.
Різноманітність	Принаймні 2 зміни формації на 8 км.
Потенціал можливих вражень	Принаймні 4 атрактивні точки на 8 км
Інтенсивно експлуатоване навколишнє середовище	10% повної протяжності шляху, макс. 3000 м на одному відрізку.
Зручний для туристів вхід та вихід на початковій та кінцевій точці шляху	Хоча б один інформаційний стенд про шлях, мін. на двох мовах (національна +1 з наступних: англійська, французька або німецька).
Транспортне сполучення на початковій та кінцевій точці шляху.	Мінімально 2 рейси громадського транспорту на добу.

Складено за матеріалами ERA [3]

Логотип "Leading Quality Trails – Best of Europe" за короткий проміжок часу став вже визнаним брендом у туристичному середовищі. Його можна використовувати як для транскордонних, так і для внутрішніх (національних) шляхів. Логотип є водночас і відзнакою, і прозорим путівником для вдосконалення інфраструктури туристичного шляху. Критерії можна використовувати у якості чек-листа, вони корисні навіть

для тих регіонів, які тільки планують створювати власну мережу пішохідних маршрутів. В тих державах, де вже існує мережа туристичних шляхів, така система тільки підсилить розвиток пішого туризму. Україна також намагається долучатися до процесу активізації пішохідного туризму, задля чого силами волонтерів-маркувальників в Українських Карпатах здійснюється проект маркування туристичних маршрутів відповідно європейських рекомендацій [2].

На даний час існує 14 стежок, які пройшли сертифікацію та отримали знак "Leading Quality Trails – Best of Europe". Ці стежки мають довжину від 46 до 400 км, серед європейських країн за кількістю відзначених стежок лідирують Німеччина та Греція, сертифіковані маршрути є також у Австрії, Бельгії, Данії, Люксембурзі, Португалії та Швеції. Так, наприклад, першою в Греції знак якості отримала гірська стежка Меналон (назва дана за однойменним гірським хребтом). Стежка простягається на 75 км від Стемниці до Лангадії в Аркадії, в центрі Пелопонеса (Греція). Маршрут Меналон Трейл проходить всіма історичними і культурними елементами зони і пов'язаний з іншими пішохідними стежками. Траса ділиться на 8 щоденних етапів, докладні описи яких разом з детальними картами можна знайти на домашній сторінці Меналон Трейл [4]. Останньою у 2017 році пройшла категоризацію та отримала відповідний знак ще одна грецька пішохідна стежка під назвою Урса, яка простягається лише на 40 км навколо невеличкого міста Мецово, розташованого в гірській місцевості Пінд.

Висновки з проведеного дослідження. Концепція транс'європейських пішохідних туристичних маршрутів має за мету ще більше об'єднати Європу. В свою чергу, національні мережі є потужним каталізатором для розвитку в'їзного і внутрішнього туризму, засобом пізнання потенціалу власної країни. Сьогодні українці мають ще більше можливостей пішки подорожувати Європою та застосовувати культуру пішохідного туризму у себе вдома.

Список використаних джерел:

- 1) Колотуха О. В. Геопросторова організація спортивного туризму: Монографія. / О. В. Колотуха. - Кіровоград: ФО-П Александрова М.В.: 2015 - 448 с.
- 2) Меліка І. Маркування туристичних маршрутів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://igormelika.com.ua/shhodennik-mandrivnika/markuvannya-turistichnix-marshrutiv-03-09-08-09>
- 3) Піший туризм в Європі: сайт Європейської асоціації пішохідного туризму [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.era-ewv-ferp.com/walking-in-europe/>.
- 4) Сайт пішохідного маршруту Меналон Трейл [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.menalontrail.eu>
- 5) Traildino - База даних пішохідних стежок [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.traildino.com/>

Список использованных источников

- 1) Колотуха А. В. Геопространственная организация спортивного туризма: Монография. - Кіровоград: ФО-П Александрова М. В.: 2015 - 448 с.

- 2) Мелика И. Маркировка туристических маршрутов [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://igormelika.com.ua/shhodennik-mandrivnika/markuvannya-turistichnix-marshrutiv-03-09-08-09>
- 3) Пеший туризм в Европе: сайт Европейской ассоциации пешеходного туризма [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.era-ewv-ferp.com/walking-in-europe/>.
- 4) Официальный сайт тропы Меналон Трейл [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.menalontrail.eu>
- 5) Traildino - База данных пешеходных маршрутов [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.traildino.com/>

References:

- 1) Kolotukha O. V. Geospatial organization of sports tourism: Monograph / O. V. Kolotukha. - Kirovohrad: FO-P Aleksandrova M.V.: 2015 - 448 з.
- 2) Melika I. Marking of tourist routes (03.09-08.09.09) [electronic resource]. – Access: <http://igormelika.com.ua/shhodennik-mandrivnika/markuvannya-turistichnix-marshrutiv-03-09-08-09>
- 3) Hiking in Europe: The site of the European Association of Hiking [electronic resource]. – Access: <http://www.era-ewv-ferp.com/walking-in-europe/>.
- 4) Official Site of The Menalon Trail [electronic resource]. – Access: <http://www.menalontrail.eu>
- 5) Traildino - Hiking Trail Database [electronic resource]. – Access: <https://www.traildino.com/>

УДК 911.3

Лобань Олена Олександрівна,
Копачинська Галина Василівна,
кандидат географічних наук (науковий
керівник)

Східноєвропейський національний університет
імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна,
e-mail: elvie483@gmail.com

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

Мета. Проаналізувати сучасний стан та перспективи розвитку міжнародного туризму в Україні.

Методи. У процесі написання статті було використано методи аналізу та синтезу, графічний, статистичний, порівняння, описовий, узагальнення, системний.

Результати. Здійснено аналіз сучасного стану розвитку міжнародного туризму в Україні з урахуванням основних його показників. Окреслено перспективи розвитку міжнародного туризму у державі.

Наукова новизна. У статті узагальнено і проаналізовано наявні дослідження та найновіші статистичні дані, на основі цього подано актуальну характеристику сучасного стану розвитку міжнародного туризму в Україні.

Практична значимість. У зв'язку із системною кризою в Україні, яка вплинула на туристичну сферу, важливим завданням сьогодення є нарощення міжнародного туристичного потенціалу держави, що неможливо без детального аналізу сучасного розвитку міжнародного туризму. Результати дослідження можуть бути використані у діяльності вищих навчальних закладів України, які займаються підготовкою кадрів для національної туристської індустрії.

Ключові слова: міжнародний туризм, в'їзний туризм, виїзний туризм, туризм в Україні, міжнародні туристичні потоки.

УДК 911.3

Лобань Елена Александровна,
Копачинская Галина Васильевна,
кандидат географических наук(научный
руководитель)

Восточноевропейский национальный университет
имени Леси Украинки, г. Луцк, Украина,
e-mail: elvie483@gmail.com

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ МЕЖДУНАРОДНОГО ТУРИЗМА В УКРАИНЕ

Цель. Проанализировать современное состояние и перспективы развития международного туризма в Украине.

Методы. В процессе написания статьи было использовано методы анализа и синтеза, графический, статистический, сравнительный описательный, обобщения, системный.

Результаты. Совершен анализ современного состояния международного туризма в Украине при учете его основных показателей. Очерчены перспективы развития международного туризма в государстве.

Научная новизна. В статье обобщены и проанализированы существующие исследования и новейшие статистические данные, на основе этого подана характеристика современного состояния развития международного туризма в Украине.

Практическая значимость. В связи с системным кризисом в Украине, который повлиял на туристическую сферу, важным заданием на сегодня является наращивание туристического потенциала страны, что невозможно без детального анализа современного состояния развития международного туризма. Результаты исследования могут быть использованы в высших учебных заведениях, занимающихся подготовкой кадров для туристической индустрии.

Ключевые слова: международный туризм, въездной туризм, выездной туризм, туризм в Украине, международные туристические потоки.

UDC 911.3

*Loban Olena Oleksandrivna,
Kopachinskaya Galina Vasylivna,
Candidate of Geographical Sciences
(supervisor)*

*Lesya Ukrainka Eastern European
National University Lutsk, Ukraine, e-
mail: elvie483@gmail.com*

CURRENT STATE AND PERSPECTIVES OF INTERNATIONAL TOURISM DEVELOPMENT IN UKRAINE

Goal. To analyze the current state and perspectives of international tourism development in Ukraine.

Methods. In the research such methods were used: analysis, synthesis, graphical, statistical, comparative, description, generalization, systemic.

Results. The current state of international tourism development in Ukraine including main indicators is analyzed. The international tourism development perspectives are defined.

Scientific novelty. The generalization and analysis of existing researches and the newest statistics is made. On the basis of this the complex characteristic of current state of international tourism development in Ukraine is given.

Practical significance. As a result of the system crisis in Ukraine which effected the tourism, the important task up to date is to raise the country touristic potential, which is unavailable without detailed analysis of current state of international tourism development. The results of research may be implied in high educational establishments, providing trainings on tourism specialty.

Keywords: international tourism, inbound tourism, outbound tourism, tourism in Ukraine, international tourist flows.

Постановка проблеми. У сучасному глобалізованому світі розвиток міжнародного туризму сприяє притоку інвестиції, розвитку інфраструктури та загальному економічному росту держави. В умовах системної кризи, політичної та економічної нестабільності в Україні, розвиток міжнародного туризму значно послабився. Важливим завданням сьогодення є нарощення міжнародного туристичного потенціалу держави, в той час, як вивчення і аналіз сучасного стану та перспектив розвитку міжнародного туризму сприятиме цьому.

Туристична сфера є однією із найпрогресивніших та найперспективніших локомотивів економік держав. У світі, в середньому, станом на 2013 р. частка туризму у ВВП становила 9 %, проте в Україні вона займала лише 2,3 % [6]. Системна криза ще більше поглибила проблеми у туристичній галузі, що зумовлює необхідність вивчення

сучасного стану міжнародного туризму в Україні, а також аналіз можливих шляхів його розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженнями розвитку міжнародного туризму в Україні займалися В. Ф. Кифяк, Н. Н. Коцан, Н. П. Луцишин, П. В. Луцишин, О. О. Любіцева, М.П. Мальська, В. О. Патійчук, І. Г. Смирнов, Л. М. Устименко, В. В. Худо, В. В. Ядощук та інші.

Мета статті – вивчити стан та перспективи розвитку міжнародного туризму в Україні за 2013-2016 рр.

Виклад основного матеріалу. Міжнародний туризм – цілеспрямована діяльність, пов'язана з наданням послуг іноземним туристам на території держави, яка їх приймає (в'їзний туризм) і громадянам країни постійного проживання, котрі мандрують за її межами (виїзний туризм) [4]. Стан міжнародного туризму оцінюється за багатьма показниками, проте для комплексного аналізу сучасного стану розвитку міжнародного туризму в Україні доцільним вважається використання наступних показників: частка туризму у ВВП, динаміка в'їзних та виїзних туристичних потоків, мотивації туристичних подорожей, географічна структура міжнародного туризму.

Одним з найважливіших показників розвитку туризму в державі є його частка у структурі ВВП, що зображено на рисунку 1.

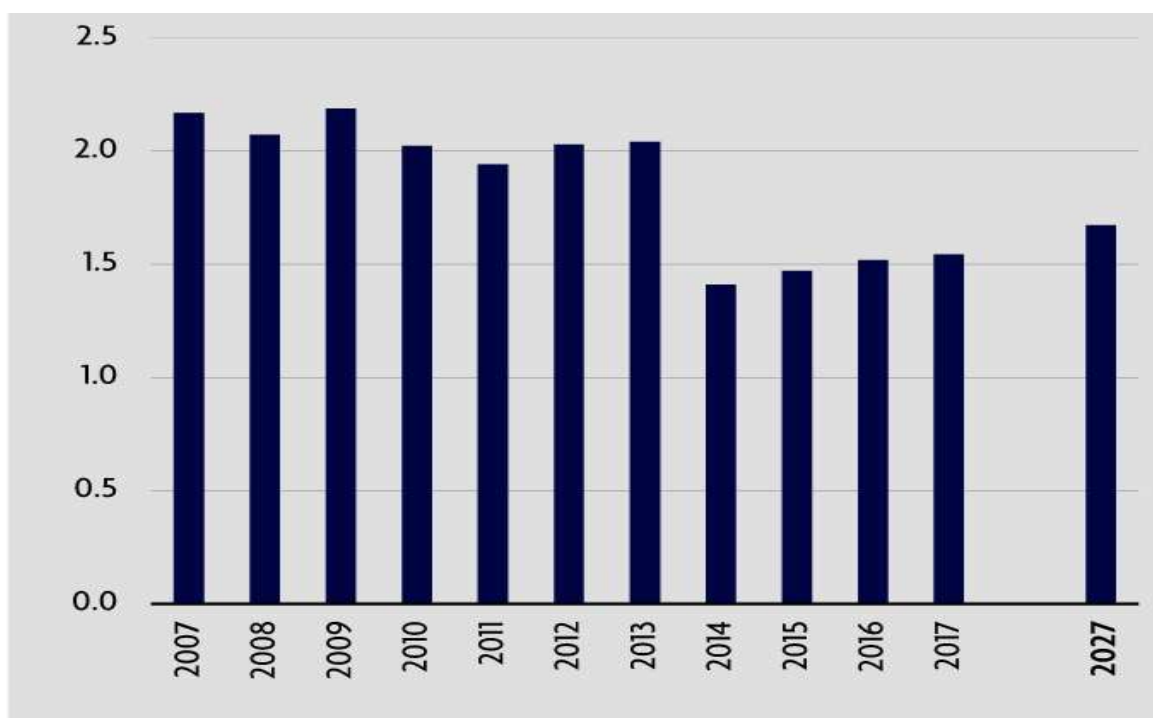

Рис. 1 Частка туризму у ВВП України за 2007 – 2017 рр., % [6]

Можна зробити висновок, що системна криза негативно вплинула на розвиток міжнародного туризму в Україні, адже у 2014 р. частка туризму

у ВВП впала нижче позначки 1,5 %, порівняно із 2,3 % у 2013 р. Проте, з 2015 р. ситуація почала стабілізуватися, а у 2016 р. загальний внесок туризму у ВВП становив 5,6 % (128,5 млрд. грн.).

Очікується, що він виросте на 3,4 % (132,9 млрд. грн.) у 2017 р. Аналітиками прогнозується, що до 2027 р. відбудеться зростання частки міжнародного туризму у структурі ВВП до 6,2 % (177.4 млрд. грн.). [6]

Особливо гостро погіршення соціально-економічної та суспільно-політичної ситуації в країні позначилося на структурі міжнародного в'їзного туризму (рис. 2). У 2013 р. Україну відвідало 25,7 млн. осіб з туристичною метою, це найвищий показник за останні роки і починаючи з 2014 р. відбувається різкий спад у відвідуванні держави іноземними туристами. Негативну динаміку в'їзного туризму спостерігаємо на діаграмі. При цьому у 2015 р., у порівнянні із 2014 р., в'їхало на 0,2 млн. осіб (1,3 %) менше. Проте, за даними Адміністрації Держприкордонслужби, у 2016 р. до України в'їхало 13,6 млн. туристів, що на 5,6 % більше, ніж у 2015 р.

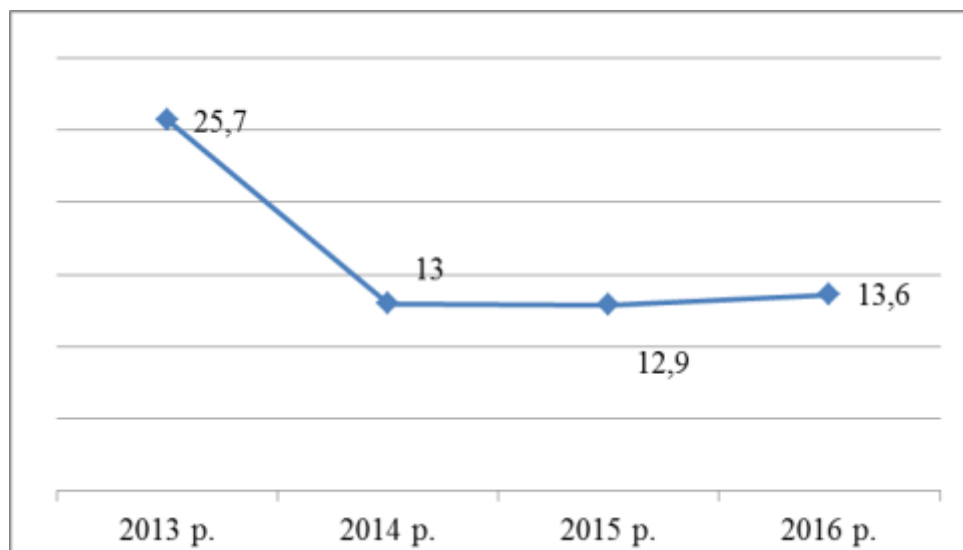

Рис. 2 Динаміка в'їзду іноземних туристів в Україну за 2013 – 2016 рр.
(млн. осіб)[3]

Як видно з рисунка 2, пік кризи міжнародного в'їзного туризму в Україні припав на 2014 р., в подальші ж роки ситуація почала дещо поліпшуватися. За даними Ради з подорожей та туризму, у 2017 р. число іноземних туристів наблизиться до 15 млн. осіб, а до 2027 р. число міжнародних туристських прибуттів, складе 22,3 млн. осіб [6]. Не зважаючи на негативні показники за 2014 – 2015 рр., у майбутньому розвиток туризму пришвидшиться. Що, у свою чергу, позитивно вплине на стан розвитку туристичної сфери держави.

Щодо географічної структури в'їзного туризму, то її динаміка неоднозначна. Основна маса туристів до України прибуває з 7 країн: Молдови, Білорусі, Росії, Угорщини, Польщі, Румунії та Словаччини (табл.

1). З більшості держав туристичні потоки мають позитивну динаміку. Проте, з Молдови, Білорусі та Словаччини у 2016 р. прибуло менше туристів, аніж у 2015 р. Загалом, кількість прибуттів іноземних туристів зростає, наприклад, з Великобританії прибуло туристів на 28,4 % більше, ніж у 2015 р., а з США – більше на 27,4 %. Значно зросли туристичні потоки з Ізраїлю (на 45,1 %) та Туреччини (на 44,7 %).

Табл. 1

Найбільші країни-постачальники іноземних туристів до України за 2014-2016 рр. [3]

Назва країни	2014 р.	2015 р.	2016 р.	Частка, %	Приріст 2015-2016 рр.	
					осіб	%, рази
Молдова	4587265	4739590	4474151	32,9	-265439	↓ 5,6 %
Білорусь	1606094	1898539	1827751	13,4	-70788	↓ 3,7 %
Росія	2438335	1320988	1542631	11,3	221643	↑ 16,8 %
Угорщина	877378	1072080	1271173	9,3	199093	↑ 18,6 %
Польща	1132078	1156907	1195089	8,8	38182	↑ 3,3 %
Румунія	585019	765010	775823	5,7	10813	↑ 1,4 %
Словаччина	417401	413176	410732	3,0	-2444	↓ 0,6 %

Так, можна констатувати, що основний об'єм туристів до України прямує з Молдови, Білорусі, Росії, Угорщини, Польщі, Румунії та Словаччини (рис. 3). Такі показники свідчать, з одного боку, про те, що все ще найбільший інтерес до України проявляють країни колишнього соціалістичного табору, а з іншого, – що з боку західних держав зацікавленість в Україні, як туристичній дестинації, зростає.

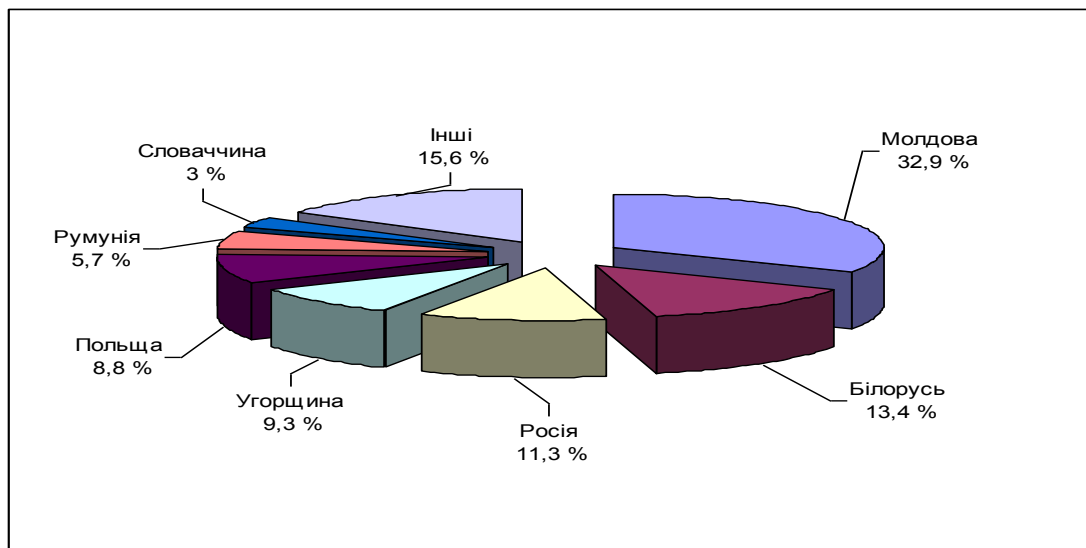

Рис. 3 Розподіл за країнами чисельності іноземних громадян, які відвідали Україну у 2016 р. [3]

Важливою характеристикою стану розвитку міжнародного туризму є мотивація туристичного потоку. Вона показує реальні причини прибуття

туристів до України, та, відповідно, виїзду за її межі. Завдяки цьому показнику, можна з'ясувати, для чого конкретно здійснювалась та чи інша подорож. Адміністрація Держприкордонслужби виділяє декілька мотивацій туристичних поїздок: службова, ділова, туризм, приватна, навчання, релігійна, культурний та спортивний обмін та ін. Статистика показує, що найбільше іноземних громадян прибуває на територію України із приватною метою (74,3 % у 2014 р.). У 2016 р. 95,3 % іноземних громадян прибули до України з приватною метою, що на 12,5 % більше ніж у 2015 р. (89,4 %). Також, важливо зазначити, що кількість прибуттів з метою власне туризму за 2015-2016 рр. зросла на 25,3 % (табл. 2).

Це означає, що Україна стає привабливим туристичним напрямком для власне туристів, таким чином, зростає попит на туристичні послуги закладів харчування та різноманітних готелів, баз відпочинку, санаторіїв та пансіонатів, що, у свою чергу, однозначно позитивно впливає на розвиток міжнародного туризму в Україні.

Табл. 2

*Мотивація туристичних поїздок іноземних громадян до України
у 2014 - 2016 рр. [3]*

Мета	2014 р.		2015 р.		2016 р.		Приріст 2016/2015 рр.
	Осіб	Частка, %	Осіб	Частка, %	Осіб	Частка, %	
службова	46085	0,4	40479	0,3	33007	0,2	↓ 18,5%
ділова	2556	0,0	615	0,0	195	0,0	↓ 3,2 рази
туризм	146804	1,1	137906	1,1	172848	1,3	↑ 25,3 %
приватна	9696854	74,3	11525239	89,4	12963324	95,3	↑ 12,5 %
навчання	1109	0,0	101	0,0	2087	0,0	↑ 20,7 рази
релігійна	1942	0,0	5431	0,0	5501	0,0	↑ 1,3 %
культурний та спортивний обмін	494	0,0	17	0,0	6108	0,0	↑ 359,3 рази
транзит	341709	2,6	461638	3,6	266564	2,0	↓ 42,3%
інша	2811585	21,5	714805	5,5	156282	1,1	↓ 4,6 рази
Всього:	13049138	100	12886231	100	13605916	100	↑ 5,6%

Говорячи про виїзний міжнародний туризм, варто зазначити, що його показники перебувають у дещо кращому стані, ніж при в'їзному туризмі.

Важливо, що найменший потік виїзних туристів з України спостерігався у 2014 р., що пов'язується із загальним погіршенням соціально-економічної та суспільно-політичної ситуації в країні, значною інфляцією та знеціненням національної валюти, та, як наслідок, зниженням якості життя населення.

Проте, у 2016 р. динаміка виїзду громадян України закордон поліпшилася та досягла до кризового рівня. За даними Адміністрації Держприкордонслужби у 2010 р. кількість виїздів українців за межі держави складала 17, 2 млн. осіб, а у 2013 р. – 23,8 млн. осіб. Протягом

2016 р. здійснили подорожі за кордон 24,7 млн. українських туристів, що на 6,5 % більше, ніж у 2015 р. (рис. 4).

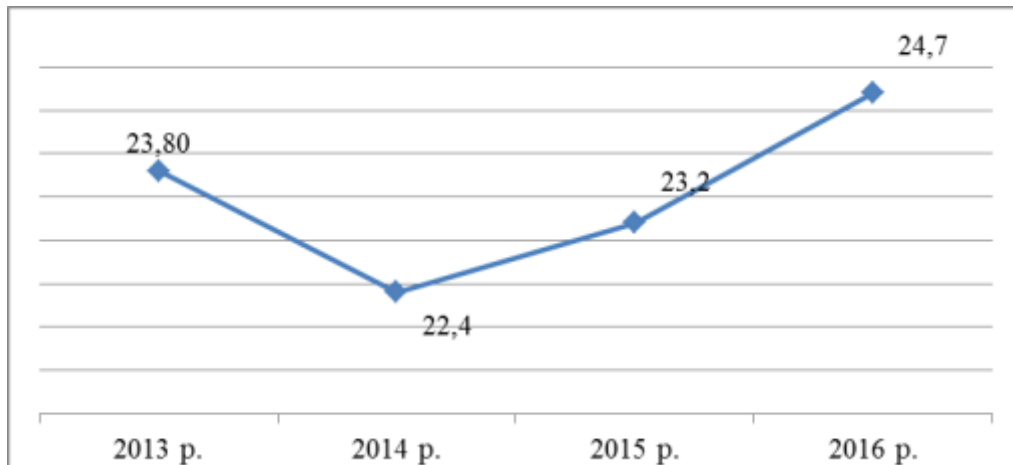

Рис. 4 Динаміка виїзного туризму в Україні протягом 2013 – 2016 рр., млн. осіб [3]

Географічна структура туристичних потоків з України майже дзеркальна до географічної структури туристичних потоків на територію держави. Так, найбільше людей здійснило подорожі до Польщі (41 %), на другому місці – Росія (15,6 %), далі йде відповідно Угорщина, Молдова, Білорусь, Туреччина (рис. 5).

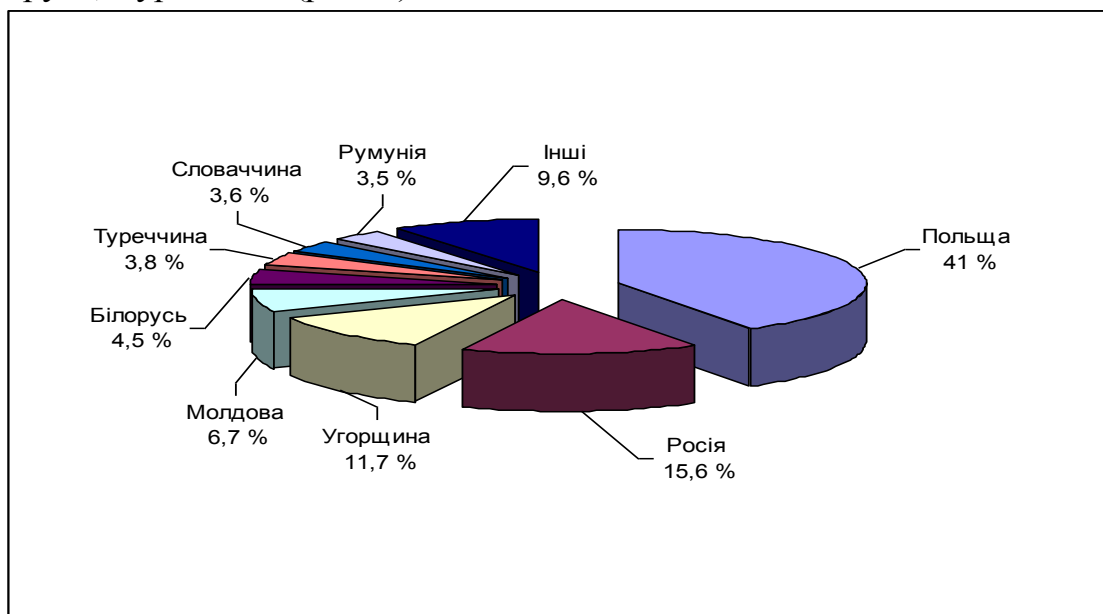

Рис. 5 Розподіл чисельності громадян України за країнами, до яких вони подорожували у 2016 р. [3]

Загалом приріст виїздів українських громадян закордон зріс на 6,5 % порівняно з минулими роками (табл. 3).

Табл. 3

Найбільші країни-реципієнти українських туристів за 2014-2016 рр. [3]

Назва країни	2014 р., осіб	2015 р., осіб	2016 р., осіб	Частка, %	Приріст 2016/2015 рр.	
					осіб	% / рази
Польща	7657021	9505713	10111086	41,0	605373	↑ 6,4 %
Росія	4671321	4110019	3859820	15,6	-250199	↓ 6,1 %
Угорщина	2152512	2442101	2893370	11,7	451269	↑ 18,5 %
Молдова	2421169	1727308	1655775	6,7	-71533	↓ 4,1 %
Білорусь	1538160	1325546	1114457	4,5	-211089	↓ 15,9 %
Туреччина	450549	510537	930657	3,8	420120	↑ 1,8 рази
Словаччина	656102	755248	886120	3,6	130872	↑ 17,3 %
Румунія	522350	678700	857728	3,5	179028	↑ 26,4 %

Необхідно зазначити, що з більшістю країн присутній додатний приріст, хоча до багатьох країн туристи почали прибувати значно менше. Наприклад, кількість українських туристів до Росії зменшилася приблизно на 250 тис. осіб і на 6,4 % відповідно. З іншого боку, туристичні потоки до таких країн, як Польща, Угорщина, Туреччина, Словаччина та Румунія значно зросли. Об'єктивно, що така ситуація пов'язана із конфліктом на Сході України та анексією Криму. Відповідно, Польща дещо замінила Росію у структурі туристичних потоків, інші країни європейського союзу також стали популярнішими.

Протягом 2016 р. 98,5 % українських громадян подорожували до країн світу з приватною метою, що на 6,6 % більше ніж у 2015 р. Зазнали приросту також і подорожі з метою власне туризму, цей показник збільшився на 8,7 % порівняно із 2014 р. Динаміка подорожей зі службовою метою, навпаки пішла на спад, втративши 15,7 % порівняно з 2015 р. (табл. 4). Так, збільшення подорожей з метою власне туризму є позитивною тенденцією і свідчить про відновлення та зростання інтересу українців до закордонних подорожей та можливостей здійснювати такі подорожі. Можна відмітити, що це свідчить про вихід із кризи сфери виїзного туризму у державі та поліпшення загальної соціально-економічної ситуації в Україні.

Табл. 4

Мотивація виїзного туристичного потоку з України у 2014 – 2016 рр. [3]

Мета	2014 р.	2015 р.	Приріст 2015/2014 рр.	2016 р.		Приріст 2016/2015 рр.
	Осіб	Осіб		Осіб	Частка, %	
службова	170720	185170	↑ 8,5 %	156157	0,6	↓ 15,7 %
туризм	201541	206598	↑ 2,5 %	224646	0,9	↑ 8,7 %
приватна	22065410	22779483	↑ 3,2 %	24287430	98,5	↑ 6,6 %
Всього:	22437671	23171251	↑ 3,3 %	24668233	100	↑ 6,5 %

З наведених вище показників можна зробити висновок, що сучасний рівень розвитку туризму в Україні характеризується певною неоднозначністю. Системна криза в державі вплинула на усі сфери суспільної діяльності і не оминула туристичну.

Так, за наведеними вище показниками, пік кризи міжнародного туризму припав на 2014-2015 рр., але уже з 2016 р. спостерігаються позитивні тенденції і позитивна динаміка за кількісними та якісними показниками. Прогнозується відновлення зростання туристичної сфери України близько докризового рівня. Це створює передумови для досягнення значного рівня розвитку міжнародного туризму в державі. Перспективно держава може стати туристичним лідером у регіоні, а також вийти на світовий рівень. Не зважаючи на те, що атракційність України для іноземних туристів пояснюється наявністю усіх туристичних ресурсів: природно-рекреаційних, історико-культурних та соціально-економічних, таких як транспортна, готельна, харчова, інформаційна, соціальна інфраструктура, наявні проблеми заважають розвитку туризму. Так, бачимо, що загальна проблема – це недостатній розвиток туризму в Україні. Це підтверджується низькою часткою його у ВВП, порівняно невисоким рівнем прибуттів іноземних туристів, низькою якістю туристичних послуг. Значні перспективи відкриваються перед Україною за умови вирішення проблем комплексного розвитку сфери туризму, а саме:

- модернізації туристичної інфраструктури;
- забезпечення належної якості туристичних та курортних послуг;
- ефективного використання наявного туристичного потенціалу.

У результаті цього можливе створення конкурентоспроможного національного туристичного продукту, забезпечення на цій основі сприятливих умов для перерозподілу міжнародних туристичних потоків на користь України та сталого соціально-економічного розвитку регіонів і держави в цілому [2]. Відповідно, підвищиться атракційність України для іноземних туристів, що призведе до збільшення в'їзних туристичних потоків, також, підвищиться можливість громадян України до здійснення туристичних поїздок закордон. Це сприятиме становленню України як регіонального туристичного лідера, а в подальшому, можливе набуття нею значення світового туристичного центру.

Висновки та напрямки подальших розвідок. Оцінюючи кількісні та якісні показники сучасного розвитку туризму в Україні, можна констатувати певні закономірності та тенденції. Але, в цілому ситуація неоднозначна. Так, найнижчого рівня розвитку туристична сфера держави набула у 2014 – 2015 рр. за всіма показниками. Проте, у наступні роки ситуація почала стабілізуватися і навіть прослідковується тенденція до її росту. Стала поліпшуватися динаміка виїзного туризму: громадяни України здійснили 23,8 млн. виїздів за межі держави у 2013 р., а у 2016 р. уже 24,7 млн. Натомість, кількість прибуттів іноземних громадян поліпшилася не суттєво, у 2013 р. було здійснено 25,7 млн. прибуттів, у 2015 р. – 12,9 млн., а в 2016 – 13,6 млн., тобто докризовий рівень не відновлено, але є зміни в позитивний бік. Основний міжнародний туристичний обіг України відбувається з такими країнами: Молдова, Білорусь, Росія, Польща, Угорщина, Румунія, Словаччина, Туреччина.

Більшість туристичних поїздок на територію України відбувається з приватною метою (95,3 % у 2016 р.), така ж мотивація є основною для виїзного міжнародного туризму (98,5 % у 2016 р.). Загалом, згідно досліджень Всесвітньої Ради з подорожей і туризму, прогнозується відновлення росту туристичної галузі в Україні.

За умови вирішення комплексних проблем туристичного сектору, перспективним видається реалізація туристичного потенціалу у повній мірі. Також перспективним є набуття статусу туристичного лідера регіонального та світового рівнів. У подальших дослідженнях доцільним є детальніше вивчення впливу системної кризи на розвиток туристичної сфери у державі та особливостей розвитку міжнародного туризму в ній.

Список використаних джерел

1. Ангелко І. В. Сучасний стан та перспективи розвитку туристичної галузі в Україні / І. В. Ангелко // Український соціум. – 2014. – № 2. – С. 71-79.
2. Бондаренко М. П. Туристичний сектор економіки України : реалії та перспективи / М. П. Бондаренко // Економіка і прогнозування. – 2011. – №1. – С.104-119.
3. Департамент туризму та курортів. Офіційний сайт. – Режим доступу : [http : //www.me.gov.ua/Tags/DocumentsByTag?lang=uk-UA&id=4268f55c-fec7-4d63-b4d3-1a0311a7297b&tag=Turizm](http://www.me.gov.ua/Tags/DocumentsByTag?lang=uk-UA&id=4268f55c-fec7-4d63-b4d3-1a0311a7297b&tag=Turizm)
4. Мальська М. П. Міжнародний туризм і сфера послуг / М. П. Мальська, Н. В. Антонюк // Міжнародний туризм і сфера послуг. – К. : 2008. – 661 с.
5. Письменний О. А. Аналіз ринку міжнародного туризму України / О. А. Бондаренко // Економічний аналіз : зб. наук. праць. – 2014. – Том 15. – №1. – С.144-153.
6. Travel and Tourism Economic impact 2017 Ukraine [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [https : //www.wttc.org/-/media/files/reports/economic-impact-research/countries-2017/ukraine2017.pdf](https://www.wttc.org/-/media/files/reports/economic-impact-research/countries-2017/ukraine2017.pdf)
7. UNWTO Tourism Highlights, 2016 Edition. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http : //www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284418145](http://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284418145)

Список использованных источников

1. Ангелко И. В. Современное состояние и перспективы развития туристической отрасли в Украине / И. В. Ангелко // Украинский социум. - 2014. – № 2. – С. 71-79.
2. Бондаренко М. П. Туристический сектор экономики Украины: реалии и перспективы / М. П. Бондаренко // Экономика и прогнозирования. – 2011. – №1. – С.104-119.
3. Департамент туризма и курортов. Официальный сайт. – Режим доступа : [http : //www.me.gov.ua/Tags/DocumentsByTag?lang=uk-UA&id=4268f55c-fec7-4d63-b4d3-1a0311a7297b&tag=Turizm](http://www.me.gov.ua/Tags/DocumentsByTag?lang=uk-UA&id=4268f55c-fec7-4d63-b4d3-1a0311a7297b&tag=Turizm)
4. Мальская М. П. Международный туризм и сфера услуг / М. П. Мальская, Н. В. Антонюк // Международный туризм и сфера услуг. – М.: 2008. – 661 с.
5. Письменный А. А. Анализ рынка международного туризма Украины / А. А. Бондаренко // Экономический анализ: сб. наук. трудов. – 2014. – Том 15. – №1. – С.144-153.
6. Travel and Tourism Economic impact 2017 Ukraine [Електронний ресурс]. – Режим доступа : [https : //www.wttc.org/-/media/files/reports/economic-impact-research/countries-2017/ukraine2017.pdf](https://www.wttc.org/-/media/files/reports/economic-impact-research/countries-2017/ukraine2017.pdf)
7. UNWTO Tourism Highlights, 2016 Edition. [Електронний ресурс]. – Режим доступа : [http : //www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284418145](http://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284418145)

References

1. Anhelko I. V. Suchasnyi stan ta perspektyvy rozvytku turystychnoi haluzi v Ukraini / I. V. Anhelko // *Ukrainskyi sotsium*. – 2014. – № 2. – S. 71-79.
 2. Bondarenko M. P. Turystychnyi sektor ekonomiky Ukrainy : realii ta perspektyvy / M. P. Bondarenko // *Ekonomika i prohnozuvannia*. – 2011. – №1. – S.104-119.
 3. Departament turyzmu ta kurortiv. Official site. [Electronic resource] – Access : [http :
//www.me.gov.ua/Tags/DocumentsByTag?lang=uk-UA&id=4268f55c-fec7-4d63-b4d3-1a0311a7297b&tag=Turizm](http://www.me.gov.ua/Tags/DocumentsByTag?lang=uk-UA&id=4268f55c-fec7-4d63-b4d3-1a0311a7297b&tag=Turizm)
 4. Malska M. P. Mizhnarodnyi turyzm i sfera posluh / M. P. Malska, N. V. Antoniuk // *Mizhnarodnyi turyzm i sfera posluh*. – K. : 2008. – 661 s. Pysmennyi O. A. Analiz rynku mizhnarodnoho turyzmu Ukrainy / O. A. Bondarenko // *Ekonomichnyi analiz : zb. nauk. prats*. – 2014. – Tom 15. – №1. – S.144-153.
 5. Travel and Tourism Economic impact 2017 Ukraine [Electronic resource]. – Access : [https :
://www.wttc.org/-/media/files/reports/economic-impact-research/countries-2017/ukraine2017.pdf](https://www.wttc.org/-/media/files/reports/economic-impact-research/countries-2017/ukraine2017.pdf)
- UNWTO Tourism Highlights, 2016 Edition. [Electronic resource]. – Access : [http :
//www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284418145](http://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284418145)

УДК 911.3:316+338.48+379.8

Долгова Катерина Сергіївна

Київський національний університет імені Тараса
Шевченка, м. Київ, Україна,
e-mail: kate.dolhova@gmail.com

ЕВОЛЮЦІЯ СУСПІЛЬНИХ ФУНКЦІЙ ТА ОСОБЛИВИХ РИС ДИТЯЧОГО ТУРИЗМУ ТА РЕКРЕАЦІЇ В УКРАЇНІ

Мета: виділити особливості формування дитячого туризму та рекреації в Україні, охарактеризувати сутність, визначити види дитячого туризму та рекреації.

Методика: для досягнення поставленої мети було використано генезисно-історичний підхід, який полягав у відповідному аналізі розвитку дитячого туризму та рекреації в Україні.

Результати: виділено періоди та етапи розвитку дитячого туризму та рекреації в Україні, охарактеризовано сутність, функції, види дитячого туризму та рекреації.

Наукова новизна: запропоновано генезисно-історичний підхід як інструмент для дослідження дитячого туризму та рекреації, визначено поняття «дитячий туризм та рекреація», а також видову структуру дитячого туризму та рекреації, що збагатить теоретичні та методичні аспекти вивчення дитячого відпочинку, оздоровлення та дозвілля.

Практична значимість: такі науково-теоретичні розробки дозволять вдосконалити практику вивчення дитячого туризму та рекреації.

Ключові слова: суспільно-географічні дослідження, дитяча рекреація, дитячий туризм та рекреація, довготривала та короткотривала туристсько-рекреаційна діяльність, види дитячого туризму та рекреації.

УДК 911.3:316+338.48+379.8

Долгова Екатерина Сергеевна

Киевский национальный университет имени
Тараса Шевченка, г. Киев, Украина,
e-mail: kate.dolhova@gmail.com

ЭВОЛЮЦИЯ ОБЩЕСТВЕННЫХ ФУНКЦИЙ И ХАРАКТЕРНЫХ ЧЕРТ ДЕТСКОГО ТУРИЗМА И РЕКРЕАЦИИ В УКРАИНЕ

Цель: выделить особенности формирования детского туризма и рекреации в Украине, охарактеризовать суть, определить виды детского туризма и рекреации.

Методика: для достижения поставленной цели был использован генезисно-исторический подход, который заключался в соответствующем анализе развития детского туризма и рекреации в Украине.

Результаты: выделено периоды и этапы развития детского туризма и рекреации в Украине, охарактеризованы сущность, функции, виды детского туризма и рекреации.

Научная новизна: предложено генезисно-исторический подход как инструмент для исследования детского туризма и рекреации, определено понятие «детский туризм и рекреация», видовую структуру детского туризма и рекреации, что обогатит теоретические и методические аспекты изучения детского отдыха, оздоровления и досуга.

Практическая значимость: такие научно-теоретические разработки позволят усовершенствовать практику изучения детского туризма и рекреации.

Ключевые слова: общественно-географические исследования, детская рекреация, детский туризм и рекреация, долговременная и кратковременная туристско-рекреационная деятельность, виды детского туризма и рекреации.

EVOLUTION OF SOCIAL FUNCTIONS AND SPECIAL FIGURES OF CHILDREN'S TOURISM AND RECREATION IN UKRAINE

Purpose: highlight the peculiarities of children's tourism and recreation formation in Ukraine, describe the essence and determine the types of children's tourism and recreation.

Methods: there was used the genesis-historical approach, which consisted in an appropriate analysis of the development of children's tourism and recreation in Ukraine.

Results: there were defined the periods and stages of development of children's tourism and recreation in Ukraine, characterized the essence, functions, types of children's tourism and recreation.

Scientific novelty: there were propose the genesis-historical approach as an instrument for studying children's tourism and recreation, defined the concept of "children's tourism and recreation", the kind structure of children's tourism and recreation, that would enrich the theoretical and methodological aspects of studies children's tourism, recreation and leisure.

The practical significance: these theoretical developments will improve the practice of children's tourism and recreation research.

Keywords: Human Geography studies, children's recreation, children's tourism and recreation, long-term and short-term recreational activity, types of children's tourism and recreation.

Постановка проблеми. Дитячий туризм та рекреація є одним з видів туристсько-рекреаційної діяльності, появі якого сприяло бажання суспільства виховати здорове, спортивне та ініціативне підростаюче покоління. Таку туристсько-рекреаційну діяльність почали розглядати як вдалий засіб гармонійного розвитку наступних поколінь. Так, дитячому туризму та рекреації притаманні специфічні риси та ознаки, які формувалися впродовж розвитку такого явища в світі та Україні. Конкретні результати вивчення таких особливостей в нашій державі стануть основою для суспільно-географічних науково-теоретичних розробок, які необхідні для ефективного здійснення такої форми туристсько-рекреаційної діяльності. Крім того, вивчення актуального сьогодні питання геопросторової організації комплексу дитячого туризму та рекреації в Україні повинно ґрунтуватися саме на розумінні сутності дитячого туризму та рекреації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В науковій літературі, яка стосується туризму та дитячого оздоровлення і відпочинку, немає єдиного підходу до визначення сутності дитячого туризму, рекреації, існують розбіжності в формулюванні та обґрунтуванні цих явищ. В численних працях розглянуто поняття «дитячий туризм», «дитячо-юнацький туризм» [2; 4; 8-9; 12]. Деякі дослідники визначають дитячий туризм різновидом рекреаційної діяльності [4] або взагалі використовують поняття «дитяча рекреація» [13], а також виділяють видову структуру дитячого туризму [5; 10], яка не є вичерпною та потребує доповнення.

Мета дослідження – визначити особливості формування дитячого туризму та рекреації в Україні, охарактеризувати сутність, види дитячого туризму та рекреації.

Виклад основного матеріалу. Для визначення сучасної сутності, а також видів дитячого туризму та рекреації було проведено генезисно-історичний аналіз [19] розвитку такого явища в Україні. В основу аналізу було покладено дослідження дитячого туризму та рекреації за наступними компонентами: 1) соціально-економічні та політичні умови в державі; 2) суспільні функції, які виконує дитячий туризм та рекреація; 3) рівень доступності та соціальної значущості дитячого туризму та рекреації; 4) домінуючий напрям туристського потоку; 5) організаційно-методичні засади та нормативно-правове забезпечення дитячого туризму та рекреації.

Генезисно-історичний підхід дозволив виділити періоди та етапи розвитку дитячого туризму та рекреації в Україні за основними рисами, які йому були притаманні в різні роки. Таким чином, еволюція дитячого туризму та рекреації охоплює наступні періоди (див.табл.1):

I.Зародження дитячого туризму та рекреації (XIX ст. – початок XX ст., період Російської та Австро-Угорської імперій).

II.Становлення внутрішнього дитячого туризму та рекреації (1917 – 1991 рр., радянський період)

1) внутрішній дитячий туризм та рекреація (1917 – 1958 рр.)

2) масовий внутрішній дитячий туризм та рекреація, закордонні обміни (1958 рр. – 1986 рр.)

3) трансформаційний (1986-1991 рр.)

III.Становлення сучасної моделі внутрішнього та міжнародного дитячого туризму та туризму (з 1991 р.)

1) відродження (1991- 2002 рр.)

2) нормативно-правовий (2003-2009 рр.)

3) рекреаційний (2010-2013 рр.)

4) сучасний (з 2014 р.).

Для того, щоб дати найбільш точне визначення поняттю «дитячий туризм та рекреація», слід не лише врахувати специфічність надання туристсько-рекреаційних послуг дітям в різні часи, а й тлумачення самого явища «туризм та рекреація».

Так, рекреація (відпочинок) – будь-яка діяльність, спрямована на відновлення сил людини [7, С.562]. Рекреація – це сукупність явищ та відношень, які з'являються в процесі використання вільного часу для оздоровчої, пізнавальної, спортивної та культурно-розважальної діяльності людей на спеціалізованих територіях, які знаходяться за межами населеного пункту, що є місцем їхнього постійного проживання (за Мироненко М.С., Твердохлебовим І.Т.) [11, С.11].

За тривалістю розрізняють короткотривалу та довготривалу рекреацію. Характерною рисою для короткотривалої рекреації є повернення на ночівлю до місця постійного проживання, а для

довготривалої – ночівля поза місцем постійного проживання. За своїм змістом довготривала рекреація співпадає з поняттям туризм [11, С.11].

Туризм – тимчасовий виїзд людини з місця постійного проживання в оздоровчих, пізнавальних або професійно-ділових цілях без зайняття оплачуваною діяльністю [17].

Табл. 1.

Характерні особливості дитячого туризму та рекреації в різні періоди розвитку

<i>Період</i>	<i>Етап</i>	<i>Суспільна функція (у порядку зменшення ролі)</i>	<i>Основні риси</i>
I. Зародження дитячого туризму та рекреації (XIX ст. – початок XX ст., період Російської та Австро-Угорської імперій)		- Освітня - Культурна	- екскурсії, подорожі як елемент навчального процесу; - внутрішній, поодинокий характер туристсько-рекреаційної діяльності; - доступність для тих дітей, які здобували освіту.
II. Становлення внутрішнього дитячого туризму та рекреації (1917 – 1991 рр., радянський період)	1) внутрішній дитячий туризм та рекреація (1917 – 1958 рр.)	- Виховна - Оздоровча - Освітня - Культурна	- екскурсії, подорожі, походи та оздоровлення у піонерських таборах; - формування внутрішнього, немасового туристсько-рекреаційного потоку; - підвищення рівня доступності та соціальної значимості за рахунок державної підтримки.
	2) масовий внутрішній дитячий туризм та рекреація, закордонні обміни (1958 рр. – 1986 рр.)	- Виховна - Освітня - Соціальна - Оздоровча - Культурна	- екскурсії, подорожі, походи та експедиції, зльоти (туристсько-краєзнавча діяльність), всесоюзні та міжнародні обміни, оздоровлення та відпочинок в піонерських таборах; - переважає внутрішній туристсько-рекреаційний потік, початок формування в'їзного та виїзного; - соціальний та масовий.
	3) трансформаційний (1986-1991 рр.)	- Лікувально-оздоровча - Соціальна - Освітня - Виховна - Культурна	- оздоровлення та оздоровлення в піонерських таборах, закладах санаторно-курортного типу, екскурсії, подорожі, походи та експедиції, зльоти (туристсько-краєзнавча діяльність), всесоюзні та міжнародні обміни; - внутрішній туристсько-рекреаційний потік, формування в'їзного та виїзного; - соціальний та масовий.
III. Становлення сучасної моделі внутрішнього та міжнародного дитячого туризму та туризму (з 1991 р.)	1) відродження (1991- 2002 рр.)	- Лікувально-оздоровча - Соціальна - Освітня - Виховна - Екологічна - Культурна	- оздоровлення та відпочинок в дитячих оздоровчих таборах, туристсько-краєзнавча діяльність, екскурсійна діяльність; - початок розбудови мережі дитячих оздоровчих таборів; - підвищується соціальна значущість; - переважає внутрішній туристсько-рекреаційний потік, однак знижується його обсяг, формування в'їзного та виїзного.

	2) <i>нормативно-правовий (2003-2009 рр.)</i>	- Економічна - Лікувально-оздоровча - Екологічна - Соціальна - Культурна - Освітня - Виховна	- оздоровлення та відпочинок в дитячих оздоровчих таборах різного виду, туристсько-краєзнавча діяльність (у т.ч. патріотичне виховання), екскурсії, подорожі Україною та за кордон з лікувально-оздоровчою та пізнавальною метою; - формування комерційного ринку дитячого туризму та рекреації; - підвищення соціальної значимості, доступності та масовості; - міжнародний та внутрішній туристсько-рекреаційний потоки; - закладення фундаменту нормативно-правової бази.
	3) <i>рекреаційний (2010-2013 рр.)</i>	- Рекреаційна - Лікувально-оздоровча - Економічна - Освітня - Культурна - Екологічна - Виховна - Соціальна	- оздоровлення та відпочинок в дитячих закладах оздоровлення та відпочинку різного виду, туристсько-краєзнавча діяльність, екскурсії, подорожі по Україні та за кордон з лікувально-оздоровчою та пізнавальною метою; - масовість, однак знижується рівень соціальної доступності; - переважає внутрішній туристсько-рекреаційний потік, зменшення обсягів як в'їзного, так і виїзного потоків.
	4) <i>сучасний (з 2014 р.)</i>	- Рекреаційна - Лікувально-оздоровча - Соціальна - Екологічна - Культурна - Виховна - Освітня - Економічна - Політична	- оздоровлення та відпочинок в дитячих закладах оздоровлення та відпочинку (особливо табори з денним перебуванням та позаміські заклади відпочинку і оздоровлення), екскурсії, походи, подорожі Україною та за кордон з лікувально-оздоровчою та пізнавальною метою - масовість, підвищується рівень соціальної значущості та доступності. - переважає внутрішній туристсько-рекреаційний потік, зростання обсягів виїзного, зменшення - в'їзного потоків.

Складено за [1; 4-6; 8-9; 12; 15-19]

Оскільки туризм, який відповідає довготривалій рекреації, виступає як сформована та самостійна галузь сфери послуг в світі та Україні, рекреаційну діяльність характеризують як туризм та короткотривалу рекреацію, причому ці явища часто досліджують окремо одне від одного.

За віковою ознакою поряд з рекреацією для дорослих та змішаного типу виділяють дитячу рекреацію [11, С.50]. Дитячий туризм розглядають серед форм туризму за віком учасників подорожі (дитячий, молодіжний туризм і туризм дорослих людей (туризм третього віку) та за соціальним становищем в суспільстві (дитячий, шкільний, молодіжний, сімейний, за професійним складом тощо) [3, С.115-116]. Також такий туризм виділяють як різновид туризму за категорією осіб (дитячий, молодіжний, сімейний, туризм для осіб похилого віку, для інвалідів [14].

Генезисно-історичний аналіз розвитку дитячого туризму та рекреації показав, що на сучасному етапі основними формами реалізації такої

туристсько-рекреаційної діяльності є організований виїзд (пересування) дітей в супроводі керівника групи впродовж всієї подорожі (екскурсії, прогулянки, походи, експедиції тощо), організоване перебування дітей в колективних засобах розміщення, в т.ч. дитячих закладах оздоровлення та відпочинку, в межах туристсько-рекреаційної дестинації. Деякі з таких форм включають, об'єднані між собою організаційно-управлінськими зв'язками, довготривалу та короткотривалу дитячу рекреацію. Тим самим, на нашу думку, на сучасному етапі доцільно досліджувати дитячий туризм та короткотривалу рекреацію як єдине ціле. Причому, враховуючи перспективи наукового пошуку, а також розвитку дитячого туризму та дитячої рекреації в Україні окремо одне від одного, слід говорити про поняття «дитячий туризм та рекреація» (де рекреація – короткотривала рекреаційна діяльність), а не суто про «дитячу рекреацію».

Дослідники говорять про дитячий туризм та рекреацію як про таке явище, що орієнтоване на дітей шкільного віку, які подорожують, відпочивають, оздоровлюються без супроводу батьків [5, С.3; 8, С.194; 12, С.25]. Тобто, суб'єктом (туристом, рекреантом), який задовольняє свої туристсько-рекреаційні потреби засобами дитячого туризму та рекреації, виступає особа, вік якої відповідно до Закону України «Про оздоровлення та відпочинок дітей» від 7 до 18 років [16].

Таким чином, дитячий туризм та рекреація – це форма туристсько-рекреаційної діяльності, яка передбачає тимчасове організоване самостійне (без батьків) пересування дітей в супроводі керівника групи з місця постійного проживання та/або перебування дитини в колективних засобах розміщення, в т.ч. дитячих закладах оздоровлення та відпочинку, в межах туристсько-рекреаційної дестинації з метою пізнання, лікування, оздоровлення, відпочинку, навчання тощо.

Юний турист (рекреант) – особа шкільного віку (від 7 до 18 років), яка здійснює організовану короткотривалу рекреацію або подорож (похід, експедицію тощо) країною проживання та за її межами з пізнавальною, лікувальною, оздоровчою, навчальною і т.п. метою як рекреант на термін до 24 годин, як турист – від 24 годин.

Генезисно-історичний аналіз розвитку дитячого туризму та рекреації в Україні допоміг визначити, що дане явище відіграє наступні суспільні функції:

- ✓ лікувально-оздоровчу - профілактика захворюваності та відновлення фізичних та психічних сил дитини;
- ✓ рекреаційну – відновлення фізичних, психічних та духовних сил дитини, результатом якого є підвищення ефективності навчально-виховного процесу дитячого населення;
- ✓ освітню – форми дитячого туризму та рекреації використовують як засіб підвищення рівня знань дитини з тої чи іншої тематики, набуття досвіду та пізнання світу;
- ✓ виховну - моральне, патріотичне, естетичне та фізичне виховання;

✓ культурну – формування ціннісних орієнтацій, розширення кругозору дитини, повага до побуту та звичаїв свого народу, а також інших національностей, як результат - культурний розвиток підростаючого покоління;

✓ соціальну – проявляється через доступність різних послуг дитячого туризму та рекреації дітям різних верств населення, що забезпечує підвищення рівня соціального добробуту населення;

✓ екологічну – раціональне використання природно-рекреаційних та історико-культурних ресурсів для потреб дитячого туризму та рекреації;

✓ економічну – туристсько-рекреаційна діяльність виступає чинником економічного розвитку відповідних територій;

✓ політичну – формування іміджу країни за її межами.

На основі результатів генезисно-історичного аналізу можна запропонувати наступні види дитячого туризму та рекреації:

1) за метою здійснення туристсько-рекреаційної діяльності:

✓ курортно-лікувальний – перебування впродовж кліматолікувальної, грязелікувальної, бальнеологічної оздоровчої зміни в дитячих закладах оздоровлення санаторного типу;

✓ оздоровчий - перебування впродовж оздоровчої зміни в дитячих закладах оздоровлення (позаміських та дитячих центрах);

✓ рекреаційний - перебування впродовж відпочинкової зміни (у т.ч. тематичної, профільної) в дитячих закладах відпочинку (позаміських, наметових, таборах праці та відпочинку), короткочасна рекреація в дитячих закладах відпочинку з денним перебуванням;

✓ культурно-пізнавальний (шкільний) – організовані екскурсії, подорожі групи дітей з культурно-пізнавальною метою;

✓ розважальний - організовані подорожі групи дітей на фестивалі, концерти, конкурси тощо;

✓ спортивний – подорожі, походи, змагання, зльоти організовані дитячо-юнацькими спортивними школами, дитячими центрами туризму та краєзнавства учнівської молоді (станціями юних туристів);

✓ навчальний - організовані екскурсії, експедиції, подорожі групи дітей з навчальною, освітньою метою;

✓ краєзнавчий - організовані екскурсії, подорожі, походи групи дітей з метою пізнання рідного краю;

✓ патріотичний – організовані екскурсії, подорожі групи дітей з метою патріотичного виховання;

2) за територіальною ознакою:

✓ внутрішній – подорожі дітей з туристською метою, короткотривала рекреація в межах країни їх постійного проживання;

✓ міжнародний: в'їзний – подорожі в межах країни дітей, які постійно не проживають на її території; виїзний – подорожі осіб за межі країни постійного проживання до іншої країни;

3) залежно від сезонності: сезонна, міжсезонна;

4) за способом фінансування: комерційна, соціальна;

5) за способом пересування: авіа, залізнична, автобусна, пішохідна, комбінована;

6) за тривалістю: одно-, двогодинна; одно-, дводенна; тижнева; багатоденна.

Висновки. Ознайомлення з науковою літературою, статистичними матеріалами та нормативно-правовими актами дало підстави стверджувати, що за радянських часів процес організації оздоровлення та відпочину в дитячих таборах проходив в рамках піонерського руху, а дитячо-юнацький туризм охоплював шкільний туризм та туристсько-краєзнавчу діяльність учнівської молоді. Натомість, для сучасної України є характерним об'єднання цих двох напрямів в дитячий туризм та рекреацію. Проведене дослідження встановило, що на сучасному етапі розвитку дитячий туризм та рекреація – це вид туристсько-рекреаційної діяльності, який передбачає тимчасове організоване самостійне (без батьків) пересування дітей в супроводі керівника групи з місця постійного проживання та/або перебування дитини в колективних засобах розміщення, в т.ч. дитячих закладах оздоровлення та відпочинку, в межах туристсько-рекреаційної дестинації з метою пізнання, лікування, оздоровлення, відпочинку, навчання тощо. Основними видами дитячого туризму та рекреації за метою здійснення туристсько-рекреаційної діяльності є: курортно-лікувальний, оздоровчий, рекреаційний, культурно-пізнавальний (шкільний), розважальний, спортивний, навчальний, краєзнавчий та патріотичний.

Питання дитячого туризму та рекреації заслуговує на подальше поглиблене суспільно-географічне дослідження, яке, в першу чергу, буде стосуватися виявлення геопросторових відмінностей розвитку дитячого туризму та рекреації в Україні.

Список використаних джерел:

1. Інформаційний довідник про стан розвитку дитячо-юнацького туризму і краєзнавства в Україні. – К.:Український державний центр туризму і краєзнавства учнівської молоді, 2014. – 27 с.
2. Кашуба Я.М. Формування системи дитячого оздоровлення і туризму: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.09.01 / Я.М.Кашуба. - Львів,2006. – 21 с.
3. Кіптенко. В.К. Менеджмент туризму: Підручник. – К.:Знання,2010. – 502 с.
4. Колотуха О.В. Дитячо-юнацький туризм в Україні як територіальна соціально-економічна система: проблеми та перспективи розвитку: автореф. дис. канд. геогр. наук: 11.00.02 / О. В. Колотуха. - К.,2005. - 20 с.
5. Малиновська О. Географія дитячого туризму / О. Малиновська, Ю. Іванова // Краєзнавство. Географія. Туризм. – 2008. - № 44. – С. 3–5.
6. Теоретичні та прикладні аспекти рекреаційного природокористування в Україні: монографія / К. Кілінська, В. Руденко, Н. Аніпко, Н. Андрусак, Н. Коновалова та ін. Чернівці: Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, 2010. – 250 с.
7. Топчієв О.Г. Суспільно-географічні дослідження: методологія, методи, методика / О.Г. Топчієв. – Одеса: Астропринт, 2005. – 631 с.
8. Шипко А.Л. Дитячо-юнацький туризм в Україні як засіб виховання особистості / А.Л. Шипко // Педагогічні науки. – 2007. – Вип. 45. – С.193-197.
9. Курилова В.И. Туризм: Учеб. пособие для студентов пед. ин-тов по спец. № 2114 “Физ. воспитание” и № 2115 “Нач. воен. обучение и физ. воспитание” – М.:Просвещение,1988. – 224 с.
10. Маслакова Е. А. Управление развитием детского туризма в новых экономических условиях хозяйствования: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.05 / Е. А. Маслакова. - М.:ГГУ,2009. - 25 с.
11. Мироненко Н.С., Твердохлебов И.Т. Рекреационная география. - М.: Изд-во Моск. ун-та,1981. –

207 с.

12. Остапец А.А. Педагогика и психология туристско-краеведческой деятельности учащихся: Методические рекомендации. – М.: РМАТ, 2001. – 87 с.
13. Ажиппо О. Ю. Особливості рекреаційної та фізкультурно-спортивної діяльності дітей та молоді в Україні [Електронний ресурс] / О. Ю. Ажиппо, А. С. Бондар // Спортивна медицина. - 2014. - № 1. - С. 41-46. – Режим доступу: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=smed_2014_1_8
14. Грабовський Ю.А. Спортивний туризм [Електронний ресурс]: Навчальний посібник / Ю.А. Грабовський, О.В. Скалій, Т.В. Скалій. - Тернопіль: Навчальна книга - Богдан, 2009. - 304 с. - Режим доступу: <http://infotour.in.ua/grabovsky11.htm>
15. Державна служба статистики: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
16. Закон України «Про оздоровлення та відпочинок дітей» від 04.09.2008 № 375-VI: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/375-17>
17. Закон України «Про туризм» від 15.09.1995 № 324/95-BP: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80>
18. Коцан Н.Н. Яворська А.В. Історія розвитку дитячого туризму в Україні: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://internationalconference2014.wordpress.com/2015/12/18/>
19. Наказний М.О. Обґрунтування історичних періодів розвитку системи оздоровлення та відпочинку дітей і підлітків у ХХ столітті [Електронний ресурс] / М.О. Наказний // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2010. - № 12. – С.224-232. – Режим доступу: <http://docplayer.net/32428276-Luganskogo-nacionalnogo-universitetu-imeni-tarasa-shevchenka.html>

Список использованных источников:

1. Информационный справочник о состоянии развития детско-юношеского туризма и краеведения в Украине. - М.: Украинский государственный центр туризма и краеведения учащейся молодежи, 2014. - 27 с.
2. Кашуба Я. Формирование системы детского оздоровления и туризма: автореф. дис. канд. экон. наук: 08.09.01 / Я.М.Кашуба. - Львов, 2006. - 21 с.
3. Киптенко В.К. Менеджмент туризма: Учебник. - М.: Знание, 2010. - 502 с.
4. Колотуха А.В. Детско-юношеский туризм в Украине как территориальная социально-экономическая система: проблемы и перспективы развития: автореф. дис. канд. геогр. наук: 11.00.02 / В. Колотуха. - М., 2005. - 20 с.
5. Малиновская О. География детского туризма / О. Малиновская, Ю. Иванова // Краеведение. География. Туризм. - 2008. - № 44. - С. 3-5.
6. Теоретические и прикладные аспекты рекреационного природопользования в Украине: монография / К. Килинского, В. Руденко, Н. Анипко, Н. Андрусак, Н. Коновалова и др. – Черновцы: Черновицкий национальный университет имени Юрия Федьковича, 2010. - 250 с.
7. Топчиев А.Г. Общественно-географические исследования: методология, методы, методика / А.Г. Топчиев. - Одесса: Астропринт, 2005. - 631 с.
8. Шипко А.Л. Детско-юношеский туризм в Украине как средство воспитания личности / А.Л. Шипко // Педагогические науки. - 2007. - Вып. 45. - С.193-197.
9. Курилова В.И. Туризм: Учеб. пособие для студентов пед. ин-тов по спец. № 2114 "Физ. воспитание" и № 2115 "Нач. воен. обучение и физ. воспитание" - М.: Просвещение, 1988. - 224 с.
10. Маслакова Е. А. Управление развитием детского туризма в новых экономических условиях хозяйствования: автореф. дис. канд. экон. наук: 08.00.05 / Е. А. Маслакова. - М.: ГУУ, 2009. - 25 с.
11. Мироненко Н.С., Твердохлебов И.Т. Рекреационная география. - М.: Изд-во Моск. ун-та, 1981. - 207 с.
12. Остапец А.А. Педагогика и психология туристско-краеведческой деятельности учащихся: Методические рекомендации. - М.: РМАТ, 2001. - 87 с.
13. Ажиппо О. Ю. Особенности рекреационной и физкультурно-спортивной деятельности детей и молодежи в Украине [Електронний ресурс] / А. Ю. Ажиппо, А. С. Бондарь // Спортивная медицина. - 2014. - № 1. - С. 41-46. - Режим доступа: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=smed_2014_1_8
14. Грабовский Ю.А. Спортивный туризм [Электронный ресурс]: Учебное пособие / Ю.А. Грабовский, А.В. Скалій, Т.В. Скалій. - Тернополь: Учебная книга - Богдан, 2009. - 304 с. - Режим доступа: <http://infotour.in.ua/grabovsky11.htm>

15. Государственная служба статистики: [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
16. Закон Украины «Об оздоровлении и отдыхе детей» от 04.09.2008 № 375-VI: [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/375-17>
17. Закон Украины «О туризме» от 15.09.1995 № 324/95-ВР: [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80>
18. Коцан Н.Н. Яворская А.В. История развития детского туризма в Украине: [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <https://internationalconference2014.wordpress.com/2015/12/18/>
19. Наказный Н.А. Обоснование исторических периодов развития системы оздоровления и отдыха детей, подростков в XX веке [Электронный ресурс] / Н.А. Наказный // Вестник Луганского национального университета имени Тараса Шевченко. - 2010. - № 12. - С.224-232. - Режим доступа: <http://docplayer.net/32428276-Luganskogo-nacionalnogo-universitetu-imeni-tarasa-shevchenka.html>

References:

1. Informatsiynny dovidnyk pro stan rozvytku dytyacho-yunats'koho turyzmu i krayeznavstva v Ukraini. – К.:Ukrayins'ky derzhavnyy tsentr turyzmu i krayeznavstva uchniv'skoyi molodi, 2014. – 27 p.
2. Kashuba Ya.M. Formuvannya systemy dytyachoho ozdorovlennya i turyzmu: avtoref. dys. kand. ekon. nauk: 08.09.01 / Ya.M.Kashuba. - L'viv, 2006. – 21 p.
3. Kiptenko. V.K. Menedzhment turyzmu: Pidruchnyk. – К.:Znannya, 2010. – 502 p.
4. Kolotukha O.V. Dytyacho-yunats'ky turyzm v Ukraini yak terytorial'na sotsial'no-ekonomichna systema: problemy ta perspektyvy rozvytku: avtoref. dys. kand. heohr. nauk: 11.00.02 / O. V. Kolotukha. - К., 2005. - 20 p.
5. Malynov'ska O. Heohrafiya dytyachoho turyzmu / O. Malynov'ska, Yu. Ivanova // Krayeznavstvo. Heohrafiya. Turyzm. – 2008. - # 44. – P. 3–5.
6. Teoretychni ta prykladni aspekty rekreatsiynoho pryrodokorystuvannya v Ukraini: monohrafiya / K. Kilins'ka, V. Rudenko, N. Anipko, N. Andrusyak, N. Konovalova ta in. Chernivtsi: Chernivets'ky natsional'nyy universytet imeni Yuriya Fed'kovycha, 2010. – 250 p.
7. Topchiyev O.H. Suspil'no-heohrafichni doslidzhennya: metodolohiya, metody, metodyka / O.H. Topchiyev. – Odesa: Astroprint, 2005. – 631 s.
8. Shypko A.L. Dytyacho-yunats'ky turyzm v Ukraini yak zasib vykhovannya osobystosti / A.L. Shypko // Pedagogichni nauky. – 2007. – # 45. – P.193-197.
9. Kurilova V.I. Turizm: Ucheb. posobie dlya studentov ped. in-tov po spets. # 2114 "Fiz. vospitanie " i # 2115" Nach. voen. obuchenie i fiz. vospitanie "- М.: Prosveschenie, 1988. - 224 p.
10. Maslakova E. A. Upravlenie razvitiem detskogo turizma v novyih ekonomicheskikh usloviyah hozyaystvovaniya: avtoref. dis. kand. ekon. nauk: 08.00.05 / E. A. Maslakova. - М.: GUU, 2009. - 25 p.
11. Mironenko N.S., Tverdohlebov I.T. Rekreatsionnaya geografiya. - М.: Izd-vo Mosk. un-ta, 1981. - 207 p.
12. Ostapets A.A. Pedagogika i psihologiya turistsko-kraevedcheskoy deyatel'nosti uchashchisya: Metodicheskie rekomendatsii. - М.: RMA, 2001. - 87 p.
13. Azhyppo O. Yu. Osoblyvosti rekreatsiynoyi ta fizkul'turno-sportyvnoyi diyal'nosti ditey ta molodi v Ukraini [Electronic resource] / O.Yu. Azhyppo, A.S. Bondar // Sportyvna medytsyna. - 2014. - # 1. - P. 41-46. – Access mode: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=smed_2014_1_8
14. Hrabov'sky Yu.A. Sportyvnyy turyzm [Electronic resource]: Navchal'nyy posibnyk / Yu.A. Hrabov'sky, O.V. Skaliy, T.V. Skaliy. - Ternopil':Navchal'na knyha - Bohdan, 2009. - 304 p. – Access mode: <http://infotour.in.ua/grabovsky11.htm>
15. Derzhavna sluzhba statystyky: [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
16. Закон Украйны «Pro ozdorovlennya ta vidpochynok ditey» vid 04.09.2008 # 375-VI: [Electronic resource]. – Access mode: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/375-17>
17. Закон Украйны «Pro turyzm» vid 15.09.1995 # 324/95-VR: [Electronic resource]. – Access mode: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80>
18. Kotsan N.N. Yavors'ka A.V. Istoriya rozvytku dytyachoho turyzmu v Ukraini: [Electronic resource]. – Access mode: <https://internationalconference2014.wordpress.com/2015/12/18/>
19. Nakaznyy M.O. Obgruntuvannya istorychnykh periodiv rozvytku systemy ozdorovlennya ta vidpochynku ditey i pidlitkiv u XX stolitti [Electronic resource] / M.O. Nakaznyy // Visnyk Luhans'koho natsional'noho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. – 2010. - # 12. – P.224-232. – Access mode: <http://docplayer.net/32428276-Luganskogo-nacionalnogo-universitetu-imeni-tarasa-shevchenka.html>

УДК 330.15

Беркова Оксана Петрівна

кандидат економічних наук,
доцент

Чочу Анастасія Гівівна

Національний авіаційний університет,
Україна, м.Київ, e-mail:
0987366872@ukr.net

Національний авіаційний університет,
Україна, м. Київ, e-mail:
anastasiachochua1997@gmail.com

СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В ПРИЧОРНОМОРСЬКОМУ РЕГІОНІ

Мета. дослідження основних стратегій розвитку Причорноморського регіону та проаналізувати етапи формування стратегії державного управління в загальному випадку.

Методика. Під час написання були використані такі методи дослідження: аналіз, порівняльний, статистичний, системний та ін.

Результати. В результаті дослідження було розглянуто сучасні стратегії розвитку Причорноморського регіону та попередні стратегії і їхні результати. Охарактеризовано етапи формування загальної стратегії державного управління.

Наукова новизна: Пропонуються рекомендації щодо формування стратегії розвитку державного управління в туристичній індустрії та охарактеризовано вже існуючі стратегії.

Практична значимість. Україна – надзвичайно перспективна країна для розвитку туризму, завдяки різноманітним стратегіям, ми розвиваємо нашу країну в різних галузях. Необхідно удосконалювати вже існуючі стратегії та створювати нові, тому що це самий дієвий спосіб розвитку туризму в нашій країні.

Ключові слова. стратегія, туризм, державне управління, Причорноморський рекреаційний регіон.

УДК 330.15

Беркова Оксана Петровна,

кандидат экономических наук, доцент

Чочу Анастасия Гивовна

Национальный авиационный университет
Украина, Киев,
e-mail: 0987366872@ukr.net

Национальный авиационный университет
Украина, Киев,
e-mail: anastasiachochua1997@gmail.com

СТРАТЕГИИ РАЗВИТИЯ ТУРИЗМА В ПРИЧЕРНОМОРСКОМ РЕГИОНЕ

Цель. Исследовать основных стратегий развития Причерноморского региона и проанализировать этапы формирования стратегии государственного управления в общем случае.

Методика. При написании были использованы следующие методы исследования: анализ, сравнительный, статистический, системный и др.

Результаты. В результате исследования были рассмотрены современные стратегии развития Причерноморского региона и предыдущие стратегии и их результаты. Охарактеризованы этапы формирования общей стратегии государственного управления.

Научная новизна. Предложены рекомендации по формированию стратегии развития государственного управления в туристической индустрии и охарактеризованы уже существующие стратегии.

Практическая значимость. Украина - очень перспективная страна для развития туризма, благодаря разнообразным стратегиям, мы развиваем нашу страну в различных отраслях. Необходимо совершенствовать уже существующие стратегии и создавать новые, потому что это самый действенный способ развития туризма в нашей стране.

Ключевые слова. стратегия, туризм, государственное управление, Причерноморский рекреационный регион.

UDC 330.15

Berkova Oksana Petrovna,
Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor

National Aviation University, Ukraine, Kiev,
e-mail: 0987366872@ukr.net

Chochua Anastasiya Givivna

National Aviation University, Ukraine, Kiev,
e-mail: anastasiachochua1997@gmail.com

STRATEGIES OF TOURISM DEVELOPMENT IN THE BLACK SEA REGION

Purpose. Studying of the main strategies of developing of the Black Sea region and analyze the stages of strategy formation of public administration in the general case.

Methods. During the research there were used such methods as analysis: comparative analysis, statistical analysis, systemic analysis, etc.

Results. In a result of the study there were considering modern strategies of development of the Black Sea region, previous strategies and their results. Was described it's stages of formation of the general strategy of governance.

Scientific novelty. Were offered recommendations about the formation of the strategy of development of public administration in the tourism industry and described existing strategies.

The practical significance. Ukraine is an extremely promising country for the development of tourism. Thanks to diverse strategies, we can develop our country in various fields. It is necessary to improve already existing strategies and create new ones, because this is the most effective way of developing tourism in our country.

Keywords: strategy, tourism, public administration, the Black Sea recreational region.

Постановка проблеми. На даному етапі свого розвитку у сфері туризму, Україна займає далеко не першість через певний ряд факторів, які заважають розвитку туризму у країні. Для стабільного соціально-економічного розвитку країни необхідно мати досконале стратегічне державне управління в туристичній індустрії. Тож наш уряд займається розробкою і втіленням різноманітних стратегій розвитку. Особливе місце на карті України займає Причорноморський рекреаційний регіон, адже саме він є найпопулярнішим серед наших та іноземних туристів. Тому найбільш доцільним є удосконалення саме цього регіону, щоб в іноземних туристів складалося хороше враження про країну у цілому.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Стратегічний розвиток державного управління досліджували такі вчені, як: М. Борушак, Ю.

Волков, Н. Алексєєва, О. Савіцька, І. Зорін, В. Квартальнов, Є. Панкова, В. Кифяк, Л. Лук'янова, С. Ніконоров, В. Обозний, Н. Савіна, В. Смолий, Г. Михайличенко, В. Федорченко, В. Цибух та інші. Проте в них відсутні комплексні рекомендації щодо формування стратегії розвитку державного управління в туристичній індустрії.

Формулювання цілей статті. Основна мета статті полягає у аналізі стратегій розвитку Причорноморського регіону.

Виклад основного матеріалу. Причорноморський рекреаційний регіон є надзвичайно перспективним для розвитку туризму. До нього входять Одеська, Миколаївська та Херсонська області, які мають вигідне географічне розташування, хороший клімат, бальнеологічні ресурси, історико-культурні ресурси та звичайно ж Чорне море.

У зв'язку з анексією АР Крим, Причорноморський район зайняв першість по туристичному відвідуванню в Україні. Туристами Причорноморського регіону в основному є українці, але тут є й певна частка іноземних туристів.

Тож Причорноморський регіон є надзвичайно перспективним для розвитку туризму і необхідно задіяти різноманітні методи для удосконалення цього регіону.

Основними проблемами в Причорноморському регіоні є:

- Екологічна;
- Сезонність;
- Недостатній рівень розвитку інфраструктури;
- Низька якість надання туристичних послуг.

Для досягнення високих цілей необхідно вирішити всі вищесказані проблеми, тож метою моєї статті є дослідження стратегії розвитку державного управління в туристичній індустрії Причорноморського регіону та вивчення сучасних і попередніх стратегій.

Перш за все, необхідно розробити послідовність етапів для формування стратегії державного управління:

1. Потрібно проаналізувати внутрішнє і зовнішнє середовище регіону;
2. Визначити цілі стратегії;
3. Розробити різні стратегії розвитку;
4. Відібрати одну найбільш ефективну стратегію;
5. Реалізація цієї стратегії;
6. Оцінювання та контроль виконання стратегії.
7. При розробці стратегії необхідно дотримуватися загальних вимог, а саме:
 8. Реальність;
 9. Логічність;
 10. Урахування суспільних інтересів;
 11. Альтернативність;
 12. Дотримання етико-моральних принципів;
 13. Взаємодія з внутрішнім та зовнішнім середовищем;
 14. Ризикованість

15. Основними цілями розробки нової стратегії є:
16. Підвищення конкурентоспроможності регіону;
17. Стабілізація розвитку туристичної індустрії;
18. Розвиток маркетингової системи та створення сприятливого іміджу Причорноморського регіону;
19. Використання транзитно-транспортного потенціалу, розбудова інфраструктури;
20. Збільшення закладів розміщення та удосконалення тих, які вже представлені на ринку;
21. Покращення якості надавання туристичних послуг;
22. Покращення екологічного стану території;
23. Сприяння диверсифікації традиційних та нових видів туризму та рекреації.

Стратегічне планування регіонального розвитку в Україні представлено стратегічними та програмними документами чотирьох рівнів: державного, регіонального, субрегіонального та базового. На загальнодержавному рівні стратегічні пріоритети розвитку для всіх регіонів України визначені в Державній стратегії регіонального розвитку на період від 2020 р., яка затверджена Постановою Кабінетів Міністрів України № 385 від 6 серпня 2014р., та яка змінила діючу до цього Державну стратегію регіонального розвитку на період до 2015 р.

На рівні всіх областей України прийняті власні положення та стратегії. Так в Причорноморському регіоні прийняті: Стратегія економічного та соціального розвитку Одеської області до 2020 р., Стратегія економічного і соціального розвитку Миколаївської області до 2020 року та Стратегія економічного та соціального розвитку Херсонської області до 2020 р.

Розроблений певний проект міжнародної технічної допомоги США USAID «Локальні інвестиції та національна конкурентоспроможність» спільно із фахівцями НАН України розробили стратегічні плани підвищення конкурентоспроможності та економічного розвитку для чотирьох субрегіонів в Українському Причорномор'ї: Одеської агломерації (м. Одеса, Іллічівськ, Теплодар, Южне та Біляївський, Комінтернівський і Овідіопольський райони Одеської області); Придунайського субрегіону (м. Ізмаїл, Болградський, Ізмаїльський, Кілійський, Ренійський райони Одеської області); Таврійського субрегіону (міста Каховка, Берислав, Таврійськ та Каховський, Бериславський райони Херсонської області); та субрегіону «Дніпро-Бузька золота дельта» (Миколаївсько-Херсонська конурбація: Миколаївська і Херсонська міські ради, Білозерський, Голопристанський, Цюрупинський райони Херсонської області та Баштанський, Жовтневий, Миколаївський райони Миколаївської області з відповідними районними центрами).

Необхідно розглянути всі 3 стратегії саме зі сторони розвитку туристичної індустрії.

Стратегія економічного і соціального розвитку Одеської області до 2020 року

Основними цілями стратегії є:

1. Розширення асортименту туристичних послуг;
2. Створення музеїв під відкритим небом, етнокультурних комплексів з метою збереження, раціонального використання, популяризації та розвитку етнокультурної спадщини міста.
3. Покращення якості надання туристичних послуг;
4. Розвиток туристичної інфраструктури;
5. Створення позитивного іміджу та просування брендингу;
6. Створення розгалуженої інформаційної мережі туристичних послуг та туристичного маркування (маршрутів, визначних пам'яток та ін.)
7. Розвиток внутрішнього туризму
8. Залучення інвесторів для розвитку туризму;
9. Проведення різноманітних заходів таких як виставки, фестивалі, тренінги тощо [1].

Стратегія економічного і соціального розвитку Миколаївської області до 2020 року

Головна мета стратегії: розвинути в області повноцінну туристичну індустрію як економічну галузь, де будуть створені нові робочі місця для обслуговування туристів, удосконалено туристичну інфраструктуру, зокрема, пляжні зони, санаторні та оздоровчі комплекси, засоби розміщення та харчування з якісним обслуговуванням тощо, створено ефективну систему туристичного маркетингу і туристичного брендингу території, а також поліпшено стан рекреаційних зон та об'єктів [2].

Стратегія економічного і соціального розвитку Херсонської області до 2020 р.

Табл. 1

Завдання стратегії у сфері туризму

1. Створити умови для промоції туристичного продукту	Створення хорошої реклами для Херсонщини туристичної. Створення мережі регіональних туристично-інформаційних центрів
2. Покращити якість туристичних послуг	В'їзний та внутрішній туризм на базі Таврійського туристичного кластера. Введення стандартизації туристичних послуг
3. Подовжити туристичний сезон	Подовження курортного сезону. Підтримка сільського зеленого туризму. Створення етно-тематичних комплексів. Створення студентських хостелів на базі гуртожитків навчальних закладів як місць розміщення туристів [3].

Проаналізувавши попередні стратегії цих областей до 2015 р., можна зробити висновки, що вони дали великий вклад у розвиток туризму.

Наприклад, завдяки *Стратегії соціально-економічного розвитку Одеської області до 2015 р.*, ми отримали наступні результати:

У 2015 р. м. Одесу з діловими, туристичними та службовими цілями відвідали 1,5 млн. туристів, що в 1,3 рази більше, ніж у 2012 р.

Загальна кількість об'єктів тимчасового проживання за період 2012-2015 рр. зросла в 1,5 рази або на 79 готелів, кількість ліжко-місць – у 1,7 рази.

Зросла кількість різноманітних масових заходів таких як: фестивалі, виставки, пресс-тури, конференції тощо, що збільшило потік туристів у 2015 р.

Також були проведені основні заходи, що сприяли популяризації м. Одеси як на українському, так і на міжнародному ринках, залученню додаткової кількості туристів в Одесу, а саме: проведено 12 прес-турів, 3 рекламних тури для українських й іноземних представників засобів масової інформації та туристичних операторів; 13 візитів до інших міст України та країн світу задля реалізації проекту «Одеса їде в гості»; 22 заходи (конференції, семінари, «workshops»,) за участю міжнародних експертів у сфері туризму; взято участь у 5 міжнародних туристичних виставках та ін [4].

Стратегія соціального та економічного розвитку Миколаївської області до 2015

Основні завдання:

- Розроблено нові туристичні маршрути;
- Поліпшено туристичну привабливість району та області;
- Збільшено кількість туристів та доходу від туризму;
- Збережено найбільш вразливі ділянки території національного природного парку «Бузький Гард»;
- Поліпшено рекламу в Інтернеті;
- Оновлено карти GPS.
- Підвищено кваліфікацію спеціалістів у сфері туризму [5].

Стратегія соціального і економічного розвитку Херсонської області до 2015. Завдяки цій програмі здійснювалися заходи з налагодження міжнародних відносин та презентації туристичного потенціалу Херсонщини. Так, проведено такі заходи: робочу зустріч керівництва області зі співробітниками Держдепартаменту та Посольства Сполучених Штатів Америки в Україні щодо ознайомлення з політичною, соціальною, економічною ситуацією в Херсонській області; прес-конференцію організаторів та учасників міжнародного проекту програми Європейського Союзу «TEMPUS – Cruise-T»; зустріч з директором шведського підприємства «AquilaExecutive» О.Фріднером щодо перспектив спільної розробки та впровадження грантових проектів на Херсонщині.

Для забезпечення подальшого розвитку туристично-рекреаційного комплексу здійснювалися заходи щодо створення та утвердження привабливого іміджу Херсонщини як туристичного краю на загальнодержавному та міжнародному рівнях, зміцнення матеріально-технічної бази галузі, розширення сегменту внутрішнього туризму,

підвищення ефективності використання рекреаційних ресурсів та об'єктів природоохоронних територій, історико-культурної спадщини.

Протягом курортного сезону послуги туристам та відпочиваючим надавали близько 900 закладів відпочинку та оздоровлення, загальною місткістю ліжкового фонду понад 70 тис. місць, що значно більше ніж у минулі роки. Кількість офіційно зареєстрованих засобів індивідуального розміщення приватного сектору збільшилася на 45% і становила 610 одиниць проти 419 одиниць у 2013 р. Чисельність туристів зросла у порівнянні з попереднім роком на 27% і склала близько 2,8 млн осіб. За звітний рік сума надходжень туристичного збору до місцевих бюджетів становила 1074,71 тис. грн, що на 44% більше ніж у 2014 році [6].

Висновок. Сфера туризму має надзвичайний вплив на загальний стан світової економіки. Незважаючи на зручне географічне положення, ресурсне забезпечення та великий потенціал, Україна зараз не може конкурувати з розвинутими туристичними державами. Єдиним шляхом усунення всіх проблем є стратегічно орієнтована державна політика, яка буде вирішувати такі завдання, як: впровадження економіко-правових механізмів успішного ведення туристичного бізнесу, інвестиційних механізмів розвитку туристичної інфраструктури, інформаційно-маркетингових заходів з формування туристичного іміджу України та визнання туризму одного з пріоритетних напрямків для розвитку.

Список використаних джерел:

1. Стратегія економічного та соціального розвитку Одеської області до 2020 р. [Електронний ресурс] // ОДЕСЬКА ОБЛАСНА РАДА. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: <http://oblrada.odessa.gov.ua/odeska-oblast/strategichni-ta-programni-dokumenty-oblasti/strategiya-ekonomichnogo-ta-sotsialnogo-rozvytku-odeskoyi-oblasti-do-2020-roku/>.
2. Стратегія економічного та соціального розвитку Миколаївської області до 2020 р [Електронний ресурс] // Національна торгово-промислова палата Миколаївської області. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.rtp.com.ua/4business/13/strategiya-rozvitku-mikolayivskoyi-oblasti-na-period-do-2020-roku.html>.
3. Стратегія економічного та соціального розвитку Херсонської області до 2020 р. [Електронний ресурс] // Херсонська обласна державна адміністрація. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: <http://khoda.gov.ua/strategiya-rozvitku-2020>.
4. Стратегія економічного та соціального розвитку Одеської області до 2015 р. [Електронний ресурс] // Одеська обласна рада. – 2007. – Режим доступу до ресурсу: http://www.agroin.org/programi/odesa_strateg.pdf.
5. Стратегія економічного та соціального розвитку Миколаївської області до 2015 р. [Електронний ресурс] // Національна торгово-промислова палата Миколаївської області. – 2007. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.rtp.com.ua/4business/13/1225.html>.
6. Стратегія економічного та соціального розвитку Херсонської області до 2015 р. [Електронний ресурс] // Херсонська обласна державна адміністрація. – 2010. – Режим доступу до ресурсу: <http://khoda.gov.ua/programa-rozvitku-oblasti>.

Список использованных источников

1. Стратегия экономического и социального развития Одесской области до 2020 г.. [Электронный ресурс] // Одесский областной совет. - 2015. - Режим доступа к ресурсу:

- <http://oblrada.odessa.gov.ua/odeska-oblast/strategichni-ta-programni-dokumenty-oblasti/strategiya-ekonomichnogo-ta-sotsialnogo-rozvytku-odeskoyi-oblasti-do-2020-roku/>.
2. Стратегия экономического и социального развития Николаевской области в 2020 г. [Электронный ресурс] // Национальная торгово-промышленная палата Николаевской области. - 2015. - Режим доступа к ресурсу: <http://www.rtp.com.ua/4business/13/strategiya-rozvitku-mikolayivskoyi-oblasti-na-period-do-2020-roku.html>.
3. Стратегия экономического и социального развития Херсонской области до 2020 г.. [Электронный ресурс] // Херсонская областная государственная администрация. - 2015. - Режим доступа к ресурсу: <http://khoda.gov.ua/strategiya-rozvitku-2020>.
4. Стратегия экономического и социального развития Одесской области до 2015 г.. [Электронный ресурс] // Одесский областной совет. - 2007. - Режим доступа к ресурсу: http://www.agroin.org/programi/odesa_strateg.pdf.
5. Стратегия экономического и социального развития Николаевской области до 2015 г.. [Электронный ресурс] // Национальная торгово-промышленная палата Николаевской области. - 2007. - Режим доступа к ресурсу: <http://www.rtp.com.ua/4business/13/1225.html>.
6. Стратегия экономического и социального развития Херсонской области до 2015 г.. [Электронный ресурс] // Херсонская областная государственная администрация. - 2010. - Режим доступа к ресурсу: <http://khoda.gov.ua/programa-rozvitku-oblasti>.

References:

1. Strategy of economic and social development of the Odessa region till 2020 [Electronic resource] // ODESA REGIONAL COUNCIL. - 2015. - Access: <http://oblrada.odessa.gov.ua/odeska-oblast/strategichni-ta-programni-dokumenty-oblasti/strategiya-ekonomichnogo-ta-sotsialnogo-rozvytku-odeskoyi-oblasti-do-2020-hand/>.
2. Strategy of economic and social development of Mykolayiv region till 2020 [Electronic resource] // National Chamber of Commerce and Industry of Mykolaiv region. - 2015. - Access: <http://www.rtp.com.ua/4business/13/strategiya-rozvitku-mikolayivskoyi-oblasti-na-period-do-2020-roku.html>.
3. Strategy of economic and social development of Kherson region till 2020 [Electronic resource] // Kherson regional state administration. - 2015. - Access: <http://khoda.gov.ua/strategiya-rozvitku-2020>.
4. Strategy of economic and social development of the Odessa region till 2015 [Electronic resource] // Odessa Regional Council. - 2007. - Access: http://www.agroin.org/programi/odesa_strateg.pdf.
5. Strategy of Economic and Social Development of Mykolayiv Oblast till 2015 [Electronic resource] // National Chamber of Commerce and Industry of Mykolaiv region. - 2007. - Access: <http://www.rtp.com.ua/4business/13/1225.html>.
6. Strategy of economic and social development of Kherson region till 2015 [Electronic resource] // Kherson regional state administration. - 2010. - Access: <http://khoda.gov.ua/programa-rozvitku-oblasti>.

УДК 811.161

Нестерчук Інна Костянтинівна,
кандидат географічних наук, доцент

Житомирський національний агроекологічний
університет, м. Житомир, Україна, e-mail:
nester_geoe@ukr.net

АНАЛІЗ ПЕРСПЕКТИВ РОЗВИТКУ ГАСТРОНОМІЧНОГО ТУРИЗМУ ПРАВОБЕРЕЖНОГО ПОЛІССЯ

Мета. Теоретичне обґрунтування передумов розвитку гастрономічного туризму в регіоні з огляду перспектив розвитку гастрономічних турів. Стрімке етнокультурне відродження, яке супроводжується повсюдним зростанням цікавості людини до власної національної самобутності, стало однією із сильних відповідей на виклики глобалізації. Відбиваючись в реконструкціях етнічних традицій, фольклору, побуту, ремесел, свят, що ініціювало створення різних етнопарків, національних селищ, спеціальних програм гастрономічного туризму різних куточків регіону, де впервозданному вигляді збереглися автохтоні культури. З початку ХХІ сторіччя спостерігається значне збільшення кількості туристичних поїздок з метою долучення до етнографічної спадщини, і в цьому відношенні Правобережне Полісся традиційно сприймається як регіон з великим етнокультурним потенціалом.

Методика. Ретоспективний аналіз природно-рекреаційного та етнокультурного потенціалу в рамках здійснення гастрономічних турів. Виявлення регіональних відмінностей гостротуризму в фізико-географічних областях Правобережного Полісся та визначення особливостей гастрономічного туризму. В даному дослідженні необхідно оцінити локальний потенціал та намітити нові напрямки розвитку гастрономічного туризму. В рамках дослідження ми намагалися дати оцінку регіональних етнокультурних гастрономічних туристських ресурсів, а також намітити нові тенденції у використанні найбагатшої історико-культурної спадщини Правобережного Полісся.

Результати. За результатами проведених досліджень проаналізовано локальний потенціал та намічено нові напрямки розвитку гастрономічного туризму. В рамках дослідження подано оцінку регіональних етнокультурних гастрономічних туристських ресурсів, а також намічено нові тенденції у використанні найбагатшої історико-культурної спадщини Правобережного Полісся. Основні дестинації гастрономічного туризму в цьому регіоні розташовані в фізико-географічних областях Житомирського та Волинського Полісся при незначній вазі Київського Полісся.

Наукова новизна. Запропонована і обґрунтована нова концепція поглядів на гастрономічний туризм на локальному рівні спираючись на фізико-географічне районування.

Практична значимість. Отримані результати можуть бути використані при маркетингових дослідженнях ринку туристичних послуг і рекреаційних потреб відпочиваючих. Гастрономічний туризм, є одним із важливих економічних інструментів та перспективних напрямків розвитку території регіону. Переорієнтація туризму на внутрішній ринок, створить необхідність розробки нових видів туристського продукту.

Ключові слова: гастрономічний туризм, Правобережне Полісся, автохтоні культури, етнокультурні феномени, гастрономічний тур, регіональні особливості традиційної народної їжі, напоїв та продуктів харчування.

УДК 811.161

Нестерчук Інна Константиновна,
кандидат географічних наук, доцент

Житомирский национальный
агроэкологический университет, г.
Житомир, Украина,

АНАЛИЗ ПЕРСПЕКТИВ РАЗВИТИЯ ГАСТРОНОМИЧЕСКОГО ТУРИЗМА ПРАВОБЕРЕЖНОГО ПОЛЕСЬЯ

Цель. Теоретическое обоснование предпосылок развития гастрономического туризма в регионе с учетом перспектив развития гастрономических туров. Стримке этнокультурное возрождение, которое сопровождается повсеместным ростом интереса человека к собственной национальной самобытности, стало одной из сильных ответов на вызовы глобализации. Отражаясь в реконструкциях этнических традиций, фольклора, быта, ремесел, праздников, инициировало создание различных этнопарк, национальных поселков, специальных программ гастрономического туризма разных уголков региона, где в первозданном виде сохранились автохтонов культуры. С начала XXI века наблюдается значительное увеличение количества туристических поездок с целью приобщения к этнографическому наследия, и в этом отношении Правобережное Полесья традиционно воспринимается как регион с большим этнокультурным потенциалом.

Методика. Ретроспективный анализ природно-рекреационного и этнокультурного потенциала в рамках осуществления гастрономических туров. Выявление региональных различий гастрономического туризма в физико-географических областях Правобережного Полесья и определения особенностей гастрономического туризма. В данном исследовании необходимо оценить локальный потенциал и наметить новые направления развития гастрономического туризма. В рамках исследования мы пытались дать оценку региональным этнокультурным гастрономическим туристическим ресурсам, а также наметить новые тенденции в использовании богатого историко-культурного наследия Правобережного Полесья.

Результаты. По результатам проведенных исследований проанализированы локальный потенциал и намечены новые направления развития гастрономического туризма. В рамках исследования дана оценка региональным этнокультурным гастрономическим туристическим ресурсам, а также намечено новые тенденции в использовании богатого историко-культурного наследия Правобережного Полесья. Основные дестинации гастрономического туризма в этом регионе расположены в физико-географических областях Житомирского и Волынского Полесья при незначительном весе Киевского Полесья.

Научная новизна. Предложена и обоснована новая концепция взглядов на гастрономический туризм на локальном уровне опираясь на физико-географическое районирование.

Практическая значимость. Полученные результаты могут быть использованы при маркетинговых исследованиях рынка туристических услуг и рекреационных потребностей отдыхающих. Гастрономический туризм является одним из важных экономических инструментов и перспективных направлений развития территории региона. Переориентация туризма на внутренний рынок, создаст необходимость разработки новых видов туристского продукта.

Ключевые слова: гастрономический туризм, Правобережное Полесье, автохтонные культуры, этнокультурные феномены, гастрономический тур, региональные особенности народной пищи, напитков и продуктов питания.

UDC 811.161

Nesterchuk Inna Kostyantynivna,
Candidate of Geographical Sciences,
Associate Professor

National Argoecological University,
Zhytomyr, Ukraine, e-mail:
nester_geoek@ukr.net

ANALYSIS OF PROSPECTS OF THE RIGHT BANK GASTRONOMIK TOURISM POLISSYA

Goal. Theoretical substantiation of the preconditions for the development of gastronomic tourism in the region from the perspective of the development of gastronomic tours. The rapid ethnic-cultural revival, which is accompanied by the widespread growth of human curiosity towards its own national identity, has become one of the strongest responses to the challenges of globalization. Reflecting on the reconstruction of ethnic traditions, folklore, everyday life, crafts, holidays, which initiated the creation of various ethnoparks, national villages, special programs of gastronomic tourism in different parts of the region, where the autochthons of culture were preserved in the first form. Since the beginning of the 21st century, there has been a significant increase in the number of tourist trips in order to be added to the ethnographic heritage, and in this respect the Right-Bank Polissya is traditionally perceived as a region with great ethnocultural potential.

Method. Retrospective analysis of natural recreational and ethno-cultural potential in the framework of gastronomic tours. Detection of regional differences in gastro tourism in the physical and geographical areas of the Right Bank Polissya and the definition of the characteristics of gastronomic tourism. In this study, it is necessary to assess the local potential and identify new trends in the development of gastronomic tourism. As part of the study, we tried to evaluate the regional ethno-cultural gastronomic tourism resources, as well as to identify new trends in using the richest historical and cultural heritage of the Right Bank Polissya.

Results According to the results of the conducted research the local potential is analyzed and new directions of development of gastronomic tourism are outlined. Within the framework of the research, the evaluation of regional ethno-cultural gastronomic tourism resources is presented, as well as new trends in the use of the richest historical and cultural heritage of the Right Bank Polissya. The main destinations of gastronomic tourism in this region are located in the physical and geographical areas of Zhytomyr and Volyn Polissya with a slight weight of the Kiev Polissya.

Scientific novelty. A new concept of gastronomic tourism at the local level based on physical and geographical zoning is proposed and grounded.

Practical significance. The obtained results can be used in marketing researches of the market of tourist services and recreational needs of tourists. Gastronomic tourism is one of the important economic instruments and promising directions for the development of the region. Reorienting tourism to the domestic market will create the need to develop new types of tourist products.

Keywords: Gastronomic tourism, right-bank Polissya natives culture, ethno-cultural phenomena gastronomic tour, regional features traditional folk food, drinks and food.

Вступ. Сучасне історичне краєзнавство, як система знань, отримує теоретичну основу для об'єктивної оцінки його досягнень у минулому та створення наукової бази для розробки перспектив розвитку гастрономічного туризму в регіоні. Цікавість до кулінарних подорожей зростає з кожним роком. Із року в рік збільшується кількість країн, де прокладені привабливі кулінарні маршрути. При цьому цікавість викликає як приготування їжі, так і процес її вживання.

Постановка наукової проблеми. Важливою складовою частиною матеріальної культури кожного регіону є його їжа. Культура харчування залежить від багатьох факторів: соціально-економічного становища сім'ї, історичних умов, природно-географічного середовища, напрямку

господарської діяльності. Нажаль всі відомості про харчування поліщуків носять описовий характер в етнографічних працях. Постає необхідність здійснити типологічну систематизацію автентичних страв Правобережного Полісся. В площину наукових вишукувань гастрономічного туризму потрапляють локальні об'єкти відпочинку, відвідування, емоційно насичені мандрівки, що на сучасному етапі розвитку національної економіки постає вкрай гостро для регіонів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тема їжі проникає у всі області масової культури. Видаються численні книги та періодичні видання кулінарної тематики. Одним із популярних видів сучасного туризму є гастрономічний туризм, метою якого є знайомство з кухнею різних народів, що викладено у працях вітчизняних та зарубіжних вчених Л. Артюх [1-3], Хв. Вовка [5 - 6], А. Барбарич [7], Т. Гонтар, Л. Молчанова [8 - 9], Доманицького [10], В. Кравченко [12], Н. Маркевич [14], М. Пйотровського [15], І. Несен [16], П. Чу-бинського [18 - 19], М. Hall [20], O. Kolberg [21], K. Moszynski [23], J. Pesme [24], Z. Rokossowska [25].

Метою даної статті є спроба звернути увагу на культуру споживання їжі, звичаєві особливості приготування страв в найбільш автентичному регіоні –Правобережне Полісся. Наукова розвідка даного питання потребує ґрунтового дослідження та виявлення передумов розвитку гастрономічного туризму в регіоні з огляду перспектив розвитку гастрономічних турів.

Основні завдання дослідження: розглянути у ретроспективі особливості гастрономічного туризму Правобережного Полісся, виявити регіональні відмінності гастротуризму в фізико-географічних областях Правобережного Полісся, визначити особливості гастрономічного туризму.

Виклад основного матеріалу. Їжа – це не тільки засіб та процес угамування голоду як біологічної потреби людини, але і феномен культури. Міра виховання, цивілізованості і культури людини, мабуть найбільш повно виявляється тому, як вона задовольняє свої потреби. Одна з найбільш розвинених природних потреб людини – це потреба в їжі. Очевидним постає те, що для людини їжа давно перестала бути тільки способом підтримання життя в її біологічному розумінні. Приймання їжі – процедура, пов'язана з соціально культурними формами поведінки людини (звичаями, ритуалами, церемоніями, обрядами, навіть в деякій мірі харчовою медитацією), вона супроводжує різні події людського життя – як радісні, святкові (весілля, дні народження, сватання, Різдво, Паска) так і сумні, трагічні (поминальні обряди, дні жалоби, дні пам'яті, батьківські поминальні суботи).

Інтенсивний розвиток світового туризму в кін. XX – поч. XXI ст. призвело до його диверсифікації та спеціалізації. Нові перспективи розвитку набуває гастрономічний туризм у зв'язку з ростом цікавості до культурних традицій та звичаїв країн та народів. Така зацікавленість в гастрономічних турах пояснюється не тільки тим, що людям надокучив

звичайний туризм. Люди віддають перевагу цьому виду туризму, оскільки, часто-густо втомилися від продуктів-полуфабрикатів, тому вони бажають покуштувати улюблені продукти «в оригіналі».

Гастрономічний туризм в Україні, так і в світі в цілому, отримав свій розвиток не так давно. Правобережне Полісся як багатонаціональний, полікультурний, з багатою історією регіон, має величезний потенціал розвитку гастрономічного туризму. В цьому контексті вагоме місце займає Правобережне Полісся, а також дивна національно-культурна та природна розкіш Волинського Полісся і Житомирського Полісся, популярні та найбільш відвідувані природні етнокультурні феномени та події спецпроекти Київського Полісся.

На даний момент в регіоні найбільшою популярністю користуються тури вихідного дня, які характеризуються тим, що затрачається невелика кількість часу на організацію заходів по відвідуванню місць, де можна уживати різноманітні страви та напої, а також різного роду гастрономічні продукти. Такі тури, як і інші гастрономічні, включають в себе відвідини таких об'єктів гастрономічного туризму, як ресторани, музеї, присвячені тому чи іншому продукту харчової промисловості чи сільського господарства, а також підприємств, ферм та інших місць національно-культурного значення. Прикладом таких об'єктів можуть бути відомі на все Правобережне Полісся музеї: музей хліба у с. Велика Цвіля Ємельчинського району Житомирської області, найбільший музей під відкритим небом в с. Верхівськ Рівненського району Рівненської області, де регулярно проходять фестивалі історичної реконструкції, етно- і фольклорні концерти, різноманітні науково-просвітницькі заходи та біля багатьох готується їжа за старовинними рецептами. Дубровицький історико-етнографічний музей в місті Дубровиця та Млинівський краєзнавчий музей Рівненської області – експозиція відділу народознавства розповідає про ремесла, промисли, основні заняття, побут, одяг, головні убори, взуття жителів краю в минулому (більшість експонатів датовано кінцем XIX — початку XX ст. Народний музей хліба національного еколого-натуралістичного центру учнівської молоді МОНУ).

Пошана до хліба у поліщуків закладена у традиціях хліборобства та рільництва, де основна культура була жито. Житній хліб – «чорний» хліб є традиційним в кожній оселі та є ознакою добробуту та заможності родини. Всі побутові та святкові, поховальні обряди не відбувалися без хліба. До середини XIX ст. пшеничний хліб подавався до столу на свята. Інтерпретація виглядала, як пироги, паляниці, калачі з різними начинками: грибами, капустою, сиром, ягодами, горіхами. У весільних обрядах увінчував стіл – коровай.

Почесне місце обіймала і каша – перлова та пшоняна на молоці. На сироватці в печі готували товчену картоплю («сироватка»). Різноманітні кулеші. З цільного зерна готувалася Різдвяна кутя, з додаванням цукру, висушених ягід, яблук та поминальне коливо политі солодким медом. Подекуди, ще готують лемішку – каша з гречаного борошна.

Чільне місце посідають вареники з сиром з додаванням сметани, особливо на Масляну, які готують і куштують і донині. Молочні напої: кисле молоко «кисляк», топлене молоко в печі, сироватка, колотуха, зберігали в глиняних горщиках, гладішках, щоб не скисало обмивали споришем («морогом»). Звертає увагу на себе така солодка страва, як «бабка» із локшини з яйцем, цукром в глиняних горщиках в печі, що трималася до обіду.

Вживали багато у їжу городніх культур, таких як картопля, буряки, морква, гарбузи, квасоля, горох, мак, пастернак, селера. Визнаною стравою стає борщ (буряковий, капустяний, щавлевий), який мав традиційно лагідний смак. Картопля у борщ «капусняк» додавалася цілою, а при смакуванні розчавлювалася товкачкою. Гарбуз запікали на черені розрізаним на скибки, готували з нього гарбузячу кашу.

З олійних культур використовували тільки льон, який самотужки விடுшували змайстрованими власноруч агрегатами. Соняшникова олія використовувалася в харчуванні тільки з кінця XIX століття.

М'ясні страви тушкувалися та варилися в печі, мало пеклися та смажилися (окрім сала). Жир («здор») топили та використовували в повсякденні, жир з кишок обривали та додавали у запечені ковбаси м'ясні та кров'яні, кришили сильно перетоплений жир («жужіль») в свинячий кендюх («салтісон»). Сире м'ясо зберігали в дерев'яних діжках, збите обухом сокири та посолене, щоб не пропускало повітря. М'ясо птиці вживали не достатньо, окрім яєць. Використовували у харчуванні дичину: м'ясо дикого кабана, оленя.

Овочі та фрукти зберігали за допомогою квашення, соління: капуста в дубових бочках, огірки в менших чотирьохвідерних. Шаткували капусту («шаткованка»), зберігали сирого із вирваним корінням на дерев'яних полицях. Фрукти та ягоди сушили на печі. Садочки були не популярні, розрізнено висаджували смородину, калину зазвичай дикорослу. З них варили киселі, узвари, робили настоянки. В основному в їжу використовували лісові ягоди чорниці, «буяхи», брусниці, журавлину («клюкву»). Журавлину варили у великих чавунах та смакували з вареною картоплею, маючи такий собі «кислий соус», який довго зберігався. Заливали водою журавлину, або зазвичай зберігали в мішках. Із чорниць варили «мармузу» солодкий кисіль практично з самих цілих ягід, а також заливали цілі ягоди сирим молоком та коштували такі десерти у спекотні дні. Сушені використовували для вареників, а також лікували зір та проноси. В лісі збирали яблука-кислички та груші-дички, з останніх варили найсмачніший узвар, який рекомендували пити чоловікам.

Характерним для поліщуків було використання в їжу білих грибів («гриби»), з яких робили калатушу з додаванням квасолі та пересмаженої муки. Всі решта гриби (опеньки, масляки, польські, рижики, зеленки, опеньки) називали «козляче». Найсолодшими були бабки, які сушили та додавали до юшки. З мухоморів робили спиртову настоянку, якою лікували головні болі.

Риба також була присутня на столі поліських родин. Вдома в їжу використовували сомів, угрів, лящів, линів, окунів, щук, коропів, красноперок. До юшки найбільше додавали сушених вугрів. Рибу зазвичай висушували, варили та смажили.

На теренах Полісся характерним напоєм є сік із беріз та кленів. Березовий сік збирають і донині у дубові бочки та заправляють перепаленим цукром.

Міцним алкогольним напоєм серед поліщуків завжди був «самогон», який робили з цукру із додаванням вареної картоплі та виїжджали гнати горілку в ліс на «куби». В горілку додавали лісові трави, коріння («зубрівка», «калганівка»). Наливки з вишні, смородини бузини, чорниці, калини, ожини були менш популярні.

Кухня Правобережного Полісся налічувала не велику кількість видів страв, споживали мало м'яса й практично не вживали цукру. Поліпшення статків додасть у раціон і цукор.

Висновки. Проаналізувавши сучасний стан гастрономічного туризму Правобережного Полісся, можна виділити основні ареали його розвитку – це північні терени Житомирського та Волинського Полісся. Київське Полісся приваблює туристів у північній та північно-східній частині. На разі все частіше ведеться мова про розвиток гастрономічного туризму, який є одним із важливих економічних інструментів та перспективних напрямків розвитку території регіону. Переорієнтація туризму на внутрішній ринок, створила необхідність розробки нових видів туристського продукту. Фахівці частіше звертають увагу на народні традиції, автентичні страви, екологічно чисті місця, природні багатства. Запропонована розвідка повністю не вичерпує поставлених завдань, оскільки окреслює конкретний регіон дослідження чітко обґрунтовує основні вектори та шляхи вирішення поставлених завдань.

Список використаних джерел:

1. Артюх Л. Ф. Народне харчування українців та росіян північно-східних регіонів . – К., 1982 . – 112 с.
2. Артюх Л.Ф. Українська народна кулінарія. Історико-етнографічне дослідження . – К. Наукова думка, 1977.
3. Артюх Л.Ф. Їжа й харчування в Київській Русі. Етнографія Києва і Київщини . – К. Наукова думка, 1985.
4. Басюк Д. І. Інноваційний розвиток гастрономічного туризму в Україні / Дарія Іванівна Басюк // Наукові праці НУХТ. – 2012. – № 45. – С. 128–132.
5. Вовк Хв. Етнографічні особливості українського народу // Студії з української етнографії та антропології . – К. : Наукова думка. 1981. – 280 с.
6. Вовк Хв. Студії з української етнографії та антропології . – К.: Мистецтво, 1995. – 335 с.
7. Барбарич А. І. Наші культурні рослини . – К, 1952
8. Гонтар Т. А., Молчанова Л. А. Пища и утварь // Полесье материальная культура . – К.: Наукова думка, 1988 . – С. 376 – 398.
9. Гонтар Т. А. Традиционная и праздничная пища украинцев Полесья в XIX-XX вв. // Советская этнография. – 1986. – №5 – С. 10-13.

10. Доманицький В. Народний календар у Ровенському повіті. Волинської губернії // Матеріали до української етнології. – Л., 1912. – Т. 15. – С. 69 – 89.
11. Київське Полісся: Етнографічне дослідження. – К.: Наукова думка, 1989. – 268 с.
12. Кравченко В. З побуту і обрядів північно-західної України. Збірник Волинського науково-дослідного музею. – Житомир, 1928. – 120 с.
13. Кулинарный туризм: с чем его едят? [Электронный ресурс]: Туристский портал Travel for life - Режим доступа: <http://travelforlife.ru/p822/15/>
14. Маркевич Н. Обычаи, поверья, кухня и напитки малороссиян. – К., 1991. – 117 с.
15. Народний календар Овруччини 50-х років XIX ст. в записі Михайла Пйотровського // Записки Наукового товариства імені Шевченка Л., 1995. – Т. 230. Праці секції етнографії і фольклористики. – С. 303 – 351.
16. Несен І. Білий птах з чорною ознакою (за матеріалами з Рівненщини) Західне Полісся історія та культура. – Рівне, 2006. – Вип. 2
17. Полесье. Материальная культура / В. К. Бондарчук, И. Н. Браим, Н. И. Бураковская. – К., 1988. – 153 с.
18. Чубинский П. П. Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край. Материалы и исследования, собранные д. чл. П. П. Чубинским. – Т. 7. – СПб., 1877.
19. Чубинський П. П. Мудрість віків. Українське народознавство у творчій спадщині Павла Чубинського. – К. 1995. – Кн. 1. – 222 с.; Кн. 2 – 233 с.
20. Hall M. Wine Tourism Around the World / Michael C. Hall, Liz Sharples, Brock Camboune, Nik Macionis. – Winepress Ltd., 2011. – 312 p.
21. Kolberg O. Dzieła wszystkie. – Warszawa, 1968. – Т. 52. – 571s.
22. Michelin-starred restaurants – the Michelin Guide / France restaurants. [Electronic resource – PDF document]. – Access regime [http:// www. Viamichelin .com / uploads / 2013/ redguidefrance.pdf](http://www.viamichelin.com/uploads/2013/redguidefrance.pdf)
23. Moszynski K. Polesie Wschodnie. Materiały etnograficzne z wschodnie czesci b. Powiaty mozyrskiego oraz z powiatyrzeczyckiego. – Warszawa: Wydawnictwo Kasy im. Mianowskiego, 1927. – 328 s.
24. Pesme J. O. Strategic operations and concentration in the Bordeaux-Aquitaine region / J. O. Pesme, M. C. Belis-Bergouignan, N. Corade // International Journal of Wine Business Research. – 2010. – Vol. 22. – № 3. – P. 22–31.
25. Rokossowska Z. Chleb // Wisla. – Warszawa, 1899. – Т. 13. – S. 153 – 158.
26. What Is Food Tourism? [Электронный ресурс]: Официальный сайт World Food Tourism Association – Режим доступа: <http://www.worldfoodtravel.org/what-is-food-tourism/>

Список использованных источников:

1. Артюх Л. Ф. Народное питания украинских и русских северо-восточных регионов. - М., 1982. - 112 с.
2. Артюх Л. Ф. Украинская народная кулинария. Историко-этнографическое исследование. - М. Наукова думка, 1977.
3. Артюх Л. Ф. Еда и питание в Киевской Руси. Этнография Киева и Киевской области. - М. Наукова думка, 1985.
4. Басюк Д. И. Инновационное развитие гастрономического туризма в Украине / Дария Ивановна Басюк // Научные труды НУХТ. - 2012. - № 45. - С. 128-132.
5. Волк Ф. Этнографические особенности украинского народа // Студии с украинской этнографии и антропологии. - К.: Наукова думка. 1981. - 280 с.
6. Волк Ф. Студии с украинской этнографии и антропологии. - М.: Искусство, 1995. - 335 с.
7. Барбарич А. И. Наши культурные растения. - К, 1952
8. Гюнтер Т. А., Молчанова Л. А. Пища и утварь // Полесье материальная культура. - М.: Наукова думка, 1988. - С. 376 - 398.

9. Гонтарь Т. А. Традиционная и праздничная пища украинцев Полесья в XIX-XX вв. // Советская этнография. - 1986. - №5 - С. 10-13.
10. Доманицкий В. Народный календарь в Ровенском уезде. Волынской губернии // Материалы к украинской этнологии. - Л., 1912. - Т. 15. - С. 69 - 89.
11. Киевское Полесье: Этнографическое исследование. - К.: Наукова думка, 1989. - 268 с.
12. Кравченко В. С быта и обрядов северо-западной Украины. Сборник Волынского научно-исследовательского музея. - Житомир, 1928. - 120 с.
13. Кулинарный туризм: с чем его едят? [Электронный ресурс]: Туристский портал Travel for life - Режим доступа: <http://travelforlife.ru/p822/15/>
14. Маркевич Н. Обычаи, поверья, кухня и напитки малороссиян. - М., 1991. - 117 с.
15. Народный календарь Овруччини 50-х годов XIX в. в записи Михаила Пйотровский // Записки Научного общества имени Шевченко Л., 1995. - Т. 230. Труды секции этнографии и фольклористики. - С. 303 - 351.
16. Несен И. Белая птица с черной отметиной (по материалам с Ровенщины) Западное Полесье история и культура. - Ровно, 2006. - Вып. 2
17. Полесье. Материальная культура / В. К. Бондарчук, И. Н. Браим, Н. И. Бураковская. - М., 1988. - 153 с.
18. Чубинский П. П. Труды этнографически-статистической экспедиции в Западно-Русский край. Материалы и исследования, собранные д. Чл. П. П. Чубинского. - Т. 7. - СПб., 1877.
19. Чубинский П. П. Мудрость веков. Украинский народописание в творческом наследии Павла Чубинского. - М. 1995. - Кн. 1. - 222 с.; Кн. 2 - 233 с
20. Зал М. Винный туризм во всем мире / Майкл К. Холл, Лиз Шарплес, Брок Камбун, Ник Макионис. - Winepress Ltd., 2011. - 312 с.
21. Кольберг О. Все они. - Варшава, 1968. - Т. 52. - 571 с.
22. Мишлинские рестораны - рестораны Michelin Guide / France. [Электронный ресурс - документ PDF]. - Режим доступа <http://www.viamichelin.com/uploads/2013/redguidefrance.pdf>
23. Мошинский К. Полесье. Этнографические материалы из восточной части бывших мозыровских и повятрансийских поветов. - Варшава: Wydawnictwo Kasa im. Mianowski 1927. - 328 с.
24. Песме Дж. О. Стратегические операции и концентрация в регионе Бордо-Аквитания / Дж. О. Песме, М. К. Белис-Бергюнья, Н. Корраде // Международный журнал исследований винного бизнеса. - 2010. - Vol. 22. - № 3. - С. 22-31.
25. Рокосовска З. Хлеб // Висла. - Варшава, 1899. - Т. 13. - С. 153 - 158.
26. Что такое продовольственный туризм? [Электронный ресурс]: Официальный сайт World Food Tourism Association - Режим доступа: <http://www.worldfoodtravel.org/what-is-food-tourism/>

References:

1. Artyukh L.F. Folk nutrition of Ukrainians and ns of northeastern regions. - K., 1982. - 112 p.
2. Artyukh L.F. Ukrainian folk cooking. Historical and ethnographic research. - K. Naukova Dumka, 1977.
3. Artyukh LF Food and food in Kievan Rus. Ethnography of Kyiv and Kyiv region. - K. Naukova dumka, 1985.
4. Basyuk D.I. Innovative development of gastronomic tourism in Ukraine / Daria Ivanovna Basyuk // Scientific works of NUKHT. - 2012. - No. 45. - P. 128-132.
5. Wolf Min Ethnographic Features of the Ukrainian People // Students in Ukrainian Ethnography and Anthropology. - K.: Scientific thought. 1981. - 280 p.
6. Wolf Min Studios in Ukrainian ethnography and anthropology. - K.: Art, 1995. - 335 s.
7. Barbarich AI Our cultural plants. - K, 1952
8. Gontar T. A., Molchanova L. A. Food and Utensils // Poles'ye Material Culture .- K.: Naukova Dumka, 1988. - P. 376 - 398.

9. Gontar T. A. Traditional and festive food of Ukrainians Polesy in the XIX-XX centuries. // Soviet ethnography. - 1986. - № 5 - pp. 10-13.
10. Domanytskyy V. People's Calendar in Rivne County. Volyn province // Materials to Ukrainian ethnology. - L., 1912. - T. 15 - P. 69 - 89.
11. Kiev Polissya: Ethnographic study. - K. : Naukova dumka, 1989. - 268 p.
12. Kravchenko V. From the life and ceremonies of northwestern Ukraine. Collection Volyn Research Museum. - Zhytomyr, 1928. - 120 s.
13. Culinary Tourism: What Does it Eat? [Electronic resource]: Tourist portal Travel for life - Access mode: <http://travelforlife.ru/p822/15/>
14. Markevich N. The habits, beliefs, cuisine and drinks of the Little Russians. - K., 1991. - 117 p.
15. People's calendar Ovruchchyna 50-ies of the nineteenth century. in the recording of Mikhail Piotrovsky // Notes of the Scientific Society named after Shevchenko L., 1995. - T. 230. Works of the section of ethnography and folklore. - P. 303 - 351.
16. Carry I. White bird with a black sign (based on materials from Rivne region) Western Polissya history and culture. - Rivne, 2006. - Vip. 2
17. Polesie. Material Culture / VK Bondarchuk, I. N. Braim, N. I. Burakovskaya. - K., 1988. - 153 p.
18. Chubinsky P. P. Proceedings of the ethnographic-statistical expedition in the West-Russian region. Materials and research collected by the dict. P. P. Chubinsky. - T. 7. - SPb., 1877.
19. Chubinsky P. P. Wisdom of the ages. Ukrainian folklore in the creative heritage of Pavlo Chubinsky. - K. 1995. - Kn. 1st - 222 s. ; Kn. 2 - 233 pp.
20. Gray M. Wine Tourism Around the World / Michael C. Hall, Liz Sharples, Brock Camboune, Nik Macison. - Winepress Ltd., 2011 - 312 p.
21. Kolberg O. Działa wszystkie. - Warszawa, 1968. - T. 52 - 571s.
22. Michelin-starred restaurants - the Michelin Guide / France restaurants. [Electronic resource - PDF document]. - Access procedure [http: // http: // www. Viamichelin .com / uploads / 2013 / redguidefrance.pdf](http://www.viamichelin.com/uploads/2013/redguidefrance.pdf)
23. Moszynski K. Polesie Wschodnie. Materiały etnograficzne z wschodnie części b. Powiaty mozyrskiego oraz z powiatyrzeczyckiego. - Warszawa: Wydawnictwo Kasy im. Mianowski, 1927. - 328 s.
24. Pesme J.O. Strategic operations and concentration in the Bordeaux-Aquitaine region / J.O. Pesme, M.C. Belis-Bergouignan, N.Corade // International Journal of Wine Business Research. - 2010 - Vol. 22. - No. 3. - P. 22-31.
25. Rokossowska Z. Chleb // Wisla. - Warszawa, 1899. - T. 13 - S. 153 - 158.
26. What Is Food Tourism? [Electronic resource]: World Food Tourism Association official website - Access mode: <http://www.worldfoodtravel.org/what-is-food-tourism>

УДК 338.486

Романів Павло Володимирович,
кандидат географічних наук, доцент

Львівський національний університет імені
Івана Франка, м. Львів, Україна, e-mail:
rpavlo2007@ukr.net

КЛАСТЕРИ ЛЬВІВСЬКОГО РЕГІОНУ ЯК ФОРМА ОРГАНІЗАЦІЇ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОГО ГОСПОДАРСТВА

Мета статті полягає в дослідженні ролі кластерів у розвитку туристичної сфери, аналізі кластерної моделі управління туристичною діяльністю, визначенні основних функцій кластерів та напрямів їхнього розвитку. Визначення поняття «туристичний кластер» та його загальних характеристик, а також аналіз ролі кластерних утворень у економічному розвитку регіонів.

Методика. Використано методи порівняння, експертних оцінок, аналізу, синтезу, кореляції, обґрунтування та інші.

Результати. Розглядаються особливості формування туристично-рекреаційних кластерів, що дає змогу ефективно використовувати природні та антропогенні туристичні ресурси, історичну та культурну спадщину і значно посилити вплив сфери рекреації і туризму на економічний розвиток регіону. Проведено SWOT аналіз стратегічного розвитку туристичного кластера міста Львова.

Наукова новизна. Розкрито можливості та показані результати використання кластерних технологій в туристичній галузі.

Практична значимість. Приведено рекомендації щодо підвищення ефективності управління інноваційними процесами в туризмі.

Ключові слова: кластери, туристичний кластер, туристична галузь, кластерна модель організації туристичної діяльності, регіон.

УДК 338.486

Романів Павел Владимирович,
кандидат географических наук, доцент

Львовский национальный университет
имени Ивана Франко, г. Львов, Украина,
e-mail: rpavlo2007@ukr.net

КЛАСТЕРЫ ЛЬВОВСКОГО РЕГИОНА КАК ФОРМА ОРГАНИЗАЦИИ ТУРИСТИЧЕСКО-РЕКРЕАЦИОННОГО ХОЗЯЙСТВА

Цель статьи заключается в исследовании роли кластеров в развитии туристической сферы, анализе кластерной модели управления туристической деятельностью, обозначении главных функций кластеров и путей их развития. Обозначается понятие «туристический кластер» и его общие характеристики, а также роль кластерных образований в экономическом развитии регионов.

Методика. Использованы методы сравнения, экспертных оценок, анализа, синтеза, корреляции, обоснования и др.

Результаты. Рассматриваются особенности формирования туристско-рекреационных кластеров, что позволяет эффективно использовать природные и антропогенные туристические ресурсы, историческое и культурное наследие и значительно усилить влияние сферы рекреации и туризма на экономическое развитие региона. Проведен SWOT анализ стратегического развития туристического кластера Львова.

Научная новизна. Раскрыты возможности и показаны результаты использования кластерных технологий в туристической отрасли.

Практическая значимость. Приведены рекомендации по повышению эффективности управления инновационными процессами в туризме.

Ключевые слова: кластеры, туристический кластер, туристическая отрасль, кластерная модель организации туристической деятельности, регион.

UDC 338.486

Romaniv Pavlo Volodimirovich,
PhD in Geographic, Associate Professor

Ivan Franko National University of Lviv,
Lviv, Ukraine, e-mail: rpavlo2007@ukr.net

CLUSTERS OF THE LVIV REGION AS A FORM OF THE ORGANIZATION OF TOURIST-RECREATIVE ACTIVITIES

The purpose of the paper is to study the role of clusters in the development of the tourism industry, analyze the cluster model of tourism management, identify the main functions of the clusters and directions for their development. Definition of the concept of "tourist cluster" and its general characteristics, as well as analysis of the role of cluster entities in the economic development of the regions.

Method. Used methods of comparison, expert evaluations, analysis, synthesis, correlation, justification and others.

Results The peculiarities of the formation of tourist-recreational clusters are considered, which makes it possible to effectively use natural and anthropogenic tourist resources, historical and cultural heritage, and considerably increase the influence of recreation and tourism on the economic development of the region. The SWOT analysis of the strategic development of the tourist cluster of the city of Lviv was conducted.

Scientific novelty. The possibilities and the results of using cluster technologies in the tourism industry are shown.

Practical significance. The recommendations for increasing the efficiency of management of innovative processes in tourism are given.

Keywords: cluster, tourism cluster, tourism industry, cluster model of organizing tourism's activities, region.

Постановка проблеми. Основними завданнями, складовими економічної функції туристичної галузі регіону є такі: створення комплексного туристичного продукту та надання туристичних послуг, мобілізовуючи наявні туристські ресурси, формування регіонального ринку туристичних послуг, удосконалення (нарощування) інфраструктури туризму, розвиток внутрішнього та іноземного туризму, максимальне стимулювання в'їзного (активного) туризму засобами образотворення, іміджеформування, регіонального брендингу. У цьому сенсі важливою інституційною базисною структурою виступає туристичний кластер як структурно-функціональне та територіально-міжгалузеве об'єднання підприємств, контрагентів, інноваційних наукових та освітніх закладів тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням кластеризації, у тім числі туристичної галузі приділили значну увагу в наукових працях багато провідних вітчизняних і зарубіжних економістів: Гонтаржевська Л.І., Дегтярьова І.О., Ковальова Ю.М., Мальська М.П., Соколенко С.І., Ткаченко Т.І., Яворський Ю.М., Портер М., Енрайт М. та інші. За М. Портер: «Кластер – це сконцентровані за географічною ознакою групи

взаємопов'язаних компаній, спеціалізованих постачальників, підприємств, які надають послуги, фірм в суміжних галузях, а також пов'язаних з їх діяльністю організацій (наприклад, університетів, агентств по стандартизації, торгових об'єднань) у певних сферах, які конкурують між собою, але при цьому ведуть спільну діяльність» [3].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Формулювання цілей статті. Метою статті є визначення поняття «туристичний кластер» та його загальних характеристик, а також аналіз ролі кластерних утворень у економічному розвитку регіонів, зокрема Львівського.

Досягнення мети можливе за допомогою вирішення основних завдань дослідження, до яких належать:

- аналіз типології кластерів за різними класифікаційними ознаками;
- дослідження особливостей створення та функціонування кластерних утворень, зокрема у Львівському регіоні;
- аналіз сучасного стану та перспектив розвитку кластерних об'єднань у світі та Україні;
- SWOT аналіз ефективності функціонування Львівського туристичного кластера.

Виклад основного матеріалу. Що таке туристичний кластер? Це концентрація на певній території підприємств індустрії туризму, які взаємодіють між собою з метою створення туристичного продукту. Групи підприємств спільно використовують туристичні ресурси, інфраструктуру, ринок праці та взаємодоповнюють один одного. Основною метою діяльності туристичних кластерів є розвиток конкурентних переваг регіону шляхом активізації всіх можливих з точки зору ресурсно-інфраструктурної складової видів туризму. На основі аналізу специфіки структурних елементів та системних зв'язків у кластерних об'єднаннях, вивчення наукових та статистичних джерел, аналізу практичного досвіду створення та функціонування кластерної моделі у туристичній сфері пропонується наступна класифікація туристичних кластерів.

1. Типи кластерів за цілями і характером діяльності:

- туристичні кластери (інформаційно-туристичні, туристично-рекреаційні) – кластерні об'єднання, які створюються для подальшого розвитку та популяризації туристичного продукту конкретної місцевості. Прикладами такого типу кластерів може бути туристичний кластер «Кам'янець», туристично-рекреаційний кластер «Світязь» (Волинська область);
- рекреаційно-курортні кластери (туристично-рекреаційні, санаторно-курортні) – кластерні моделі, центром яких є заклади оздоровлення та лікування, що спільно розробляють та реалізують туристичний продукт лікувально-оздоровчого призначення;
- кластери сільського зеленого туризму – кластерні об'єднання для формування ринку туристичних послуг за рахунок розвитку малого та середнього туристичного бізнесу у сільській місцевості, створення

туристичної дестинації на основі сільського населеного пункту. Перший кластер сільського зеленого туризму «Оберіг» було створено у с. Гриців Хмельницької області. Кластери такого типу поширені у Карпатському регіоні та інших регіонах;

- екологічні туристичні кластери – кластерні об'єднання, що забезпечують якісно новий рівень організації туристичної діяльності відповідно до міжнародних та європейських документів щодо сталого розвитку туризму, принципів збалансованого природокористування. Як приклад, можна відмітити екологічний кластер «Зелені Товтри» (Хмельницька область);

- виробничо-туристичні кластери – об'єднання підприємств та підприємців, що випускають та реалізують продукцію туристичного призначення – сувеніри, брошури, буклети, вироби декоративно-прикладного мистецтва.

2. За регіональною приналежністю учасників туристичні кластери бувають:

- місцеві, які об'єднують представників влади, бізнесу і громадськості одного населеного пункту, як правило, туристичного центру або міста чи села, які мають визначні туристичні ресурси;

- регіональні, які об'єднують учасників, що здійснюють свою діяльність в межах одного регіону (району, області) з метою ефективного використання природно-рекреаційного потенціалу, комплексного розвитку туристичної інфраструктури;

- міжрегіональні та міжнародні туристичні кластери – використовують переваги транскордонного співробітництва для посилення інтегральної конкурентоспроможності туристичної сфери транскордонних регіонів (наприклад, українсько-польський туристичний кластер (Львівська область);

- мегакластери – об'єднують суб'єктів туристичної діяльності великих єврорегіонів для системного розвитку міжнародного та внутрішнього туризму, покращення міжнародного співробітництва у туристичній сфері.

3. За особливостями створення та функціонування туристичних кластерів:

- кластери, створені на основі горизонтальної міжгалузевої кооперації підприємств (фірм) з метою підвищення спільного конкурентного потенціалу на ринку туристичних послуг, просування місцевого туристичного продукту, збільшення обсягів збуту вироблених послуг та продукції;

- кластери, створені на основі багатопрофільної вертикальної міжгосподарської інтеграції, що будуються за принципом єдиного технологічного ланцюжка на договірній основі або у формі створення, об'єднання підприємств на основі чинного законодавства;

- становлення багатопрофільних кластерних утворень з представників влади, громадськості та підприємств сфери туризму та

суміжних галузей в межах компактної території як адміністративно-територіальної одиниці [6].

Враховуючи досвід вчених, які досліджували кластери, існує така методика створення та функціонування туристичного кластеру, яка передбачає такі дії: узгодження цілей та завдань, спільних для усіх учасників кластера; формування системи показників, за якими слід оцінювати ефективність впровадження заходів для досягнення визначених цілей; визначення умов доцільності створення туристичного кластера; формування критеріїв відбору учасників для створення туристичного кластера; встановлення послідовності етапів процесу формування туристичного кластера; оцінювання ефективності діяльності туристичного кластера [7].

Досвід найбільш розвинутих країн є досить різноманітний та доводить перспективність використання кластерного підходу в національній економіці. Застосування кластерного методу дозволяє визначити пріоритетні галузі, що мають економічний потенціал і сприяють підвищенню конкурентоспроможності регіону.

На жаль, в Україні кластерна форма організації господарства ще не набула достатнього застосування і поширення. Пояснюється це тим, що відсутні досконалі інвестиційно-інноваційні механізми формування і функціонування кластерів, малоефективними є фінансові механізми державного регулювання їхньої діяльності.

Для виваженого підходу до участі в туристичному кластері необхідно визначити його недоліки. Так, наприклад, кластер може сповільнювати нововведення тому, що інколи групове мислення пригнічує нові ідеї, зменшує їхню гнучкість. Серед недоліків можна виокремити і проблематичність розподілу прибутку між учасниками туристичного кластера. Напевно, зі змінами у соціальному, культурному чи політичному житті ефективність кластера може падати. Щоб цього не трапилось, кластери повинні розвинути до значних масштабів і рухатись у своєму розвитку у бік подальшого підвищення ефективності, зменшення ризиків.

Не зважаючи на низку перерахованих вище проблем, кластеризація має значний потенціал та чималі перспективи реалізації і розвитку. Розглядаючи інвестиційну привабливість регіонів, то саме завдяки кластерам підприємства стануть потенційно привабливими для іноземних інвесторів. Кластерна територіальна організація економіки регіону сприятиме розвитку спеціалізації, збільшенню масштабів і покращанню якості виробництва, залученню резервів, активізації економічного оточення, зменшенню витрат на виробництво, загальному підвищенню економічної ефективності, отриманню синергетичного ефекту [6]. Процес розвитку туристичних кластерів в Україні розпочинався в складних умовах. Українські туристичні кластери виникли в кінці 1990-х років на Поділлі – в Кам'янці-Подільському та Шепетівському районах Хмельниччини, а згодом в Івано-Франківській області. Перші водні туристичні кластери сформувались в Севастополі («Севастополь –

кластур») і в Одеській області на Дунаї біля Кілії. Великих організаційних та фінансових труднощів зазнало формування туристичних кластерів на Чернігівщині. Сьогодні в цьому регіоні успішно працює «Кластер водного туризму». Тут спромоглись створити один з найбільш ефективних секторів розвитку малого і середнього бізнесу. Кластер організує захоплюючі туристичні подорожі човнами та катерами по Десні, влаштовує цікаві мандрівки на плотах, галерах, катамаранах по мальовничих містах від м. Новгород-Сіверського до м. Чернігова і аж до м. Києва [8].

У Львові створили кластер туризму, який інформує Україну та Європу про міські фестивалі та інші мистецькі заходи. Львівська міська рада інформує туристичних операторів Львова, України та країн Європи, а також готелярів і рестораторів про міські фестивалі та свята, які будуть проходити в місті протягом року, що сприяє зростанню туристичного потоку до міста.

Табл. 1.

SWOT-аналіз стратегічного розвитку туристичних кластерів Львівського регіону

<i>Сильні сторони (S)</i>	<i>Слабкі сторони (W)</i>
1. Найвищий в Україні потенціал рекреаційних ресурсів (за даними багатьох джерел). 2. Сприятливі природно-кліматичні умови. 3. Вигідне транспортно-географічне положення. 4. Розвинена транспортно-логістична інфраструктура (в т.ч. міжнародний аеропорт «Львів» імені Данила Галицького, залізничний вокзал, логістичні центри). 5. Визначні історичні пам'ятки (стара історична частина Львова занесена до світової спадщини ЮНЕСКО). 6. Широкий спектр допоміжних послуг (закладів харчування, розважальних закладів тощо). 7. Наявність суспільних та комерційних організацій, які можуть сприяти розвитку туризму. 8. Наявність об'єктів спортивної інфраструктури міжнародного рівня: стадіон «Арена Львів» у Львові, Західний реабілітаційно-спортивний центр зі статусом бази олімпійської та параолімпійської підготовки у с. Верхнє Турківського району, спортивна база «Тисовець» – центр зимових видів спорту (біатлону) міжнародного значення тощо. 9. Значна кількість санаторно-курортних	1. Незадовільний транспортно-експлуатаційний стан частини автомобільних доріг та недостатній рівень забезпечення інформаційно-комунікаційною інфраструктурою, насамперед у сільській місцевості. Хоча, варто звернути увагу на те, що Львівщина лідер у будівництві доріг серед регіонів України. Загалом, цього року в області відремонтували майже 600 км автошляхів. 2. Неналежне утримання та недостатнє фінансування більшості об'єктів історико-архітектурної спадщини. 3. Недостатнє інформаційне забезпечення створення та функціонування кластерів. 4. Низька зацікавленість туристичних підприємств об'єднуватись внаслідок неправильного та неповного розуміння принципів діяльності кластерних об'єднань (часто кластери плутають з ТзОВ тощо). 5. Незначний досвід функціонування кластерів в Львівському регіоні та Україні загалом внаслідок недостатнього вивчення світового досвіду формування кластерної політики розвитку держави. 6. Відсутність інвесторів у зв'язку з інвестиційною непривабливістю. 7. Недостатня розвиненість інфраструктури готельно-туристичного

закладів. 10. Значний потенціал розвитку релігійного (паломницького) туризму завдяки наявності великої кількості культових об'єктів різних віросповідань і конфесій.	комплексу міста, стан її ще не відповідає світовим стандартам у туризмі. 8. Відсутність або складність під'їздів до багатьох туристичних об'єктів. 9. Недосконалість законодавчої та нормативно-правової бази в галузі туризму, зокрема на національному рівні.
Можливості (О)	Загрози (Т)
1. Розвиток різних елементів туристичної та відпочинкової інфраструктури. 2. Покращення екологічної ситуації області, збереження її біорізноманіття. 3. Освоєння нових туристичних ринків (територіального, ринку споживача). 4. Наявність інвестиційних проєктів розвитку територій відпочинку. 5. Пріоритетний розвиток туристичного бізнесу в регіоні, що задекларовано у територіальних та галузевих стратегіях розвитку. 6. Можливість росту ринку туристичних послуг, при ефективному використанні наявних туристичних ресурсів та інфраструктури. 7. Зростаючий інтерес громадян до історико-культурної спадщини та природно-географічних компонентів як ресурсів мотивації до подорожі. 8. Розширення транскордонного співробітництва. 9. Розвиток інформаційно-комунікаційних технологій.	1. Жорстка конкуренція в туристичному бізнесі. 2. Занепад архітектурних пам'яток та урбаністичної структури міста, часто неконтрольоване та необґрунтоване будівництво. 3. Низька купівельна спроможність населення. 4. Посилення виїзного туризму в сусідні регіони та закордон у зв'язку з низьким рівнем надаваних послуг (невідповідність «ціна-якість») 5. Складна екологічна ситуація, зокрема з побутовими та іншими відходами, відсутність сміттєпереробних заводів тощо. 6. Кризи – політичні, військові конфлікти, природні лиха тощо.

Результати SWOT-аналізу дозволяють стверджувати, що зовнішнє оточення регіонального кластера надає можливості для його розвитку, яке сприятиме усуненню загроз; а сильні сторони учасників кластера дозволять подолати його слабкості та розвивати туристичну галузь регіону. Разом з тим регіональний туристичний розвиток залежить від ефективного управління та стратегічного бачення перспектив суб'єктів ринку.

Дані таблиці 2 відображають захоплення як українських, так і іноземних туристів м. Львовом.

Показники прибуття туристів різко скоротилися у 2014 р. порівняно з 2013 р. Найпершими причинами такого спаду є питання безпеки туристів, особливо іноземних, які не бажають здійснювати мандрівку у країну, на території якої ведуться воєнні дії, а також для вітчизняних туристів різке падіння курсу гривні знизило купівельну спроможність громадян, змусивши їх до економії витрат. Крім того, такі показники пояснюються великою популярністю неорганізованого туризму серед громадян сусідніх держав і у світі загалом.

Портрет споживачів туристичного кластера м. Львова (за матеріалами [9])

Сегмент ринку	Мета візиту	Розмір та вартість сегмента	Сприяння Львова	Схильність повернутись / рекомендувати
Молоді активні туристи, чутливі до цін. Вік < 26 років.	Активний відпочинок з кількома місцями призначення, відвідування музеїв, кафе та екскурсій.	- розмір – 26%; - витрати / добу – € 43; - термін перебування – 5 діб.	Дешевий напрямок з красивою архітектурою, не потрібно візи.	П – 84 % Р – 90 %
Туристи з вищим рівнем доходів. Вік 18-45 років.	Огляд пам'яток історії і культури, екскурсії з гідом.	- розмір – 23%; - витрати / добу – € 98; - термін перебування – 5 діб.	Нове доступне місце з красивою архітектурою і цікавою культурою.	П – 74 % Р – 81 %
Українські туристи, чутливі до цін. Вік 26-45 років.	Дешевий відпочинок з активним оглядом пам'яток історії, культури, відвідування музеїв з гідом.	- розмір – 8%; - витрати / добу – € 40; - термін перебування – 4 доби.	Красива архітектура, цікава культура, безпечне для туристів.	П – 85 % Р – 88 %
Іноземні дорослі туристи, чутливі до цін. Вік 26-45 років.	Активний огляд пам'яток історії, культури, відвідування музеїв, кафе.	- розмір – 15%; - витрати / добу – € 68; - термін перебування – 5 діб.	Новий привабливий дешевий напрямок з цікавою культурою.	П – 81 % Р – 87 %
Літні туристи чутливі до цін. Вік 46 років і більше.	Здебільшого, огляд пам'яток історії, культури, відвідування музеїв, екскурсії з гідом.	- розмір – 11%; - витрати / добу – € 70; - термін перебування – 4,5 доби.	Огляд пам'яток і цікава культура за доступну ціну.	П – 81 % Р – 89 %
Досвідчені літні туристи. Вік 46 років і більше.	Огляд пам'яток історії, культури та посиденьки у кафе.	- розмір – 9%; - витрати / добу – € 86; - термін перебування – 5,5 доби.	Дешевий привабливий напрямок, для якого не потрібна віза.	П – 79 % Р – 74 %
Відвідування друзів і	Відвідування друзів, родичів,	- розмір – 8%; - витрати / добу	Відвідування друзів,	П – 94 % Р – 91 %

родичів. Вік 26-60 років.	огляд пам'яток, відвідування кафе.	– € 50; - термін перебування – 9 діб.	родичів.	
------------------------------	--	--	----------	--

Враховуючи проведений аналіз, розроблено систему кваліфікаційних показників, які варто використовувати при оцінці перспективності створення туристичного кластера в певній дестинації (табл. 3).

Табл. 3

Перелік кваліфікаційних показників оцінки перспективності створення туристичного кластера (За матеріалами [4; 5; 6].

№	Показник
1	Динаміка кількості туристів за п'ять років.
2	Частка податкових зборів від туристичної діяльності.
3	Середній період перебування туриста на території дестинації.
4	Кількість осіб, що пройшли лікування та / або оздоровлення в дестинації.
5	Рівень забезпеченості туристсько-рекреаційними ресурсами дестинації: - природні заповідні території; - пам'ятки історії та архітектури; - музеї та інші заклади культури; - лікувально-оздоровчі заклади; - природні ресурси; - розважальна інфраструктура.
6	Частка зайнятих у туризмі.
7	Кількість місць розміщення.
8	Частка навчальних закладів, що готує професійні кадри для туризму.
9	Динаміка надходжень до бюджету з регіону (дестинації).
10	Кількість підприємств, що займається туристичною діяльністю.
11	Розвиненість інфраструктури транспортування й комунікацій.
12	Рівень атрактивності туристичних ресурсів.
13	Частка прибутку в доході кластера.
14	Рівень витрат на утримання кластера.
15	Інтенсивність туристичного потоку.
16	Коефіцієнт сезонності.

Наведені у таблиці показники характеризують стан туристсько-рекреаційної діяльності в масштабах певної туристичної дестинації, що повинна стати основою формування туристичного кластера там, де спостерігається стійка тенденція розвитку туристичної галузі, тобто вона виступає регіоноформуючою.

Висновки. Отже, кластерне об'єднання є інноваційною організацією, а розвиток туристичних інновацій в регіонах має багато передумов. В Україні існують численні приклади туристичних кластерів, проте їхня дієвість та ефективність залишається спірною через зосередженість на одному виді туризму, декларативність діяльності та неналежне ставлення з боку гравців туристичного бізнесу на окремі туристичні послуги.

Список використаних джерел.

1. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про туризм» від 18 листопада 2003 р. № 1282 – IV.
2. Ковальова Ю.М. Кластер як новий інструмент модернізації економіки / Ю.М. Ковальова // схід. – 2007. – №5(83). – С. 9-13.
3. Портер М.Э. Конкуренция: Учебное пособие. Пер. с англ. – М.: Издательский дом «Вильямс», 2001. – 496 с.
4. Пойтченко К.А. Кластеры как фактор структурирования экономики / К.А. Пойтченко // Стратегія економічного розвитку України. К. – КНЕУ. – 2001. – Вип. 7. – С. 623-628.
5. Соколенко С.І. Проблеми і перспективи посилення конкурентоздатності економіки України на основі кластерів / С.І. Соколенко // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Кластери та конкурентоспроможність прикордонних регіонів: 36. наук, праць. - Вип. 3 (71): НАН України, Інститут регіональних досліджень; відп. ред. Є.І.Бойко. – Львів, 2008. – С 18-30.
6. Стеченко Д.М. Кластеризація підприємств в умовах формування конкурентного середовища / Д.М. Стеченко // Теоретичні та прикладні питання економіки. 36. наук. праць. КНУ ім. Шевченка. – 2003. Вип. 2. – 374 с.
7. Стеченко Д.М. Наукова сутність процесу кластеризації в сфері туризму / Д.М. Стеченко // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права – С. 376-380.
8. Кластер водного туризму в Чернігівській області. - [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://ucluster.org/sokolenko/>.
9. Кластер туризму у Львові. - [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://i-pro.kiev.ua/node/4987/>.
10. Фінчук А.К. Кластери як форма туристично-рекреаційного господарства. / А.К. Фінчук // Україна і світ: суспільно-географічні виміри : збірник праць все-української науково-практичної конференції молодих учених, аспірантів і студентів, присвяченої 200-літтю від народження Тараса Шевченка (м. Львів, 26–28 лютого 2014 р.) / [відп. ред.: проф. О. І. Шаблій]. – Львів : «Простір М», 2014. – С. 154-160.

Список использованных источников

1. Закон Украины «О внесении изменений в Закон Украины «О туризме» от 18 ноября 2003 № 1282 - IV.
2. Ковалева Ю.Н. Кластер как новый инструмент модернизации экономики / Ю. Ковалева // Восток. - 2007. - №5 (83). - С. 9-13.
3. Портер М.Э. Конкуренция: Учебное пособие. Пер. с англ. - М .: Издательский дом «Вильямс», 2001. - 496 с.
4. Пойтченко К.А. Кластеры как фактор структурирования экономики / К.А. Пойтченко // Стратегия экономического развития Украины. К. - КНЭУ. - 2001. - Вып. 7. - С. 623-628.
5. Соколенко С.И. Проблемы и перспективы усиления конкурентоспособности экономики Украины на основе кластеров / С.И. Соколенко // Социально-экономические проблемы современного периода Украины. Кластеры и конкурентоспособность приграничных регионов: 36. наук, работ. - Вып. С (71): НАН Украины, Институт региональных исследований; отв. ред. Е.И.Бойко. - Львов, 2008. - С 18-30.
6. Стеченко Д.М. Кластеризация предприятий в условиях формирования конкурентной среды / Д.М. Стеченко // Теоретические и прикладные вопросы экономики. Сб. наук. трудов. КНУ им. Шевченко. - 2003. Вып. 2. - 374 с.
7. Стеченко Д.М. Научная сущность процесса кластеризации в сфере туризма / Д.М. Стеченко // Вестник Хмельницкого института регионального управления и права - с 376-380.

8. Кластер водного туризму в Чернігівській області. - [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://ucluster.org/sokolenko/>.
9. Кластер туризму во Львові. - [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://i-pro.kiev.ua/node/4987/>.
10. Финчук А.К. Кластеры как форма туристско-рекреационного хозяйства. / А.К. Финчук // Украина и мир: общественно-географические измерения: сборник трудов Всеукраинский научно-практической конференции молодых ученых, аспирантов и студентов, посвященной 200-летию со дня рождения Тараса Шевченко (. Львов, 26-28 февраля 2014) / [отв. ред. : проф. А. И. Шаблій]. - Львов: "Пространство М», 2014. - С. 154-160.

References

1. The Law of Ukraine "On Amendments to the Law of Ukraine" On Tourism "of November 18, 2003, No. 1282 - IV.
2. Kovaleva Yu.M. The cluster as a new tool for modernizing the economy / Yu.M. Kovalev // east - 2007. - №5 (83). - P. 9-13.
3. Porter M.E. Competition: Tutorial. Per. with ang. - М. : Williams Publishing House, 2001. - 496 pp.
4. Poitchenko K.A. Clusters as a factor in the structuring of the economy / K.A. Poitchenko // Strategy of economic development of Ukraine. K. - KNEU. - 2001. - Vip. 7. - P. 623-628.
5. Sokolenko SI Problems and Prospects for Increasing the Competitiveness of the Ukrainian Economy on the Basis of Clusters / SI Sokolenko // Socio-economic problems of the modern period of Ukraine. Clusters and Competitiveness of the Border Regions: 36. Sciences, Works. - Whip From (71): NAS of Ukraine, Institute for Regional Studies; rep. Ed. E.I. Boyko. - Lviv, 2008. - From 18-30.
6. Stechko D.M. Clustering of enterprises in the conditions of formation of competitive environment / Д.М. Stechko // Theoretical and applied issues of economics. Zb sciences works. KNU them Shevchenko - 2003. 2. - 374 pp.
7. Stechko D.M. Scientific essence of the process of clusterization in the field of tourism / D.M. Stechko // Bulletin of the Khmelnytsky Institute of Regional Administration and Law - P. 376-380.
8. The cluster of water tourism in the Chernihiv region. - [Electronic resource]. Access: <http://ucluster.org/sokolenko/>.
9. Tourism cluster in Lviv. - [Electronic resource]. Access: <http://i-pro.kiev.ua/node/4987/>.
10. Finchuk A.K Clusters as a form of tourist and recreational economy. / A.K Finchuk // Ukraine and the World: Socio-geographical dimensions: a collection of works of the All-Ukrainian scientific and practical conference of young scientists, postgraduates and students dedicated to the 200th anniversary of the birth of Taras Shevchenko (Lviv, February 26-28, 2014) / [rep. ed: prof. O. I. Shabliy]. - Lviv: "Space M", 2014. - P. 154-160.

УДК 911.3:338.4

Грицевич Володимир Степанович,
кандидат географічних наук, доцент

Сеньків Мар'яна Ігорівна,
кандидат географічних наук, асистент

Львівський національний університет
імені Івана Франка, м. Львів, Україна,
e-mail: gvsmg@ukr.net

Національний університет «Львівська
політехніка», м. Львів, Україна,
e-mail: Mariana.I.Senkiv@lpnu.ua

КОЛЕКТИВНІ ЗАКЛАДИ РОЗМІЩЕННЯ ТУРИСТІВ ЛЬВІВЩИНИ: ЦЕНТРОГРАФІЧНИЙ АНАЛІЗ

Метою статті є виявлення геопросторових особливостей взаємного розташування потенціальних ресурсів колективних закладів розміщення в області і реального контингенту туристів у цих закладах.

Методика. Статистичний і центрографічний аналіз у поєднанні з картографічним зображенням центрів ваги. Аналіз взаємного розташування центрів ваги.

Результати. Визначені та картографічно зображенні центри ваги просторово поширених місць в колективних закладах розміщення туристів як загалом, так і за видами закладів, а також центри ваги фактичної кількості туристів за територіальними суб'єктами. Вивчений характер взаємного розміщення центрів ваги.

Наукова новизна полягає у застосуванні методу центрографічного аналізу для вивчення ресурсів колективних закладів розміщення і контингенту туристів у цих закладах.

Практична значущість дослідження полягає у можливості використання його методики для експрес-аналізу розташування потенціальних ресурсів закладів розміщення в області і реального контингенту туристів.

Ключові слова: колективні заклади розміщення, туристи, центри ваги, Львівщина.

УДК 911.3:338.4

Грицевич Владимир Степанович,
кандидат географических наук, доцент

Сенькив Марьяна Игоревна,
кандидат географических наук, ассистент

Львовский национальный университет
имени Ивана Франко, г. Львов, Украина,
e-mail: gvsmg@ukr.net

Национальный университет «Львовская
политехника», г. Львов, Украина,
e-mail: Mariana.I.Senkiv@lpnu.ua

КОЛЛЕКТИВНЫЕ УЧРЕЖДЕНИЯ РАЗМЕЩЕНИЯ ТУРИСТОВ ЛЬВОВЩИНЫ: ЦЕНТРОГРАФИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ

Целью статьи является выявление геопространственных особенностей взаимного расположения потенциальных ресурсов коллективных учреждений размещения в области и реального контингента туристов в этих учреждениях.

Методика. Статистический и центрографический анализ в сочетании с картографическим изображением центров тяжести. Анализ взаимного расположения центров тяжести.

Результаты. Определены и картографически изображены центры тяжести пространственно распространенных мест в коллективных учреждениях размещения туристов как в целом, так и по видам учреждений, а также центры тяжести

фактичного количества туристов по территориальным субъектам. Изучен характер взаимного расположения центров тяжести.

Научная новизна заключается в применении метода центрографического анализа для изучения размещения ресурсов коллективных учреждений размещения и контингента туристов в этих учреждениях.

Практическая значимость исследования заключается в возможности использования его методики для экспресс-анализа расположения потенциальных ресурсов учреждений размещения в области и реального контингента туристов.

Ключевые слова: коллективные учреждения размещения, туристы, центры тяжести, Львовщина.

УДК 911.3:338.4

Grytsevych Volodymyr Stepanovych,
Candidate of Geographical Sciences,
Associate Professor

Senkiv Mariana Igorivna,
Candidate of Geographical Sciences,
Assistant

Ivan Franko National University of Lviv,
Lviv, Ukraine, e-mail: gvsmsg@ukr.net

Lviv Polytechnic National University,
Lviv, Ukraine,
e-mail: Mariana.I.Senkiv@lpnu.ua

COLLECTIVE ACCOMMODATION ESTABLISHMENTS OF TOURISTS OF LVIV OBLAST: CENTROGRAPHIC ANALYSIS

The *purpose* of the article is to identify geospatial features of mutual emplacement of potential resources of the collective accommodation establishments in the oblast and real contingent of tourists in these establishments.

Methods. Statistical and centrographic analysis in combination with cartographic image of the centers of gravity. Analysis of mutual emplacement of the centers of gravity.

Results. The centers of gravity of spatially distributed places in the collective accommodation establishments for tourists both in general and by types of establishments, as well as the centers of gravity of actual quantity of tourists by territorial entities, are determined and cartographically imaged. The character of mutual emplacement of the centers of gravity is studied.

Scientific novelty is applying of the method of centrographic analysis to study emplacement of resources of the collective accommodation establishments and contingent of tourists in these establishments.

The *practical significance* of the research is possibility of using its methods for express analysis of emplacement of potential resources of accommodation establishments in the oblast and real contingent of tourists.

Key words: collective accommodation establishments, tourists, centers of gravity, Lviv Oblast.

Постановка проблеми. Суспільно-географічне дослідження туристичної сфери регіону чи області включає вивчення різних аспектів її геопросторової організації. Першим таким аспектом є розміщення туристичної сфери. У даній статті вивчено розміщення місць відповідних закладів у розрізі адміністративних районів та міст обласного значення Львівщини як однієї з найпопулярніших серед туристів областей Західного регіону України, а також розміщення реальних туристів у цих закладах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На думку проф. О. О. Любіцевої, дослідження туристичної сфери і ринку

туристичних послуг певної території ґрунтуються на теоретико-методологічних засадах суспільної географії і полягають у виявленні процесів і явищ, які виникають внаслідок виробництва, обміну та споживання туристичних благ, послуг та товарів, закріплюючись в певних формах геопросторової організації [7].

Питання вивчення першого аспекту геопросторової організації туристичної сфери області за допомогою математичних методів (зокрема, центрографічного аналізу) поки що залишається недостатньо розробленим як в Україні, так і за кордоном. У працях В. С. Грицевича знаходимо огляд центрографічних досліджень України, аналіз різних методів визначення географічного центра території [3], пропозиції щодо напрямків подальших центрографічних досліджень [1]. Регіональні та динамічні аспекти міжнародного туризму Карпатського регіону України (у т. ч. Львівської області) проаналізовано у праці В. Грицевича та Х. Подвірної [4].

Класифікаційні та статистичні особливості закладів розміщення туристів детально представлені у звітах Всесвітньої організації туризму [9] та статистичної служби Європейського Союзу [10].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Загальна проблема суспільно-географічного дослідження та аналізу розташування потенціальних ресурсів закладів розміщення в області і реального контингенту туристів включає вирішення низки часткових завдань, зокрема, центрографічний аналіз просторово поширених місць в закладах розміщення туристів як усього, так і за видами закладів, а також центри ваги фактичної кількості туристів за територіальними суб'єктами області.

Формулювання цілей статті. Мета статті – вивчення розташування потенціальних ресурсів закладів розміщення і контингенту туристів засобами центрографії з використанням картографічного методу, і подальший змістовний аналіз отриманих результатів.

Виклад основного матеріалу. У статті розглянуто туристичну сферу загалом і розміщення туристів зокрема, як активне функціонування та розвиток сфери послуг, що є характерною ознакою постіндустріального суспільства. У наш час постіндустріальні риси туристичної сфери реалізуються через широкий спектр новітніх можливостей інформаційного суспільства, що виражається засобами туристичної і пов'язаної з нею інформаційної логістики. Всі ланки туристичного обслуговування забезпечені інформаційно-програмними засобами на базі сучасних комп'ютерів, мереж і різних видів зв'язку, включаючи мобільний [2].

Заклад розміщення туристів у європейських статистичних джерелах розуміють як місцевий підрозділ, що надає платні послуги з короткотермінового розміщення [10]. У колективному закладі розміщення надають місце для ночівлі в кімнаті чи іншому приміщенні, де кількість місць повинна перевищувати певний мінімум для груп осіб, більших, ніж одна сім'я, а всі місця підлягають єдиному керівництву й оплаті відповідно до встановлених цін. До колективних закладів розміщення належать готелі, аналогічні заклади, спеціалізовані заклади розміщення та інші колективні

заклади розміщення. Спеціалізовані заклади розміщення можуть бути безприбутковими, мають єдине керівництво, надають мінімум готельних послуг, не обов'язково мають номери, а можуть мати одиниці житлового типу або колективні спальні приміщення, і, крім розміщування, виконують ще яку-небудь функцію (наприклад, лікування, оздоровлювання, соціальну допомогу, транспортування тощо) [6, 8].

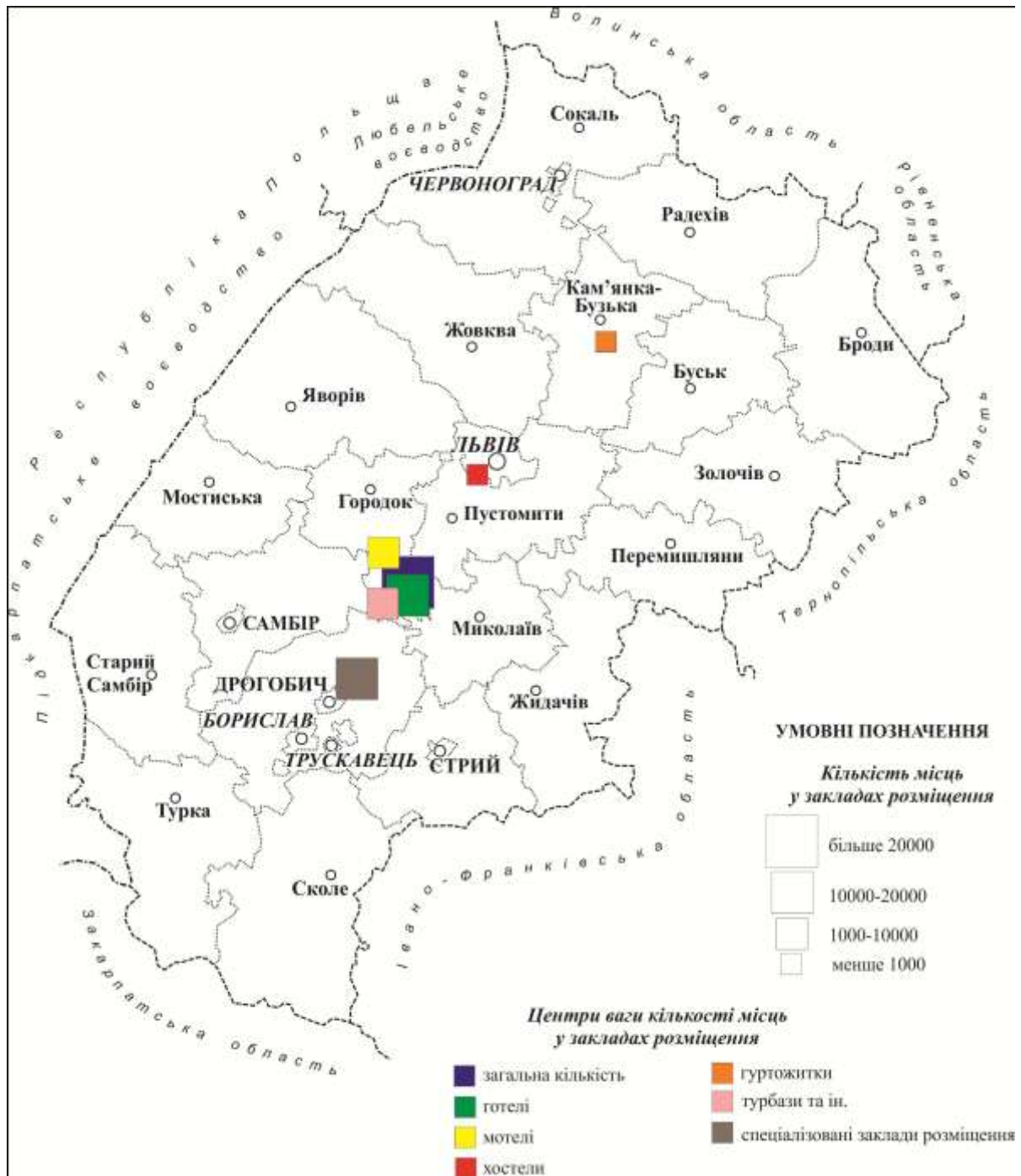

Рис. 1. Центри ваги кількості місць у колективних закладах розміщення туристів

Визначені центри ваги кількості місць у колективних закладах розміщення туристів Львівщини показано на рис. 1. Центр ваги загальної

кількості місць знаходиться у південній частині Городоцького району, тут є також центри ваги кількості місць у готелях, мотелях і турбазах. Центр ваги кількості місць у хостелах знаходиться у межах південної частини Львова, у гуртожитках – у Кам'янка-Бузькому районі, спеціалізованих закладів – неподалік Дрогобича. Загалом, центри ваги кількості місць у колективних закладах розміщення Львівщини утворюють своєрідну лінію, яка простягається з північного сходу на південний захід області.

Найбільшу загальну кількість місць у колективних закладах розміщення Львівщини мають міста Трускавець і Львів, відносно значною кількістю відзначається також Моршин. Найбільше місць зосереджено в готелях і спеціалізованих закладах розміщення. Максимальну кількість місць у готелях має Львів і Трускавець, у мотелях – Пустомитівський район, у хостелах – Львів, у гуртожитках – Кам'янка-Бузький район, у турбазах – Львів, Борислав, Турківський і Перемишлянський райони, у спеціалізованих закладах розміщення – Трускавець, Моршин і Дрогобицький район [6].

Спостерігається низка закономірностей у розташуванні центрів ваги колективних закладів розміщення області. Перед Євро-2012 саме у Львові з'явилась велика кількість хостелів [5], тому закономірно, що їхній центр ваги помітно тяжіє до Львова. Центри ваги готелів та мотелів тяжіють одночасно до Львова і до Карпат, тому знаходяться між ними, ближче до Львова. Там же знаходиться центр ваги турбаз, але він логічно зміщений у сторону Карпат. Центр ваги спеціалізованих закладів цілком закономірно тяжіє до Трускавця.

Визначені центри ваги кількості туристів у колективних закладах розміщення Львівщини зображено на рис. 2. Як і центри ваги кількості місць, вони утворюють лінію з північного сходу на південний захід. Можна стверджувати, що ця лінія проходить через найбільш популярні в плані туризму поселення області. Центр ваги загальної кількості розміщених туристів знаходиться на межі Городоцького і Пустомитівського районів; тут також є центри ваги кількості туристів у готелях і турбазах. У Пустомитівському районі, на північ від Пустомит, знаходиться центр ваги кількості туристів у мотелях. Центр ваги кількості розміщених туристів у хостелах є у Львові, а в гуртожитках – на крайньому півдні Кам'янка-Бузького району. Центр ваги кількості туристів у спеціалізованих закладах розміщення знаходиться неподалік Трускавця.

Найбільша загальна кількість розміщених туристів характерна для Львова, Борислава і Трускавця. Максимальна кількість туристів Львівщини розміщена у готелях і спеціалізованих закладах. Найбільше туристів, розміщених у готелях, має Львів і Борислав, у мотелях – Пустомитівський район, у хостелах – Львів, у гуртожитках – Кам'янка-Бузький район, у турбазах – Львів, у спеціалізованих закладах розміщення – Трускавець і Моршин [6].

Також спостерігаються закономірності в розташуванні центрів ваги туристів. Загалом, вони подібні до закономірностей розташування

відповідних закладів, однак тут є певні особливості. Центр ваги туристів у мотелях сильніше тяжіє до Львова (мабуть, за рахунок великої кількості мотелів у приміській зоні). Центр ваги туристів у готелях виявився ближчим до Карпат, ніж центр ваги туристів у турбазах. Це вказує на ефективніше використання готелів у Карпатах, ніж в обласному центрі.

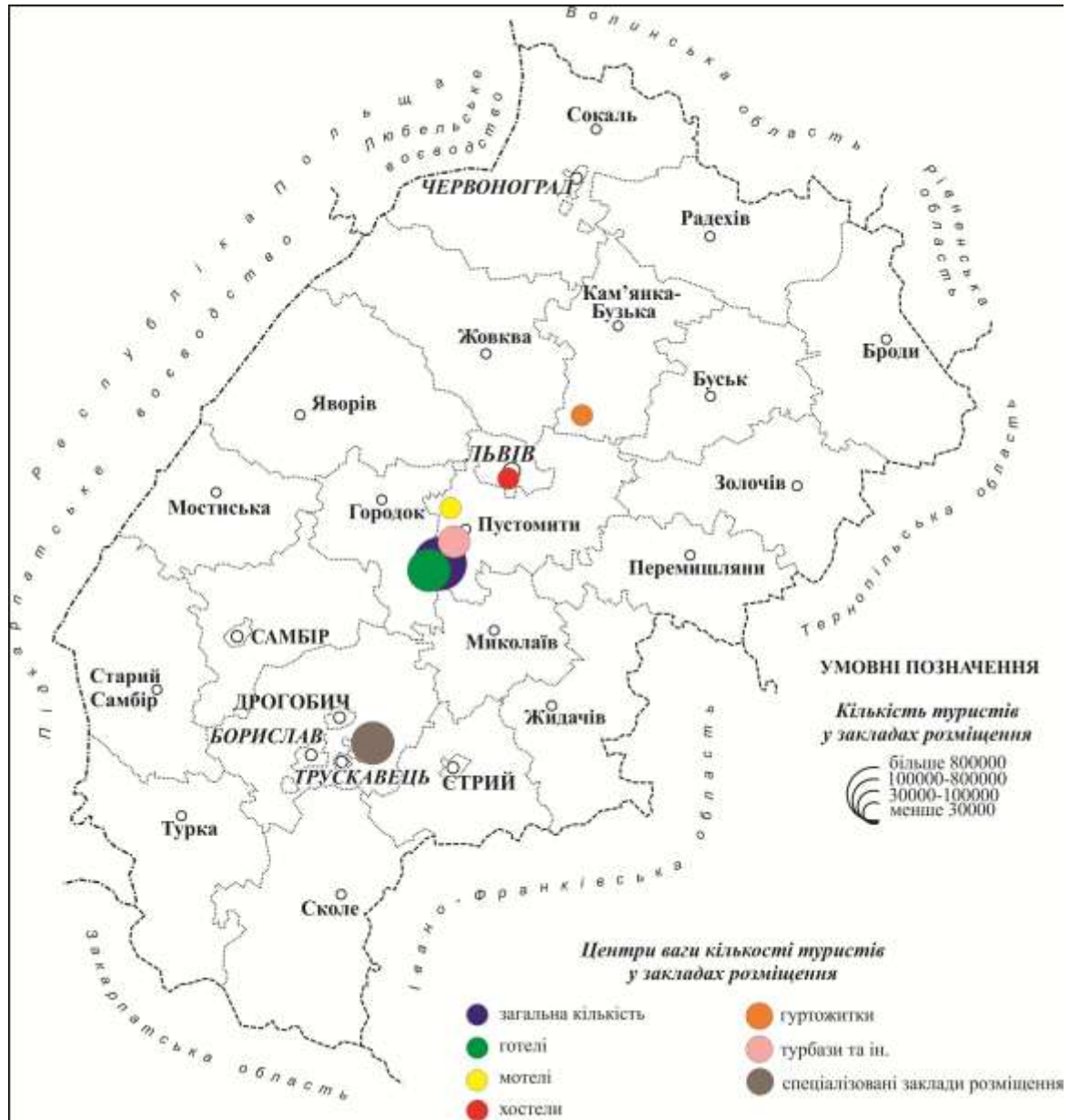

Рис. 2. Центри ваги кількості туристів у колективних закладах розміщення

Спостерігається одна загальна закономірність взаємного розташування центрів ваги певних закладів з центрами ваги туристів у цих закладах. Центр ваги туристів для кожного виду закладів завжди ближчий до відповідного місця тяжіння, ніж центр ваги самих закладів.

Центри ваги головних груп туристів у колективних закладах розміщення Львівщини представлені на рис. 3. Центр ваги кількості українських туристів у колективних закладах розміщення Львівщини

знаходиться у південній частині Городоцького району, іноземних туристів – неподалік Пустомит. Загалом, кількість розміщених українських туристів на Львівщині значно переважає кількість розміщених іноземних туристів. Українські туристи найбільше представлені у закладах розміщення Львова, Борислава і Трускавця, іноземні туристи – у закладах розміщення Львова.

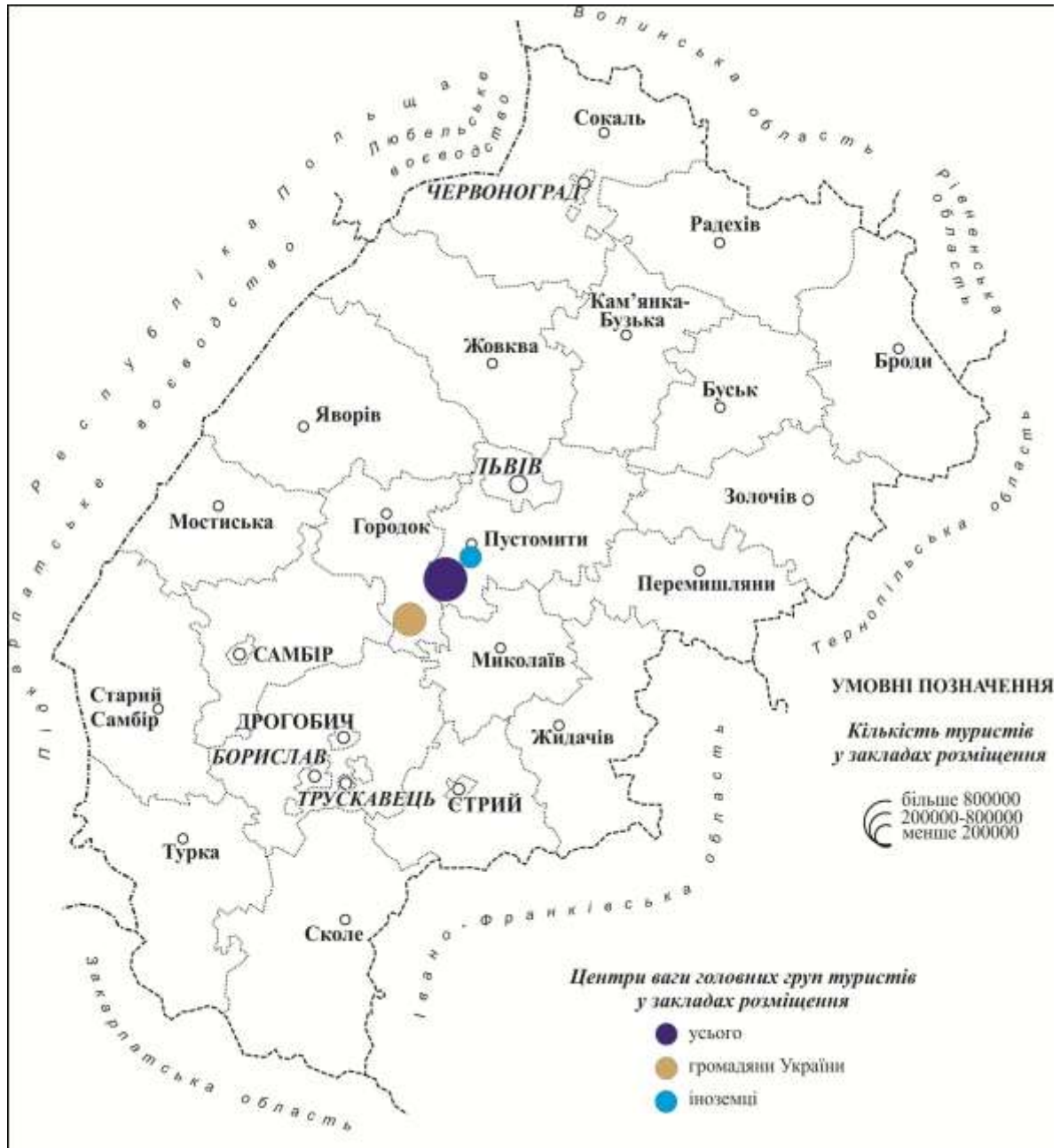

Рис. 3. Центри ваги головних груп туристів у колективних закладах розміщення

Загальний центр ваги туристів закономірно розташований на лінії, яка сполучає центри ваги українських та іноземних туристів (також на осі Львів – Карпати) і він зміщений у сторону Львова за рахунок переважання там іноземних туристів.

Висновки. Розташування досліджуваних центрів ваги характеризується низкою географічних закономірностей. Центри ваги, як

кількості місць у закладах розміщення різних видів, так і фактичної кількості туристів, концентруються в околі осі, яка проходить через карпатські райони Львівщини і обласний центр. Центр ваги місць у хостелах тяжіє до Львова. Центри ваги місць у готелях і мотелях тяжіють одночасно до Львова і до Карпат, тому знаходяться між ними, ближче до Львова. Центр ваги турбаз знаходиться там же, але зміщений у сторону Карпат. Центр ваги спеціалізованих закладів розміщення тяжіє до Трускавця. Центр ваги туристів у мотелях сильніше тяжіє до Львова. Центр ваги туристів у готелях ближчий до Карпат, ніж центр ваги туристів у турбазах. Загалом, центр ваги туристів для кожного виду закладів розміщення завжди ближчий до відповідного місця тяжіння, ніж центр ваги самих закладів. Загальний центр ваги кількості туристів розташований на лінії, яка сполучає центри ваги українських та іноземних туристів, на осі Львів – Карпати і зміщений у сторону Львова.

Список використаних джерел

1. Грицевич В. С. Євген Святловський і центрографічний метод / В. С. Грицевич // Вісник Київського університету ім. Т. Шевченка. Серія: Географія. – №43. – Київ: РВЦ Київський університет, 1998. – С. 75–76.
2. Грицевич В. С. Розвиток інформаційного суспільства в Україні в контексті європейських інтеграційних процесів / В. С. Грицевич // Проблеми європейської інтеграції і транскордонного співробітництва. – Луцьк: РВВ «Вежа», 2005. – С. 474–476.
3. Грицевич В. С. Центрографія України: Історія і перспективи / В. С. Грицевич // Історія української географії. – №8. – Тернопіль, 2003. – С. 115–119.
4. Грицевич В. С., Подвірна Х. Є. Міжнародний туризм у Карпатському регіоні України: регіональні аспекти та розвиток / В. С. Грицевич, Х. Є. Подвірна // Науковий вісник Волинського національного ун-ту імені Лесі Українки. Географічні науки. – №18. – Луцьк: РВВ «Вежа», 2012. – С. 170–175.
5. Грицевич В., Сеньчук Х. Автотранспортна мережа Карпатського регіону України в контексті Євроінтеграції / В. Грицевич, Х. Сеньчук // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія: Географія. – №2. – Тернопіль, 2010. – С. 52–58.
6. Колективні заклади розміщування у Львівській області (2016) [Електронний ресурс] // Головне управління статистики у Львівській області. – Режим доступу: http://database.ukrcensus.gov.ua/statbank_lviv/Database/21TYRUZMGOTELI/databasetree_no_uk.as Р.
7. Любіцева О. О. Теоретико-методологічні положення суспільно-географічного дослідження ринку туристичних послуг [Електронний ресурс] // НБУ ім. В. І. Вернадського. – Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/83154/05-Lyubitseva.pdf?sequence=1>.
8. Тимчасове розміщування [Електронний ресурс] // КВЕД-2010. – Режим доступу: http://kved.ukrstat.gov.ua/KVED2010/55/KVED10_55.html.
9. Methodological Notes to the Tourism Statistics Database [Електронний ресурс] // World Tourism Organization. – Режим доступу: https://www.e-unwto.org/pb-assets/unwto/2015_metho_notes_eng.pdf.
10. Tourist accommodation establishment [Електронний ресурс] // Eurostat. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php/Glossary:Tourist_accommodation_establishment.

Список использованных источников

1. Грицевич В. С. Евгений Святловский и центрографический метод / В. С. Грицевич // Вестник Киевского университета им. Т. Шевченко. Серия: География. – №43. – Киев: РИЦ Киевский университет, 1998. – С. 75–76.

2. Грицевич В. С. Развитие информационного общества в Украине в контексте европейских интеграционных процессов / В. С. Грицевич // Проблемы европейской интеграции и трансграничного сотрудничества. – Луцк: РИЦ «Вежа», 2005. – С. 474–476.
3. Грицевич В. С. Центрография Украины: История и перспективы / В. С. Грицевич // История украинской географии. – №8. – Тернополь, 2003. – С. 115–119.
4. Грицевич В. С., Подворная К. Е. Международный туризм в Карпатском регионе Украины: региональные аспекты и развитие / В. С. Грицевич, К. Е. Подворная // Научный вестник Волынского национального университета имени Леси Украинки. Географические науки. – №18. – Луцк: РИО «Вежа», 2012. – С. 170–175.
5. Грицевич В., Сеньчук К. Автотранспортная сеть Карпатского региона Украины в контексте евроинтеграции / В. Грицевич, К. Сеньчук // Научные записки Тернопольского национального педагогического университета. Серия: География. – №2. – Тернополь, 2010. – С. 52–58.
6. Коллективные учреждения размещения во Львовской области (2016) [Электронный ресурс] // Главное управление статистики во Львовской области. – Режим доступа: http://database.ukrcensus.gov.ua/statbank_lviv/Database/21TYRUZMGOTELI/databasetree_no_uk.asp
7. Любичева О. А. Теоретические положения общественно-географического исследования рынка туристических услуг [Электронный ресурс] // НБУ им. В. И. Вернадского. – Режим доступа: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/83154/05-Lyubitseva.pdf?sequence=1>.
8. Временное размещение [Электронный ресурс] // КВЭД-2010. – Режим доступа: http://kved.ukrstat.gov.ua/KVED2010/55/KVED10_55.html.
9. Methodological Notes to the Tourism Statistics Database [Электронный ресурс] // World Tourism Organization. – Режим доступа: https://www.e-unwto.org/pb-assets/unwto/2015_metho_notes_eng.pdf.
10. Tourist accommodation establishment [Электронный ресурс] // Eurostat. – Режим доступа: http://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php/Glossary:Tourist_accommodation_establishment.

References

1. Grytsevykh V. S. Eugene Svjatlovskiy and the centrographic method / V. S. Grytsevykh // Bulletin of Taras Shevchenko University of Kyiv. Series: Geography. – №43. – Kyiv: EPC University of Kyiv, 1998. – P. 75–76.
2. Grytsevykh V. S. Development of the information society in Ukraine in context of European integration processes / V. S. Grytsevykh // Problems of European integration and transboundary cooperation. – Lutsk: EPC “Vezha”, 2005. – P. 474–476.
3. Grytsevykh V. S. Centrography of Ukraine: history and perspectives / V. S. Grytsevykh // History of Ukrainian Geography. – №8. – Ternopil, 2003. – P. 115–119.
4. Grytsevykh V. S., Podvirna Ch. E. International tourism in the Carpathian region of Ukraine: regional aspects and development / V. S. Grytsevykh, Ch. E. Podvirna // Scientific Bulletin of the Volyn National University named after Lesya Ukrainka. Geographical sciences. – № 18. – Lutsk: EPD “Vezha”, 2012. – P. 170–175.
5. Grytsevykh V., Senchuk Ch. Autotransport network of the Carpathian region of Ukraine in the context of European integration / V. Grytsevykh, Ch. Senchuk // Scientific Notes of the Ternopil National Pedagogical University. Series: Geography. – №2. – Ternopil, 2010. – P. 52–58.
6. Collective establishments of accommodation in the Lviv Oblast (2016) [Electronic resource] // Main Department of Statistics in the Lviv Oblast. – Access mode: http://database.ukrcensus.gov.ua/statbank_lviv/Database/21TYRUZMGOTELI/databasetree_no_uk.asp.
7. Lyubitseva O. O. Theoretical provisions of human-geographical research of the tourist services market [Electronic resource] // V. I. Vernadskyi NLU. – Access mode: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/83154/05-Lyubitseva.pdf?sequence=1>.
8. Temporary accommodation [Electronic resource] // KVED-2010. – Access mode: http://kved.ukrstat.gov.ua/KVED2010/55/KVED10_55.html.
9. Methodological Notes to the Tourism Statistics Database [Electronic resource] // World Tourism Organization. – Access mode: https://www.e-unwto.org/pb-assets/unwto/2015_metho_notes_eng.pdf.
10. Tourist accommodation establishment [Electronic resource] // Eurostat. – Access mode: http://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php/Glossary:Tourist_accommodation_establishment.

УДК 338.48:911.8

Мандюк Назарій Любомирович,
кандидат економічних наук, доцент

Львівський національний університет ім. І.
Франка, м. Львів, Україна, e-mail:
nm09@meta.ua

ФАКТОРИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ ГІРСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Мета статті полягає у формуванні основних напрямів і механізмів реалізації принципів сталого розвитку туризму для гірських територій Львівської області на основі виявлення факторів.

Методика. В дослідженні використані методи аналізу і синтезу, дедукції та індукції зібраної інформації, метод порівняння, системний підхід. Застосовується зарубіжний і вітчизняний досвід сталого розвитку туризму.

Результати. Проаналізовано фактори, які впливають на сталий розвиток туризму гірських територій Львівської області, зокрема природні умови, які визначають можливість для розвитку туризму, збереженість довкілля, фактор транспортної доступності, наявності туристичної інфраструктури, поведінки споживачів тощо. Визначено характер і специфіку їхнього впливу на розвиток різних видів туризму. Подаються рекомендації щодо подальшого розвитку цих територій у спосіб, який не буде чинити негативного впливу на довкілля. Для цього пропонуються різні механізми, засоби та рішення.

Наукова новизна. Розглядаються особливості комплексного підходу до забезпечення сталого розвитку туризму, який буде включати використання маркетингових інструментів для досягнення соціальних, екологічних та економічних цілей.

Практична значимість. Отримані у дослідженні висновки та рекомендації допоможуть мінімізувати негативний вплив туризму на довкілля гірських територій Львівської області. Одночасно сприятимуть вирішенню туристично-господарських та соціальних проблем.

Ключові слова: сталий розвиток туризму, туристичний продукт, гірські території, маркетингова політика.

УДК 338.48:911.8

Мандюк Назарій Любомирович,
кандидат економічних наук, доцент

Львовский национальный университет им.
И. Франка, г. Львов, Украина,
e-mail: nm09@meta.ua

ФАКТОРЫ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ ТУРИЗМА ГОРНЫХ ТЕРРИТОРИЙ ЛЬВОВСКОЙ ОБЛАСТИ

Цель статьи заключается в формировании основных направлений и механизмов реализации принципов устойчивого развития туризма для горных территорий Львовской области на основе выявления факторов.

Методика. В исследовании использованы методы анализа и синтеза, дедукции и индукции собранной информации, метод сравнения, системный подход. Применяется зарубежный и отечественный опыт устойчивого развития туризма.

Результаты. Проанализированы факторы, влияющие на устойчивое развитие туризма горных территорий Львовской области, в частности природные условия, определяющие возможность для развития туризма, сохранность окружающей среды,

фактор транспортной доступности, наличия туристической инфраструктуры, поведения потребителей и тому подобное. Определен характер и специфика их влияния на развитие разных вида туризма. Даются рекомендации по дальнейшему развитию этих территорий способом, который не будет оказывать негативного влияния на окружающую среду. Для этого предлагаются различные механизмы, средства и решения.

Научная новизна. Рассматриваются особенности комплексного подхода к обеспечению устойчивого развития туризма, который будет включать использование маркетинговых инструментов для достижения социальных, экологических и экономических целей.

Практическая значимость. Полученные в исследовании выводы и рекомендации помогут минимизировать негативное влияние туризма на окружающую среду горных территорий Львовской области. Одновременно будут способствовать решению туристическо-хозяйственных и социальных проблем.

Ключевые слова: устойчивое развитие туризма, туристический продукт, горные территории, маркетинговая политика.

UDC 338.48:911.8

Mandiuk Nazarii Lubomyrovych,
PhD of Economic Sciences, Associate
Professor

Ivan Franko National University of Lviv,
Lviv, Ukraine, e-mail: nm09@meta.ua

FACTORS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF TOURISM OF MOUNTAIN AREAS IN LVIV REGION

The purpose of the article is to formulate the main directions and mechanisms for implementing the principles of sustainable tourism development for the mountain areas of Lviv region on the basis of the identification of factors.

Methods. The research uses methods of analysis and synthesis, deduction and induction of collected information, comparison method, system approach. The foreign and domestic experience of sustainable development of tourism is used.

Results. The factors influencing the sustainable development of tourism in the mountain areas of Lviv region are analyzed, in particular, the natural conditions that determine the possibility for tourism development, environmental sustainability, the factor of transport accessibility, the availability of tourism infrastructure, consumer behavior, etc. The character and specificity of their influence on the development of various types of tourism are determined. Recommendations for the further development of these territories are given in a way that will not have a negative impact on the environment. Different mechanisms, tools and solutions are offered for this purpose.

Scientific novelty. The peculiarities of the integrated approach to sustainable tourism development are considered, which will include the use of marketing tools for achieving social, environmental and economic goals.

Practical significance. The conclusions and recommendations received in the study will help minimize the negative impact of tourism on the environment of the mountainous areas of Lviv region. At the same time, they will contribute to solving tourist-economic and social problems.

Key words: sustainable development of tourism, tourist product, mountainous territories, marketing policy.

Постановка проблеми. Гірську частину Львівської області можна віднести до тих її територій, які володіють значним потенціалом в плані

туристичного розвитку. Проте туристична діяльність в цьому регіоні часто далека від принципів сталого розвитку та збереження екологічної рівноваги. Таким чином, проблема сталого розвитку туризму гірських територій Львівської області є досить важливою. Адже й соціально-економічний розвиток, що базуватиметься на збалансованій моделі надання туристичних послуг не лише створить умови для задоволення потреб населення у рекреації, фінансових надходжень до бюджету, а й сприятиме розвитку депресивних гірських територій та збереженню природного середовища через формування комплексної політики туристичного розвитку, екологічного контролю та освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика сталого розвитку туризму висвітлюється у працях вітчизняних і зарубіжних вчених. Зокрема, нові парадигми управління сталим розвитком туризму та природоохоронними територіями, розкриває у своїх дослідженнях Стівен Маккул з університету Монтани (США) [5]; запровадження екотуристичних технологій для сталого розвитку туризму та розвиток сталого масового туризму досліджує Девід Вівер з університету Гріффіт (Австралія) [6]; вивченню споживчої поведінки туристів з точки зору їх ставлення до довкілля, пошуку компромісу між чистим середовищем, комфортом туристів і прибутковістю туристичного бізнесу присвячені праці Сари Долнікар з університету Квінсленда (Австралія) [4]. Розроблення та впровадження концепцій та стратегії сталого розвитку знайшли відображення в дослідженнях Ткаченко Т.І., Любіцевої О. О., Смаль В. В. та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Враховуючи проблеми визначених територій і базуючись на вже розроблених концепціях сталого розвитку туризму виникає необхідність поглибленого осмислення вибору ефективних напрямів та механізмів стимулювання збалансованого розвитку туристичної сфери та мінімізації негативних наслідків для навколишнього середовища. Залишається необхідність пристосування концепції сталого розвитку туризму до реалій конкретної території та специфіки видів туризму які тут є основними, зокрема інтеграція принципів сталого туризму в систему управління гірських територій Львівської області.

Формулювання цілей статті. Метою роботи є формування напрямів і механізмів реалізації принципів сталого розвитку туризму для гірських територій Львівської області на основі виявлення факторів.

Виклад основного матеріалу. Звичайно, що основними передумовами розвитку туризму є наявність туристичних ресурсів, зокрема кліматичних умов, особливостей рельєфу тощо. Другим важливим чинником є наявність туристичної інфраструктури та стан її розвитку, тобто наявність різних за класом та ціною закладів ночівлі та харчування, відповідно облаштованих, різних за ступенем складності лижних трас, можливостей скористатися широким спектром додаткових послуг тощо. При чому, якщо, природні умови визначають можливість для розвитку

туризму, то наявність достатньо розвинутої туристичної інфраструктури дозволяє реалізувати цю можливість.

Проаналізувавши туристично-рекреаційний потенціал гірської частини Львівської області, можна виділити три основних види туризму: гірськолижний, відпочинковий, лікувально-оздоровчий.

Гірськолижний туристичний продукт. Саме на нього переважно орієнтується більшість відвідувачів гірських територій, відповідно в зимовий період спостерігається найбільший наплив туристів і відповідно активізація діяльності інфраструктури.

Серед найкраще розвинутих гірськолижних центрів Львівської області можна виділити – Славське. Один з найбільших гірськолижних центрів України. Тут знаходиться велика кількість схилів, пристосованих для катання на лижах, (схили гір Тростян, Погар, Кремінь). Інфраструктуру Славська можна назвати найкращою з усіх гірськолижних курортів Львівщини. Тут діє велика кількість закладів ночівлі, зокрема приватних осель, а заклади харчування туристів працюють не лише в самому містечку, а і біля самих витягів. Особливо позитивним фактором, що у великій мірі визначає попит на послуги цього гірськолижного центру є наявність залізничної дороги, що дозволяє легко добратися сюди, без значних затрат часу та фінансів. Найбільшою мірою це стосується мешканців Львова, які досить часто приїжджають на один – два дні.

Туристично-спортивний комплекс Тисовець знаходиться приблизно 25 км на південний-захід від Сколе. Є центром зимових видів спорту міжнародного значення. Комплекс складається з готелю та кількох котеджів. Приватні оселі знаходяться в сусідніх селах Орявчик, Орява та інші. Тут облаштовано чотири лижних спуски різної довжини та складності. Є траси для бігу на лижах, 40-, 70-, 90-метрові трампліни, схили для катання на санях.

На розвиток гірськолижного центру багато в чому впливає його розташування. Тисовець розташований подалі від великих населених пунктів, залізничних та автомобільних магістралей, в екологічно чистій зоні Українських Карпат. Відповідно туристичний продукт даного центру є орієнтований на споживачів іншого рівня. Це є люди транспортна доступність для яких не має особливого значення, основна вимога для них – відпочити в своє задоволення, в спокійні обставини. Також іншою групою споживачів туристичних послуг даного гірськолижного центру є спортсмени.

Гірськолижний комплекс «Плай» знаходиться біля с. Плав'є недалеко від Славська. Тут працює два підйомники та є 6 основних трас. Туристична інфраструктура представлена кількома готелями і кафе, є пункт прокату лижного спорядження, в довколишніх селах є приватні оселі. Транспортна доступність є добра, оскільки Плав'є знаходиться на трасі Київ – Чоп.

Біля сіл Грабовець та Волосянка поблизу Славська облаштовано один та два лижних спуски відповідно, інфраструктура розвинена слабо.

Туристичний продукт цих центрів виступає в основному як додатковий до Славського.

Інший центр гірськолижного туризму Львівщини село Розлуч Турківського району на сьогодні розвинений досить слабо. Загалом природні умови сприяють заняттю лижним спортом. Проте інфраструктура розвинена недостатньо (функціонує 4 бази відпочинку та два пансіонати, діють два бугільних підйомники довжиною 600 і 400 метрів), приватних осель теж досить мало. В південно-східній частині Розлуча запроектована зона нового будівництва туристичної інфраструктури, в тому числі і двох нових витягів.

Крім того значним потенціалом в розвитку гірськолижного відпочинку володіють деякі інші території в Дрогобицькому (місцевості поблизу сіл Новий Кропивник, Старий Кропивник, смт. Підбуж), Старосамбірському, Сколівському (в районі с. Климець), Турківському районах.

Загалом найбільш привабливими центрами, що орієнтуються на відпочинковий туризм можна відзначити Славське, Сколе, Гребенів, Дубина, Коростів. Привабливість саме цих населених пунктів визначається їх доступністю, оскільки сюди легко добратися поїздом або автомобільним транспортом та відносно добрим розвитком нічліжної бази, яка представлена тут закладами різного рівня за ціною та якістю. Також на цих територіях створений національний природний парк “Сколівські Бескиди”.

Ще одною особливістю літнього відпочинку є те, що відсутня сильна концентрація людей в одному чи кількох туристичних центрах. В даному випадку, відпочиваючі частково розсіюються по довколишніх селах, чому сприяє розвинута мережа приватних закладів ночівлі або ночують в наметах не зупиняючись в жодному з населених пунктів. Таким чином, територію, що користується найбільшим попитом у туристів можна визначити ділянку вздовж залізничної та автомобільної дороги, що простягається від Верхнього Синьовидного до Славська та Верхньої Рожанки.

Менш розвиненими в плані інфраструктури, хоча із сприятливими природними умовами є Турківський район, зокрема територія Розлуча, с. Гусне (що біля г. Пікуй) та регіонального ландшафтного парку “Надсянський”. Туристична інфраструктура цих місцевостей перебуває в досить поганому стані і чи не єдиними закладами ночівлі є приватні оселі.

Привабливими в туристично-рекреаційному плані є території Дрогобицького району. Особливо це стосується південної гірської його частини. Тут можна виділити такі села, як Майдан, Рибник, Довге, Старий Кропивник, смт. Підбуж, де розташовані бази відпочинку та дитячі оздоровчі табори. Проте місцева туристична інфраструктура, як і території Турківського району, потребує значних капітальних вкладень та стимулювання розвитку.

Лікувально-оздоровчий туристичний продукт гірської частини Львівської області представлений в таких центрах як Східниця та Розлуч.

Основою функціонування цих курортів є лікувальні мінеральні води типу “Нафтуся”. Проте, в той час як курорт Східниці є достатньо відомим та користується попитом, то Розлуч як бальнеологічний курорт є розвинутий досить слабо.

Мінеральні води типу “Нафтуся” є також відкриті на території Сколівського району, а саме біля сіл: Підгородиця (урочища Тисовець, Соколів, Зеленівське), де запаси мінеральних лікувальних вод є в декілька раз більші за Трускавецькі, а також Ямельниця, Крушельниця, Урич, Верхнє Синьовидне. На сьогоднішній день мінеральні води тут не використовуються, проте зважаючи на великі розміри їх запасів, в перспективі тут можлива розбудова нової рекреаційної зони.

Проте, для сталого розвитку туризму недостатньо брати до уваги лише два вище зазначених фактори. Важливу роль в даному випадку відіграють також екологічні чинники. Розвиток транспортної системи, наявність промислових об’єктів, густота закладів розміщення та харчування туристів, популярність курорту, кількість та густота лижних трас усе це вносить свій вклад в погіршення екологічної ситуації. Спостерігається не лише забруднення поверхневих вод, ґрунту, повітря, збіднення флори і фауни, а відбувається погіршення естетичності ландшафтів і як наслідок втрата туристичної привабливості.

Крім того, особлива популярність курорту, що є характерним для Славська приводять до виникнення ряду негативних факторів, що погіршують загальне враження від відпочинку. До таких негативних моментів можна віднести: наявність великих черг біля підйомників, досить велика кількість людей на схилах, що подекуди унеможлиблює нормальне катання, відсутність вільних місць в закладах розміщення в пік сезону.

Проте, не можна однозначно сказати, що усі вище перераховані фактори, які ведуть до погіршення екологічної ситуації, негативно позначаються на відвідуваності гірськолижних центрів.

Дана проблема має досить суперечливий характер. З одної сторони туристи хочуть відпочивати в екологічно чистих умовах, з іншої – користуватися всіма благами інфраструктури, яка власне є основною причиною погіршення екологічної ситуації. Тому, розвиток туризму повинен відбуватися в контексті певного компромісу між комфортом та екологічною ситуацією [4].

При чому, варто зазначити, що на відміну від інших видів відпочинку, для гірськолижного туризму, який на цих територіях є основним вирішення даної проблема є більш складним. По-перше, споживачами гірськолижного продукту в більшості є молоді люди, для яких характерний активний чи спортивний спосіб життя, а основними вимогами є різноманітність та якість облаштування лижних трас, широкі можливості відпочинку, що відповідно схиляє їх не на користь екологічної ситуації. По-друге, формування гірськолижного продукту в будь-якому випадку не можливе без відповідного обладнання трас, що за своєю суттю є такими, що негативно впливають на довкілля. По-третє, наслідки

антропогенного впливу на природне середовище в зимовий період є менш помітними, а отже не є настільки відштовхуючими для туристів та важливими для суб'єктів господарської діяльності.

Таким чином, єдиним виходом вирішення проблеми конфлікту між природним середовищем та розвитком туризму, між потребами туристів у екологічно чистому середовищі та комфортних умовах відпочинку є ефективне використання природно-ресурсного потенціалу регіону. Це означає ведення зрівноваженої туристичної діяльності, яка буде в гармонії з потребами туристів та природним середовищем і одночасно буде сприяти збереженню довкілля та сталому розвитку туризму в регіоні.

Пріоритети сталого розвитку туризму – це формування соціально відповідального, екологічно спрямованого та економічно ефективного туризму як форми проведення населенням вільного часу [1]. Тобто необхідно докласти всі можливі зусилля для досягнення екологічних, економічних та суспільних цілей, щоб економічна діяльність та стан довкілля відповідали основним інтересам регіону. Слід зазначити, що розвиток в даному напрямку повинен стимулюватися та контролюватися державними органами та громадськістю, оскільки в силу вище описаної специфіки гірськолижного туристичного продукту, ринкові механізми сприятимуть протилежному.

Важливе значення для зрівноваженого, сталого розвитку має вдосконалення туристичної інфраструктури, а саме, забезпечити її функціонування в такий спосіб, щоб вона чинила якнайменший вплив на природне середовище.

Серед засобів пересування це може бути транспорт з ефективним використанням енергії та зменшенням шкідливих викидів, такий що базується на альтернативних, екологічно чистих джерелах енергії чи нетрадиційні засоби пересування (сани, кінні вози). Також, варто передбачити зменшення транспортного руху взагалі, за рахунок використання місцевої продукції, що зменшить кількість вантажних перевезень та надання переваги громадському та груповому транспорту над індивідуальним.

Із засобів ночівлі перевагу слід надати розвитку будівництва приватних помешкань, малих готелів та пансіонатів, та інших невеликих готельних підприємств. В харчуванні туристів варто надати пріоритет використанню місцевих продуктів і виключенню із споживання продукції в одноразовій упаковці. Особливе значення має гармонійне поєднання об'єктів рекреаційної інфраструктури із природним середовищем, без нанесення йому шкоди [5].

Важливим є створення природоохоронних об'єктів, з відповідними правилами, що обмежують господарську діяльність та поведінку туристів на їх території. Також слід передбачити накладання штрафів за нанесення шкоди природному середовищу, створення установ екологічного контролю та забезпечення пільгових умов для тих закладів, що проводять зрівноважену рекреаційну діяльність. Суттєвим елементом є покращення

екологічної свідомості населення через введення спеціальних екологічно-освітніх програм та організацію екологічних екскурсій. Сучасним способом підтримки екологічного розвитку рекреації є організація конкурсів і надання екологічних знаків, метою яких є спонукання рекреаційної діяльності до її екологізації.

Іншим аспектом забезпечення сталого розвитку гірськолижного туризму є раціональне територіальне розміщення туристів. Відповідно, необхідним є розвиток інших невеликих гірськолижних центрів та будівництво нових, що базуватиметься на концепції мінімізації негативного антропогенного впливу на довкілля. Як наслідок, це дасть можливість диференціювати гірськолижний туристичний продукт, створити кращі можливості для туристів та відповідно розвантажити такі центри як Славське та Тисовець і відповідно створити більш широке поле для конкуренції, а отже і розвитку.

Ще одне питання, яке потребує свого вирішення для забезпечення сталого розвитку туризму є формування маркетингової політики цих територій (запровадження інструментів так званого територіального маркетингу). Перш за все має бути сформований якісний туристичний продукт – гірськолижний, відпочинковий і лікувально-оздоровчий, та їх диференціація за підвидами і територіями. Оскільки будь-які кроки із просування чи збуту не будуть ефективними за умови неякісного продукту.

Також вагоме значення варто надати політиці просування туристичного продукту. Основною ціллю такої політики повинне стати формування та підтримування сприятливого позитивного іміджу регіону, оскільки саме він є одною із головних передумов збільшення попиту та є «поживним ґрунтом» для розвитку туристичного бізнесу, а отже і надходжень до бюджету та розвитку регіону взагалі.

Крім того, важливість постановки цієї мети полягає у самій специфіці ринкової поведінки споживачів туристичних послуг. Мова тут іде про те, що мотиви до придбання туристичних послуг часто є емоційними та ірраціональними із значною часткою впливу суб'єктивних факторів. Саме тому імідж того чи іншого курорту, туристичної зони чи регіону буде визначальним.

Інший аспект цієї проблеми полягає у тому, що повноцінне та продумане формування іміджу туристичної території як частини комплексної політики просування повинне бути покладене на органи місцевого самоврядування.

Таким чином, враховуючи зазначені нами вище особливості важливими засобами просування туристичного продукту регіону повинні стати засоби “Public Relations”. Направленість таких засобів має бути зорієнтована на формування прихильності до наших туристичних територій зі сторони потенційних споживачів, в тому числі і через формування позитивного ставлення до регіону. При чому особливою умовою на яку необхідно звернути увагу, що дійсну довгострокову

прихильність можна сформулювати лише за умови, що вона буде базуватися на реальних, а не штучно створених засобами реклами, позитивних характеристиках конкретного туристичного центру. Відповідно, питання стоїть не лише про добру організацію стратегії просування, а і про усунення існуючих негативних моментів, що є присутні в регіоні, тобто здійснення модернізації інфраструктури, покращення якості обслуговування тощо, а це в свою чергу означає участь суб'єктів підприємницької діяльності у вирішенні цієї проблеми.

Особливо важливо, що засоби "Public Relations" дають можливість формувати суспільну думку. Таким чином можна вирішувати не лише економічні а і соціальні проблеми, тобто стимулювати населення до здорового способу життя, турботи про довкілля тощо.

Висновки. Отже, з метою забезпечення сталого розвитку туризму гірських територій Львівської області необхідно не лише здійснювати максимальну розбудову інфраструктури, для задоволення споживчих потреб. Проведення такої діяльності повинне ґрунтуватися на принципах зрівноваженості моделей виробництва й споживання; взаємопов'язаності туристичного, суспільно-економічного розвитку і охорони природного середовища; участі заінтересованих місцевих жителів у розвитку рекреаційних регіонів та його планування на місцевому рівні.

Таким чином, ми зможемо досягти гармонії між природним середовищем і господарською діяльністю. Туристичний сектор регіону дістає збережені і екологічно чисті природно-рекреаційні ресурси, які приваблюватимуть туристів, а зацікавлені в туристичному розвитку особи сприятимуть збереженню та відновленню порушених екосистем.

Використання комплексної політики просування та екологічної освіти, сприятиме формуванню у споживачів нових поглядів на туризм і рекреацію, її екологізацію та необхідність збереження природного середовища шляхом відмови від певних елементів комфорту, що в загальному результаті забезпечить досягнення соціальних, екологічних та економічних цілей.

Список використаних джерел

1. Любіцева О. О. Концепція формування опорного туристичного каркасу як основа впровадження стратегії сталого розвитку туризму в Україні / О. О. Любіцева // Географія та туризм. – 2011. – Вип. 14. – С. 3-8.
2. Смаль В. Туризм і сталий розвиток: / В. В. Смаль, І. В. Смаль // Вісник Львівського університету. Серія географічна. – 2005. – Вип. 32. – С. 163-173.
3. Ткаченко Т.І. Сталий розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу: монографія / Т.І. Ткаченко. – 2-е вид., випр. та допов. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т. – 2009. – 463 с.
4. Dolnicar Sara Environment-friendly Tourists: What Do We Really Know About Them? [Електронний ресурс] / S. Dolnicar, G. Crouch, P. Long // Journal of Sustainable Tourism. – 2008 – Volume 16. Issue 2. P. 197-210. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.2167/jost738.0>
5. McCool Stephen Sustainable Tourism in an Emerging World of Complexity and Turbulence / S. McCool // Reframing Sustainable Tourism. – 2016 – P. 3-13

6. Weaver David Asymmetrical dialectics of sustainable tourism: Toward enlightened mass tourism [Електронний ресурс] / D. Weaver // Journal of Travel Research. – 2014 – Volume 53. Р. 131-140. – Режим доступу до ресурсу: <http://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0047287513491335>

Список использованных источников:

1. Любичева О. А. Концепция формирования опорного туристического каркаса как основа внедрения стратегии устойчивого развития туризма в Украине / О. А. Любичева // География и туризм. – 2011. – Вып. 14. – С. 3-8.
2. Смаль В. В. Туризм и устойчивое развитие: / В. В. Смаль, И. В. Смаль // Вестник Львовского университета. Серия географическая. – 2005. – Вып. 32. – С. 163-173.
3. Ткаченко Т.И. Устойчивое развитие туризма: теория, методология, реалии бизнеса: монография / Т.И. Ткаченко. – второй изд., испр. и допол. – К.: Киев. нац. торг.-экон. ун-т. – 2009. – 463 с.
4. Dolnicar Sara Environment-friendly Tourists: What Do We Really Know About Them? [Електронний ресурс] / S. Dolnicar, G. Crouch, P. Long // Journal of Sustainable Tourism. – 2008 – Volume 16. Issue 2. Р. 197-210. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.2167/jost738.0>
5. McCool Stephen Sustainable Tourism in an Emerging World of Complexity and Turbulence / S. McCool // Reframing Sustainable Tourism. – 2016 – P. 3-13
6. Weaver David Asymmetrical dialectics of sustainable tourism: Toward enlightened mass tourism [Електронний ресурс] / D. Weaver // Journal of Travel Research. – 2014 – Volume 53. Р. 131-140. – Режим доступу до ресурсу: <http://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0047287513491335>

References:

1. Lyubitseva O. O. The concept of formation of a supporting tourism framework as the basis for the implementation of sustainable tourism development strategy in Ukraine / O. O. Lyubitseva // Geography and Tourism. 2011. – Issue 14. - P. 3-8.
 2. Smal V. V. Tourism and sustainable development: / V.V. Smal, I.V. Smal // Visnyk of Lviv National University. The series of geographic. – 2005. – Issue 32. – P. 163-173.
 3. Tkachenko T.I. Sustainable Tourism Development: Theory, Methodology, Business Realm: Monograph / T.I. Tkachenko – second edition. Corr. and supplement – K.: Kiev national trade- economic university – 2009 – 463 p.
 4. Dolnicar Sara Environment-friendly Tourists: What Do We Really Know About Them? [Електронний ресурс] / S. Dolnicar, G. Crouch, P. Long // Journal of Sustainable Tourism. – 2008 – Volume 16. Issue 2. Р. 197-210. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.2167/jost738.0>
 5. McCool Stephen Sustainable Tourism in an Emerging World of Complexity and Turbulence / S. McCool // Reframing Sustainable Tourism. – 2016 – P. 3-13
- Weaver David Asymmetrical dialectics of sustainable tourism: Toward enlightened mass tourism [Електронний ресурс] / D. Weaver // Journal of Travel Research. – 2014 – Volume 53. Р. 131-140. – Режим доступу до ресурсу: <http://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0047287513491335>

УДК 796.5:57.017.3(477)

Бейдик Олександр Олексійович,
доктор географічних наук, професор

Київський національний університет імені
Тараса Шевченка, Київ, Україна,
e-mail: aabeydik@gmail.com

Мельничук Анатолій Леонідович,
кандидат географічних наук, доцент

Київський національний університет імені
Тараса Шевченка, Київ, Україна,
e-mail: melan97@ukr.net

Топалова Олеся Іллівна,
кандидат географічних наук

Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького,
м. Мелітополь, Україна, e-mail:
l.topalova@yandex.ua

Сировець Сергій Юрійович,
кандидат географічних наук, доцент

Київський національний університет імені
Тараса Шевченка, Київ, Україна,
e-mail: lgtinfo@ukr.net

ЧИННИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ АДАПТИВНОГО ТУРИЗМУ В НАЦІОНАЛЬНИХ ПРИРОДНИХ ПАРКАХ УКРАЇНИ

Мета. Виявлення чинників та перспектив розвитку адаптивного туризму в природно-антропогенних системах (національних природних парках) України.

Методика дослідження. Використано методи: картографічний, порівняльно-географічний, моделювання. Структурно-логічні моделі віддзеркалюють рівні реалій та можливостей розвитку рекреаційно-туристських чинників, якісну оцінку рекреаційно-туристських ресурсів та суспільно-географічного положення регіонів

Результати. Розроблено класифікацію адаптивного туризму. На основі кількісно-якісної оцінки чинників розвитку адаптивного туризму в національних природних парках (НПП) України, запропоновано матрицю рівнів придатності цих природоохоронних об'єктів для використання у безбар'єрній туристсько-екскурсійній діяльності. Розроблено ряд картографічних та структурно-логічних моделей (в розрізі України та її регіонів), що віддзеркалюють конкретні аспекти оцінки природних та суспільно-географічних реалій як чинників розвитку адаптивного туризму.

Наукова новизна. Вперше запропоновано регіональний, міжрегіональний та/або внутрішньо-регіональний підходи щодо оцінки чинників розвитку адаптивного туризму: при першому предмет-об'єктною сутністю аналізу виступають регіони України, а при другому – національні природні парки. На прикладі НПП «Синевір» дана принципова характеристика чинників розвитку адаптивного туризму на його території. Запропоновано матрицю потенціалу НПП України щодо організації екологічних стежок, туристсько-екскурсійних маршрутів стосовно основних категорій адаптивних туристів.

Практична значимість. Алгоритм дослідження, його методика та результати можуть бути використанні при аналізі розвитку адаптивного туризму в реальних або перспективних національних природних парках.

Ключові слова: чинники, розвиток, адаптивний туризм, перспективи, національні природні парки, класифікація, структурно-логічні моделі, оцінка, потенціал.

УДК 796.5:57.017.3(477)

Бейдык Александр Алексеевич,
доктор географических наук, профессор

Киевский национальный университет имени
Тараса Шевченко, г. Киев, Украина, e-mail:
aabeydik@gmail.com

Мельничук Анатолий Леонидович,
кандидат географических наук, доцент

Киевский национальный университет имени
Тараса Шевченко, Киев, Украина,

Топалова Олеся Ильивна,
кандидат географических наук

Сыровец Сергей Юрьевич,
кандидат географических наук, доцент

e-mail: melan97@ukr.net
Мелитопольский государственный
университет имени Богдана Хмельницкого,
г. Мелитополь, Украина, e-mail:
l.topalova@yandex.ua
Киевский национальный университет имени
Тараса Шевченко, Киев, Украина,
e-mail: lgtinfo@ukr.net

ФАКТОРЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ АДАПТИВНОГО ТУРИЗМА В НАЦИОНАЛЬНОМ ПРИРОДНОМ ПАРКЕ УКРАИНЫ

Цель. Выявление факторов и перспектив развития адаптивного туризма в природно-антропогенных системах (национальных природных парках) Украины.

Методика исследования. Используются методы: картографический, сравнительно-географический, моделирования. Структурно-логические модели отражают уровни реальных и возможностей развития рекреационно-туристских факторов, качественную оценку рекреационно-туристских ресурсов и общественно-географического положения регионов.

Результаты. Разработана классификация адаптивного туризма. На основе количественно-качественной оценки факторов развития адаптивного туризма в национальных природных парках Украины, предложено матрицу уровней пригодности этих природоохранных объектов для организации безбарьерной туристско-экскурсионной деятельности. Разработан ряд картографических и структурно-логических моделей (в разрезе Украины и ее регионов), отражающие конкретные аспекты оценки природных и общественно-географических реалий как факторов развития адаптивного туризма.

Научная новизна. Впервые предложено региональный, межрегиональный и/или внутренне-региональный подходы к оценке факторов развития адаптивного туризма: при первом предмет-объектной сущностью анализа выступают регионы Украины, а при втором - национальные природные парки. На примере НПП «Синевир» дана принципиальная характеристика факторов развития адаптивного туризма на его территории. Предложено матрицу потенциала НПП Украины по организации экологических троп, туристско-экскурсионных маршрутов по основным категориям адаптивных туристов.

Практическая значимость. Алгоритм исследования, его методика и результаты могут быть использованы при анализе развития адаптивного туризма в реальных или перспективных национальных природных парках.

Ключевые слова: факторы, развитие, адаптивный туризм, перспективы, национальные природные парки, классификация, структурно-логические модели, оценка, потенциал.

UDC 796.5:57.017.3(477)

Beydik Oleksandr Oleksijovych,
Doctor of Geography Sciences, Professor
Mel'nychuk Anatolij Leonidovych,
Candidate of Geography Sciences,
Associate Professor
Topalova Olesia Illivna,
Candidate of Geography Sciences

Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Kyiv, Ukraine, e-mail: aabeydik@gmail.com
Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Kyiv, Ukraine,
e-mail: melan97@ukr.net
Bogdan Khmelnytskyi Melitopol State
University, Melitopol, Ukraine, e-mail:
l.topalova@yandex.ua

Syrovets Serhii Yuriiovych,
Candidate of Geography Sciences,
Associate Professor

Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Kyiv, Ukraine, e-mail:lginfo@ukr.net

FACTORS AND PERSPECTIVES FOR ADAPTIVE TOURISM DEVELOPMENT IN NATIONAL NATURAL PARKS OF UKRAINE

Goal. Identification of factors and prospects of development of adaptive tourism in natural-human-made systems (national natural parks) of Ukraine.

Research methodology. Methods used: cartographic, comparative-geographic, modeling. Structural and logical models reflect the levels of realities and opportunities for the development of recreational and tourist factors, a qualitative assessment of recreational and tourist resources and socio-geographical position of the regions

Results. The classification of adaptive tourism is developed. On the basis of quantitative and qualitative estimation of factors of development of adaptive tourism in national natural parks (NPP) of Ukraine, the matrix of levels of suitability of these nature protection objects for use in barrier-free tourist-excursion activity is offered. A number of cartographic and structural-logical models (in the context of Ukraine and its regions) have been developed that reflect specific aspects of assessing natural and socio-geographical realities as factors of the development of adaptive tourism.

Scientific novelty. For the first time, regional, interregional and / or inter-regional approaches to assessing the factors of the development of adaptive tourism were proposed: the regions of Ukraine are the first object-object essence of the analysis and, in the second, national natural parks. On the example of NPP "Sinevir" the basic characteristic of factors of development of adaptive tourism on its territory is given. The matrix of the potential of the NPP of Ukraine concerning the organization of ecological trails, tourist-excursion routes in relation to the main categories of adaptive tourists is proposed.

Practical significance. The research algorithm, its methodology and results can be used in the analysis of the development of adaptive tourism in real or prospective national natural parks.

Key words: factors, development, adaptive tourism, prospects, national natural parks, classification, structural-logical models, estimation, potential.

Актуальність дослідження. За даними Всесвітньої туристської організації на туризм припадає 10% обороту виробничо-сервісного ринку, 7% загального обсягу світових інвестицій і 5% всіх податкових надходжень. Стосовно українського туризму 2013 – 2016 рр. були і залишаються періодом зниження основних показників його розвитку, як у в'їзній та виїзній, так і внутрішній площині. Суттєво підвищився курс долару, що стало причиною різкого зменшення виїзного потоку, а події на Сході та Півдні країни фактично перекрили туристські потоки як до Росії і Криму, так і в зворотньому напрямі. В Криму, як ареалі «високої» рекреації, території, на якій курортно-лікувальна та рекреаційно-туристська функції були чи не найголовнішими, сьогодні спостерігається відчутна «деперсоналізація», коли все більшого акценту набуває військово-стратегічна функція. Водночас на «материковій» Україні АТО, яка щоденно «з'їдає» 5 млн. \$, є постійним постачальником до України людей з фізичним каліцтвом та психічними розладами. Натомість, незважаючи на несприятливий для його розвитку фон, національний

туризм залишається помітним пріоритетом соціальної політики держави. Одним із реальних напрямів розвитку національної туріндустрії слід вважати адаптивний туризм (рис. 1), хоча, за великим рахунком, цей сектор лише окреслює свою конфігурацію.

Стан питання. Адаптивно-туристській проблематиці присвячений ряд публікацій вітчизняних та зарубіжних вчених [1-15]. Ці науково-практичні розробки висвітлюють різноманітні аспекти безбар'єрного (маломобільного) туризму та середовища, в якому він розвивається.

Мета публікації. Метою статті є виявлення та кількісно-якісна оцінка потенційних чинників розвитку адаптивного туризму в межах окремих просторових одиниць (регіони, ландшафти, національні природні парки) України та побудова відповідних структурно-логічних та них моделей. Фактично йдеться про обґрунтування часткової «деперсоналізації» певних територіальних одиниць – використання їх для потреб маломобільного (безбар'єрного, адаптивного) туризму. В статі розглянуто наступне коло питань і окреслено такі завдання:

- спираючись на об'єктивні критерії та ознаки розробити класифікацію адаптивного (безбар'єрного туризму);
- виявити чинники розвитку адаптивного туризму та оцінити їх придатність для використання у цьому виді туризму;
- розробити ряд наочних моделей (картографічних, структурно-логічних), що віддзеркалюють заключні (проміжні) етапи аналізу адаптивного туризму;
- на основі ключових (ключового) НПП України дати якісну характеристику виділених чинників розвитку безбар'єрного туризму;
- дати принципову оцінку придатності (відповідності природних чинників) НПП України щодо можливостей задоволення потреб основних категорій адаптивних туристів (природний чинник ↔ адаптивний турист (його органи чуття, аналізатори)).

Виклад основного матеріалу. Нижче розглянуто два підходи щодо оцінки чинників розвитку (природних та суспільно-географічних умов) адаптивного туризму – регіональний (в розрізі областей України) і міжрегіональний та/або внутрішньорегіональний, при якому предмет-б'єктною сутністю дослідження виступають НПП України (наприклад, Карпатський НПП є міжрегіональним, адже розташований в Закарпатській, Івано-Франківській областях України, а НПП Голосіївській є внутрішньо регіональним, адже знаходиться в межах Київської області).

В теоретичній площині стосовно адаптивного туризму географами розроблено його класифікацію, ряд структурно-логічних та картографічних моделей, поглиблено термінологічний апарат проблематики, що розширило уявлення про предмет-об'єктну сутність адаптивного туризму, в практичній площині – відкрито кілька скеледромів для осіб з ознаками інвалідності, розроблено та впроваджено десятки туристсько-екскурсійних маршрутів, проведено ряд акцій, орієнтованих на

реабілітацію та психокорекцію учасників АТО та ін. категорій з ознаками інвалідності.

Слід нагадати і про низку робіт, в яких був реалізований наступний алгоритм: *якісна оцінка природних рекреаційно-туристських ресурсів та суспільно-географічного положення регіону* → *оцінка інфраструктурної забезпеченості рекреаційно-туристських ресурсів для розвитку адаптивного туризму* → *оцінка ступеня залученості цих ресурсів в сферу адаптивного туризму*. Більш просто цей потрібний ланцюжок можна пояснити так: наприклад, проведено якісно-кількісну рекреаційну оцінку лісового масиву (або іншого контуру – регіону, області, ландшафту) → оцінено туристську інфраструктуру в його межах (облаштовані місця для наметів, привалів, стоянки засобів пересування, зв'язок) → оцінено ступінь використання цієї інфраструктури. Крім цього зрозумілого алгоритму є інший підхід до аналізу адаптивного туризму – його суспільно-географічне дослідження, можливість доступу та використання відповідної статистичної бази. При суспільно-географічному дослідженні адаптивного туризму головними складовими в сучасному форматі є наступні: рівень розвитку інфраструктури (транспорт, будівлі, споруди, готелі), кількість інвалідів на 100 тисяч населення та загальна кількість інвалідів, кількість зайнятих в обслуговуванні інвалідів, кількість задіяних у туризмі інвалідів, рівень активності інвалідів, рівень життя та забезпечення інвалідів спеціальними обладнанням (візки, милиці, взуття тощо), кількість організацій та благодійних фондів, кількість акцій на рік, рівень задоволення інвалідів реальними пільгами та преференціями, кількість оздоровчих центрів, туристичні компанії, які спеціалізуються на інвалідному туризмі (розвиток турів для інвалідів), кількість готелів 3-5* (з номерами, адаптованими для інвалідів).

Сучасна ситуація в адаптивному туризмі (європейський та національний вимір) свідчить про невинне зростання як частки інвалідів в загальній кількості населення, так і збільшення кількості людей з обмеженими можливостями – учасників руху адаптивного туризму. Теоретико-практичним підґрунтям та основою якісної оцінки складових моніторингової структурно-логічної моделі (СЛМ) виступали роботи В.П.Руденка, Л.І.Мухіної, В.С.Преображенського, Ю.Н.Гладкого, О.О. Бейдика з оцінки рекреаційно-туристських природних ресурсів та топологічних аспектів положення території. Моніторингові СЛМ призначені для відслідковування якісно-кількісних змін, динаміки складових певного просторового явища або процесу. В нашому випадку це складові ресурсно-рекреаційного «поля» регіонів та їх суспільно-географічне положення (СГП). Емпіричним матеріалом для створення моніторингової СЛМ регіонів було використання ряду оціночних таблиць за [1] («Інтегральна оцінка суспільно-географічного положення регіонів України», «Оцінка положення регіонів України відносно Чорного та Азовського морів», «Оцінка орографічних ресурсів», «Оцінка гідрографічних ресурсів регіонів України» та ін.). Полігоном для

застосування моніторингових СЛМ було обрано Житомирську та Полтавську області як такі, що репрезентують право- та лівобережну частини України, лежать в басейні р. Дніпра, мають достатньо високий ресурсно-рекреаційний потенціал для розвитку як традиційних, так і спеціалізованих видів туризму (рис. 1).

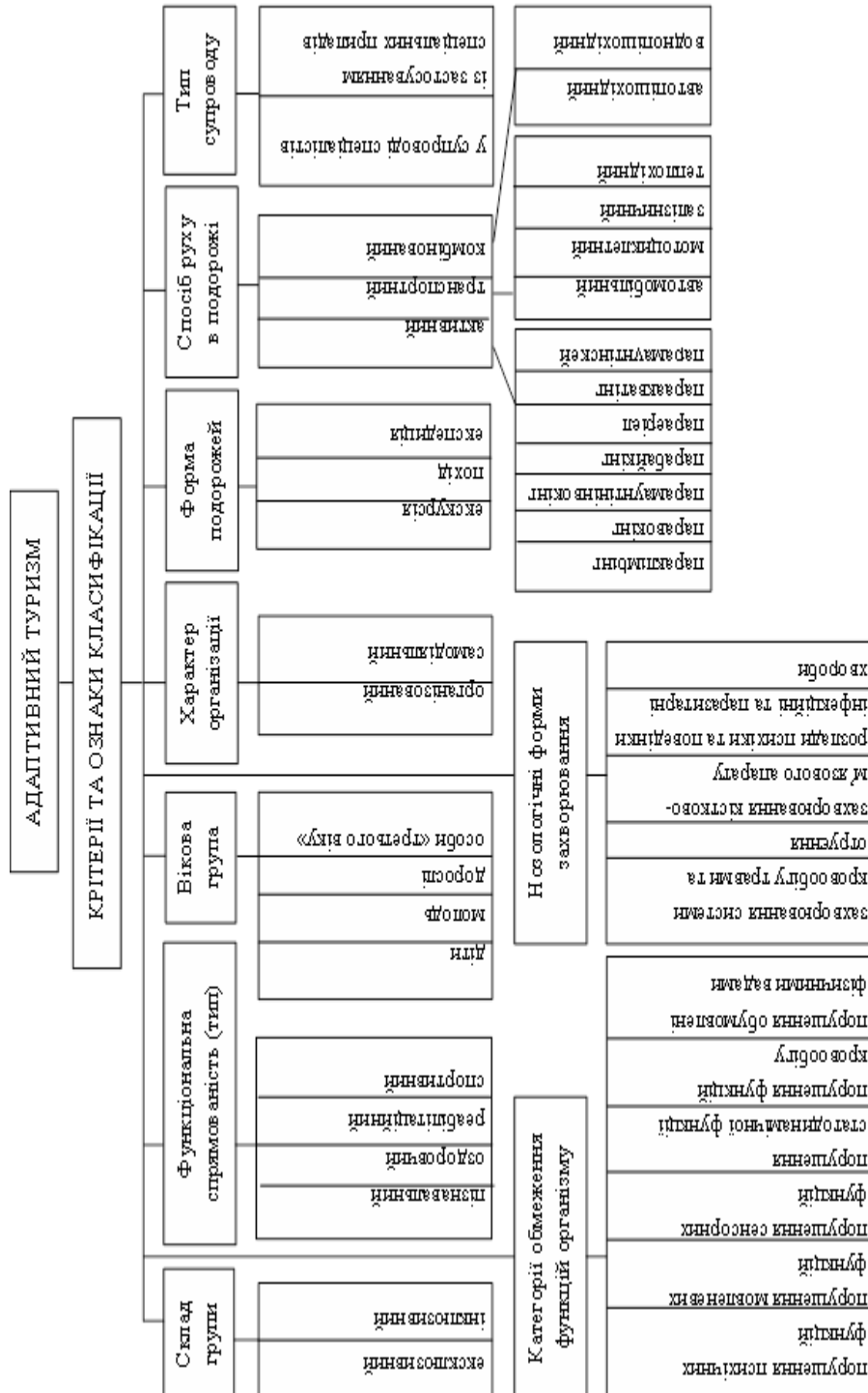

Рис. 1. Класифікація адаптивного туризму

Рівні реалій та можливостей розвитку рекреаційно-туристських чинників

Рівні реалій та можливостей розвитку рекреаційно-туристських чинників

1 – суспільно-географічне положення; 2 – об'єкти ЮНЕСКО; 3 – геосайти – унікальні геологічні пам'ятки; 4 – рельєф; 5 – вихід до морів; 6 – внутрішні води; 7 – рослинність; 8 – тваринний світ; 9 – парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва та національні парки.

Рис.2. Принципові моніторингові структурно-логічні моделі якісної оцінки рекреаційно-туристських ресурсів та суспільно-географічного положення регіону (на прикладі Житомирської та Полтавської областей України)

Нижче наведено короткі коментарі щодо оцінки складових СЛМ Полтавської області: 1 – суспільно-географічне положення (високий рівень: територія області розташована в центральній і північно-східній частинах України, майже цілком у межах Придніпровської низовини, на лівобережжі басейну Дніпра); 2 – об'єкти ЮНЕСКО (ресурс відсутній); 3 –

геосайти – унікальні геологічні пам'ятки (низький рівень: в області налічується 9 геосайтів); 4 – рельєф (низький рівень: рельєф рівнинний, область лежить в межах Полтавської рівнини); 5 – вихід до морів (високий рівень: удосконалений середній ранг віддаленості території від морів (Rm_1) складає 2,25); 6 – внутрішні води (низький рівень: найбільше значення для забезпечення господарства області водою має транзитний стік Дніпра); 7 – рослинність (дуже низький рівень: низька залісеність території – 9,4 %); 8 – тваринний світ (дуже низький: сума складових балів тваринних ресурсів складає 15 балів); 9 – парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва та національні парки (низький рівень: в області налічується 2 національних природних парки: Пирятинський національний природний парк та Нижньосульський) [1]. Щодо Житомирської області, то її оцінку було проведено з певними модифікаціями, але принципово вона не відрізняється від підходів, що були застосовані до оцінки Полтавської області.

Аналіз потенційних чинників розвитку адаптивного туризму в НПП України виступає підґрунтям виявлення потенціалу цих територій щодо організації туристсько-екскурсійних маршрутів адаптивних туристів. Крім того, в розрізі областей та автономії України було оцінено принципові можливості основних категорій осіб з ознаками інвалідності (6 груп) (табл. 2) чуттєво реагувати (функціонування аналізаторів) на ті чи інші природні компоненти (умови), які складають ландшафти регіональних (міжрегіональних) НПП.

Табл. 1

Оцінка чинників розвитку адаптивного туризму в НПП України

№ з/п		Чинники розвитку адаптивного туризму																
	Регіони України, національний природний парк, рік заснування	Рослинний покрив (загальна характеристика)		Рослинний покрив (дерева)		Рослинний покрив (квіти)		Орографія	Гідрологічна характеристика		Орнітофауна		Екологічні стежки, туристські маршрути		Інфраструктура		Тваринний світ	
1	АР Крим «Прекрасная Гавань», 2009 р.	300	Н	46	Н	230	Н	В	1	Н	59	Н	3	Н	49	Н	1500	В
2	Вінницька область «Кармелюкове Поділля», 2009 р.	430	Н	190	Н	210	Н	С	2	Н	20	Н	6	Н	69	Н	112	С
3	Волинська область «Шацький», 1983 р.	1245	С	795	С	450	Н	Н	27	Н	145	С	2	Н	8	Н	333	С
4	Дніпропетровська область	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
5	Донецька область «Святі Гори», 1997 р.	943	С	160	Н	273	Н	С	2	Н	194	В	2	Н	20	Н	11	Н
6	Житомирська область	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
7	Закарпатська область «Синевир», 1989 р.	1726	В	735	С	648	С	В	935	В	210	В	11	Н	236	С	81	Н

Географія та туризм

8	Запорізька область «Великий Луг», 2006 р.	247	Н	32	Н	150	Н	С	65	Н	218	В	9	Н	3	Н	1229	В
9	Івано-Франківська область «Карпатський», 1980 р.	2000	В	80	Н	1260	В	В	450	С	114	С	198	В	198	С	84	Н
10	Київська область «Голосівський», 2007 р.	637	Н	220	Н	380	Н	Н	8	Н	121	С	4	Н	212	С	550	С
11	Кіровоградська область	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
12	Луганська область	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
13	Львівська область «Північне Поділля», 2009 р.	1600	В	200	Н	150	Н	В	4	Н	127	С	3	Н	1	Н	41	Н
14	Миколаївська область «Бузький Гард», 2007 р.	1000	С	200	Н	792	С	Н	4	Н	26	Н	5	Н	5	Н	176	С
15	Одеська область «Нижньодністр овський», 2008 р.	802	Н	700	С	504	С	Н	2	Н	58	Н	4	Н	51	Н	50	Н
16	Полтавська область «Пирятинський », 2009 р.	700	Н	300	Н	160	Н	Н	2	Н	80	Н	2	Н	2	Н	300	С
17	Рівненська область «Дермансько- Острозький», 2009 р.	527	Н	150	Н	377	Н	Н	4	Н	128	С	1	Н	1	Н	189	С
18	Сумська область «Гетьманський», 2007 р.	300	Н	120	Н	180	Н	С	1	Н	98	Н	2	Н	70	Н	60	Н
19	Тернопільська область «Дністровський каньйон», 1977 р.	1100	С	150	Н	950	В	С	3	Н	190	В	2	Н	1	Н	175	С
20	Харківська область «Гомільшанські ліси», 2004 р.	1000	С	132	Н	250	Н	С	3	Н	130	С	4	Н	3	Н	370	С
21	Херсонська область «Азово- Сиваський», 1993 р.	308	Н	100	Н	150	Н	Н	11	Н	197	В	4	Н	31	Н	5000	В
22	Хмельницька область «Подільські Товтри», 1996 р.	210	Н	70	Н	140	Н	С	8	Н	214	В	6	Н	366	В	398	С
23	Черкаська область «Нижньосульс кий», 2010 р.	600	Н	500	Н	200	Н	С	5	Н	121	С	1	Н	3	Н	343	С
24	Чернівецька область «Хотинський», 2010 р.	520	Н	45	Н	90	Н	В	3	Н	176	В	12	Н	55	Н	1000	В
25	Чернігівська область «Ічнянський», 2004 р.	1950	В	1700	В	250	Н	Н	2	Н	70	Н	2	Н	5	Н	286	С

Умовні позначення: «Н» - низький рівень; «С» - середній рівень; «В» - високий рівень.

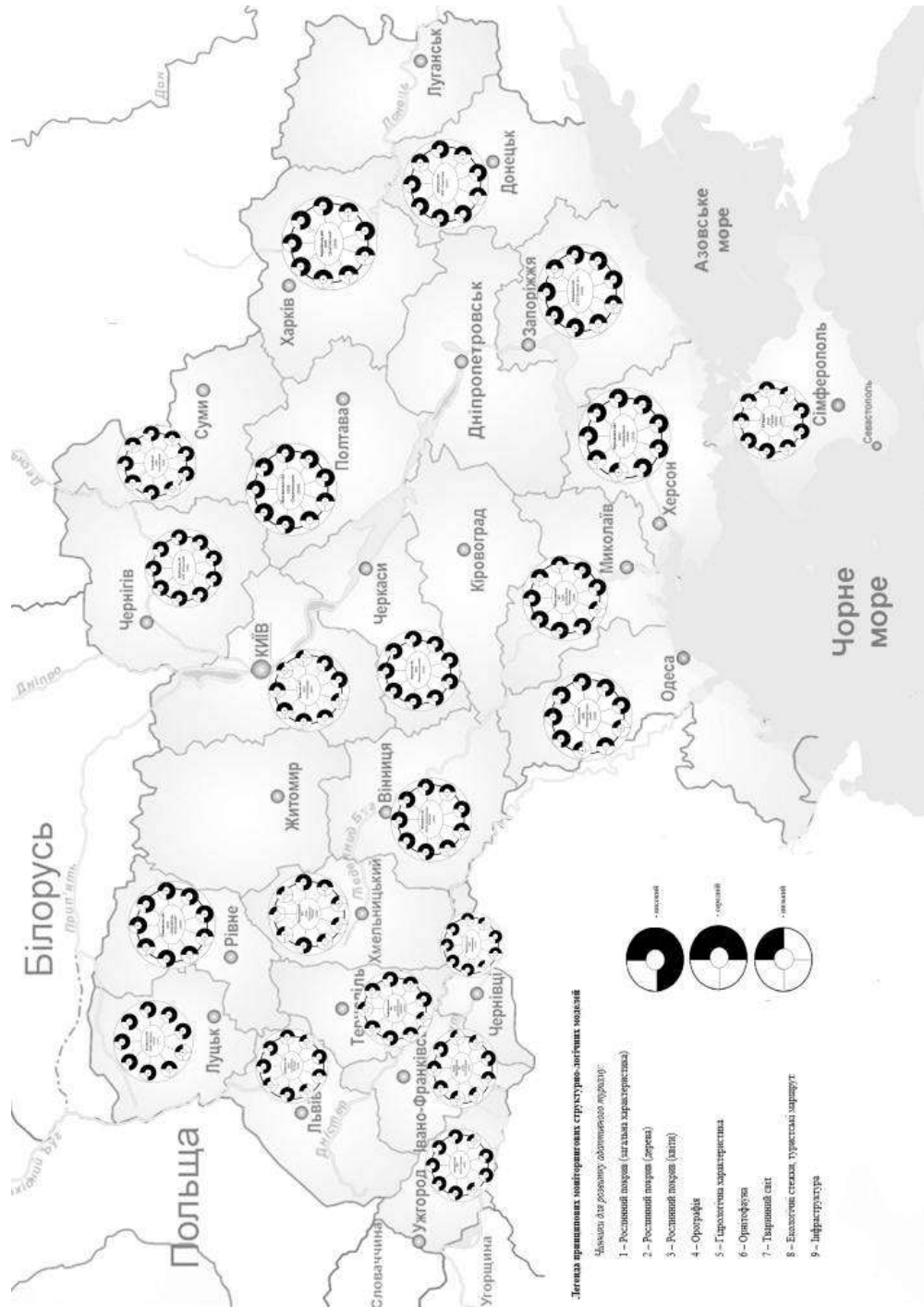

Рис. 3. Принципові моніторингові структурно-логічні моделі чинників розвитку адаптивного туризму в регіонах України

Співставлення, з одного боку, природних та ін. можливостей (реалій) національних парків, їх «ландшафтного наповнення», а з іншого – здатності адаптивних туристів та екскурсантів (групи дотику, запаху, слуху, зору, змішані) реагувати на ландшафтні компоненти, віддзеркалює табл. 2, яку умовно можна позиціонувати як взаємодію аналізаторів адаптивних туристів з територією НПП.

Табл. 2

Потенціал національних природних парків України щодо організації туристсько-екскурсійних маршрутів адаптивних туристів

№ з/п	Регіони, національні природні парки України	Групи потенційних адаптивних туристів та перспективні туристсько-екскурсійні маршрути	сліпі / сліпоглухонімі	глухі / глухонімі	колясочники (спинальники)	із дитячим церебральним паралічем	із синдромом Дауна	з вадами опорно-рухового апарату
1.	АР Крим «Чарівна гавань»		+	+	-	+/-	+/-	+/-
2.	Вінницька «Кармалюкове Поділля»		+	+	+/-	+	+	+/-
3.	Волинська «Шацький»		+	+	+	+	+	+
4.	Дніпропетровська*							
5.	Донецька «Святі Гори»		+	+	+/-	+/-	+/-	+/-
6.	Житомирська*							
7.	Закарпатська «Синевир»		+	+	-	+/-	+/-	+/-
8.	Запорізька «Великий Луг»		+	+	-	+	+	+/-
9.	Івано-Франківська «Карпатський»		+	+	-	+/-	+/-	+/-
10.	Київська «Голосіївський»		+	+	+	+	+	+
11.	Кіровоградська*							
12.	Луганська*							
13.	Львівська «Північне Поділля»		+	+	-	+/-	+/-	+/-
14.	Миколаївська «Бузький Гард»		+	+	-	+/-	+	+/-
15.	Одеська «Нижньодністровський»		+	+	+	+	+	+
16.	Полтавська «Пирятинський»		+	+	+	+	+	+
17.	Рівненська «Дермансько-Острозький»		+	+	+	+	+	+
18.	Сумська «Гетьманський»		+	+	+	+	+	+
19.	Тернопільська «Дністровський каньйон»		+	+	+/-	+	+	+/-
20.	Харківська «Гомільшанські ліси»		+	+	+/-	+	+	+/-
21.	Херсонська «Азово-сиваський»		+	+	+	+	+	+
22.	Хмельницька «Подільські Товтри»		+	+	+/-	+	+	+/-
23.	Черкаська «Нижньосузьський»		+	+	+	+	+	+
24.	Чернівецька «Хотинський»		+	+	-	+/-	+/-	+/-
25.	Чернігівська «Ічнянський»		+	+	+	+	+	+

* НПП відсутні

Розглянемо відповідний аналіз стосовно НПП «Синевир» (загальна площа 43 тис. га):

- *рослинний покрив (загальна характеристика)*: флора НПП налічує близько 1730 видів рослин, з яких 53 види занесені до Червоної книги

України; основні площі парку зайняті хвойними, здебільшого ялиновими лісами; в цілому, рослинний покрив (дотик, тактильні відчуття, запах, кольори, відкритий та закритий простір, аудіо-сприйняття) можуть сліпі/сліпоглухонімі, глухі/глухонімі, із синдромом Дауна;

- *рослинний покрив (дерева)*: у парку налічується близько 735 видів дерев (тис ягідний, сосна кедрова європейська занесені до «Зеленої книги України»); місцезнаходження та значна кількість дерев виступають чинником принадливості туристів з вадами зору;

- *рослинний покрив (квіти)*: близько 650 видів квітів (шафран, пролісок білосніжний, тирлич жовтий занесені до Червоної книги); головними властивостями квітів є запах, візуальна та тактильна принадність, що спонукає до емоційного спілкування всі категорії адаптивних туристів (квітникарій у Белострашиці, Польща, працює виключно на потреби маломобільних туристів);

- *орографія і рельєф*: НПП «Синевир» охоплює західну частину Горган у Східних Карпатах; рельєф характеризується різким вертикальним розчленуванням, наявністю глибоких поперечних долин, гострих гребенів та вершин (найвищі гори - Стримба (1719 м), Негровець (1707 м), Канч (1579 м), чисельних відрогів й кам'яних розсипів; орографічна ситуація вимагає достатньо високої фізичної підготовки від «візочників» (значне навантаження на опорно-руховий апарат);

- *гідрологія*: головна водна артерія парку – р. Теремля, що протікає через весь масив; озеро Синевир є найбільшим озером природного походження в Українських Карпатах, одне з семи природних чудес України; площа озера 4,5 – 7,5 га, глибина - 8- 10 м, а найбільша - до 23,5 м; воду можна відчуті на дотик, почути, як тече річка, відчуті прохолоду та запах; гідрологічні умови приваблюють як туристів з вадами зору (можна відчуті на дотик течію та температуру води), так і тих, хто має інші вади (можна побачити красу озер, річок, краєвидів);

- *орнітофауна*: на території парку поширені 210 видів птахів (у т.ч. глухар, рябчик, канюк, пугач, довгохвоста сова, дятел, біловолий дрізд); на торф'яні болота прилітають білий і чорний лелека, на озеро Синевир - дикі качки); наявність співучих види птахів є чинником, який приваблює потік туристів з вадами зору;

- *екологічні стежки, туристські маршрути*: на території національного парку розроблені і функціонують 11 маршрутів: 3 екологічні стежки («Музей лісосплаву - Озірце (Дике озеро)», «Колочава», «Синевирське озеро»), 2 науково-пізнавальні стежки («Кичера», «Березовець»), 6 туристичних маршрутів («Синевирський перевал - г. Кам'янка - Синевирське озеро», «Остріки - Плотина», «Лінія Арпада», «Колочава - г. Стримба», «Остріки - г. Гребінь», «Сфагнове болото Гуханя - г. Косий Верх»); зважаючи на це, найбільш доцільною категорією адаптивних туристів можуть вважатися особи з вадами слуху та вимови;

- *інфраструктура*: адаптивна інфраструктура налічує 236 об'єктів; у парку діють будинки відпочинку, мотелі, рекреаційне містечко; наявний сучасний зв'язок, медичне обслуговування, транспортне забезпечення; в парку діє реабілітаційний центр для бурих ведмедів, Візит-центр парку «Синевир», Музей лісосплаву.

- *тваринний світ*: понад 80 видів тварин; переважають види бореального комплексу (бурий ведмідь, вовк, дикий кабан, рись, куниця лісова, видра, борсук, горностай олень, козуля, білка та інші); тваринний світ цікавий всім групам інвалідів, адже тварин можна відчувати будь-яким аналізатором.

Таким чином, національні природні парки можуть розглядатись як перспективні території для обґрунтування мережі екологічних стежок і розвитку туристсько-екскурсійної діяльності, спрямованої на залучення осіб з ознаками інвалідності.

Висновки:

- на основі виявлених критерії розроблено класифікацію адаптивного туризму;
- на основі кількісно-якісної оцінки чинників розвитку адаптивного туризму в НПП України запропоновано матрицю рівнів придатності цих природоохоронних об'єктів для використання у безбар'єрній туристсько-екскурсійній діяльності;
- на прикладі НПП «Синевір» дана принципова характеристика чинників розвитку адаптивного туризму на його території;
- розроблено ряд картографічних та структурно-логічних моделей (в розрізі України та її регіонів), що віддзеркалюють конкретні аспекти оцінки природних та суспільно-географічних реалій як чинників розвитку адаптивного туризму;
- запропоновано регіональний і міжрегіональний та/або внутрішньо-регіональний підходи щодо оцінки чинників розвитку адаптивного туризму: при першому предмет-об'єктною сутністю аналізу виступають регіони України, а при другому – національні природні парки;
- запропоновано матрицю потенціалу НПП України щодо організації екологічних стежок, туристсько-екскурсійних маршрутів стосовно основних категорій адаптивних туристів.

Список використаних джерел:

1. Бейдик О.О. Рекреаційні ресурси України. – К. : Альтерпрес, 2011. – 462 с.
1. Бейдик О.О., Новосад Н.О. Унікальна Україна: географія та ресурси туризму. – К.: Альтпрес, 2013. – 572 с.
2. Сигида Е.А. Адаптивный туризм - социальное направление развития туристических услуг. / Е.А. Сигида. – Москва, 2003. - 84 с.
3. Ахметшин А.М. Туризм как нетрадиционный метод реабилитации и оздоровления инвалидов и пожилых людей в условиях рыночной экономики. / А.М. Ахметшин. - Уфа: БРО ВОИ, 2000. – 92 с.
4. Пиратинский А.Е. Методы организации учебно-тренировочного процесса по скалолазанию среди спортсменов-инвалидов по зрению. / А.Е. Пиратинский. - Санкт - Петербург , 2011. - 25 с.

5. Ю.К. Ефремов. Учет множественности значений природных ресурсов в географических аспектах // Вопросы географии, сб. 78. Оценка природных ресурсов. – М: Мысль, 1968 – с. 5 – 15.
6. Е.Б. Лопатина. Об обработки критериев и показателей природных условий жизни населения // Вопросы географии, сб. 78. Оценка природных ресурсов. – М: Мысль, 1968 – с. 162 – 171.
7. Минц А.А. Содержание и методы экономической оценки естественных ресурсов // Вопросы географии, сб. 78. Оценка природных ресурсов. – М: Мысль, 1968 – с. 16 – 39.
8. Преображенский В.С. Теоретические основы рекреационной географии. М.: Наука, 1975 – 224 с.
9. Багров Л.А., Подгородецкий П.Д. Физико-географические (природоведческие) основы рекреационной географии. – Симферополь: СГУ, 1982 – 63 с.
10. Совеществоприродопользования (географический анализ) – Москва: Наука, 1983. – 150 с.
11. Екологічна енциклопедія. - К., 2007. - Т. 1. - 432 с.; К., 2007. - Т. 2. - 416 с.; К., 2008. - Т. 3. - 472 с.
12. Реймерс. Н. Ф. Природопользование. Словарь-справочник. - М.: «Мысль», 1990. - 639 с.
14. Бейдик О.О. Картографування та структурно-логічне моделювання адаптивного туризму / О.О.Бейдик, А.В. Орещенко, А.О. Зяблова, О.І. Топалова // Часопис картографії: Збірник наукових праць. – К.: КНУ ім. Тараса Шевченка, 2014. – Вип.11. – С. 106-115.
15. Бейдик О.О. Діагностика адаптивного туризму / Бейдик О.О., Топалова О.І., Мельничук А.Л., Орещенко А.В. // Часопис картографії: Зб. наукових праць. – К. : КНУ ім. Тараса Шевченка, 2015. – Вип. 12. С. 90-104

References

1. Beidyk O.O. Rekreatsiini resursy Ukrainy. – К. : Alterpres, 2011. – 462 s.
1. Beidyk O.O., Novosad N.O. Unikalna Ukraina: heohrafiia ta resursy turyzmu. – К.: Altpres, 2013. – 572 s.
2. Syhyda E.A. Adaptivnyi turizm - sotsyalnoe napravlenye razvytiya turystycheskykh usluh. / E.A. Syhyda. – Moskva, 2003. - 84 s.
3. Akhmetshyn A.M. Turizm kak netradytsionnyi metod reabyltatsyy y ozdorovleniya ynvalyidov y pozhylykh liudei v usloviakh rynochnoi ekonomiky. / A.M. Akhmetshyn. - Ufa: BRO VOY, 2000. – 92 s.
4. Pyratynskiy A.E. Metody orhanyzatsyy uchebno-trenyrovочноho protsessa po skalolazaniyu sredy sportsmenov-ynvalyidov po zreniyu. / A.E. Pyratynskiy. - Sankt - Peterburh , 2011. - 25 s.
5. Yu.K. Efremov. Uchet mnozhestvennosti znacheni prirodneykh resursov v heohrafycheskykh aspektakh // Voprosy heohrafyy, sb. 78. Otsenka pryrodnykh resursov. – М: Мысл, 1968 – с. 5 – 15.
6. E.B. Lopatyna. Ob obrabotky kryteriyev y pokazatelei pryrodnykh uslovyi zhyzny naseleniya // Voprosy heohrafyy, sb. 78. Otsenka pryrodnykh resursov. – М: Mysl, 1968 – с. 162 – 171.
7. Mynts A.A. Soderzhanye y metody ekonomicheskoi otsenky estestvennykh resursov // Voprosy heohrafyy, sb. 78. Otsenka pryrodnykh resursov. – М: Мысл, 1968 – с. 16 – 39.
8. Preobrazhenskiy V.S. Teoreticheskiye osnovy rekreatsionnoi heohrafyy. М.: Nauka, 1975 – 224 s.
9. Bahrov L.A., Podhorodetskiy P.D. Fyzyko-heohrafycheskiye (pyrodovedcheskiye) osnovy rekreatsionnoi heohrafyy. – Symferopol: SHU, 1982 – 63 s.
10. Soveshchestvyvonye pryrodopolzovaniya (heohrfycheskiy analiz) – Moskva: Nauka, 1983. – 150 s.
11. Ekolohichna entsyklopediia. - К., 2007. - Т. 1. - 432 с.; К., 2007. - Т. 2. - 416 с.; К., 2008. - Т. 3. - 472 s.
12. Reimers. N. F. Pryrodopolzovanye. Slovar-spravochnyk. - М.: «Mysl», 1990. - 639 s.
14. Beidyk O.O. Kartohrafuvannia ta strukturno-lohichne modeliuvannia adaptivnoho turyzmu / O.O.Beidyk, A.V. Oreshchenko, A.O. Ziablova, O.I. Topalova // Chasopys kartohrafii: Zbirnyk naukovykh prats. – К.: КНУ ім. Тараса Шевченка, 2014. – Вип.11. – С. 106-115.
15. Beidyk O.O. Diahnostyka adaptivnoho turyzmu / Beidyk O.O., Topalova O.I., Melnychuk A.L., Oreshchenko A.V. // Chasopys kartohrafii: Zb. naukovykh prats. – К. : КНУ ім. Тараса Шевченка, 2015. – Вип. 12. С. 90-104

УДК: 796.5

Дудка Мар'яна Леонідівна

Київський національний університет імені Тараса
Шевченка, м. Київ, Україна,
e-mail: Mariana.galabuz@gmail.com

ТУРИСТСЬКО-РЕКРЕАЦІЙНІ РЕСУРСИ ДЛЯ ОРГАНІЗАЦІЇ СПЕЦІАЛЬНОГО (ІНВАЛІДНОГО) ТУРИЗМУ У МІСТІ КИЄВІ

Метою написання даної статті є дослідження туристсько-рекреаційних ресурсів для організації інвалідного туризму у місті Києві, а також наголошення на важливості організації даного виду туризму у великому місті. Актуальність статті пов'язана в першу чергу із низьким рівнем наукових розробок в даній сфері і постійним збільшенням кількості людей з інвалідністю.

Методика дослідження передбачає збір та аналіз літературних та електронних джерел, що стосуються даної проблематики; з'ясування таких понять, як «інвалідний туризм», «люди з обмеженими можливостями», «організація туристсько-рекреаційної діяльності».

Результатами наукової роботи є систематизація інформації про транспортну доступність міста, доступність до музейних комплексів, про організовані тури для людей з інвалідністю.

Робота має практичну цінність як для ЛЗОМ, так і для науковців, так як являє собою базу для подальших досліджень спеціального (інвалідного) туризму у місті Києві.

Ключові слова: туризм, рекреація, спеціальний (інвалідний) туризм, людина з обмеженими можливостями (ЛЗОМ), безбар'єрне середовище, пандус, шрифт Брайля.

УДК: 796.5

Дудка Мар'яна Леонидовна

Киевский национальный университет имени
Тараса Шевченка, г. Киев, Украина, e-mail:
Mariana.galabuz@gmail.com

ТУРИСТСКО-РЕКРЕАЦИОННЫЕ РЕСУРСЫ ДЛЯ ОРГАНИЗАЦИИ СПЕЦИАЛЬНОГО (ИНВАЛИДНОГО) ТУРИЗМА В ГОРОДЕ КИЕВЕ

Целью написания данной статьи является исследование туристско-рекреационных ресурсов для организации инвалидного туризма в городе Киеве, а также подчеркивание важности организации данного вида туризма в большом городе. Актуальность статьи связана в первую очередь с низким уровнем научных разработок в данной сфере и постоянным увеличением количества людей с инвалидностью.

Методика исследования предполагает сбор и анализ литературных и электронных источников, касающихся данной проблематики; разъяснения таких понятий, как «инвалидный туризм», «люди с ограниченными возможностями», «организация туристско-рекреационной деятельности».

Результатами научной работы является систематизация информации о транспортной доступности города, доступности к музейным комплексам и о существующих организованных турах для людей с инвалидностью.

Работа имеет практическую ценность как для ЛЗОМ, так и для ученых, так как представляет собой базу для дальнейших исследований специального (инвалидного) туризма в Киеве.

Ключевые слова: туризм, рекреация, специальный (инвалидный) туризм, люди с ограниченными возможностями (ЛсОВ), безбарьерная среда, пандус, шрифт Брайля.

TOURISM-RECREATION RESOURCES FOR THE ORGANIZATION OF TOURISM FOR DISABLED IN THE CITY OF KYIV

The aim of the study is the researching of the touristic and recreational resources for the organization of invalid tourism in the capital of Ukraine, the city of Kiev. Emphasizes the importance of the organization of invalid tourism in a big city. The actualization of the article is primarily due to the low level of scientific developments in this area and the constant increase in the number of people with disabilities

The research methodology involves the collection and analysis of the literary and electronic sources relevant to this issue; elucidation of such concepts as "disabled tourism", "people with disabilities", "organization of tourist and recreational activities".

The results of the article are systematization of information about the transport accessibility of the city, accessibility to museum complexes, organized tours for people with disabilities.

In the article there is a practical value for disabled people and for the scientists as it provides the basis for further research of special (invalid) tourism in the city of Kiev

Keywords: tourism, recreation, disabled, special tourism or tourism for disabled, barrier-free environment, ramp, Braille font.

Постановка проблеми. Туризм для інвалідів та осіб з обмеженими можливостями – це один з видів рекреаційного туризму, розрахованого на людей з обмеженими фізичними можливостями. Рекреаційний туризм – це пересування людей у вільний час з метою відпочинку, необхідного для відновлення фізичних і душевних сил людини. Для багатьох країн світу цей вид туризму є найбільш поширеним і масовим. Кожна людина має право на такий рівень життя, яка необхідний для її фізичного, розумового, духовного, морального і соціального розвитку [4, с. 25]. Туризм може стати дуже корисним в якості одного із засобів інтеграції інвалідів та осіб з обмеженими можливостями здоров'я в сучасне суспільство.

Актуальність проблеми дослідження. Інваліди та люди з обмеженими можливостями (далі - ЛзОМ) беруть участь в походах різного ступеня складності. В силу підвищеного фізичного та емоційного навантаження в похідних умовах у учасників відбувається активізація всіх систем життєдіяльності, а необхідність постійної колективної взаємодії вимагає подальшого вдосконалення навичок спілкування. При цьому вони отримують можливість ознайомлення з власними адаптаційними здібностями. Проте на сьогодні даний вид туризму в Україні перебуває на початковій стадії розвитку. Особливої уваги заслуговують наявні туристично-рекреаційні ресурси для організації інвалідного туризму в столиці нашої країни – місті Києві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми соціальної адаптації осіб з обмеженими фізичним можливостями засобами туризму в

Україні були предметом дослідження окремих науковців. Зокрема, В. Монастирський здійснив аналіз сучасних тенденцій розвитку адаптивного туризму в Україні та Львівській області. Л. Жирак вивчала вплив туризму на психофізіологічний стан дітей з вадами слуху [4]. І. Арсененко та О. Топаловою здійснено спробу узагальнення підходів до змісту та класифікації інвалідного туризму.

Формулювання цілей статті. У першу чергу треба визначити поняття інвалідного туризму та дослідити стан розвитку даного виду реабілітаційного туризму у місті Києві. *Мета статті.* Метою написання даної статті є дослідження туристсько-рекреаційних ресурсів для організації інвалідного туризму у місті Києві, а також привернення уваги до питання необхідності розвитку туризму для людей з обмеженими можливостями в Україні, який на даний момент знаходиться на дуже низькому рівні організації. Про це свідчить той факт, що організацією лише деяких фестивалів займаються на аматорському рівні громадські організації, які залучають спонсорів, поширюють рекламну продукцію, запрошують міжнародну публіку тощо.

Виклад основного матеріалу. Інвалідний туризм – вид рекреаційного туризму, розрахованого на людей з обмеженими фізичними можливостями.

Дозвілля і туризм є важливою складовою інтеграції людей у суспільство. Подорожувати має право кожна людини й ЛзОМ повинні розширювати свої кордони. Корисними для інвалідів є й організовані заходи, результати деяких з них є гордістю нашої країни. Саме вони надали можливість Україні стати рекордсменом у стрибках з парашутом серед людей з інвалідністю.

Членами «Всеукраїнської профспілки працездатних інвалідів (ВППІ)», незрячими інвалідами В. Петровським, М. Мацьком, В. Носковим, Л. Кіраджієвим та А. Полюхович вперше в світовій історії було здійснено груповий стрибок із парашутами на воду з висоти 350–400 м. Рекорд зафіксовано Книгою рекордів України.

Окрім того, завдяки діяльності ВППІ здійснюється моніторинг доступності для ЛзОМ до об'єктів історії, культури, соціальної, туристичної та транспортної інфраструктури як в Україні, так і в країнах Європи починаючи з 2011 року. За участі фахівців даної організації постійно діють наметові табори для інвалідів з різним видами захворювання та для членів їх сімей в Криму. Одним із напрямів роботи ВППІ також є дослідження та популяризація турів екологічного і зеленого туризму серед осіб з інвалідністю. З метою залучення цього сегменту населення до активного відпочинку було проведено акції, зокрема «Гори для вільних» (навчання осіб із зоровими проблемами катанню на гірських лижах) та «Незрячий дайвінг» (підводне плавання).

Нещодавно в приміщенні Львівського інституту економіки і туризму відбулася незвичайна конференція – вона присвячувалася питанням, пов'язаним з так званім інвалідним туризмом. У рамках же даної

конференції обговорювалося, наскільки корисним може стати (а для когось, можливо, вже став) туризм як метод соціальної реабілітації інвалідів. Організаторами заходу виступили Львівський інститут економіки і туризму, Міністерство праці та соціальної політики і Всеукраїнська профспілка працездатних інвалідів.

На жаль, як і в будь-якому іншому місті України, в Києві є безліч бар'єрів щодо пересування ЛзОМ. Відсутність установ, обладнаних пандусами або спеціальними підйомниками. І хоча у столичному метрополітені більшість станцій метрополітену обладнані пандусами – вони є непридатними для пересування на візку. Єдина станція – «Вирлиця» обладнана спеціальним підйомником для людей в колясці. Та й він завжди вимкнений. У столиці встановлено 10 маячків у переході на Майдані Незалежності. Локація була вибрана не випадково - перехід становить особливу складність для людей з обмеженим зором та мобільністю.

Якщо говорити про доступність туристичних об'єктів Києва для інвалідів у візках, найменш пристосованими для цього є «візитки» столиці – Лавра та Софія.

Більшість новобудов поки залишаються недоступними для інвалідів у візках. А в більшості музеїв не може бути й мови про те, щоб люди з обмеженим зором могли торкатися експонатів.

Пасажирам-інвалідам в аеропорті Бориспіль надаються різні види допомоги при посадці в літак, під час польоту і висадки з літака, включаючи інвалідне крісло. Про необхідність таких послуг рекомендуємо повідомити під час замовлення авіаквитків, але не пізніше ніж за 72 години до вильоту.

ЛзОМ при собі повинні мати довідку про те, що вони пройшли медичний огляд і можуть здійснювати авіапереліт. Проте якщо їх фізичний стан загрожує безпеці польоту або створює дискомфорт іншим пасажиром, перевізник має право відмовити в перевезенні пасажиром даної категорії.

Відповідно до взятих Добровільними зобов'язаннями аеропорту перед пасажирами, Законом України «Про основи соціальної захищеності інвалідів» безкоштовно надаються інвалідні коляски, в терміналі «В» обладнані ліфти для підйому / спуску інвалідів, спеціально пристосовані туалети, використовуються обладнані висувними пандусами перонні автобуси.

Для пасажирів з обмеженими фізичними можливостями:

- створена група з обслуговування осіб з обмеженими фізичними можливостями (місце розташування: авіадовідка терміналу «В»);
- персонал групи з обслуговування осіб з обмеженими фізичними можливостями пройшов спеціальне навчання і має відповідні сертифікати;
- обладнані пандуси біля входів / виходів пасажирських терміналів;
- на карусельних дверях терміналу «В» встановлено функцію роботи дверей в режимі обслуговування такої категорії пасажирів;

- встановлена стійка авіадовідки і паспортного контролю для оформлення пасажирів на інвалідних візках;
- частина телефонів, які розміщені в громадських зонах терміналів аеропорту, встановлені на висоті 80 см від рівня підлоги;
- введена в дію спецмашина «амбуліфт», яка призначена для транспортування по перону пасажирів з обмеженою рухливістю та здійснення їх посадки / висадки в / з ВС;
- в достатній кількості є в наявності безкоштовні для використання спеціальні інвалідні коляски, які, завдяки зручній конструкції, дозволяють транспортувати пасажирів по сходах терміналів, пасажирських трапів, а також в салонах літаків.

Проте при потраплянні іноземного туриста з обмеженими фізичними можливостями чи українця з іншого міста в місто Київ, умови для їх зручного пересування закінчуються після залишення території аеропорту.

В Україні прийнято багато законодавчих актів, які повинні були б забезпечити ЛЗОМ безперешкодне і самостійне пересування по місту. Зокрема, тут можна згадати указ президента України «Про першочергові заходи щодо створення сприятливих умов життєдіяльності осіб з обмеженими фізичними можливостями». Проте виконання указів – не лише проблема влади, держави, а спільна проблема.

Варто підкреслити, що інвалід – це теж потенційний клієнт. Він також може приносити прибуток, і треба його якщо не привернути, то хоча б не відштовхувати від своєї установи. В Україні інвалідів – близько 7% від усього населення, і це не така мала цифра, щоб її можна було ігнорувати.

Студенти розробляють маршрути екскурсій, які потім планується провести з інвалідами. Деякі навіть присвятили свої дипломні роботи даної проблематики.

Створення «безбар'єрного» середовища (або універсального дизайну) обумовлено цілим рядом державних будівельних норм, скрупульозно регламентують все – від пропорцій пандуса і ширини балкона до конструкції крана в умивальнику і форми ступенів. У кожному районі Києва створені районні комітети щодо забезпечення доступності інвалідів та інших маломобільних груп населення до об'єктів соціальної та інженерно-транспортної інфраструктури, в який увійшли представники громадських організацій інвалідів.

За офіційною статистикою, в Києві прискореними темпами покращують умови життя інвалідів: закуповуються низькопідлогові автобуси і тролейбуси, підземні переходи доповнюються пандусами, а на пішохідних переходах знижуються бортові камені і встановлюються спеціальні світлофори для сліпих. У цифрах звучить все дуже переконливо, але на практиці, на жаль, виглядає по-іншому. Найчастіше об'єкти, що працюють на користь офіційної статистики, виходять з ладу незабаром після відкриття нової будівлі або переходу. Але набагато більше в Києві споруд, які взагалі ігнорують потреби інвалідів.

При цьому всі нові об'єкти, згідно з державними будівельними нормами, зобов'язані дотримуватися права і потреби людей з обмеженими фізичними можливостями. У складі комісії, яка приймає об'єкт в експлуатацію – чи то торговий центр, житловий будинок або реконструйований проспект – обов'язково є представники громадських організацій, що представляють вимоги ЛЗОМ. Вони роблять зауваження, без виправлення яких об'єкт не приймається.

Серед прикладів неприйняття об'єктів прес-секретар Державної архітектурно-будівельної інспекції (ДАБІ) у місті Києві Ірина Ярмолук називає проспект Лесі Українки та проспект Бажана, при реконструкції яких до Євро-2012 ремонтники забули про інвалідів. Об'єкти I-III категорій складності не вимагають узгодження проекту. Але багатопверховий однопід'їздний будинок теж можна віднести до третьої категорії складності. Таким чином, за наявності пандусів відповідає проектувальник – йому загрожують як штрафи, так і відкликання ліцензії. І в майбутньому, переконана прес-секретар ДАБІ, як тільки з'являться приклади подібних санкцій проти конкретних людей, до стадії проектування будуть ставитися більш відповідально. Штрафи чималі – до 20% вартості об'єкта. Архітектор або проектувальник, забувши про пандус, може позбутися ліцензії.

Представниками Національного музею імені Тараса Шевченка була розроблена комплексна програма для людей з інвалідністю «Музей без бар'єрів: від теорії до практики». Це масштабна програма Національного музею імені Тараса Шевченка, яка спрямована на інтеграцію людей з особливими потребами та людей з інвалідністю в загальний соціальний та культурний простір країни. Для цього колектив Музею розробив низку напрямків по роботі з відвідувачами з інвалідністю, які діють з жовтня 2014 р.

У співпраці з громадськими організаціями в напрямку долання бар'єрів в сфері культури проведено серію тренінгів по роботі з відвідувачами з інвалідністю. Співробітники даного музею спільно зі спеціалістами розробляють спеціалізовані програми для дітей з аутизмом, методичні рекомендації по роботі музеїв з людьми з інвалідністю.

В результаті музей регулярно відвідують діти з порушенням зору, проводяться спеціальні екскурсії для дітей з аутизмом та синдромом Дауна, та дорослих з інвалідністю різної патології. Нагадаємо, що Національний музей імені Тараса Шевченка – один з небагатьох музеїв не лише Києва, але й України, що є обладнаний спеціальними пандусами та ліфтами, завдяки чому відвідування музею взагалі може відбуватися особами з інвалідністю.

Колектив музею продемонстрував, як, подолавши психологічні бар'єри, можна просто і весело проводити час у музеї дітям та дорослим з інвалідністю на майстер-класах та екскурсіях. Музейні працівники готові поділитися власним досвідом по роботі з даною категорією відвідувачів та розповісти про головні засади роботи з відвідувачами з інвалідністю, про шляхи адаптації музейної справи та про заходи в рамках програми «Музей

без бар'єрів: від теорії до практики». В межах програми також відбувся майстер-клас із виготовлення ангеліків, які потім були передані для воїнів АТО. Майстер-клас провела Уляна Смирнова, чемпіонка світу з карате на візках, директор ВБО «ВО «Крила». Люди з порушенням зору змогли не тільки послухати про Т. Г. Шевченка, а й доторкнутися до експонатів та відвідати майстер-клас для незрячих та слабозрячих, людей з інвалідністю від художника Сергія Поноченюка, автора тактильних картин для слабозрячих.

Проте даним приклад на сьогодні є скоріше винятком, ніж загальноприйнятою практикою. Керівництво музеїв та інших відомих туристичних об'єктів не бажають ускладнювати свою роботу та ігнорують цю категорію потенційних відвідувачів. Не варто забувати, що при цьому ігноруються потреби не тільки українських інвалідів, які б із задоволенням долучилися до національної спадщини столиці, але і умовно закривається доступ для іноземних інвалідів, які мають змогу подорожувати, але обертають максимально пристосовані до їхніх потреб країни.

Найбільш яскраво дана проблема проявилася під час проведення двох конкурсів європейського масштабу «Євробачення» та спортивного заходу «ЄВРО-2012» – можна з впевненістю заявити, що подібні заходи в інших містах Європи відвідує значна кількість глядачів з обмеженими фізичними можливостями, відчуваючи себе при цьому частиною великої спільноти вболівальників чи музичних фанатів.

Транспортування – одна із заповорок успішного розвитку туристичної сфери. Саме тому уже кілька років в Україні говорять про необхідність створення соціальної служби таксі. Більш того, в деяких обласних центрах за участю державних органів та підтримки благодійних фондів, вже проводиться, спеціально обладнаними машинами, транспортування інвалідів. Київ не став винятком. Щоб користуватися соціальним таксі, люди з інвалідністю повинні стати на спеціальний облік. У інваліда просять паспорт і довідку про погане здоров'я. Тільки після цього приїдуть – через день або два. На соціальний транспорт – черга. Для того, щоб викликати це таксі, потрібно подати документи про інвалідність. Якщо це університет, то треба виклик на сесію подавати, розклад, коли потрібно транспортний засіб. Двадцять автобусів закупила столична мерія для ЛзОМ. Кожен розрахований на трьох візочників з супроводжуючими. З огляду на старі автобуси, автопарк зріс в два рази. Але цього недостатньо. Якщо є вільні машини, пасажира доставлять не тільки в лікарню, але і на вокзал або до близького родича. Головне – зареєструватися. Два десятка безкоштовних таксі – крапля в морі, заявляють в Асамблеї людей з інвалідністю. Фізичні труднощі відчуває кожен десятий киянин. Це 300 тисяч людей, яким щодня потрібно пересуватися. У киян з інвалідністю до соціального таксі чимало претензій. Але ще більше – до комфорту самої столиці. Люди готові пересуватися самостійно. І платити за транспорт.

Про дану ситуацію відомо жителям столиці, а для туриста, який приїхав до Києва вперше і не володіє потрібною інформацією, питання

пересування по столиці є надзвичайно проблемним та актуальним. INVATAXI надає послуги з перевезення ЛзОМ. Мало хто знає, що сьогодні в Україні налічується близько 3 мільйони інвалідів, які потребують спеціальної підтримки. Ці люди хочуть повноцінно жити, в тому числі і пересуватися. Адже для здорових людей життя – це рух.

У службі перевезення інвалідів-візочників Київ проводиться за допомогою спеціально обладнаних машин марки «Фіат». Наш автомобіль оснащений усім необхідним для безпечного і комфортного транспортування: складна апарель (пандус), бічні зсувні двері; просторий салон для розміщення 8-х супроводжуючих, система закріплення інвалідного візка за допомогою фіксуючих пристроїв, кондиціонер, обігрівач, послуги супроводжуючого. Театри, кіно, лікарні, банки та інші заклади з INVATAXI стали більш доступними для людей з обмеженими можливостями. Звернувшись до них, можна зробити замовлення таксі для інвалідів-візочників в будь-яку точку міста і області.

Питання проведення культурного дозвілля для маломобільних громадян теж не з простих. З київських театрів доступним можна вважати тільки Театр російської драми імені Лесі Українки, більшість столичних музеїв відокремлює інвалідів від зустрічі з «прекрасним» крутими сходами. Знайти в європейській столиці кафе, в яке можна потрапити без сторонньої допомоги, досить важко.

Зовсім недавно в Києві з'явився новий майданчик для дітей з різними проблемами в розвитку. Його відкриття відбулося на території АРТ-ПІКНИКА Слави Фролової. Майданчик складається з декількох об'єктів: будиночка-вігвама, невеликої гірки, дошки для малювання крейдою, круглих гойдалок, а також розвиваючих панелей з барабанами, металофоні і ксилофоном, лабіринтом. Уже в цьому році до них планують додати сенсорну панель і панель з алфавітом, виконаним шрифтом Брайля для дітей з обмеженим зором. Об'єкти підібрані таким чином, щоб сприяти всебічному розвитку дітей: як фізичній, так і розумовому, а також надавати допомогу в соціальній адаптації. Гроші на будівництво майданчика були зібрані на благодійному вечорі. Організатори майданчики – АРТ-ПІКНИК Слави Фролової, громадська організація «Спільнота особливих сімей «Ми разом!» та Європейська Школа Дизайну.

Це не перший подібний проект, здійснений цими організаціями. В рамках фестивалю садів GARDEN'S SHOW FESTIVAL аналогічний майданчик для особливих дітей відкрилася в Голосіївському парку ім. М. Рильського. Він включає в себе вігвам, круглі гойдалки, розвиваючі стенди, арку входу, квіткові композиції та декоративні елементи.

Обидві площадки призначені, звичайно, не тільки для дітей-інвалідів. Сенс таких майданчиків під відкритим небом – в тому, щоб звести разом різних дітей, допомогти їм у розвитку навичок спілкування, зацікавити і захопити, використовуючи як штучно створені об'єкти, так і природне оточення, яке відіграє важливу роль у становленні людини.

Знижки для інвалідів заявляють і кінотеатри мережі «IMAX – Планета KINO». Зал під цим брендом працює за адресою Московський проспект, 34В, РЦ «Блокбастер». Київський планетарій також йде назустріч особливим людям: інвалідам I групи відвідування безкоштовно в усі дні, інвалідам II групи надається знижка – 50% в будні дні, інвалідам III групи надається знижка – 10 грн. в будні дні. У Києві існує 34 готелі зі спеціальними номерами для інвалідів.

Також у жовтні 2016 р. в столиці було розроблено незвичайний маршрут і його незвичність полягає в тому, що він був створений спеціально для тих, кому складно побачити всю красу навколишнього світу. Мова йде про маршрут по вже відомим туристичним місцям Києва для людей з вадами зору. Його відкриття відбулось біля арки Дружби народів, яка, між тим, є першим пунктом цього маршруту. Загалом туристичний маршрут нараховує 5 пунктів, такі, як: Володимирська гірка, Парк Слави, Пейзажна алея, Пішохідний міст та арка Дружби народів. Біля кожного пункту розміщено таблички з текстом-описом, який допомагає людині, що не бачить відчутти непізнане та побачити раніше небачене. На одній із таких табличок зазначається: «Є люди, які можуть відчутти красу, на яку ви дивитесь, тільки на дотик». Для того, щоб такі люди могли його прочитати, напис зроблено шрифтом Брайля. Слід додати, що усі тексти до таких табличок були написані сучасними українськими письменниками – Л. Дерешем, К. Бабкіною та іншими. Окрім того, тексти-описи були апробовані на людях, які вже неодноразово бували у місцях цього маршруту і могли побачити його навколишню красу. Проте, цього разу в ході експерименту їм попередньо закрили очі, щоб вони змогли порівняти свої відчуття з прочитаним на табличці. На одній з табличок, зокрема, міститься такий текст: «Тут дуже багато неба, відкриваються види Дніпра. Внизу — затишний Поділ. Труханів острів з висоти пташиного польоту здається дрімучим прадавнім лісом».

На жаль, варто зазначити, що подібних маршрутів, орієнтованих на людей з вадами зору, в Києві зовсім небагато. Це лише другий такий маршрут. Перший туристичний маршрут було відкрито в минулому році, за підтримки телеканалу Discovery. В одному із його пунктів, а саме на Пейзажній алеї, також розміщені таблички написані шрифтом Брайля з описом скульптурних пам'яток. Проте подібні маршрути – це зовсім небагато для такої кількості людей з вадами зору (за даними Соціальних служб в Києві нараховується від 3 до 5 тис. незрячих людей, а в цілому по Україні їх близько 60 тис. осіб.). Звичайно, громадськість усіляко намагається їх підтримувати і час від часу в Києві відбуваються заходи для людей з вадами зору. Зокрема, навесні 2016 року була виставка ікон, які могли «побачити» навіть сліпі. Між тим, слід зазначити, що кількість таких культурних заходів досить незначна.

Висновки. На сьогодні ми можемо з впевненістю заявити, що Київ робить перші кроки в напрямку підготовки столиці до зустрічі туристів з обмеженими фізичними можливостями. Проте здійснені заходи є

недостатніми для якісного відпочинку туристів даної категорії. Обов'язковими залишається супровід інваліда та продумана програма з архітектурно доступними закладами, без яких туристична подорож столицею України є неможливою

Список використаних джерел

1. Киреева Ю. А. Проблемы развития безбарьерного туризма в России // Вестник РМАТ. 2014. №2. С.41-45
2. Леонтьева Е. Г. Доступная среда глазами инвалида//Научно-популярное издание – Екатеринбург: МОО «ЕГОО инвалидов-колясочников «Свободное движение», Издательство «Баско», 2001. – 64 с.
3. Леонтьева Е. Доступная среда и универсальный дизайн глазами инвалида. Базовый курс. – Екатеринбург, TATLIN, 2013. -128 с.
4. Организация и проведение социальных туров. Рекомендации по туризму для пожилых людей и инвалидов: Методическое пособие. – Ростов-на-Дону, 2009. – 35с.
5. Пугачев А. С. Туризм как одно из средств интеграции инвалидов и лиц с ограниченными возможностями здоровья в современное общество // Молодой ученый. – 2013. – №1. – С. 363-365.
6. Руководство по доступности. Инклюзивный подход к Олимпийским и Паралимпийским играм. – Международный Параолимпийский комитет, 2009. – 232с.
7. Сажнева Н. М. Рекреаційна географія та туризм (словник-довідник сучасних термінологічних понять): Навчальний посібник / Н. М.Сажнева, І. А. Арсененко. – Мелітополь: Люкс, 2007. – 254с.
8. Сафронов К. Э. Формирование безбарьерной городской среды: Рекомендации по соблюдению нормативов доступности / сост.: К. Э. Сафронов, Л. С. Леонова. – Омск, ООО ООО «ВОИ», 2009. – 53 с.
9. Сварник М. Теорія і практика організації активного відпочинку та туризму для неповносправних осіб / [Сварник М., Волошинський О., Горбачьо І., Мацелюх А.,]. – Львів: Ліга-Прес, 2009. – 128с.

Список использованных источников:

1. Киреева Ю. А. Проблемы развития безбарьерного туризма в России // Вестник РМАТ. 2014. №2. С.41-45
2. Леонтьева Е. Г. Доступная среда глазами инвалида//Научно-популярное издание – Екатеринбург: МОО «ЕГОО инвалидов-колясочников «Свободное движение», Издательство «Баско», 2001. – 64 с.
3. Леонтьева Е. Доступная среда и универсальный дизайн глазами инвалида. Базовый курс. – Екатеринбург, TATLIN, 2013. -128 с.
4. Организация и проведение социальных туров. Рекомендации по туризму для пожилых людей и инвалидов: Методическое пособие. – Ростов-на-Дону, 2009. – 35с.
5. Пугачев А. С. Туризм как одно из средств интеграции инвалидов и лиц с ограниченными возможностями здоровья в современное общество // Молодой ученый. – 2013. – №1. – С. 363-365.
6. Руководство по доступности. Инклюзивный подход к Олимпийским и Паралимпийским играм. – Международный Параолимпийский комитет, 2009. – 232с.
7. Сажнева Н. М. Рекреационная география и туризм (словарь-справочник современных терминологических понятий): Учебное пособие / Н. М.Сажнева, И. А. Арсененко. - Мелітополь Люкс, 2007. - 254с.
8. Теория и практика организации активного отдыха и туризма для инвалидов лиц / [Волошинский А., Горбачьо И., Мацелюх А., Северянка М.]. - Львов: Ліга-Прес, 2009. - 128с.
9. Формирование безбарьерной городской среды: Рекомендации по соблюдению нормативов доступности / сост.: К. Э. Сафронов, Л. С. Леонова. – Омск, ООО ООО «ВОИ», 2009. – 53 с.

References:

1. Kireeva Y. Problems of development of barrier-free tourism in Russia // Bulletin of the PMAT. 2014. №2. 41-45 p.
2. Leontieva Y. Accessible environment through the eyes of a disabled person // Scientific and popular publication - Yekaterinburg: NGO «YOGO disabled wheelchair «Free Movement», Publishing House «Basco», 2001. - 64 p.
3. Leontieva E. Accessible environment and universal design through the eyes of a disabled person. Basic course. - Ekaterinburg, TATLIN, 2013. -128 p.
4. Organization and conduct of social tours. Recommendations on tourism for the elderly and disabled: Methodological guide. - Rostov-on-Don, 2009. – 35 p.
5. Pugachev A. Tourism as one of the means of integrating disabled people and persons with disabilities into modern society // Young Scientist. - 2013. - №1. - 363-365 p.
6. Guide to accessibility. Inclusive approach to the Olympic and Paralympic Games. - International Paralympic Committee, 2009. - 232s.
7. Sazhneva N. Recreational geography and tourism (dictionary-reference of modern terminological concepts): Textbook / N. Sazhneva, I. Arsenenko. - Melitopol Lux, 2007. – 254 p.
8. Safronov K. Forming a barrier-free urban environment: Recommendations on compliance with accessibility standards / compile: K. Safronov, L. Leonova. - Omsk, LLC LLC "VOI", 2009. - 53 p
9. Severyanka M. Theory and practice of organizing active recreation and tourism for disabled persons / [Voloshinsky A., Gorbacio I., Macelyuh A., Severyanka M.]. - Lviv: League Press, 2009. – 128 p.

УДК 379.85

Ткаченко Тетяна Іванівна,
кандидат географічних наук, доцент

Київського національного університету
культури і мистецтв, м. Київ, Україна,
e-mail: todria@ukr.net

НАУКОВО-ТВОРЧИЙ ДОРОБОК КАФЕДРИ МІЖНАРОДНОГО ТУРИЗМУ КНУКІМ: У ПЕРРЕДЕНЬ 20 РІЧЧНОГО ЮВІЛЕЮ

Мета. Основна мета статті полягає у виокремленні та систематизуванні раніше невідомої інформації про історію створення, наукову, проектну, просвітницьку діяльність та сьогодення Кафедри міжнародного туризму Факультету готельно-ресторанного і туристичного бізнесу Київського національного університету культури і мистецтв упродовж 20 років (1997–2017).

Методика. Під час написання були використані наступні методи дослідження: порівняльного аналізу, історичний, статистичний тощо.

Результати. Виконано поетапний, комплексний аналіз із наданням окремих елементів вивчення теоретичних, науково-прикладних і методичних характеристик щодо підвищення фахового та наукового рівня професійної діяльності науково-педагогічного складу Кафедри міжнародного туризму, зорієнтовану на отримання студентами загальних і професійних компетентностей для забезпечення конкурентоздатності на сучасному туристичному ринку країни.

Наукова новизна. Складено у формі аналітичного огляду поетапний щорічний аналіз, що полягає у розкритті історії становлення та сьогодення Кафедри, систематизовано та всебічно розкрито інформацію про наукову, навчальну, проектну та творчу діяльність, аналізуються чинники, що мають визначати вектор реалізації місії Кафедри міжнародного туризму Факультету готельно-ресторанного і туристичного бізнесу Київського національного університету культури і мистецтв.

Практична значимість. Отримані результати можуть бути використані науковцями, викладачами, студентами при написанні біобібліографічного та аналітичного огляду із подальшим використанням біобібліографічної довідки та систематизованого переліку основного науково-творчого доробку педагогічних працівників Кафедри міжнародного туризму Факультету готельно-ресторанного і туристичного бізнесу Київського національного університету культури і мистецтв.

Ключові слова: Кафедра міжнародного туризму, науково-дослідна робота, методологія досліджень, туристичні ресурси, потенціал, національний туризм, наукова творча робота.

УДК 379.85

Ткаченко Татьяна Ивановна,
кандидат географических наук, доцент

Киевского национального университета
культуры и искусств, г. Киев, Украина,
e-mail: todria@ukr.net

НАУЧНО-ТВОРЧЕСКИЕ НАРАБОТКИ КАФЕДРЫ МЕЖДУНАРОДНОГО ТУРИЗМА КНУКИИ :НАКАНУНЕ 20 ЛЕТНЕГО ЮБИЛЕЯ

Цель. Основная цель статьи заключается в выделении и систематизации ранее неизвестной информации об истории создания, научную, проектную, просветительскую деятельность и настоящее Кафедры международного туризма факультета гостинично-ресторанного и туристического бизнеса Киевского национального университета культуры и искусств на протяжении 20 лет (1997-2017).

Методика. При написании были использованы следующие методы исследования: сравнительного анализа, исторический, статистический и др.

Результаты. Выполнен поэтапный, комплексный анализ с предоставлением отдельных элементов изучения теоретических, научно-прикладных и методических характеристик по повышению профессионального и научного уровня профессиональной деятельности научно-педагогического состава Кафедры международного туризма, ориентированную на получение студентами общих и профессиональных компетенций для обеспечения конкурентоспособности на современном туристическом рынке страны.

Научная новизна. В форме аналитического обзора совершен поэтапный ежегодный анализ, который заключается в раскрытии истории становления и настоящее Кафедры, систематизированы и всесторонне раскрыта информация о научном, учебном, проектную и творческую деятельность, анализируются факторы, которые должны определять вектор реализации Миссии Кафедры международного туризма Факультета гостинично -ресторанного и туристического бизнеса Киевского национального университета культуры и искусств.

Практическая значимость. Полученные результаты могут быть использованы учеными, преподавателями, студентами при написании библиографического и аналитического обзора с последующим использованием библиографического справки и систематизированного перечня основных научно-творческих наработок педагогических работников Кафедры международного туризма Факультета гостинично-ресторанного и туристического бизнеса Киевского национального университета культуры и искусств.

Ключевые слова: Кафедра международного туризма, научно-исследовательская работа, методология исследований, туристические ресурсы, потенциал, национальный туризм, научная творческая работа.

UDC 379.85

Tkachenko Tatyana Ivanivna,
PhD of Geographical Sciences, Associate
Professor

Kyiv National University of Culture and Arts,
Kyiv, Ukraine, e-mail: todria@ukr.net

SCIENTIFICALLY-CREATIVE WORKS of DEPARTMENT of INTERNATIONAL TOURISM of KNUCA: ON THE EVE OF a 20 SUMMER ANNIVERSARY

Purpose. The main purpose of the paper is to identify and systematize previously unknown information about the history of creation, scientific, project, educational activity and the present of the Department of International Tourism of the Faculty of Hotel-Restaurant and Tourism Business of the Kyiv National University of Culture and Arts for 20 years (1997-2017).

Methods. During writing, the following research methods were used: comparative analysis, historical, statistical.

Results . A step-by-step, complex analysis with the provision of separate elements for the study of theoretical, scientific-applied and methodological characteristics for raising the professional and scientific level of professional activity of the scientific-pedagogical staff of the Department of International Tourism, aimed at obtaining general and professional competencies for ensuring competitiveness in the modern tourist market of the country.

Scientific novelty . In the form of an analytical review, a step-by-step annual analysis, which consists in disclosing the history of the formation and present of the Department, systematically and comprehensively discloses information on scientific, educational, project

and creative activity, analyzes the factors that determine the vector of the mission implementation of the Department of International Tourism of the Faculty of Hotel and Restaurant and the tourist business of Kyiv National University of Culture and Arts.

The practical significance. The obtained results can be used by scientists, teachers, students during the writing of a bibliographic and analytical review with the further use of bibliographic reference and a systematic list of the main scientific and creative work of the pedagogical staff of the Department of International Tourism of the Faculty of Hotel-Restaurant and Tourism Business of the Kyiv National University of Culture and Arts.

Keywords: international tourism department, research work, research methodology, tourism resources, potential, national tourism, scientific creative work

Постановка проблеми. Україна має значний потенціал для формування та зростання національно-професійної індустрії туризму. Науково-педагогічні працівники Кафедри міжнародного туризму Факультету готельно-ресторанного і туристичного бізнесу Київського національного університету культури і мистецтв спільними зусиллями упродовж двадцятирічного циклу розпочинали та продовжують працювати над питаннями конструктивного формування національної туристичної сфери України, що забезпечує реалізацію комплексної маркетингової стратегії популяризації України в світі.

Сучасна увага Кафедри міжнародного туризму акцентує особливу увагу на вивчення теоретичних, науково-практичних, прикладних і методичних проблем у сфері національного туризму, займається подальшим розширенням зв'язків із науковими установами та закладами туристичної індустрії. Місія Кафедри міжнародного туризму, насамперед, полягає у підготовці високопрофесійних, конкурентоспроможних фахівців зі спеціальності «Туризм», «Менеджмент соціокультурної діяльності».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Під час написання статті було опрацьовано і використано низку наукової та навчально-методичної літератури, а також електронний каталог наукової бібліотеки КНУКіМ та архіви окремих авторів, тому праця не претендує на виключну повноту.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Праця має на меті виокремити та систематизувати, раніше невідомі відомості про історію та сьогодення Кафедри міжнародного туризму Факультету готельно-ресторанного і туристичного бізнесу Київського національного університету культури і мистецтв; наукову, проектну, просвітницьку діяльність за 20 років діяльності (1997–2017).

Виклад основного матеріалу. На кафедрі реалізується сучасна ступенева підготовка студентів за освітньо-кваліфікаційними рівнями «Бакалавр» та «Магістр», що дозволяє випускникам кафедри в подальшому виконувати на високому професійному рівні наукові, навчальні та дослідні напрями роботи.

Наукову і творчу роботу кафедри у 1997 р. очолила завідувач – Панкова Євгенія Вікторівна. На кафедрі було розроблено перелік краєзнавчо-тематичних маршрутів для студентів, на яких працювали: Панкова Є. В. «Загадкове Китаєве», «М. Булгаков у Києві», З. П. Сапелкіна

«Сонце української музики», «Літературний Київ», Г. Г. Вишневська «Давній Київ», «Художники 19 століття у Києві» тощо.

У 2000 році, в індустрії гостинності, в Україні відбулась неординарна подія – з'явилося перше, по-справжньому, професійне, наукове, креативне, періодичне видання журналу «Гостиничный и ресторанный бизнес». Співпраця кафедри і, особисто Вишневської Г.Г. з редакцією і головним редактором Самарцевим Євгеном Вікторовичем була ефективною, цікавою і захоплюючою, це були і, статті в журналі, й відвідування професійних готельних виставок, і найголовніше: активна участь студентів у підготовці і проведенні щорічних Міжнародних Форумів готельєрів на базі: Українського дому та готелів України «Днепр», «Русь», «Premier Palace Hotel» тощо.

Студенти Кафедри із захопленням брали участь в анкетуванні гостей готелів для спеціального дослідження: «Готельний ринок України: вчора, сьогодні і завтра», збирали статистичні матеріали для прикладної частини конференції: менеджмент персоналу, ефективне управління тощо. Величезним досвідом для студентів Кафедри була участь у семінарах, що проводились Асоціацією готельних об'єднань і готелів міст України та Ради з питань туризму і курортів.

У 2012 р. кафедрою було організовано та проведено конференцію на тему "Інтеграція туристичної та дозвілєвої індустрії напередодні проведення ЄВРО – 2012", яка відбулася в рамках Всеукраїнської конференції "Соціальні комунікації: стан, проблеми, тенденції". У Всеукраїнському конкурсу студентських наукових робіт, що організовано провідним туристичним оператором України «Travel Professional Group», Алістратова Катерина була нагороджена Дипломом II ступеня та іменною стипендією (науковий керівник – доцент кафедри, кандидат наук з державного управління Козловський Є.В.), наступною роботою конкурсу та дипломом журі на поза конкурсній основі визнано колективний проект – «Інтерактивний ресурс «Календар подієвого етнотуризму в Україні на 2013 рік», (науковий керівник – доцент кафедри, кандидат наук з державного управління Гаврилюк А.М.)

У квітні 2013 р. в рамках проведення "Днів науки в КНУКіМ" відбулася науково-практична конференція на тему: "Дослідження потенціалу туристичних ресурсів України: стан і перспективи розвитку спеціалізованих видів туризму", організована кафедрою міжнародного туризму за участі викладачів та студентів Інституту готельно-ресторанного і туристичного бізнесу, КНУКіМ. Програма конференції передбачала презентації наукових доповідей з подальшим обговоренням. Модератором конференції виступив – доктор географічних наук, професор, завідувач кафедри міжнародного туризму Антоненко Володимир Степанович, наголосив на важливості подальшого наукового дослідження спеціалізованих видів туризму, що формують потенціал туристичних ресурсів України. Гаврилюк А.М. кандидат наук з державного управління, доцент започаткувала практичну реалізацію проектного менеджменту

через організацію науково-дослідницьких робіт. Під керівництвом викладачів кафедри – Гаврилюк А.М. кандидата наук з державного управління, доцента та Устименко Л.М. кандидата педагогічних наук, доцента, було підготовлено та захищено найкращі студентські роботи серед учасників стипендіальної програми «Майбутнє туристичної галузі», організованої провідним туристичним оператором України «Travel Professional Group».

У 2014 р. на Кафедрі міжнародного туризму було проведено I Міжнародну науково-практичну конференцію: «Гостинність, сервіс, туризм: досвід, проблеми, інновації» з наступними секціями:

1. Теорія і практика розвитку індустрії гостинності.
2. Перспективи розвитку готельно-ресторанного і туристичного сервісу.
3. Соціально-економічні особливості розвитку сфери послуг.
4. Інноваційний потенціал туризму [1].
5. Економіка сталого розвитку (підприємство, регіон, країна).
6. Сучасні проблеми та перспективи розвитку менеджменту.
7. Інноватика – проблеми теорії та практики.

2015р. було проведено II Міжнародну науково-практичну конференцію на тему: «Гостинність, сервіс, туризм: досвід, проблеми, інновації» [2], а також було проведено 3 майстер-класи, один соціально-психологічний тренінг.

2016 н. р. на кафедрі відбулась вже III Міжнародна науково-практична конференція [3], п'ять майстер-класів. У II етапі Всеукраїнського конкурсу студентських наукових робіт, що організовано провідним туристичним оператором України «Travel Professional Group», «Майбутнє туристичної галузі» виборола 1 місце та отримала Сертифікат переможця, студентка IV курсу, ФГРіТБ Мегеєй Руслана, науковий керівник – канд. геогр. наук, доцент кафедри міжнародного туризму – Ткаченко Т.І.

Локація. На Факультеті готельно-ресторанного і туристичного бізнесу, кафедрі міжнародного туризму КНУКІМ за сприянням Буцької територіальної Громади, реалізовано інтерактивний студентський науковий проект «Створення національного туристичного продукту «Буки: розвиток через туризм» [4, 5, 6].

Метою якого є бачення представників громадського суспільства, щодо розробки конкурентоспроможного національного туристичного продукту «Буки: розвиток через туризм» крізь призму створення медіа-ресурсного потенціалу, заради реалізації перетворення селища міського типу Буки на конкурентоспроможний державний туристично-екскурсійний центр.

Розглянуто питання:

- визначення пріоритетних напрямів наукових досліджень у сфері національного туropolерейтингу та проведення науково-дослідних робіт у відповідній сфері;

- становлення теоретико–методологічних засад створення інкамінгового виду національного туристичного продукту;
- використання можливостей та „больового шоку” розвитку туризму в Маньківському районі для залучення диференційованих груп відвідувачів-екскурсантів.

Основними досягненнями проекту є:

- розроблено пропозиції на перспективу щодо створення та просування туристично-екскурсійного продукту НТР крізь призму створення медіа-ресурсного потенціалу;
- визначено перспективні напрями співробітництва та можливий супровід їх впровадження;
- маркетинговий супровід розвитку туризму в смт. Буки;
- видано монографію та 3 статті в науково-фахових виданнях.

Прикладне значення проекту. Обраний напрямок має практичне застосування, так, матеріали роботи використовуються під час проведення науково-практичних занять із навчальних дисциплін циклу професійної та практичної підготовки. «Організація туризму. Туроперейтинг та Організація екскурсійної діяльності», а також під час проведення авторських автобусних виїзних тематичних екскурсій на тему: «Мала Українська Швейцарія», «Букський каньйон – початок геологічної епохи Людства», «Черкаські Карпати. Букський каньйон» [7].

Координатор проекту: Тетяна Ткаченко, доцент кафедри міжнародного туризму, кандидат географічних наук, ФГРІТБ.

Термін реалізації: 2016 – 2017 рр.

Висновки. Отже, науково-професорським, викладацьким складом разом із творчою студентською молоддю Кафедри було відвідань близько 110 Міжнародних, Всеукраїнських науково-практичних конференцій, семінарів, конгресів, проведено 3 Міжнародні науково-практичні конференції на Кафедрі міжнародного туризму Факультету готельно-ресторанного і туристичного бізнесу Київського національного університету культури і мистецтв, видано понад 20 навчальних підручників та навчальних посібників, проведено близько 60 майстер-класів, крім того студенти Кафедри виборювали призові місця на Всеукраїнському конкурсі студентських наукових робіт «Майбутнє туристичної галузі», що організовано провідним туристичним оператором України «TRG», що сприяло підвищенню фахового та наукового рівня професійної діяльності науково-педагогічного складу Кафедри міжнародного туризму, зорієнтовану на отримання студентами загальних і професійних компетентностей для забезпечення конкурентоздатності на сучасному туристичному ринку країни.

Список використаних джерел:

1.Т. І. Ткаченко. Космічний серфінг як сучасний інноваційний вид міжнародного туризму / Т. І. Ткаченко // Гостинність, сервіс, туризм: досвід, проблеми, інновації : зб. наук. пр. Міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 10–11 квіт. 2014 р. / М-во освіти

і науки України, М-во культури України, Київ. нац. ун-т культури і мистецтв, Ін-т готел.-ресторан. і турист. бізнесу, Ін-т демографії та соц. дослідж.ім. М. В. Птухи НАН України, Wyzsza szkola humanstas ; редкол.: Поплавський М. М. та ін. – Київ, 2014. – Т. 2. – С. 54–71.

2.Т. І. Ткаченко. IDEA CAMP–2015 в Україні / Т. І. Ткаченко // Гостинність, сервіс, туризм: досвід, проблеми, інновації : II Міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 23–24 квіт. 2015 р. : тези доп. / М-во освіти і науки України, М-во культури України, Київ. нац. ун-т культури і мистецтв, Ф-т готел.-ресторан. і турист. бізнесу, Ін-т демографії та соц. дослідж. ім. М. В. Птухи НАН України. – Київ, 2015. – Т. 2. – С. 140–145.

3.Т. І. Ткаченко. Національно-туристична спрямованість практичної підготовки студентів освітньо-професійного циклу дисциплін «Організація туризму: туроперейтинг. Організація екскурсійної діяльності» на прикладі жанрового петриківського розпису / Т. І. Ткаченко // Гостинність, сервіс, туризм: досвід, проблеми, інновації : III Міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 14–15 квіт. 2016 р. : тези доп. / М-во освіти і науки України, М-во культури України, Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. – Київ, 2016. – Ч. 1. – С. 220–224.

4.Т. І. Ткаченко. Національний туроперейтинг як різнопланово-секторальна система України [Електронний ресурс] / Т. І. Ткаченко // Актуальные научные исследования в современном мире : материалы XXII Междунар. научн. конф., 26–27 февр. 2017 г. : сб. науч. тр. – Переяслав-Хмельницкий, 2017. – Вып. 2 (22), ч. 8. – С. 12–17. – Режим доступа: <https://elibrary.ru/item.asp?id=28786466/> (дата звернення: 15.09.2017). – Назва з екрана.

5.Т. І. Ткаченко. Проектний підхід до формування національного туристичного продукту «Чорнобиль – мистецтво жити далі...» [Електронний ресурс] / Т. І. Ткаченко // Актуальные научные исследования в современном мире : материалы XXI Междунар. научн. конф., Переяслав-Хмельницкий, 26–27 янв. 2017 г. : сб. науч. тр. – Переяслав-Хмельницкий, 2017. – Вып. 1 (21), ч. 1. – С. 131–134. – Режим доступа: <https://elibrary.ru/item.asp?id=28183934/> (дата звернення: 15.09.2017). – Назва з екрана.

6.Т. І. Ткаченко Професіографічна екскурсія як сучасна форма позитивного іміджу туристського продукту України / Т. І. Ткаченко // Актуальные научные исследования в современном мире : материалы XXIII Междунар. научн. конф., Переяслав-Хмельницкий, 26–27 берез. 2017 г. : сб. науч. тр. – Переяслав-Хмельницкий, 2017. – Вып. 3 (23), ч. 4. – С. 55–60. – Режим доступа: <https://elibrary.ru/item.asp?id=28982852/> (дата звернення: 15.09.2017). – Назва з екрана.

7.Т. І. Ткаченко. Сучасна модель створення національного туристичного продукту «Буки: розвиток через туризм»: практичний аспект / Т. І. Ткаченко // Перспективи розвитку туризму в Україні та світі: управління, технології, моделі : колект. монографія / за наук. ред. проф. Матвійчук Л. Ю. – 3-тє вид. – Луцьк : ІВВ Луцького НТУ, 2017. – С. 23–44.

Список использованных источников:

1. Т. И. Ткаченко. Космический серфинг как современный инновационный вид международного туризма / Т. И. Ткаченко // Гостеприимство, сервис, туризм: опыт, проблемы, инновации: сб. науч. пр. I Междунар. научно-практической. конф., Киев, 10–11 апр. 2014 / М-во образования и науки Украины, М-во культуры Украины, Киев. нац. ун-т культуры и искусств, Ин-т готел.-ресторан. и турист. бизнеса, Ин-т демографии и соц. дослідж.ім. М. В. Птухи НАН Украины, Wyzsza szkola humanstas; редкол. : Поплавский М. М. и др. – Киев, 2014. – Т. 2. – С. 54– 71.

2. Т. И. Ткаченко. IDEA CAMP-2015 в Украине / Т. И. Ткаченко // Гостеприимство, сервис, туризм: опыт, проблемы, инновации: II Междунар. научно-практической. конф., Киев, 23–24 апр. 2015: тезисы доп. / М-во образования и науки Украины, М-во культуры Украины, Киев. нац. ун-т культуры и искусств, Ф-т готел.-ресторан. и турист.

- бизнеса, Ін-т демографії і соц. дослід. ім. М. В. Птухи НАН України. – Київ, 2015. – Т. 2. – С. 140–145.
3. Т. І. Ткаченко. Національно-туристическа спрявленість практическої підготовки студентів освітньо-професійного циклу дисциплін «Організація туризму: туropolейтинг. Організація екскурсійної діяльності »на прикладі жанрового петриківської росписи / Т. І. Ткаченко // Гостеприймство, сервіс, туризм: досвід, проблеми, інновації: ІІІ Міжнарод. науково-практическої. конф., Київ, 14-15 апр. 2016: тези доп. / М-во освіти і науки України, М-во культури України, Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. – Київ, 2016. – Ч. 1. – С. 220–224.
4. Т. І. Ткаченко. Національний туropolейтинг як різнопланово-секторальна система України [Електронний ресурс] / Т. І. Ткаченко // Актуальні наукові дослідження в сучасному світі: матеріали ХХІІ Міжнарод. научн. конф., 26-27 февр. 2017 р.: зб. науч. тр. – Переяслав-Хмельницький, 2017. – Вип. 2 (22), ч. 8. – С. 12-17. – Режим доступу: <https://elibrary.ru/item.asp?id=28786466/> (дата звернення: 15.09.2017). – Назва з екрана.
5. Т. І. Ткаченко. Проектний підхід до формування національного туристического продукту «Чернобиль – мистецтво жити далі ...» [Електронний ресурс] / Т. І. Ткаченко // Актуальні наукові дослідження в сучасному світі: матеріали ХХ Міжнарод. научн. конф., Переяслав-Хмельницький, 26-27 янв. 2017 р.: зб. науч. тр. – Переяслав-Хмельницький, 2017. – Вип. 1 (21), ч. 1. – С. 131–134. – Режим доступу: <https://elibrary.ru/item.asp?id=28183934/> (дата звернення: 15.09.2017). – Назва з екрана.
6. Т. І. Ткаченко Професійнографіческа екскурсія як сучасна форма позитивного іміджу туристического продукту України / Т. І. Ткаченко // Актуальні наукові дослідження в сучасному світі: матеріали ХХІІІ Міжнарод. научн. конф., Переяслав-Хмельницький, 26-27 февр. 2017 р.: зб. науч. тр. - Переяслав-Хмельницький, 2017. – Вип. 3 (23), ч. 4. – С. 55-60. – Режим доступу: <https://elibrary.ru/item.asp?id=28982852/> (дата звернення: 15.09.2017). – Назва з екрана.
7. Т. І. Ткаченко. Сучасна модель створення національного туристического продукту «Буки: розвиток через туризм»: практический аспект / Т. І. Ткаченко // Перспективи розвитку туризму в Україні і світі: управління, технології, моделі: колект. монографія / Під наук. ред. проф. Матвійчук Л. Ю. – 3-є вид. – Луцьк: ІВВ Луцького НТУ, 2017. – С. 23–44.

References:

1. T. I. Tkachenko. Space surfing as a modern innovative type of international tourism / T. I. Tkachenko // Hospitality, service, tourism: experience, problems, innovations: Sb. sciences Av. Intern. science-practice Conf., Kyiv, April 10-11. 2014 / Ministry of Education and Science of Ukraine, Ministry of Culture of Ukraine, Kyiv. nats Unity of Culture and Arts, In-t hotel-restaurant. and a tourist Business, Institute of Demography and Social Sciences. Research MV Ptukhi of the National Academy of Sciences of Ukraine, Wyzza School of Humanities; Editorial: Poplavsky MM and others. - Kyiv, 2014. - Vol. 2. - P. 54-71.
2. T. I. Tkachenko. IDEA CAMP-2015 in Ukraine / T. I. Tkachenko // Hospitality, service, tourism: experience, problems, innovations: II International. science-practice Conf., Kyiv, April 23-24. 2015: theses add. / Ministry of Education and Science of Ukraine, Ministry of Culture of Ukraine, Kyiv. nats Unity of Culture and Arts, Ft. hotel-restaurant. and a tourist Business, Institute of Demography and Social Sciences. research them MV Ptukhi of the National Academy of Sciences of Ukraine. - Kyiv, 2015. - T. 2. - P. 140-145.
3. T. I. Tkachenko. National-tourist orientation of practical training of students of the educational and professional cycle of disciplines "Organization of tourism: Tour Operations. Organization of excursion activity "on the example of genre Petrikov painting / T. I.

- Tkachenko // Hospitality, service, tourism: experience, problems, innovations: III International. science-practice Conf., Kyiv, April 14-15. 2016: Theses Add. / Ministry of Education and Science of Ukraine, Ministry of Culture of Ukraine, Kyiv. nats Unity of Culture and Arts. - Kyiv, 2016. - Part 1. - P. 220-224.
- T. I. Tkachenko. National Tour Operations as a Versatile-Sectoral System of Ukraine [Electronic resource] / T. I. Tkachenko // Actual research in the modern world: materials of the XXII International. scientific Conf., February 26-27 2017: sat. scientific tr - Pereyaslav-Khmelnytsky, 2017. - Issue 2 (22), p. 8. - pp. 12-17. - Mode of access: <https://elibrary.ru/item.asp?id=28786466/> (date of application: 15.09.2017). - Title from the screen.
- 4.T. I. Tkachenko. The project approach to the formation of the national tourist product "Chornobyl - the art of living further ..." [Electronic resource] / T. I. Tkachenko // Actual research in the modern world: materials of the XXI International. scientific Conf., Pereyaslav-Khmelnytsky, January 26-27. 2017: sat. scientific tr - Pereyaslav-Khmelnytsky, 2017. - Issue 1 (21), part 1. - P. 131-134. - Access mode: <https://elibrary.ru/item.asp?id=28183934/> (reference date: 15.09.2017). - Title from the screen.
- 5.T. I. Tkachenko Profesional excursion as a modern form of positive image of tourist product of Ukraine / T. I. Tkachenko // Actual scientific researches in the modern world: materials of the XXIII International. scientific Conf., Pereyaslav-Khmelnytsky, 26-27 March. 2017: sat. scientific tr - Pereyaslav-Khmelnytsky, 2017. - Issue 3 (23), part 4. - P. 55-60. - Access mode: <https://elibrary.ru/item.asp?id=28982852/> (date of submission: 15.09.2017). - Title from the screen.
- T. I. Tkachenko. Modern model of the creation of the national tourism product "Beaks: Development through Tourism": A Practical Aspect / T. I. Tkachenko // Prospects of Tourism Development in Ukraine and the World: Management, Technology, Models: Collective. monograph / for sciences. Ed. prof. Matviychuk L. Yu. - 3rd form. - Lutsk: IWS of Lutsk National Technical University, 2017. - P. 23-44.

II. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУСПІЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ ТА КРАЇНОЗНАВСТВА

УДК 911.3

Олійник Ярослав Богданович,
академік НАПН України, доктор
економічних наук, професор
Нич Тетяна Василівна,
кандидат географічних наук

Нич Олександр Михайлович

Танасійчук Дмитро Вікторович

Київський національний університет імені
Тараса Шевченка, м. Київ, Україна
e-mail: 521ya.ol.53@ukr.net

Київський національний університет імені
Тараса Шевченка, м. Київ, Україна
e-mail: tatyana2510@ukr.net

Київський національний університет імені
Тараса Шевченка, м. Київ, Україна
e-mail: beethebest@ukr.net

Київський національний університет імені
Тараса Шевченка, м. Київ, Україна
e-mail: dimonich@gmail.com

ЗАГАЛЬНА СЕРЕДНЯ ОСВІТА В УКРАЇНІ : СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Мета – дослідити структуру мережі загальноосвітніх навчальних закладів України.

Методика дослідження побудована на використанні статистичної бази та методології Державної служби статистики України, також застосовувалися методи математичної статистики, порівняльно-географічний метод.

Результати дослідження. Охарактеризовані особливості шкільної середньої освіти в Україні: формування закладів нового типу (гімназії, ліцеї, колегіуми та навчально-виховні комплекси).

Наукова новизна. Запропоновані тенденції розвитку і реформування шкільної освіти з урахування концепції «Нової української школи». Показана роль опорних шкіл та територіальні диспропорції в їх формуванні.

Практична значимість отриманих результатів. Алгоритм дослідження, його методика та результати можуть бути використанні при аналізі впливу реформи секторальної децентралізації в галузі освіти через об'єднані територіальні громади на створення функцій управління освітою.

Ключові слова: шкільна середня освіта, загальноосвітні навчальні заклади, територіальні громади, реформування шкільної освіти, опорні школи.

УДК 911.3

Олійник Ярослав Богданович,
академик НАПН Украины, доктор
экономических наук, профессор
Нич Татьяна Васильевна,
кандидат географических наук

Нич Александр Михайлович

Киевский национальный университет
имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина
e-mail: 521ya.ol.53@ukr.net

Киевский национальный университет
имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина,
e-mail: tatyana2510@ukr.net

Киевский национальный университет
имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина
e-mail: beethebest@ukr.net

Танасийчук Дмитрий Викторович,

Киевский национальный университет
имени Тараса Шевченко, г.Киев, Украина,
e-mail: dimonich@gmail.com

ОБЩЕЕ СРЕДНЕЕ ОБРАЗОВАНИЕ В УКРАИНЕ: СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ

Цель - исследовать структуру сети общеобразовательных учебных заведений Украины.

Методика исследования построена на использовании статистической базы и методологии Государственной службы статистики Украины, также применялись методы математической статистики, сравнительно-географический метод.

Результаты исследования. Охарактеризованы особенности школьной среднего образования в Украине: формирование заведений нового типа (гимназии, лицеи, колледжи и учебно-воспитательные комплексы).

Научная новизна. Предложенные тенденции развития и реформирования школьного образования с учетом концепции "Новой Украинской школы". Показана роль опорных школ и территориальные диспропорции в их формировании.

Практическая значимость полученных результатов. Алгоритм исследования, его методика и результаты могут быть использованы при анализе влияния реформы секторальной децентрализации в области образования через объединенные территориальные общины на создание функций управления образованием.

Ключевые слова: школьное среднее образование, общеобразовательные учебные заведения, территориальные общины, реформирование школьного образования, опорные школы.

UDC 911.3

Oliynyk Yaroslav Bogdanovich,
Academic of the National Academy of
Sciences of Ukraine, Doctor of Economics,
Professor

Taras Shevchenko Kyiv National University,
Kyiv, Ukraine
e-mail: 521ya.ol.53@ukr.net

Nych Tatiana Vasilievna,
Ph.D. in Geography

Taras Shevchenko Kyiv National University,
Kyiv, Ukraine
e-mail: tatyana2510@ukr.net

Nych Alexander Mikhailovich

Kyiv National Taras Shevchenko University,
Kyiv, Ukraine
e-mail: beethebest@ukr.net

Taniysychuk Dmitry Viktorovich

Kyiv National Taras Shevchenko University,
Kyiv, Ukraine
e-mail: dimonich@gmail.com

GENERAL EDUCATION IN UKRAINE: CURRENT STATE AND PROSPECTS OF DEVELOPMENT

The purpose is to investigate the structure of the network of general educational institutions of Ukraine.

The methodology of the research is based on the use of the statistical base and methodology of the State Statistics Service of Ukraine, as well as methods of mathematical statistics, comparative-geographical method.

Research results. Characterized features of school secondary education in Ukraine: the formation of institutions of a new type (gymnasiums, lyceums, colleges and educational complexes).

Scientific novelty. The tendencies of development and reforming of school education are taken into account taking into account the concept of "New Ukrainian school". The role of reference schools and territorial disproportions in their formation are shown.

The practical significance of the results. The research algorithm, its methodology and results can be used in analyzing the impact of sectoral decentralization reform in education through united territorial communities on the creation of functions of education management. Key words: school secondary education, general educational institutions, territorial communities, reform of school education, basic schools.

Постановка проблеми. У формуванні інтелектуального потенціалу України важлива роль належить середній освіті. У школі формується особистість, її громадянська позиція та моральні якості. “Метою повної загальної середньої освіти є різнобічний розвиток, виховання і соціалізація особистості, яка усвідомлює себе громадянином України, здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, трудової діяльності та громадянської активності”(1).

Суспільно-географічне вивчення територіальних відмінностей в розвитку середньої освіти сприятиме формуванню раціональної мережі загальноосвітніх навчальних закладів з урахуванням демографічної, етнічної та соціально-економічної ситуації, підвищенню якості освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню середньої освіти приділяли увагу А. Агранович, Л. Гохберг, А. Головач, С. Герасименко, Л. Гриневич, В. Захожай, І. Калачова, Л. Коваленко, В. Колесник, Р. Кулинич, В. Михайленко, І. Панасенко, О. Осауленко, Н. Парфенцева, В. Шостак та ін. Однак цілісна картина сучасного стану середньої освіти в Україні висвітлена недостатньо.

Формулювання цілей статті. Метою статті є висвітлення особливостей розвитку середньої освіти в Україні і перспективних напрямків її розвитку.

Виклад основного матеріалу. У відповідності із Законом України «Про загальну середню освіту» до загальноосвітніх навчальних закладів належать: середня загальноосвітня школа загальноосвітній навчальний заклад I-III ступенів (I ступінь - початкова школа, II ступінь - основна школа, III ступінь - старша школа, як правило, з профільним спрямуванням навчання); спеціалізована школа (школа-інтернат) - загальноосвітній навчальний заклад I-III ступенів з поглибленим вивченням окремих предметів та курсів; гімназія - загальноосвітній навчальний заклад II-III ступенів з поглибленим вивченням окремих предметів відповідно до профілю; ліцей - загальноосвітній навчальний заклад III ступеня з профільним навчанням і допрофесійною підготовкою; колегіум - загальноосвітній навчальний заклад III ступеня філологічно-філософського

та (або) культурно-естетичного профілів; загальноосвітня школа-інтернат - загальноосвітній навчальний заклад з частковим або повним утриманням за рахунок держави дітей, які потребують соціальної допомоги; спеціальна загальноосвітня школа (школа-інтернат) - загальноосвітній навчальний заклад для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку; загальноосвітня санаторна школа (школа-інтернат) - загальноосвітній навчальний заклад I-III ступенів з відповідним профілем для дітей, які потребують тривалого лікування; школа соціальної реабілітації - загальноосвітній навчальний заклад для дітей, які потребують особливих умов виховання (створюється окремо для хлопців і дівчат); вечірня (змінна) школа - загальноосвітній навчальний заклад II-III ступенів для громадян, які не мають можливості навчатися у школах з денною формою навчання (2).

В Україні на початок 2016/17 навчального року налічувалось 16,9 тис. загальноосвітніх навчальних закладів. Їх кількість в порівнянні з 2000/01 навчальним роком зменшилась на 5,3 тис. Протягом цього періоду зменшилась кількість вчителів на 77 тис. осіб.

У загальноосвітніх навчальних закладах України на початок 2016/17 навчального року навчалось 3846 тис. учнів, в тому числі 3815 тис. учнів у денних. За період з 2010/11 навчального року їх кількість зменшилась на 11%. Проте, починаючи з 2014/15 навчального року вона дещо збільшується. В розрахунку на 10 тис. населення кількість учнів становила 902. За кількістю осіб, які навчались на початок 2016/17 навчального року можна виділити 5 груп областей (тис. осіб): 1 група – до 100 (Кіровоградська, Луганська, Сумська, Чернівецька, Чернігівська); 2 група – 100,1- 150 (Волинська, Житомирська, Миколаївська, Полтавська, Тернопільська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська); 3 група – 150,1-200 (Вінницька, Донецька, Запорізька, Івано-Франківська, Київська, Рівненська); 4 група – 200,1-250 (Одеська, Харківська); 5 група – понад 250 (м.Київ, Львівська, Дніпропетровська).

У 2016 році закінчили школу II ступеня (неповну середню) 329 тис. учнів, в тому числі 327 тис. осіб денну. Випуск учнів середньої школи III ступеня склав 211 тис. осіб, в тому числі денної – 201 тис. осіб. В порівнянні з 2010/11 роком кількість випускників середньої школи зменшилась на 153 тис. осіб, що є наслідком погіршення демографічної ситуації (3, 4).

Особливістю шкільної середньої освіти в Україні є формування закладів нового типу: гімназії, ліцеї, колегіуми та навчально-виховні комплекси. Згідно з Законом України «Про загальну середню освіту» гімназія це: загальноосвітній навчальний заклад II-III ступенів з поглибленим вивченням окремих предметів відповідно до профілю. Їх в Україні – 301. Найбільше гімназій у м. Києві (56), Харківській (45), Житомирській (43), Запорізькій (34) областях. Ліцей — загальноосвітній навчальний заклад III ступеня з профільним навчанням і допрофесійною підготовкою. Найбільш поширені ліцеї: академічні (митної

справи, фінансові, міжнародних відносин тощо); професійні (транспорту, будівництва і фітодизайну, туризму тощо); військові. Перше місце за кількістю ліцеїв посідають м. Київ(41) і Харківська область (41).

Постановою Кабінету Міністрів України № 306 від 12 березня 2003 року зазначено, що навчально-виховний комплекс "дошкільний навчальний заклад" - загальноосвітній навчальний заклад", "загальноосвітній навчальний заклад - дошкільний навчальний заклад" (далі - навчально-виховний комплекс) - це навчальний заклад, що забезпечує реалізацію права громадян на здобуття дошкільної та загальної середньої освіти (5). В Україні їх 3594. Понад 200 навчально-виховних комплексів створено у Київській, Львівській, Одеській, Сумській та Черкаській областях.

Деякі закриті середні навчальні заклади називають колегіумами. В наш час національний університет «Києво-Могилянська академія» здійснює патронат над мережею колегіумів. Рівень освіти в цих школах намагаються наблизити до вимог вступу до Києво-Могилянської академії. Їх налічується 42. Заклади нового типу складають 27,2% загальної кількості денних загальноосвітніх закладів. З 2000 р. мережа закладів нового типу зросла 2 рази. В них навчається понад 1 млн. учнів (2,6% учнів загальноосвітніх навчальних закладів).

В Україні виділяється шість макрорегіонів освіти з центрами у Києві, Дніпрі, Донецьку, Львові, Харкові, Одесі, зони впливу яких охоплюють всі регіони країни (6). Сьогодні відбувається реформування шкільної освіти. Згідно Закону України «Про освіту» реформа передбачає введення 12-річної шкільної освіти, яка складатиметься з початкової освіти тривалістю 4 роки, базової середньої освіти тривалістю 5 років, яка здобуватиметься в гімназії, і профільної середньої освіти тривалістю 3 роки, яка здобуватиметься в ліцеї чи закладах професійної освіти. Перехід на 12-річне навчання та старт нової української школи передбачається вже в 2018-2019 навчальному році (7).

Концепція "Нової української школи" корелюється не лише з кращими світовими практиками, а й потребами міжнародного ринку праці, які були озвучені на початку 2016 р. на World Economic Forum. Передбачається, що вже у 2020 р. для успішного працевлаштування будуть потрібні такі навички, як уміння вирішувати складні завдання, критичне мислення, креативність, емоційний інтелект тощо (8).

Відповідно до сучасних тенденцій у Європі та світі пропонується три форми здобуття освіти: формальна (офіційне підвищення рівня освіти), неформальне (підвищення рівня поза офіційною системою підвищення кваліфікації – тренінги, гуртки, курси) та інформальне (самоосвіта) (8).

Загальна тривалість повної загальної середньої освіти збільшиться до 12 років. На території Європи 11-річна пострадянська школа залишилася в Україні, Білорусі та Росії. В усіх європейських країнах мінімальна тривалість здобуття повної загальної середньої освіти становить від 12 до 14 років.

Новий базовий Закон “Про освіту” передбачає три рівні повної загальної середньої освіти (7)

- початкова освіта (тривалість – чотири роки);
- базова середня освіта, яка здобувається в гімназії (тривалість – п’ять років);
- профільна середня освіта, яка здобувається в ліцеї або закладах професійної освіти (тривалість – три роки).

У рамках профільної освіти старшокласник зможе обрати одне з двох спрямувань навчання: академічне, із поглибленим вивченням окремих предметів з орієнтацією на продовження навчання в університеті; професійне, яке поряд зі здобуттям повної загальної середньої освіти забезпечує отримання першої професії (не обмежує можливість продовження освіти). Під час реформи із секторальної децентралізації в галузі освіти об’єднані територіальні громади мають стратегічне завдання – створити функції управління освітою. Першими кроками такого реформування насамперед стали: передача повноважень і відповідальності за управління освітою органам місцевого самоврядування та школам; забезпечення однакового доступу до якісної середньої освіти усім дітям як маленьких сіл, так і міст (9).

За інформацією Міністерства освіти і науки, понад 60 % сільських дітей навчаються в класах з наповненістю менше 15 учнів, з них 33,5 % дітей навчаються у класах, де менше 10 учнів, часто в таких школах один учитель читає більше трьох предметів, що нівелює шанси цих школярів на отримання якісної освіти. До трійки регіонів з найбільш неефективною мережею шкіл на сьогодні входять: Чернігівська, Сумська й Кіровоградська області. Зокрема, у Чернігівській області менше 10 учнів навчається у 55 % шкіл I ступеню, менше 40 учнів – у 65 % шкіл I–II ступеню та менше 100 учнів – у 50 % шкіл I–III ступеню (9).

З метою забезпечення рівного доступу до якісної освіти й умов навчання дітей по всіх регіонах України створюється інфраструктура загальноосвітніх навчальних закладів. Ідеться про налагодження функціонування мережі опорних шкіл. Загальноосвітні навчальні заклади, що є опорними, створюються для рівного доступу усіх дітей до якісної освіти, раціонального і ефективного використання ресурсів, та є одним із механізмів реформування системи загальної середньої освіти й упорядкування шкільної мережі. Порівняно з 2016 р., кількість таких шкіл збільшено з 137 до 178, 39 з яких перебуває в об’єднаних територіальних громадах (далі – ОТГ). На сьогодні опорні школи мають 511 філій. З 2013–2014 до 2016–2017 н/р було реорганізовано зі зміною ступеня 485 навчальних закладів, що відповідає політиці Міністерства освіти і науки України (далі – МОН), згідно з якою початкова школа має бути якнайближче до місця проживання учня (9). Найбільше опорних шкіл утворено у Київській (23), Кіровоградській (18) та Дніпропетровській (14) областях. В той же час вони відсутні на Закарпатті.

Висновки. В епоху розвинених інформаційних технологій, глобальної комп'ютеризації виробництва, формування економіки знань важливу роль відіграє сучасна шкільна освіта, де в учнів формується нова наукова картина світу. Загальна середня освіта України через мережу навчальних закладів надає освітні послуги. В Україні на початок 2016/17 навчального року налічувалось 16,9 тис. загальноосвітніх навчальних закладів, де навчалось 3846 тис. учнів, в тому числі 3815 тис. учнів у денних. Сьогодні відбувається формування закладів нового типу : гімназії, ліцеї, колегіуми та навчально-виховні комплекси. В Україні відбувається реформування шкільної освіти, яке передбачає введення 12-річної шкільної освіти:початкова освіта тривалістю 4 роки; базова середня освіта тривалістю 5 років, яка здобуватиметься в гімназії; профільна середня освіта тривалістю 3 роки, яка здобуватиметься в ліцеї чи закладах професійної освіти. Перехід на 12-річне навчання та старт нової української школи передбачається вже в 2018-2019 навчальному році.

Список використаних джерел

1. Проект Закону України "Про освіту" №3491-д від 04.04.2016.
2. Закон України « Про загальну середню освіту», Відомості Верховної Ради України, 2017, № 38-39 від 05.09.2017
3. Україна у цифрах у 2016 році. Статистичний щорічник. К.,Державна служба статистики України,2017.-240 с.
4. Статистичний щорічник України за 2016 рік. . К.,Державна служба статистики України,2017.-611 с.
5. Постанова Кабінету Міністрів України від 12 березня 2003 р. N 306 « Про затвердження Положення про навчально-виховний комплекс "дошкільний навчальний заклад - загальноосвітній навчальний заклад", "загальноосвітній навчальний заклад - дошкільний навчальний заклад" .
6. Мельниченко Т.Ю.Освітній комплекс України: сучасний стан і напрямки удосконалення територіальної організації. Автореф... канд..дис. К.,2005.-22 с.
- 7.Закон України «Про освіту» ,Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 38-39.
8. Нова Українська школа, сайт Міністерства освіти і науки України, 2018.
9. Пальчук В. Секторальна децентралізація в галузі освіти: створення мережі опорних шкіл [Електронний ресурс] / В. Пальчук // Україна: події, факти, коментарі. – 2017. – № 20. – С. 46–56. – Режим доступу: <http://nbuviap.gov.ua/images/ukraine/2017/ukr20.pdf>

References:

1. Proekt Zakonu Ukrayiny "Pro osvitu" #3491-d vid 04.04.2016.
2. Zakon Ukrayiny « Pro zahal'nu serednyu osvitu», Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny, 2017, # 38-39 vid 05.09.2017
3. Ukrayina u tsyfrakh u 2016 rotsi. Statystychnyy shchorichnyk. K.,Derzhavna sluzhba statystyky Ukrayiny,2017.-240 s.
4. Statystychnyy shchorichnyk Ukrayiny za 2016 rik. . K.,Derzhavna sluzhba statystyky Ukrayiny,2017.-611 s.
5. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 12 bereznia 2003 r. N 306 « Pro zatverdzhennya Polozhennya pro navchal'no-vykhovnyy kompleks "doshkil'nyy navchal'nyy zaklad - zahal'noosvitniy navchal'nyy zaklad", "zahal'noosvitniy navchal'nyy zaklad - doshkil'nyy navchal'nyy zaklad" .
6. Mel'nichenko T.Yu.Osvitniy kompleks Ukrayiny: suchasnyy stan i napryamky udoskonalennya terytorial'noyi orhanizatsiyi. Avtoref... kand..dys. K.,2005.-22 s.
- 7.Zakon Ukrayiny «Pro osvitu» ,Vidomosti Verkhovnoyi Rady (VVR), 2017, # 38-39.
8. Nova Ukrayins'ka shkola, sayt Ministerstva osvity i nauky Ukrayiny, 2018.
9. Pal'chuk V. Sektoral'na detsentralizatsiya v haluzi osvity: stvorennya merezhi opornykh shkil [Elektronnyy resurs] / V. Pal'chuk // Ukrayina: podiyi, fakty, komentari. – 2017. – # 20. – S. 46–56. – Rezhym dostupu: <http://nbuviap.gov.ua/images/ukraine/2017/ukr20.pdf>

УДК 339.986

Макаренко Петро Олександрович,
кандидат географічних наук

Національна академія наук України, Київ,
Україна, e-mail: peter.makarenko@gmail.com

СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД НА ЕНЕРГЕТИЧНУ ПРОБЛЕМУ УКРАЇНИ. КРИЗА ВИДОБУВАННЯ ТА СПОЖИВАННЯ ПРИРОДНОГО ГАЗУ

Мета. Метою даного дослідження є комплексна оцінка ролі кризи видобування та споживання природного газу у енергетичній проблемі України.

Методика. Методичні основи роботи базуються на аналізі даних фахової літератури, що стосується енергетичних проблем і розвитку газового сектору України. Були використані аналітичний, статистичний, порівняльний, історичний, системний та інші методи.

Результати. Охарактеризовані основні кризові тенденції і особливості змін споживання природного газу на прикладі основних показників стану ринку природного газу в Україні (видобутку власного газу, змін споживання газу населенням та промисловістю України та деякі інші).

Наукова новизна роботи полягає в комплексній оцінці кризового стану енергетики України на прикладі його газового сектору і сучасних тенденцій щодо його реформування.

Практична значимість визначається життєво важливою роллю газу для розвитку економіки країни та потреб населення в умовах залежності від його імпорту.

Ключові слова: енергетична криза, ринок природного газу, видобування і споживання.

УДК 339.986

Макаренко Петр Александрович,
кандидат географических наук

Национальная академия наук Украины,
научный сотрудник, Киев, Украина,
e-mail: peter.makarenko@gmail.com

СОВРЕМЕННЫЙ ВЗГЛЯД НА ЭНЕРГЕТИЧЕСКУЮ ПРОБЛЕМУ УКРАИНЫ. КРИЗИС ДОБЫЧИ И ПОТРЕБЛЕНИЯ ПРИРОДНОГО ГАЗА

Цель. Целью данного исследования является комплексная оценка роли кризиса добычи и потребления природного газа в энергетической проблеме Украины.

Методика. Методические основы работы базируются на анализе данных профессиональной литературы, касающейся энергетических проблем и развития газового сектора Украины. Были использованы аналитический, статистический, сравнительный, исторический, системный и другие методы.

Результаты. Охарактеризованы основные кризисные тенденции и особенности изменений потребления природного газа на примере основных показателей состояния рынка природного газа в Украине (добычи собственного газа, изменений потребления газа населением и промышленностью Украины и некоторые другие).

Научная новизна работы заключается в комплексной оценке кризисного состояния энергетики Украины на примере его газового сектора и современных тенденций по его реформированию.

Практическая значимость определяется жизненно важной ролью газа для развития экономики страны и потребностей населения в условиях зависимости от его импорта.

Ключевые слова: энергетический кризис, рынок природного газа, добыча и потребление.

UDC 339.986

Makarenko Peter Oleksandrovych, National Academy of Sciences of Ukraine,
Candidate of Geographical Sciences Kyiv, Ukraine,
e-mail: peter.makarenko@gmail.com

MODERN VIEW ON THE ENERGY PROBLEM OF UKRAINE. THE CRISIS OF NATURAL GAS EXTRACTION AND CONSUMPTION

Goal. The purpose of this study is to assess the role of the crisis of natural gas extraction and consumption in the energy problem of Ukraine.

Method. The methodology of work is based on the analysis of professional literature on energy issues and the development of the gas sector in Ukraine. Analytical, statistical, comparative, historical, systemic and other methods were used.

Results. The main crisis trends and peculiarities of changes in natural gas consumption are characterized by the example of the main indicators of the state of the natural gas market in Ukraine (own gas production, changes in gas consumption by the population and industry of Ukraine, and others).

The scientific novelty of the work consists in a comprehensive assessment of the crisis situation in the energy sector of Ukraine on the basis of its gas sector and current trends in its reform.

Practical significance is determined by the vital role of gas for the development of the country's economy and the needs of the population in terms of its import.

Key words: energy crisis, natural gas market, mining and consumption.

Постановка проблеми. Використання поглибленого аналізу стану енергетичних проблем України і кризи видобування та споживання природного газу, вивчення географічних аспектів даної актуальної проблеми дозволило оцінити сучасний стан галузі, вивчити чинники, що сприяють поглибленню економічної кризи держави та намітити основні шляхи подолання даного стану і оздоровлення енергетичної сфери України. Зокрема, на темпи економічного розвитку країни впливають ряд визначальних чинників, в структурі яких внутрішні і зовнішні чинники не можуть в повній мірі компенсувати один одного. Внутрішні чинники, такі як кількість та рівень освіченості населення і ринок праці, як показує досвід, не вирішують проблему переходу значної частки сировинної економіки України у високотехнологічну. На загальну структуру виробничої сфери, що є основним платником податків і створює найбільшу долю ВВП, значний вплив має ціна енергоносіїв. Різкий ріст ціни на імпортований природний газ створив катастрофічну ситуацію у секторі таких енергоємних секторів як металургія.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проведений аналіз літератури свідчить, що основний наголос робиться на вивченні географічних аспектів ринку газу в Україні в умовах енергетичної кризи. Така ситуація супроводжує нашу державу впродовж усього періоду

незалежності. Показано, що внутрішній ринок газу в Україні штучно спрямовувався всі ці роки на залежність від імпорту даного енергоресурсу.

Формулювання цілей статті. Метою даного дослідження є комплексна оцінка ролі кризи видобування та споживання природного газу у енергетичній проблемі України.

Виклад основного матеріалу. Головною причиною енергетичної кризи в Україні є монополізація ринку поставок енергетичних ресурсів, використання постачальників ресурсів в політичних інтересах і, як наслідок, їх висока вартість і низька доступність для промисловості і житлово-комунальних господарств. Багаторічна паливно-енергетична криза в Україні сформувалась за рахунок ряду історичних та технічних чинників і має наступні ознаки:

- 1) гострий дефіцит енергетичної сировини та відсутність альтернативних джерел імпорту нафти і газу, а також упущений час на формування «бази імпорту»;
- 2) низький технічний рівень економіки, неспроможність використати весь добытий регіональний газ;
- 3) значне відставання у масштабах впровадження досягнень науково-технічних інновацій;
- 4) бюджетний дефіцит для імпорту енергоносіїв;
- 5) пріоритетний розвиток енергоємних виробництв;
- 6) невідповідність цін на енергетичну сировину дійсним витратам на виробництво та розподіл.

В історичному плані УРСР була першою з республік СРСР, яка почала видобуток газу. З свердловин району Дашави і Загірне (Львівська область), ГТС будувалася в напрямку до РСФСР (газопроводи Дашава-Дрогобич, Дашава-Київ, Дашава-Москва, Дашава-Мінськ-Ленінград). Первинні запаси газонасного району оцінювалися у об'ємі не менше 30 млрд. куб.м. газу. В ті роки свердловини вважалися перспективними, проте з часом значний обсяг газу був вичерпаний, що позначилося на відкритті більш перспективних родовищ у Харківській області (Шебелинка). Так, з довоєнних років обсяг видобутку власного природного газу зріс у рази (рис. 1А). Проте у подальшому була тенденція постійного скорочення видобутку газу і на сьогодні Україна видобуває лише 20-21 мільярдів кубометрів, з яких основну долю ринку припадає на НАК «Нафтогаз України» (рис. 1В).

Падіння обсягів видобутку природного газу стало наслідком відкриття нових газонасних районів, зокрема Західно-Сибірської, Волго-Уральської, Тимано-Печорської і Східно-Сибірської провінцій. Почала домінувати система розробки цих родовищ та будівництво єдиної ГТС із газосховищами, фрагмент якої здобула незалежна Україна.

Іншим чинником, який гальмував розвиток газової промисловості Прикарпаття, була відсутність в регіоні будь-якої (крім нафтової і соледобувної) промисловості, яка могла б у достатніх обсягах споживати регіональний газ. Так, ще у 30-ті роки XIX ст. видобувні можливості

Дашавського родовища перевищували споживання газу у 2-3 рази [1]. Незважаючи на наявність перспектив відкриття і освоєння нових газових родовищ в Прикарпатті, розвідувальне та експлуатаційне буріння в передвоєнні роки велося дуже повільними темпами, що було пов'язано в основному з обмеженим споживанням газу.

Загальною тенденцією стало зменшення видобутку власного газу. В останні 20 років щорічний обсяг видобутку знаходиться у межах 18-21 млрд. куб. м. Проте у галузі постала проблема пов'язана з поступовим виснаженням запасів газу високої якості і зростанням частки запасів більш низької якості з меншим потенціалом вилучення і більшою собівартістю. На сьогодні для енергетичної кризи в Україні характерні такі ознаки:

- 1) високий ступінь виснаження запасів великих родовищ (до 60-70% для Шебелинського, Яблунівського, Ефремівського і Західно-Хрещищенського);
- 2) низькі темпи розвідки нових запасів;
- 3) низька якість нових запасів (запаси розрізнені між великою кількістю невеликих родовищ і значна частина цих запасів відноситься до категорії важковидобувних);
- 4) висока вартість технічного забезпечення для роботи на рівні глибоких газоносних районів (середня глибина буріння для видобутку газу в Україні складає близько 3500 м, а максимальна вже перевищує 6000 м, що потребує вдосконалення технічного рівня роботи);
- 5) невирішена проблема з підземними сховищами газу (ПСГ) і реверсом газу (система ПСГ займає 20% активної місткості ПСГ в Європі, для порівняння РФ – 35%, Німеччина – 11%) [2].

Ці проблеми потребують вирішення починаючи ще з 70-х років ХХ ст. Ще у радянські роки було заплановано запровадити програми до нарощування видобутку природного газу. Згідно з цими програмами планувалося збільшити видобуток газу до 34 мільярдів до 2010 року. Потім обсяги були відкориговані до 28 мільярдів кубометрів на рік. Але і ці цілі не були досягнуті у зв'язку із дефіцитом фінансування геологорозвідувальних робіт, ремонту існуючих свердловин і освоєння нових родовищ [3].

Згідно з проектом Енергетичної стратегії України до 2030 р. передбачається нарощування обсягів видобутку природного газу в Україні до 44,4 млрд. куб. м, тобто збільшення у 2 рази, що має забезпечити 90% споживання газу, врівноважити газовий баланс. Проте в 90-ті роки було обрано курс на імпорту газу. В перші роки незалежності сукупне споживання газу досягало 120 мільярдів куб.м, потім зменшилося до 76 і далі до 50. Згідно статистичних даних НАК «Нафтогаз України» зменшення споживання газу в фізичному вимірі продовжується з 1990 року (рис. 1С). Зменшення споживання газу промисловістю та комунальними господарствами має декілька причин: переосмислення марнотратного використання «дешевого» газу, прогресуюче збільшення

ціни газу для населення та промисловості, збільшення частки імпортного газу у системі споживання, дефіцит фінансування (економічна криза).

Разом з цим в структурі галузі України з'явилася тенденція збільшення обсягів видобування газу компаніями, що не входять до складу НАК «Нафтогаз України» (рис. 1D). На сьогодні згідно законодавства усі суб'єкти господарювання, частка держави в статутному фонді яких прямо або опосередковано перевищує 50% ("Укргазвидобування", ВАТ "Укрнафта", НАК "Надра України" і їх дочірні структури), реалізують видобутий в Україні природний газ НАК "Нафтогаз України". Хоча до 1998 р. український ринок газу був децентралізований, а компанії, що імпортують газ, повинні були отримувати відповідну ліцензію. Так, у 1996-1997 рр. ліцензії були видані 8 компаніям, найбільші з яких: ЄЕСУ, Укргазпром, ІТЕРА. У 1998 р. було створено НАК «Нафтогаз України», який поступово консолідував ринок, ставши до 2003 року єдиним імпортером і монополістом на ринку газу (Постанова уряду № 747 від 25 травня 1998 р.). Це позначилося на ціні газу для промисловості та населення. Якщо до 2004 року цього часу була в дії домовленість з урядом РФ про «газ по \$ 50 за куб. м.» з «натуроплатою за транзит з правом реекспорту» (але фактично середня ціна була ще менше через практику розрахунку бартером), то з 2005 р. виникли проблеми з імпортом туркменського газу і РФ стала монополістичним постачальником в Україну, що мало серйозні економічні та політичні наслідки. Починаючи з 2006 р. ціна імпортованого газу мала таку динаміку: 2006 рік – \$ 95, 2007 – \$ 130, 2008 – \$ 180, 2009 – \$ 200-300 (з усіма знижками), 2011-2013 – \$ 400 і на I квартал 2014 досягла \$ 485 за куб. м. [4]. При цьому з урахуванням девальвації гривні в 2008-2010 роки різниця між тарифами для населення і ціною імпортного газу стала п'ятикратною .

Колосальне і стрімке підвищення ціни імпортованого газу з РФ мало негативні наслідки на динаміку економічних показників, рівня промисловості та споживчі ціни для населення, оскільки домогосподарства, енергетика, металургія і хімія є основними споживачами газу. Наслідки «дорогого» імпорту газу відображено у динаміці кінцевої ціни постачання газу для населення та промисловості (рис. 1E,F). Для вирішення проблеми поставок «дорогого» газу з РФ урядом були прийняті стратегічні законодавчі заходи. Було вжито заходів щодо диверсифікації джерел поставок природного газу з країн ЄС (Польща, Румунія, Словаччина, Угорщина) в межах обсягу надходження імпортованого газу. Так, у 2015 році Україна поставила з Європи (корпорації «Ostchem» (Кіпр), RWE Supply&Trading GmbH (Німеччина)) газу в півтора рази більше, ніж з Росії (ВАТ "Газпром"), імпорт з якої ще кілька років тому досягав 95%. З європейського напрямку в Україну надійшло 9,24 млрд. куб. м. газу, а з РФ – 6,14 млрд. [5]. Закупівлі у приватних видобувачів газу («Карпатигаз», «Природних ресурсів», «Східного геологічного союзу», «Техпроект», «Надра Геоцентр») не в змозі вирішити проблему, тому імпорт природного газу залишається

критичним. Разом з тим доля реверсу з країн ЄС в структурі загального споживання газу залишається незначною. Це позначається ще у тому, що для ефективного реверсу газу необхідно залучати регіональну економіку, зокрема хімічні виробництва. Якщо у радянські часи на Прикарпатті функціонував «кластер» хімічних підприємств – Калуський хіміко-металургійний комбінат (сьогодні - ВАТ «Оріана»), НПЗ «Нафтохімік Прикарпаття» в м. Надвірна, Дрогобицький НПЗ «Галичина», то сьогодні всі ці підприємства страждають хронічним недозавантаженням, високою ціною на енергоресурси і відсутністю інвестицій. Тому в районі Західної України газопроводи для реверсу (Богородчани-Голятин-Словачина) можуть використовуватися, але це не дозволить в повному обсязі вирішити проблему енергетичної кризи.

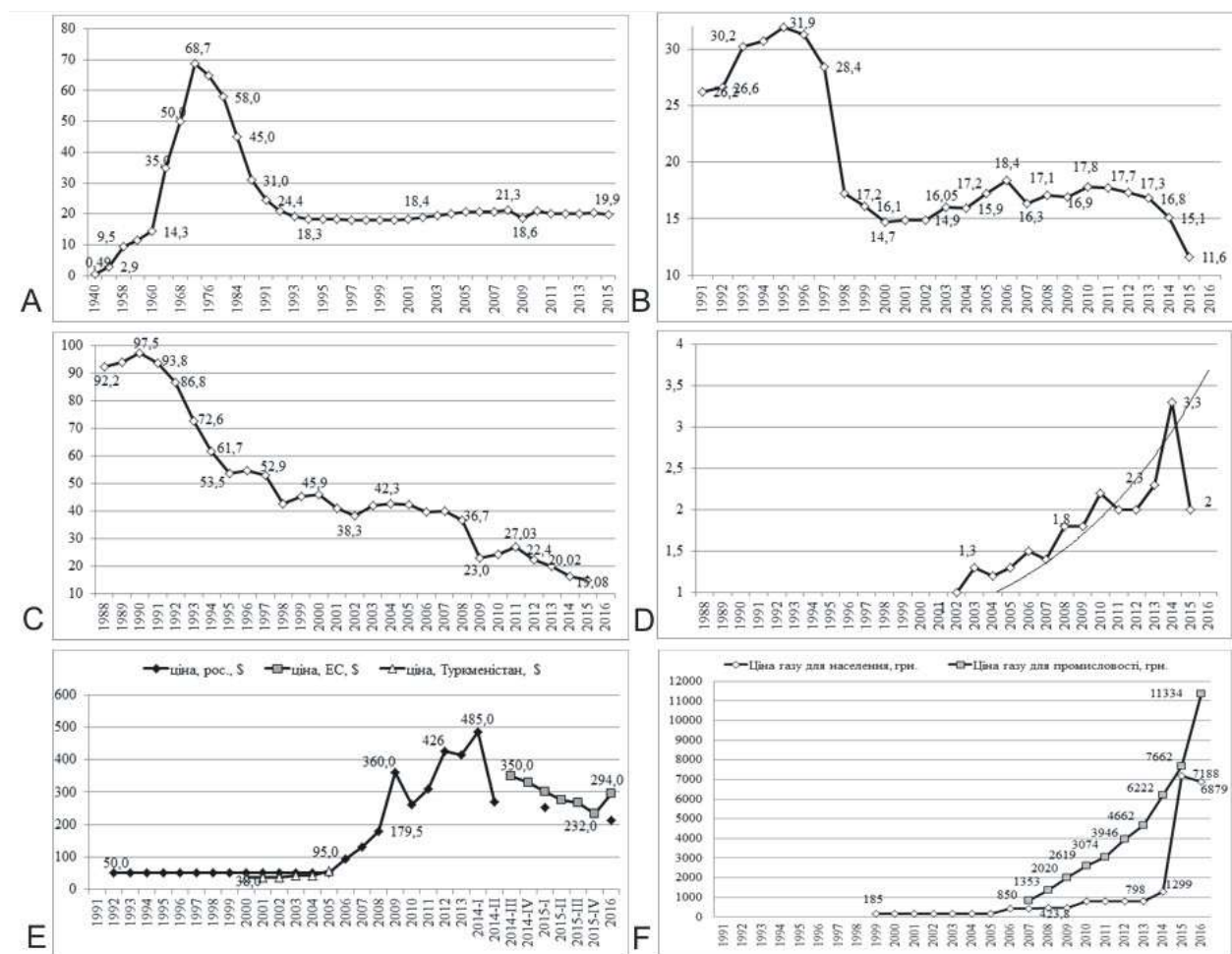

Рис. 1. Статистичні показники стану ринку природного газу в Україні.
 Примітка: А – зміни видобутку власного природного газу (млрд. куб. м.); В – зміни споживання населенням газу (млрд. куб. м.); С – зміни споживання газу у промисловості (млрд. куб. м.); Д – рівень видобутку газу в Україні державними і приватними компаніями, що не входять до НАК «Нафтогаз Україна» (млрд. куб. м.); Е – зміни ціни імпортованого природного газу (дол. / тис. куб. м.); Ф - змін ціни газу для населення та промисловості, (грн / тис. куб. м.).

Слід зазначити, що на зменшення споживання природного газу населенням сприяли не тільки кінцева споживча ціна, але і

широкомасштабне запровадження газових лічильників. Оснащено лічильниками у 2008 р. було 55% побутових споживачів газу, з яких для цільового призначення для опалення понад 85%.

В енергетичному секторі зменшення споживання газу було викликано скороченням попиту на енергію. Внаслідок фінансово-економічної кризи вивели з ладу практично всі енергоблоки, що використовують природний газ як енергоносії. За даними Мінпаливенерго скорочення газу у ТЕС за період 2008-2009 відбулося у 4 рази.

У системі теплокомуненерго (ТКЕ) уряд приділяв велику увагу переорієнтації на альтернативні джерела енергії і модернізацію систем (планувалося скоротити споживання газу в секторі на 30%). У кризові 2008-2009 роки фінансування на цю програму не було виділено, а у кризу 2014-2016 фінансування взагалі не заплановано. Заміна природного газу вугіллям призвело до збільшення шкідливих викидів в атмосферу, а логістична система регіональної доставки вугілля залишилася не розробленою [7].

У металургії скорочення споживання газу реалізується наступним чином:

1) впровадження при виплавці чавуну установок із вдування пиловугільного палива («Донецьксталь», «Алчевський меткомбінат», «Запоріжсталь», «Маріупольський меткомбінат ім. Ілліча», «Арселор Міттал Кривий Ріг»);

2) заміна природного газу коксівним або доменним («Арселор Міттал Кривий Ріг»);

3) заміна мартенівських печей електричними або кисневими конвертерами – лише перспектива.

У хімічній галузі, де газ є основним джерелом сировини для виробництва аміаку, економія пов'язана, перш за все, з модернізацією потужностей («Рівнеазот», «Черкаський азот») [8].

Висновки. Україна стала першою республікою СРСР, яка розпочала видобуток природного газу, максимум якого припав на 60-70-і роки ХХ сторіччя. Потім відбулась переорієнтація на видобуток газу в районі Західного Сибіру з одночасним виснаженням його родовищ в Україні.

Аналіз історичних і технічних чинників кризи видобутку та постачання природного газу свідчить про втрату можливості реформування системи постачання енергоносіїв та тарифоутворення, а економіка стала заручником імпорту газу, що стало загрозою національної безпеки. Постачальники паливно-енергетичної сировини мають вагомий вплив на внутрішній український ринок палива, що використовується у торговельних та політичних справах.

Подолання цієї проблеми можливе лише з використанням комплексного підходу, який включає:

- 1) розвиток власної газоводобувної галузі;
- 2) розвиток альтернативної енергетики та енергоощадних технологій;
- 3) диверсифікація імпорту енергоносіїв.

Список використаних джерел

1. Енергетика: історія, сьогодення і майбутнє. Від вогню і води до електрики / В.І. Бондаренко, Г.Б. Варламов, І.А. Вольчін, І.Н. Карп, О.В. Дзвонів; ред. : І.М. Карп, Ю.Н. Ландау, І.Я. Сигал. - К., 2011. - 263 с.
2. Заєць В.О. Підвищення ефективності експлуатації підземних сховищ газу в багатопластових покладах : дис. ... канд. техн. наук : спец. 05.15.13 "Трубопровідний транспорт, нафтогазосховища" : Дата захисту 22.10.15 / В. О. Заєць. - Івано-Франківськ, 2015. - 177 с. - 130-140.
3. Зануда А. Як Україна в Росію газ поставляла ... [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://www.bbc.com/ukrainian/ukraine_in_russian/2012/04/120411_ru_s_yaremychuk_gas_int.shtml
4. Ціна на газ для України зросте до 485 доларів за тисячу кубометрів [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://gagauzinfo.md/index.php?newsid=11825>
5. Україна розраховує на диверсифікацію джерел постачання газу і появу нових постачальників – розпорядження [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://ua.interfax.com.ua/news/political/157368.html>
6. Внутрішній ринок газу в Україні: політика, економіка, кримінал. Інформаційне агентство Regnum [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://regnum.ru/news/802954.html>
7. Можливості заміщення природного газу вугіллям власного видобутку / О. В. Стогній, М. І. Каплін, В. М. Макаров, Т. Р. Білан // Проблеми загальної енергетики. - 2014. - Вип. 2. - С. 18-26.
8. Тарнавський В. Споживання газу в Україні: обсяги, тенденції, перспективи. Електронний журнал енергосервісної компанії "Екологічні системи" №8, серпень 2010. [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://www.journal.esco.co.ua/2010_8/art097.htm

Список использованных источников

1. Энергетика: история, настоящее и будущее. От огня и воды к электричеству / В. И. Бондаренко, Г. Б. Варламов, И. А. Вольчин, И. Н. Карп, О. В. Колоколов; ред.: И.Н. Карп, Ю.Н. Ландау, И.Я. Сигал. - К., 2011. - 263 с.
2. Заец В.О. Повышение эффективности эксплуатации подземных хранилищ газа в многослойных залежах: Дис. ... канд. техн. наук: спец. 05.15.13 "Трубопроводный транспорт, нефтегазохранилища": Дата защиты 22.10.15 / А. Заец. - Ивано-Франковск, 2015 - 177 с. - 130-140.
3. Зануда А. Как Украина в Россию газ поставляла ... [Электронный ресурс] / А. Зануда – Режим доступа: http://www.bbc.com/ukrainian/ukraine_in_russian/2012/04/120411_ru_s_yaremychuk_gas_int.shtml
4. Цена на газ для Украины вырастет до 485 долларов за тысячу кубометров [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://gagauzinfo.md/index.php?newsid=11825>
5. Украина рассчитывает на диверсификацию источников поставок газа и появление новых поставщиков - распоряжение [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://ua.interfax.com.ua/news/political/157368.html>
6. Внутренний рынок газа в Украине: политика, экономика, криминал. Информационное агентство Regnum [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://regnum.ru/news/802954.html>
7. Возможности замещения природного газа углем собственной добычи / О.В. Стогний, М.И. Каплин, В.М. Макаров, Т.Р. Билан // Проблемы общей энергетики. - 2014. - Вип. 2. - С. 18-26.
8. Тарнавский В. Потребление газа в Украине: объемы, тенденции, перспективы. Электронный журнал энергосервисной компании "Экологические системы" №8, август 2010. [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://www.journal.esco.co.ua/2010_8/art097.htm

References

1. Energy: history, present and future. From fire and water to electricity / V.I. Bondarenko, G.B. Varlamov, I.A. Volchin, I.N. Karp, O.V. Kolokolov; Ed. : I.N. Karp, Yu.N. Landau, I.Ya. Sigal. - K., 2011. - 263 p.
2. Zaets B.O. Increase operation efficiency of underground gas storages in multi-layer deposits: Dis ... cand. tech. sciences: spec. 05.15.13 "Pipeline transportation, oil storage": Date of protection 22.10.15 / A. Zaec. - Ivano-Frankivsk, 2015 - 177 with. 130-140.

3. Zanuda A. How did Ukraine supply gas to Russia ... [Electronic resource] / A. Zanuda - Access mode: http://www.bbc.com/ukrainian/ukraine_in_russian/2012/04/120411_en_s_yaremychuk_gas_int.shtml
4. The price of gas for Ukraine will grow to 485 dollars per thousand cubic meters [Electronic resource] - Access mode: <http://gagauzinfo.md/index.php?newsid=11825>
5. Ukraine expects to diversify sources of gas supplies and the emergence of new suppliers - an order [Electronic resource] - Access mode: <http://ua.interfax.com.ua/news/political/157368.html>
6. Internal gas market in Ukraine: politics, economy, crime. Information agency Regnum [Electronic resource] - Access mode: <https://regnum.ru/news/802954.html>
7. Opportunities for substitution of natural gas with coal for own production / O.V. Stogniy, M.I. Kaplin, V.M. Makarov, T.R. Bilan // Problems of general energy. - 2014. - Issue. 2. - P. 18-26.
8. Tarnavsky V. Gas consumption in Ukraine: volumes, trends, prospects. Electronic Journal of the Energy Service Company "Environmental Systems" № 8, August 2010. [Electronic resource] - Access mode: http://www.journal.esco.co.ua/2010_8/art097.htm

УДК 911.3

Сосницька Ярослава Сергіївна,
кандидат географічних наук, доцент

Наневич Олена Костянтинівна

Східноєвропейського національного
університету імені Лесі Українки, м. Луцьк,
Україна, e-mail: Yaroslava.sosnitska@gmail.com

Луцький педагогічний коледж м. Луцьк,
Україна

РОЛЬ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ У ВИРОБНИЦТВІ ПРОДУКЦІЇ РОСЛИННИЦТВА РЕГІОНУ (НА ПРИКЛАДІ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

Метою статті є розкриття особливостей виробництва продукції рослинництва фермерськими господарствами Волинської області, висвітлення частки виробленої продукції даною категорією господарств до загального показника у області, показати перспективу розвитку рослинництва у фермерських господарствах регіону.

Методологічною основою роботи є системний аналіз до вивчення соціально-економічних процесів і явищ, що протікають у рослинництві фермерських господарств Волинської області. У процесі наукового дослідження використано низку методів: теоретичного узагальнення, порівняння та аналізу, системно-структурний аналіз, порівняльний, статистичний, картографічний.

Результати дослідження. Аналіз статистичних даних свідчить про те, що 85,2 % усіх фермерських господарств Волинської області мають рослинницький напрям ведення господарства. Фермерські господарства виробляють 10 % зернових та зернобобових культур, 15,7 % цукрових буряків, 0,5 % картоплі та 1,4 % овочів до загального показника виробництва аналогічної продукції усіма категоріями господарств. Спостерігається тенденція збільшення обсягів виробництва рослинницької продукції і її частки у загальному виробництві. У валовому виробництві найвищу частку займає виробництва зернових та зернобобових культур. Серед технічних культур чільне місце посідає посіви ріпаку, сої та цукрових буряків. Посіви картоплі та овочів фермерськими господарствами є незначними.

Наукова новизна. Всебічно розкрито сучасний стан виробництва продукції рослинництва фермерськими господарствами Волинської області та проаналізовано динаміку, що характерна для нього. Створено картосхему, що відображає регіональні відмінності рослинництва у фермерських господарствах Волинської області.

Практична значимість. Шляхи, що запропоновані щодо покращення виробництва продукції рослинництва фермерськими господарствами у Волинській області можуть бути використані при складанні прикладних програм розвитку регіону Волинською обласною державною адміністрацією. Окремі положення можуть бути втілені у навчально-виховному процесі на географічних факультетах.

Ключові слова: рослинництво, фермерське господарство, посівна площа, середня врожайність, валові збори, рентабельність.

УДК 911.3

Сосницькая Ярослава Сергеевна,
кандидат географических наук, доцент

Наневич Елена Константиновна

Восточноевропейского национального
университета имени Леси Украинки, г.

Луцк, Украина, e-mail:
Yaroslava.sosnitska@gmail.com

Луцкого педагогического колледжа, г.
Луцк, Украина

РОЛЬ ФЕРМЕРСКИХ ХОЗЯЙСТВ В ПРОИЗВОДСТВЕ ПРОДУКЦИИ РАСТЕНИЕВОДСТВА РЕГИОНА (НА ПРИМЕРЕ ВОЛЫНСКОЙ ОБЛАСТИ)

Целью статьи является раскрытие особенностей производства продукции растениеводства фермерскими хозяйствами Волынской области, освещения части выработанной продукции данной категорией хозяйств к общему показателю в области, показать перспективу развития растениеводства в фермерских хозяйствах региона.

Методологической основой работы является системный анализ к изучению социально-экономических процессов и явлений, которые протекают в растениеводстве фермерских хозяйств Волынской области. В процессе научного исследования использован ряд методов : теоретического обобщения, сравнения и анализа, системно-структурный анализ, сравнительный, статистический, картографический.

Результаты исследования. Анализ статистических данных свидетельствует о том, что 85,2 % всех фермерских хозяйств Волынской области имеют растениеводческое направление ведения хозяйства. Фермерские хозяйства производят 10 % зерновых и зернобобовых культур, 15,7 % сахарной свеклы, 0,5 % картофелю и 1,4 % овощей к общему показателю производства аналогичной продукции всеми категориями хозяйств. Наблюдается тенденция увеличения объемов производства растениеводческой продукции и ее части в общем производстве. В валовом производстве наивысшую часть занимает производства зерновых и зернобобовых культур. Среди технических культур главное место занимает посевы ріпаку, сои и сахарной свеклы. Посевы картофеля и овощей фермерскими хозяйствами являются незначительными.

Научная новизна. Всесторонне раскрыто современное состояние производства продукции растениеводства фермерскими хозяйствами Волынской области и проанализирована динамика, что характерная для него. Создана картосхема, которая отображает региональные отличия растениеводства в фермерских хозяйствах Волынской области.

Практическая значимость. Пути, что предложенные относительно улучшения производства продукции растениеводства фермерскими хозяйствами в Волынской области могут быть использованы при составлении прикладных программ развития региона Волынской областной государственной администрацией. Отдельные положения могут быть воплощены в учебно-воспитательном процессе на географических факультетах.

Ключевые слова: растениеводство, фермерское хозяйство, посевная площадь, средняя урожайность, валовые сборы, рентабельность.

UDC 911.3

Sosnytska Jaroslava Serhiivna,
candidate of geographical sciences, associate
professor

Nanevuch Olena Kostiantynivna

Lesya Ukrainian Eastern European National
University, Lutsk, Ukraine, e-mail:
Yaroslava.sosnitska@gmail.com

Lutsk pedagogical college, Lutsk, Ukraine

A ROLE OF FARMS IS IN THE PRODUCTION OF GOODS OF PLANT-GROWER OF REGION (ON THE EXAMPLE OF THE VOLYN AREA)

The aim of the article is opening of features of production of goods of plant-grower by the farms of the Volyn area, illumination of part of mine-out products by this category of economies to the general index in area of, to show the prospect of development of plant-grower in the farms of region.

Methodological basis of work is an analysis of the systems to the study of socio-economic processes and phenomena that flow in the plant-grower of farms of the Volyn area. In the process of scientific research the row of methods is used: theoretical generalization, comparison and analysis, system-structural analysis, comparative, statistical, cartographic.

Research results. The analysis of statistical data testifies that 85,2 % all farms of the Volyn area have plant-grower direction of menage. Farms produce 10 % grain and leguminous crops, 15,7 % sugar beets, to a 0,5 % potato and 1,4 % vegetables to the general index of production of analogical goods by all categories of economies. There is a tendency of increase of production of plant-grower goods and her part volumes in a general production. In a gross production occupies the greatest part productions of grain and leguminous crops. Among industrial crops a main place occupies sowing to soy and sugar beets. Sowing of potato and vegetables farms are insignificant.

Scientific novelty. The modern state of production of goods of plant-grower is all-round exposed by the farms of the Volyn area and a dynamics is analysed, that characteristic for him. Map that represents the regional differences of plant-grower in the farms of the Volyn area is created.

Practical meaningfulness. Ways, that offer in relation to an improvement productions of goods of plant-grower by farms in the Volyn area can be used for drafting of the application programs of development of region by Volyn regional state administration. Separate positions can be incarnate in an educational-educator process on geographical faculties.

Key words: plant-grower, farm, sowing area, middle productivity, gross collections, profitability.

Постановка проблеми. На сучасному етапі ринкових відносин у сільському господарстві найпоширенішою різновидністю приватного підприємництва є фермерське господарство. Становлення фермерства – важливий крок на шляху до більш ефективного входження України у світові ринкові відносини. Соціальна роль фермерських господарств полягає у тому, що відроджується реальний власник землі, відроджуються селянські династії, що в свою чергу поліпшує демографічну ситуацію на селі. Фермерські господарства, зарекомендували себе як незалежний товаровиробник, що може швидко реагувати до змін ринку і виробляти конкурентоспроможну продукцію, але в той же час має низку проблем, вирішення яких для Волинської області є важливим, оскільки даний регіон відзначається хорошим агоресурсним потенціалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та науково-практичні засади дослідження фермерських господарств зустрічаються у наукових працях багатьох економіко-географів та економістів, передусім тих, що займаються аграрною проблематикою, а саме: Березівський П. С. [1], Жупанський Я. І. [2], Заячук М. Д. [3], Саблук П. Т. [4], Сухий П. О. [6] та деяких інших учених. Вагомий внесок у дослідження фермерських господарств зробив М. Д. Заячук [3], у працях якого розкриваються геопросторові особливості функціонування фермерських господарств України. Проте незначна кількість праць присвячена дослідженню фермерських господарств саме у Волинській області, яка особлива у економіко-географічному та агрогеографічному положенні.

Метою дослідження є розкриття особливостей виробництва продукції рослинництва фермерськими господарствами Волинської області, висвітлення частки виробленої продукції даною категорією господарств до загального показника у області, показати перспективу розвитку рослинництва у фермерських господарствах регіону.

Вклад основного матеріалу. На початок 2016 р. в Єдиному державному реєстрі зареєстровано 907 фермерських господарств, що на 4 одиниці більше, ніж торік. У чисельності фермерських господарств є регіональні відмінності. Найвища кількість фермерських господарств спостерігається у Горохівському (124), Ковельському (102), Володимир-Волинському (89) та Луцькому (78) районах. Найменше фермерських господарств зосереджено у Любомльському (8), Маневському (5) та Шацькому (3) районах [5].

Частка фермерських господарств у загальному виробництві сільськогосподарської продукції області становить 8,1 %, і за період дослідження вона зросла на 20,2 %. Найбільша частка фермерських господарств у виробництві сільськогосподарської продукції усіма категоріями господарств спостерігається у Турійському (25,3 %), Володимиро-Волинському (15,7 %) та Локачинському (13,7%) районах, а найменша у Ратнівському (0,6 %), Камінь-Каширському (0,5%) і Маневському (0,2 %) районах.

Постійно зростає вклад фермерських господарств у виробництво сільськогосподарської продукції, який становить 4,2 %. Домінуючою у фермерів є продукція рослинництва (81,4 % загального обсягу), у якій переважає вирощування зернових та технічних культур.

У 2016 р. посівна площа у фермерських господарствах становила 43686 га. Найбільші площі були зосереджені під посівами зернових та зернобобових культур. На ці культури припадає 93 % посівної площі (23572 га). Із технічних культур фермерськими господарствами посіяно ріпак (4512 га), соя (7798 га) та цукровий ріпак (3078 га). Незначні посівні площі припадають на картоплю (0,4 % усієї посівної площі фермерських господарств) та овочів (0,6 %) (рис. 1).

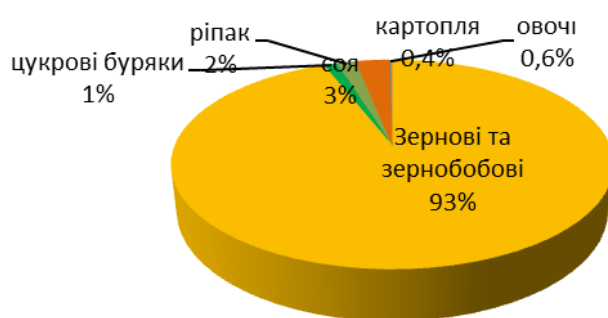

Рис. 1. Структура посівної площі у фермерських господарствах, 2016 р., %

Зберігаються тенденції, щодо зростання виробництва основних сільськогосподарських культур фермерськими господарствами. За досліджуваний період виробництво зернових культур зросла на чверть, цукрових буряків, картоплі та овочів відкритого ґрунту удвічі.

У 2016 р. усіма фермерськими господарствами вироблено 85,5 тис. т зернових і зернобобових культур (10 % від загальнообласного виробництва

зернових усіма категоріями господарств. Найбільше виробництво зернових припадає на фермерські господарства Турійського (18,670 тис. т), Володимир-Волинського (16,463 тис. т) та Горохівського (16,043 тис. т) районів. Найменший цей показник у Камінь-Каширському (89 т), Ратнівському (71 т), Любешівському (46 т), Любомльському (46 т) та Маневицькому (35 т).

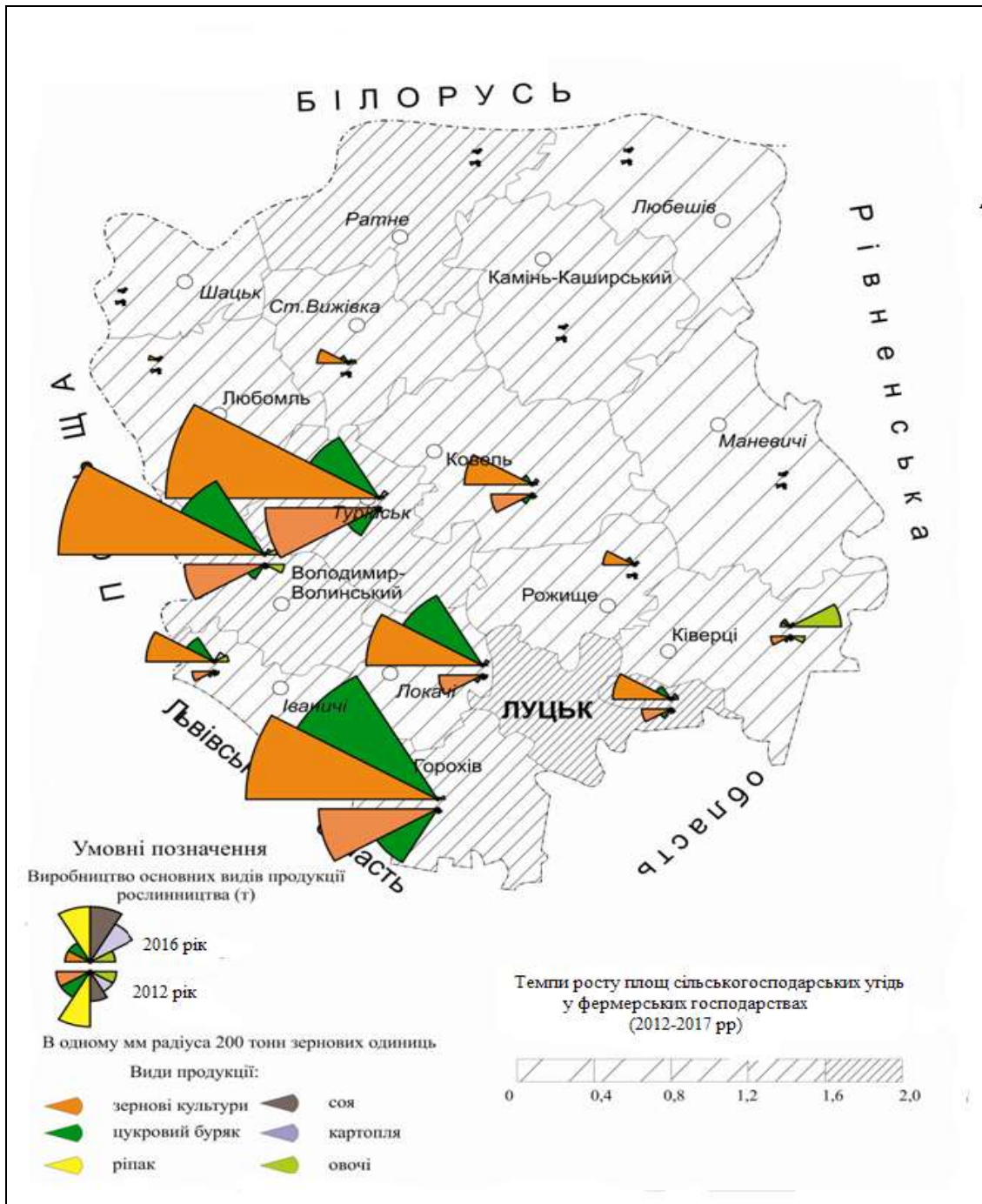

Рис. 2. Динаміка виробництва продукції рослинництва фермерськими господарствами Волинської області

У структурі виробництва зернових культур 47 % припадає на виробництво озимої пшениці (38,939 т). Друге місце займає кукурудза (26 % від валового збору зернових культур). Ячменю фермерськими

господарствами вироблено у 2013 р. 7,992 тис. т (10 % від загального обсягу виробництва зернових). Незначна частка зернових припадає на жито (8 %), не дивлячись на те, що для вирощування даної культури у Волинській області найсприятливіші агроґрунтові умови. Значна частка припадає на виробництва вівсу, це й показник свідчить про розвиток конярства і низьку матеріально-технічну базу фермерських господарств. Решта припадає на виробництво проса, гречки та зернобобових.

Середній урожайність зернових культур у фермерських господарствах становить 35,3 т/га. Цей показник на 6 т менший за аналогічний показник ніж у сільськогосподарських підприємствах і на 7 т більший ніж у підсобних господарствах населення. Урожайність зернових культур зростає у південному напрямку, відповідно вона найбільша у Горохівському районі і становить 42,7 т/га, найменший у Ратнівському – 21,1 т/га.

Відбулись зміни за період дослідження у структурі посівів та валового збору технічних культур. Традиційну культуру для південних районів області – цукровий буряк доповнили ріпак та соя, які займають більшу посівну площу ніж цукрові буряки.

Частка фермерських господарств у загальнообласному виробництві цукрових буряків усіма категоріями господарств складає 15,9 %. У 2016 р. фермерськими господарствами Волинської області зібрано 93,245 тис. т цукрових буряків із площі 2909 га. Виробництво цукрових буряків збільшилось у порівнянні з 2012 р. на 53,7 %. Основними виробниками цукрових буряків є фермерські господарства Горохівського (32 % від загальнообласного виробництва фермерськими господарствами), Турійського (21 %), Володимир-Волинського (15 %), Локачинського (13 %), та Луцького (7 %) районів.

Середня урожайність цукрових буряків у фермерських господарствах Волинської області склала 362 ц/га. Найбільшим цей показник є у Іваничівському (461 ц/га), Турійському (456 ц/га) та Горохівському (432 ц/га) районах.

У регіоні досліджень, порівняно з 2012 р майже у 20 разів збільшився збір фермерськими господарствами ріпаку та сої, який у 2016 р. склав 9484 т ріпаку та 8280 т сої. Дані технічні культури вирощуються у південних районах області, через сприятливість агрокліматичних умов та близькість ринку збуту.

Оскільки 75 % фермерських господарств Волинської області є товарно-споживчого типу, то для власного споживання вони виробляють картоплю та овочі відкритого ґрунту. Частка виробництва картоплі та овочів у загальному виробництві аналогічної продукції усіма категоріями господарств у Волинській області склала відповідно 0,5 % і 1,4 %.

Посівна площа під картоплею у фермерських господарствах Волинської області у 2013 році становила 470 га, що на 11,1 % більше ніж у 2009 р. Найбільші посівні площі під картоплею знаходяться у Володимир-Волинському (92 га), Ковельському (84 га), Локачинському (65

га) та Турійському (59 га) районах, на які припадає 63,8 % посівної площі під картоплею фермерських господарств.

Усіма фермерськими господарствами Волинської області було зібрано 6466 т картоплі, що на 12,3 % менше ніж у 2012 році, коли валовий збір становив 7380 т. Найбільший валовий збір цієї сільськогосподарської культури припадає на фермерські господарства Володимир-Волинського (1420 т), Локачинського (1160 т), Ковельського (980 т) та Турійського (738 т) районів. Середня урожайність картоплі у фермерських господарствах становить 142 ц/га.

Овочівництво є найновішою галуззю сільського господарства для фермерських господарств Волинської області і знаходиться тільки на стадії формування нарощуючи свої обсяги виробництва. У 2016 р. усіма фермерськими господарствами Волинської області було зібрано 9444 т овочів з площі 433 га, що на 16 % більше, ніж у 2012 р. Найбільші валові збори овочів зафіксовані у Ківерцівському (41,6 % від загальнообласного виробництва овочів області у фермерських господарствах), Іваничівському (11,8 %) і Ратнівському (8 %) районах. Середня урожайність овочів становить 243 ц/га і у порівнянні з 2009 році вона зросла на 54 ц, або на 28,5 % [5].

Подальший розвиток фермерства набуває все більшої актуальності з огляду на те, що найбільш мотивуючою є така форма власності, яка б забезпечила поєднання в одній особі власника засобів виробництва та праці, працівника і менеджера. Крім того, статистично офіційно зареєстрованих фізичних осіб-підприємців відносять до господарств населення, а розмір їх земельних угідь часто перевищує середній розмір угідь вітчизняних фермерських господарств. Тобто, існує значний прихований потенціал розвитку фермерських господарств, що може бути активізований створенням та підтримкою ефективного інституціонального забезпечення з боку держави.

Основними проблемами, які перешкоджають та гальмують розвиток фермерських господарств є наступні:

- малоземелля деяких районів області (північні райони);
- виділення недостатніх розмірів земельних наділів для ведення ефективного господарювання;
- відсутність проектів землеустрою, щодо еколого-економічного обґрунтування сівозмін та впорядкування угідь;
- слабка державна фінансово-кредитна підтримка фермерства;
- нерегульованість ринку збуту продукції аграрного сектора;
- відсутність необхідної величини стартового капіталу для створення фермерського господарства;
- слабка матеріально-технічна база фермерських господарств;
- брак коштів для поновлення основних фондів, закупівлі поголів'я худоби, насіння, мінеральних добрив, засобів догляду за рослинами, необхідної техніки для механізації виробничого процесу і т. п.;
- недорозвинута інфраструктура [1].

Звичайно, власникам фермерських господарств важко вирішувати наявні проблеми економічного характеру, пов'язані з пошуком вигідних ринків збуту, нестачею матеріально-технічних ресурсів і відсутністю фінансових коштів на його придбання та оновлення, відсутністю потрібних об'єктів зберігання та переробки первинної продукції, що загалом негативно впливає на рівень економічної ефективності їх діяльності. Але, з огляду на світовий досвід, навіть ті суб'єкти, що володіють порівняно низьким економічним потенціалом, об'єднавшись у кооперативи, набувають досить вагомої сили для повного або хоча б часткового подолання зазначених проблем.

Розвиток обслуговуючої кооперації може забезпечити для малих агроформувань може забезпечити захист їх економічних інтересів від проявів недобросовісної конкуренції з боку посередників та стати засобом підвищення кредитоспроможності господарства та сприяння підвищенню професійного рівня товаровиробників.

Перспективним для фермерських господарств Волинської області є органічне сільське господарство. Даний вид сільського господарства є досить актуальним на сьогодні через низку економічних, екологічних та соціальних переваг, що притаманній цій сфері діяльності. Вимоги органічно сільського господарства включають не тільки питання дотримання екологічних норм чистоти продуктів, а й навколишнього середовища. Воно забезпечує збалансований стан екосистеми, що є запорукою сталого розвитку економічної та соціальної сфери всього суспільства. Органічне сільське господарство економічно ефективніше за традиційне за рахунок усунення продукції при замкнутому циклі виробництва, вивільнені величезних обсягів природних резервів без скорочення фонду споживання [3].

Збалансований розвиток фермерства неодмінно позитивно позначиться на загальному соціально-економічному розвитку сільських територіальних громад, тривала депресивність яких проявляється низкою негативних процесів. З-поміж цілей збалансованого розвитку фермерського укладу, що позначаться на сільських територіальних громадах, наступні: зменшення міграційного відтоку з сільської місцевості, що обумовлено відсутністю робочих місць та низьким рівнем розвитку соціальної інфраструктури; створення в сільських населених пунктах інженерної інфраструктури, що стане базою для подальшої розбудови села, в тому числі і виробничих об'єктів; надання адресної допомоги фермерським господарствам, що займаються розбудовою та утриманням об'єктів соціальної інфраструктури, чи вибору напряму органічного землеробства (до моменту сертифікації) з можливістю погашення у вигляді натуральної продукції, виконання робіт і надання послуг тощо; створення умов і механізмів, що забезпечать конкурентоспроможність виробленої фермерами продукції у вигляді податково дотаційних і кредитно-фінансових заходів, сприяння розвитку кооперації і збільшенню обсягів їх продукції в закладах оптової і роздрібної торгівлі; відродження

українського села шляхом створення сприятливих соціально- економічних умов проживання в сільській місцевості [3].

Висновки. Аналіз статистичних даних свідчить про рослинницький напрям спеціалізації фермерських господарств. Спостерігається тенденція збільшення обсягів виробництва сільськогосподарської продукції і її частки у загальному виробництві. У валовому виробництві найвищу частку займає виробництва зернових та зернобобових культур. Серед технічних культур чільне місце посідає посіви ріпаку, сої та цукрових буряків. Посіви картоплі та овочів є незначними.

Список використаних джерел

1. Березівський П.С. Організація виробництва в аграрних формуваннях. Навчальний посібник/ П. С. Березівський, Н. І. Михайлюк. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – С. 39-105.
2. Жупанський Я. І. Методичні підходи до сучасної класифікації приватних аграрних господарств населення / Я. І. Жупанський, П. О. Сухий // Географія в інформаційному суспільстві : зб. наук. пр.: у 4 т. – К.: ВГЛ Обрій, 2008. – Т. II. – С. 188-190.
3. Заячук М.Д. Геопросторова організація фермерського укладу України: монографія/ М.Д. Заячук. – Чернівці: Букрет, 2015. – 520 с.
4. Реформування та розвиток підприємств агропромислового виробництва (посібник у питаннях та відповідях)/ За ред. П. Т. Саблук.- К.: ІАЕ, 1999. – С. 18-22.
5. Статистичний щорічник Волинської області за 2016 рік/ [за ред Мотиль М.І.]. – Луцьк: Головне управління статистики у Волинській області, 2015. – С. 115-151.
6. Сухий П.О. Агропродовольчий комплекс Західноукраїнського регіону/ П.О. Сухий.- Чернівці., 2009.- С.3-32.

Список использованных источников

- 1.Березовський П.С. Организация производства в аграрных формированиях. Учебное пособие/ П. С. Березівський, Н. І. Михайлюк. - К.: Центр учебной литературы, 2005. - С. 39-105.
- 2.Жупанский Я. И. Методические подходы к современной классификации частных аграрных хозяйств населения / Я. И. Жупанський, П. А. Сухой // География в информационном обществе : зб. наук. пр.: в 4 т. - К.: ВГЛ Горизонт, 2008. - Т. II. - С. 188-190.
- 3.Заячук М.Д. Геопространственная организация фермерского уклада Украины : монография/ М.Д. Заячук. - Черновцы: Букрет, 2015. - 520 с.
- 4.Реформирование и развитие предприятий агропромышленного производства (пособие в вопросах и ответах) / За ред. П. Т. Саблук.- К. : ІАЕ, 1999. - С. 18-22.
- 5.Статистический ежегодник Волынской области за 2016 год/[за ред Мотиль М.І.]. - Луцк: Главное управление статистики в Волынской области, 2015. - С. 115-151.
- 6.Сухой П.А. Агропродовольственный комплекс Западноукраинского региона/ П.О. Сухой.- Черновцы, 2009.- С.3-32.

References

- 1.Berezivskiy P.S. Orhanizatsiia vyrobnytstva v ahrarnykh formuvanniakh. Navchalnyi posibnyk/ P. S. Berezivskiy, N. I. Mykhailiuk. – K.: Tsentr navchalnoi literatury, 2005. – S. 39-105.
- 2.Zhupanskyi Ya. I. Metodychni pidkhody do suchasnoi klasyfikatsii pryvatnykh ahrarnykh hospodarstv naselennia / Ya. I. Zhupanskyi, P. O. Sukhyi // Heohrafiia v informatsiinomu suspilstvi : zb. nauk. pr.: u 4 t. – K.: VHL Obrii, 2008. – Т. II. – S. 188-190.
- 3.Zaiachuk M.D. Neoprostorova orhanizatsiia fermerskoho ukladu Ukrainy: monohrafiia/ M.D. Zaiachuk. – Chernivtsi: Bukret, 2015. – 520 s.
- 4.Reformuvannia ta rozvytok pidpriemstv ahropromyslovoho vyrobnytstva (posibnyk u pytanniakh ta vidpovidakh)/ Za red. P. T. Sabluk.- K.: ІАЕ, 1999. – S. 18-22.
- 5.Statystychnyi shchorichnyk Volynskoi oblasti za 2016 rik/ [za red Motyl M.I.]. – Lutsk: Holovne upravlinnia statystyky u Volynskii oblasti, 2015. – S. 115-151.
- 6.Sukhyi P.O. Ahroprodovolchyi kompleks Zakhidnoukrainskoho rehionu/ P.O. Sukhyi.-Chernivtsi., 2009.- S.3-32.

УДК: 911.3

*Телешман Віктор Іванович,
Олійник Ярослав Богданович,
доктор економічних наук, професор
(науковий керівник)*

Київський національний університет імені
Тараса Шевченка, м. Київ, Україна, e-mail:
oscar1424lal@gmail.com

ОСВІТНІЙ КОМПЛЕКС ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО РОЗВИТКУ

Метою статті є дослідження особливостей формування і територіальної організації освітнього комплексу Чернівецької області та розробка основних напрямків його удосконалення та розвитку.

Методика дослідження базується на застосуванні системно-структурного аналізу. Виділено елементи ОК регіону та проведено аналіз взаємозв'язку між ними.

Результати. Розкрита сутність освітнього комплексу, дана кількісна та якісна характеристика ОК Чернівецької області. Проаналізована динаміка розвитку та висвітлена власна оцінка його структурним змінам. Виокремлено перелік основних проблем ОК регіону та запропоновано дії для їх вирішення.

Наукова новизна полягає у розкритті територіальних особливостей освітнього комплексу Чернівецької області.

Практична значимість полягає в обґрунтуванні концептуальних засад розвитку освітнього комплексу Чернівецької області.

Ключові слова: освіта, освітній комплекс, освітня сфера, соціальна інфраструктура, Чернівецька область.

УДК 911.3

*Телешман Виктор Иванович,
Олийник Ярослав Богданович,
доктор экономических наук, профессор
(научный руководитель)*

Киевский национальный университет
имени Тараса Шевченка, г. Киев, Украина,
e-mail: oscar1424lal@gmail.com

ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЙ КОМПЛЕКС ЧЕРНОВИЦКОЙ ОБЛАСТИ И ПЕРСПЕКТИВЫ ЕГО РАЗВИТИЯ

Целью статьи является исследование особенностей формирования и территориальной организации образовательного комплекса Черновицкой области и разработка основных направлений его совершенствования и развития.

Методика исследования базируется на применении системно-структурного анализа. Выделены элементы ОК региона и проведен анализ взаимосвязи между ними.

Результаты. Раскрыта сущность образовательного комплекса, данная количественная и качественная характеристика ОК Черновицкой области. Проанализирована динамика развития и освещена собственная оценка его структурным изменениям. Выделен перечень основных проблем ОК региона и предложены действия для их решения.

Научная новизна заключается в раскрытии территориальных особенностей образовательного комплекса Черновицкой области.

Практическая значимость заключается в обосновании концептуальных основ развития образовательного комплекса Черновицкой области.

Ключевые слова: образование, образовательный комплекс, образовательная сфера, социальная инфраструктура, Черновицкая область.

UDC 911.3

Teleshman Victor Ivanovich,
Oleynik Yaroslav Bogdanovich,
Doctor of Economics Sciences, Professor
(supervisor)

Taras Shevchenko National University of
Kyiv, Ukraine, e-mail:
oscar1424lal@gmail.com

THE EDUCATIONAL COMPLEX OF CHERNIVTSI REGION AND PERSPECTIVES OF ITS DEVELOPMENT

The main purpose of the proposed paper is a study of the peculiarities of the development and spatial organisation of the educational complex (EC) of Chernivtsi region. By doing this, we elaborate key approaches to its improvement and future development.

The methodology of the research draws upon the system-structural analysis. The elements of the EC of the region were identified. The relations among them were analysed.

Results. The nature of the EC was revealed, quantitative and qualitative characteristics of the EC of Chernivtsi region were described. The dynamics of the development were analyzed and author's evaluation of its structural changes was provided. The summary of main problems of the EC of the region and steps for their solution were outlined.

The scientific novelty consists in the revelation of the spatial features of the EC of Chernivtsi region.

The practical significance lies in clarification of the conceptual frameworks of the development of the EC of the Chernivtsi region.

Keywords: education, educational complex, educational sphere, social infrastructure, Chernivtsi region.

Постановка наукової проблеми та її значення. Аналіз останніх досліджень та публікацій. Освіта – основа розвитку суспільства, нації та держави, запорука майбутнього України, адже не тільки відтворює і нарощує інтелектуальний і духовний потенціал народу [8], але й є однією з передумов її економічного розвитку. Освітній комплекс є чи не найважливішою складовою соціальної інфраструктури розвитку та ефективного функціонування якої дає можливість безпосередньо поліпшити якість життя населення, тому, пріоритетною ціллю розвитку країни повинно стати забезпечення якісної освіти впродовж життя.

Система освіти в Україні є єдиним комплексом послідовно пов'язаних між собою ланок виховання і навчання, тому освітній комплекс Чернівецької області, як одного із регіонів нашої держави, займає важливе місце у процесі його становлення розвитку.

Значний внесок у дослідження освітнього комплексу та освіти в цілому зробили А. Байназаров, О. Любіцева, І. Дудник, М. Фащевський, О. Топчієв, В. Юрківський, Ю. Саушкін, М. Паламарчук, М. Соколовський та інші [3,5]. Теоретичні та прикладні питання формування і розвитку освітнього комплексу, досліджували також В. Куценко, Б. Малицький, Є. Марчук, В. Удовиченко, Б. Данилишин, Т. Мельниченко, та інші [1].

За В. Стецьким, “освітній комплекс” - це складна компонентно-функціональна структура, яка займає важливе місце в соціально-культурному розвитку населення, економічних перетвореннях господарства і представлена всіма типами установ системи освіти, які об'єднані між собою виробничими (навчально-виховними) зв'язками в умовах безперервного освітнього процесу [7]. А. Байназаров вважає, що освітній комплекс слід розглядати як поєднання населення, яке є споживачем і виробником освітніх послуг, мережі освітніх установ, установ галузевої науки, спеціалізованих виробництв, установ обслуговування та управління в сфері освіти, між якими існують стійкі зв'язки [2].

Нинішній розвиток освіти та її комплексу не дозволяє повною мірою виконувати функцію ключового ресурсу соціально-економічного розвитку країни, тому доцільним є дослідження ОК, визначення ключових проблем та перспектив розвитку.

Мета та завдання дослідження. Зважаючи на те, що освіта належить до найважливіших напрямків державної політики України та представляє собою стратегічний ресурс соціально-економічного, культурного і духовного розвитку суспільства, поліпшення добробуту людей, забезпечення національних інтересів, зміцнення міжнародного авторитету й формування позитивного іміджу нашої держави, створення умов для самореалізації кожної особистості, метою роботи є дослідження особливостей формування і територіальної організації освітнього комплексу Чернівецької області та розробка основних напрямків його удосконалення та розвитку.

Для досягнення мети були поставлені та виконані наступні завдання:

- надати кількісну та якісну характеристику освітнього комплексу Чернівецької області;
- проаналізувати динаміку розвитку освітнього комплексу регіону та дати власну оцінку його структурним змінам;
- виокремити перелік основних проблем освітнього комплексу Чернівецької області.

Виклад основного матеріалу. Освітній комплекс Чернівецької області включає в себе дошкільні навчальні заклади, загальноосвітні навчальні заклади, ВНЗ I–II рівнів акредитації, професійно-технічні навчальні заклади, ВНЗ III–IV рівнів акредитації. Першою ланкою системи освіти є дошкільне виховання. До дошкільних навчальних закладів (ДНЗ) належать ясла, ясла-садки, дитячі садки, ясла-садки сімейного, комбінованого, компенсуючого типу (спеціальні та санаторні), навчально-виховні комплекси тощо. Станом на 2016 р. у Чернівецькій області нараховується 379 дошкільних навчальних заклади (94 у містах та 285 у сільській місцевості), що на 127 та 26 закладів більше ніж у 2000 та 2010 рр. відповідно у яких перебуває 32612 дітей. Позитивною тенденцією є зростання показника охоплення дітей відповідної вікової категорії у Чернівецькій області з 53% у 2010 р. до 58% у 2016 р. Найвищий показник

охоплення спостерігається у Чернівцях та Новодністровську і складає 78%, а найнижчий у Герцаївському (34), Глибоцькому (42) та Сторожинецькому (42) районах. Однак, варто зазначити, що характерною особливістю регіону є недостатня кількість місць у ДНЗ. Так, у розрахунку на 100 місць у сільській місцевості припадає 111 дітей, а у міській – 143 дитини, що є недостатнім для забезпечення всіх дітей дошкільною освітою. Найбільша кількість ДНЗ у області знаходиться у місті Чернівці (58), Новоселицькому та Сторожинецькому районах (по 37 у кожному). Найменша кількість у Герцаївському, Путильському районах (26 та 20 ДНЗ відповідно) та у місті Новодністровськ де розташовані 3 заклади дошкільного навчання.

Середня освіта у Чернівецькій області забезпечується мережею загальноосвітніх навчальних закладів I, I-II, I-III та II-III ступенів навчання. Переважна більшість ЗНЗ – школи I-III ст. н. – 61,7%, I-II ст. н. – 26,9%, I ст. н. – 4,9%, II-III ст. н. – 0,3% та шкіл-інтернатів – 1,5%. Станом на 2016/17 навчальний рік у регіоні налічується 427 загальноосвітніх навчальних закладів, у яких навчається 98574 учня. Варто відмітити, що кількість ЗНЗ менша, ніж в попередні роки (462 ЗНЗ у 2000/01 рр., 447 ЗНЗ у 2010/11 роках). У місті Чернівці та Сторожинецькому районі знаходяться 59 та 47 загальноосвітніх навчальних заклади відповідно, що є найвищим показником у досліджуваному регіоні, найнижчий же показник відповідає Путильському району і складає 22 ЗНЗ.

Денні загальноосвітні навчальні заклади нового типу у регіоні представлені гімназіями, ліцеями та навчально-виховними комплексами. На початок 2016/17 навчального року у Чернівецькій області нараховувалась 21 гімназія (7 у місті Чернівці), що охопила 8,9% від усіх школярів, 14 ліцеїв (6 у місті Чернівці), які відвідують 5,4% від усіх школярів та 143 навчально-виховні комплекси де навчаються 20,6% від усіх школярів (рис. 1).

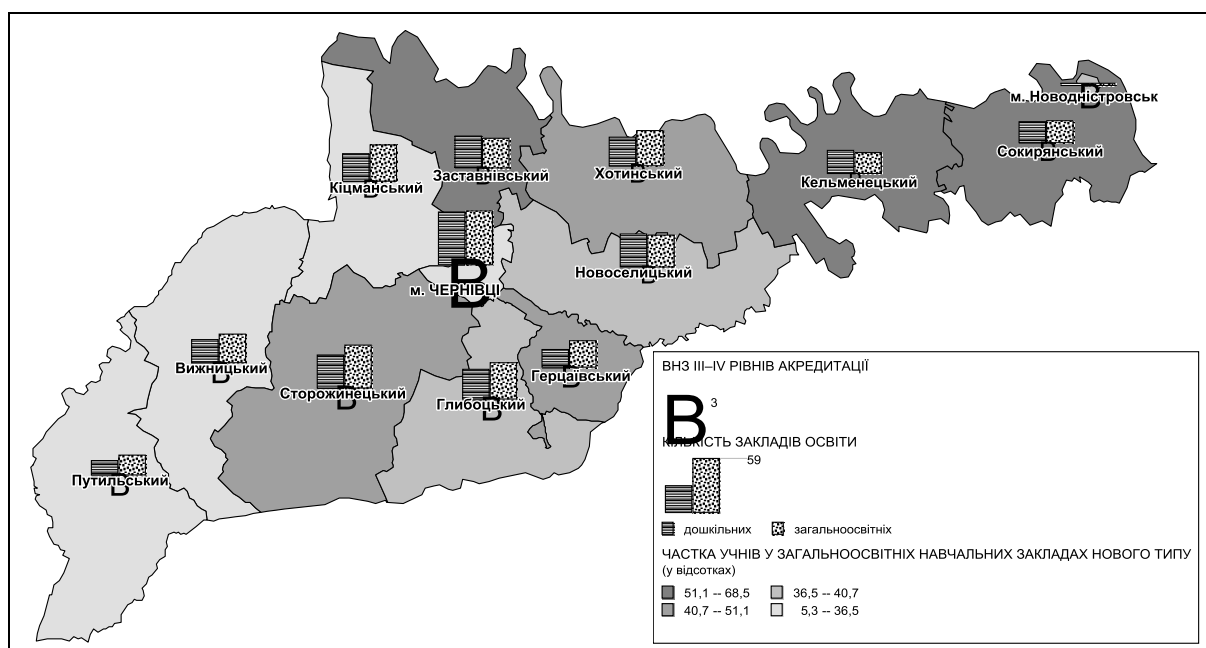

Рис. 1. Освітній комплекс Чернівецької області

У 2016 р. 59,9 відсотка випускників дев'ятих класів перейшли до десятих класів денних загальноосвітніх навчальних закладів, 0,4 відсотка – до вечірніх (змінних) шкіл, 14,8 відсотка вступили до ПТНЗ, 23,2 відсотка – до вищих навчальних закладів.

Позашкільні заклади освіти представлені школами естетичного виховання, дитячо-юнацькими спортивними школами, будинками школяра та іншими закладами відповідного типу.

Система закладів професійної підготовки кадрів станом на початок 2016/17 навчального року складається з 16 професійно-технічних та 16 вищих навчальних закладів (13 ВНЗ I–II рівнів акредитації та 3 ВНЗ III–IV рівнів акредитації), у яких навчаються 6,7 тис. учнів та 31,4 тис. студентів відповідно (8,5 тис. у ВНЗ I–II рівнів акредитації та 22,9 тис. у ВНЗ III–IV рівнів акредитації). Варто зазначити, що у регіоні є значна кількість студентів, що приїхали на навчання з інших країн. Так, станом на початок 2016/17 навчального року у ВНЗ I–IV ступенів навчалося 1083 студенти з числа іноземних громадян, з них 843 (77,8 відсотка) з Індії, 77 (7,1 відсотка) – Йорданії, 73 (6,7 відсотка) – Гани, 21 (1,9 відсотка) – Молдови, 17 (1,6 відсотка) – Російської Федерації, 11 (1,0 відсотка) – Нігерії, по 3 (0,3 відсотка) – Зімбабве, Китаю та Польщі, 32 (3,0 відсотка) – інших країн [6].

Одними із основних проблем освітнього комплексу Чернівецької області є наступні:

- перевантаження дошкільних закладів області (у розрахунку на 100 місць у сільській місцевості припадає 111 дітей, а у міській – 143 дитини);
- зменшення кількості загальноосвітніх навчальних закладів при зростанні загальної чисельності учнів (на початок навчального року 2013/14 у Чернівецькій області нараховувалось 436 ЗНЗ у яких навчалось 97,3 тис. учнів, тоді як на початок навчального року 2016/17 кількість ЗНЗ знизилась до 428, а чисельність учнів зросла до 98,6 тис.).

- низький рівень охоплення позашкільною освітою дітей сільської місцевості, соціально незахищених верств населення, дітей з особливими освітніми потребами;

- недостатня матеріально-технічна база навчальних закладів всіх рівнів, особливо науково-дослідна її складова;

Для розв'язання наявних проблем освітнього комплексу Чернівецької області потрібні наступні кроки:

- удосконалення структури системи освіти, що полягає у розширенні мережі дошкільних навчальних закладів для повного забезпечення дітей дошкільною освітою [4];

- оптимізація мережі загальноосвітніх навчальних закладів з урахуванням соціально-економічних, демографічних перспектив розвитку Чернівецької області та потреб населення

- розвиток мережі закладів позашкільної освіти, особливо у сільській місцевості. Збереження та розвиток мережі позашкільних навчальних закладів для забезпечення рівного доступу дітей та молоді з

урахуванням їх особистісних потреб до навчання, виховання, розвитку та соціалізації засобами позашкільної освіти;

- удосконалення системи професійно-технічних навчальних закладів з урахуванням демографічних особливостей регіону та загального напрямку економічного розвитку Чернівецької області.

- переоснащення матеріально-технічної бази професійно-технічних та вищих навчальних закладів.

Висновки. Освітній комплекс Чернівецької області будучи складовою освітньої системи нашої держави є важливим чинником загального соціально-економічного розвитку України в цілому. Маючи доволі складну та розгалужену компонентну структуру та територіальну організацію ОК регіону характеризується низкою особливостей, що були проаналізовані в основній частині статті. Подальший розвиток досліджуваного комплексу області буде залежати від прийняття ефективних управлінських рішень у галузі освіти регіону.

Список використаних джерел:

1. Ильив О.Н. Образовательный комплекс как объект общественно-географического исследования 11.00.02. Л., 1999. 18 с.
2. Матусевич К. М. Гносеология интеллектуального потенциала общества // Экономика та підприємництво: Зб. наук. праць молодих вчених та аспірантів. Вип. 22. Київ: КНЕУ. 2009.
3. Мельниченко Т.Ю. Освітній комплекс України: сучасний стан і напрями удосконалення територіальної організації. Автореферат дисертації кандидата географічних наук. К., 2005. - 22 с.
4. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки. К., 2012. - 37 с.
5. Паламарчук М. М. Економічна і соціальна географія України з основами Теорії / М. М. Паламарчук, О. М. Паламарчук. - К.: Знання, 1998. - 416 с.
6. Статистичний щорічник Чернівецької області за 2016 - Головне управління статистики у Чернівецькій області за редакцією Т. Г. Сарчинської. - Чернівці - 2017. - 565 с.
7. Стецький В. В. Соціально- і економіко-географічні дослідження регіонального освітнього комплексу (на матеріалах Львівської області): автореф. дис. ... канд. геогр. наук: 11.00.02. Л., 1999. 18 с.
8. Стратегія розвитку Чернівецької області до 2020 року. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.bukoda.gov.ua>

Список использованных источников:

1. Ильив О.Н. Образовательный комплекс как объект общественно-географического исследования 11.00.02. Л., 1999. 18 с.
2. Матусевич К. М. Гносеология интеллектуального потенциала общества // Экономика и предпринимательство: Сб. науч. работ молодых ученых и аспирантов. Вып. 22. Киев: КНЭУ. 2009.
3. Мельниченко Т.Ю. Образовательный комплекс Украины: современное состояние и направления совершенствования территориальной организации. Автореферат диссертации кандидата географических наук. К., 2005. - 22 с.
4. Национальная стратегия развития образования в Украине на 2012-2021 годы. К., 2012. - 37 с.
5. Паламарчук М. М. Экономическая и социальная география Украины с основами теории / . М. М. Паламарчук, А. М. Паламарчук. - М.: Знание, 1998. - 416 с.
6. Статистический ежегодник Черновицкой области за 2016 - Главное управление статистики в Черновицкой области под редакцией Т. Г. Сарчинской. - Черновцы - 2017. - 565 с.

7. Стецко В. В. Социально и экономико-географические исследования регионального образовательного комплекса (на материалах Львовской области): автореф. дис. ... канд. геогр. наук: 11.00.02. Л., 1999. 18 с.

8. Стратегия развития Черновицкой области до 2020 года. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://www.bukoda.gov.ua>

References:

1. Ilyiv O.N. The educational complex as an object of study in human geography 11.00.02. L., 1999. 18 p.
2. Matusevich K. M. Epistemology of intellectual potential of society // economy and entrepreneurship. Kelease. 22. Kiev: KNEU. 2009.
3. Melnichenko T. The educational Complex of Ukraine: current status and directions of improvement of spatial organization. Thesis of Candidate of Geographical Sciences. K., 2005. - 22 p.
4. The National Strategy for the Development of Education in Ukraine in 2012-2021. K., 2012. - 37p.
5. Palamarchuk M. M. Economic and social geography of Ukraine and foundations of theory/ M. M. Palamarchuk, A. M. Palamarchuk. - M.: Znanye, 1998. - 416 p.
6. Statistical yearbook of Chernivtsi region 2016 - Directorate-General for Statistics Chernivtsi Oblast edited by T. G. Sarchinskoy. - Chernivtsi - 2017. - 565 p.
7. Stetsko B. B. Social and economic geographical researches of the regional education complex (on materials of Lviv region): 11.00.02. L., 1999. 18 p.
8. Development Strategy of Chernivtsi region to 2020. [Electronic resource]. - Access mode: <http://www.bukoda.gov.ua>

III. ПРИРОДНИЧА ГЕОГРАФІЯ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА

УДК 551.5

Сліже Марія Олегівна

Одеський державний екологічний
університет, м. Одеса, Україна, e-mail:
magribinets@ukr.net

Семенова Інна Георгіївна,
доктор географічних наук

Одеський державний екологічний
університет, м. Одеса, Україна, e-mail:
in_home@ukr.net

СИНОПТИЧНІ УМОВИ ВИНИКНЕННЯ СУХОВІЇВ В УКРАЇНІ НАПРИКІНЦІ XX - ПОЧАТКУ XXI СТОЛІТТЯ

Мета дослідження. Встановлення синоптичних процесів, що призводять до виникнення суховіїв на території України в останні десятиліття.

Методика дослідження. Для визначення синоптичних процесів, що призводять до виникнення суховіїв в різних агрокліматичних зонах України, були відібрані дні, в які дане явище спостерігалось тільки в межах однієї зони. За цією вибіркою, з використанням даних реаналізу NCEP були побудовані середні приземні поля тиску і абсолютної топографії ізобаричної поверхні 500 гПа, та їх аномалії по відношенню до кліматичного (базового) періоду 1981-2010 рр., для кожного місяця вегетаційного періоду (квітень-серпень).

Результати дослідження. У весняні місяці суховії формувалися в передній частині циклонів, розташованих над Центральною і Південною Європою. Влітку в зоні Полісся і Степу утворення суховіїв відбувалося при розвитку антициклонічних процесів із заходу. В зоні Лісостепу суховії виникали при синоптичних процесах зі сходу. Висотне баричне поле при цьому характеризувалося переважним встановленням над Європейським сектором меридіонального типу циркуляції.

Наукова новизна. У роботі були встановлені синоптичні процеси, що призводять до виникнення суховіїв на території України, сформовані в сучасних кліматичних умовах.

Практична значимість. Суховійні явища мають значну повторюваність на території України протягом вегетаційного періоду, викликаючи пошкодження майбутнього врожаю. Суховії виникають при певних синоптичних ситуаціях, завчасне встановлення яких, сприяє поліпшенню якості прогнозу суховію та його наслідків.

Ключові слова: суховій, синоптичний процес, поле тиску, аномалії тиску.

УДК 551.5

Слиже Мария Олеговна

Одесский государственный экологический
университет, г. Одеса, Украина, e-mail:
magribinets@ukr.net

Семенова Инна Георгиевна,
доктор географических наук, профессор

Одесский государственный экологический
доктор географических наук
университет, м. Одеса, Украина, e-mail:
in_home@ukr.net

СИНОПТИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ВОЗНИКНОВЕНИЯ СУХОВЕЕВ В УКРАИНЕ В КОНЦЕ XX - НАЧАЛЕ XXI ВЕКА

Цель исследования. Установление синоптических процессов, приводящих к возникновению суховеев на территории Украины в последние десятилетия.

Методика исследования. Для определения синоптических процессов, приводящих к возникновению суховеев в различных агроклиматических зонах Украины, были отобраны дни, в которые данное явление наблюдалось только в пределах одной зоны. По этой выборке, с использованием данных реанализа NCEP были построены средние приземные поля давления и абсолютной топографии изобарической поверхности 500 гПа, и их аномалии по отношению к климатическому (базовому) периоду 1981-2010 гг., для каждого месяца вегетационного периода (апрель-август).

Результаты исследования. В весенние месяцы суховеи формировались в передней части циклонов, расположенных над Центральной и Южной Европой. Летом в зоне Полесья и Степи образования суховеев происходило при развитии антициклонических процессов с запада. В зоне Лесостепи суховеи возникали при синоптических процессах с востока. Высотное барическое поле при этом характеризовалось преобладающим установлением над Европейским сектором меридионального типа циркуляции.

Научная новизна. В работе были установлены синоптические процессы, приводящие к возникновению суховеев на территории Украины, сформированные в современных климатических условиях.

Практическая значимость. Суховейные явления имеют значительную повторяемость на территории Украины в течение вегетационного периода, вызывая повреждения будущего урожая. Суховеи возникают при определенных синоптических ситуациях, заблаговременное установление которых, способствует улучшению качества прогноза суховея и его последствий.

Ключевые слова: суховей, синоптический процесс, поле давления, аномалии давления.

UDC 551.5

Slizhe Mariia Olehivna

Odessa State Environmental University,
Odessa, Ukraine, e-mail:
magribinets@ukr.net

Semenova Inna Heorhiyivna

Doctor of Geography Sciences, Professor

Odessa State Environmental University,
Odessa, Ukraine, e-mail: in_home@ukr.net

SYNOPTIC CONDITIONS OF THE FORMATION THE DRY WINDS IN UKRAINE IN THE END OF THE XX - THE BEGINNING OF THE XXI CENTURY

Purpose. Synoptic processes leading to the emergence of the dry winds in Ukraine in recent decades need to establish.

Method. For determination of the synoptic processes leading to the emergence of the dry winds in different agroclimatic zones of Ukraine, the days in which this phenomenon was observed only within one zone, were selected. Based on this days, using the NCEP reanalysis data, the mean surface pressure fields, the absolute topography of the isobaric surface of 500 hPa fields and their anomalies relative to the climatic (base) period 1981-2010, were constructed for each month of the vegetation period (April-August).

Results. In the spring months, the dry winds formed in front part of the cyclones located above Central and Southern Europe. In the summer in the Polissya and the Steppe zone formation of the dry winds occurred during the development of anticyclonic processes from the west. In the Forest-Steppe zone the formation of the dry winds occurred under the

development of synoptic processes from the east. The upper-level baric field was characterized by the predominant establishment of a meridional circulation type over the European sector.

Scientific innovation. In this study were established the synoptic processes leading to the emergence of the dry winds in Ukraine, which forming in modern climatic conditions.

Practical significance. The dry winds have a significant repeatability in Ukraine during the vegetation period, causing damage to the future crop. The dry winds occur in certain synoptic situations, and the advance establishment of they, contributes to improving the quality of the forecast of dry wind and its consequences.

Keywords: dry wind, synoptic process, pressure field, pressure anomalies.

Постановка проблеми. Суховій – це небезпечне явище, що являє собою сухість повітря, аномально велику для даної географічної точки і даної пори року, яка формується на фоні підвищеної температури та посилених швидкостей вітру. У суховійному комплексі вітер є підсилюючим фактором, який викликає сильне зневоднення рослинних тканин. В Україні суховії є поширеним явищем, яке знижує урожайність сільськогосподарських культур. Особливої шкоди суховії завдають яриям культурам, активний розвиток яких відбувається у весняно-літній період.

Поняття явища суховію має досить різноманітні визначення в літературних джерелах в залежності від розв'язуваної прикладної задачі, а також через комплексність самого явища, яке описується одночасно такими метеорологічними величинами як вітер, температура і вологість повітря. В Україні на теперішній час за явище суховію, згідно [1], приймають одночасне поєднання хоча б в один строк спостережень, таких значень метеорологічних величин: температура повітря 25 °C і вище, швидкість вітру на висоті флюгера 5 м/с і більше та відносна вологість повітря 30 % і нижче.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Докладний аналіз, проведений Цубербіллер Е.А. і Ромушкевич В.І. [1, 2], показав, що суховії виникають тільки при певних аеросиноптичних умовах, які сприяють переміщенню мас повітря з північних районів з подальшою їх трансформацією. Б.Л. Дзердзієвський в роботі, присвяченої дослідженню суховіїв в Прикаспійській низовині [3], виявив, що суховії виникають тільки при певних макроциркуляційних умовах над Євразійським континентом. Подальші дослідження показали, що так чи інакше, процес виникнення суховію пов'язаний з формуванням та еволюцією антициклонів, тому сучасні коливання глобального клімату, що відбиваються на динаміці регіональних макроциркуляційних процесів, знаходять відображення й у тенденціях суховійних процесів на території України. Таким чином, визначення сучасних циркуляційних умов, які супроводжуються виникненням суховіїв на території України, є актуальною для агрометеорологічного забезпечення задачею через підвищену міжрічну мінливість та невизначеність атмосферних процесів.

В Україні найбільшу тривалість протягом року має антициклонічний тип погоди. Антициклони, що проходять по її території, мають західну,

південно-західну, північно-західну, південну, південно-східну і північно-східну траєкторії. Влітку часто спостерігаються західні та південно-західні антициклони, у вигляді виступу або окремих ядер, які є продуктом азорського максимуму. Загалом, в теплий період року, як показано в працях Мартазинової та ін. [4], в останні десятиліття все частіше спостерігалися умови поширення на схід азорського антициклону, під впливом якого в Україні формуються сухі і жаркі погодні умови. Цей процес відбувався на фоні загального зрушення в східному напрямку центрів дії атмосфери – азорського та сибірського максимумів, щодо кліматичних норм 1950-1974 рр., через що змінилося сезонне положення осей висотних баричних гребенів і улоговин [5, 6].

В [7] наведено три типи еталонних баричних полів, з якими пов'язане надходження на територію Східної Європи теплого сухого повітря. Перший тип – західний, надходження теплих повітряних мас пов'язано з системою азорського антициклону. Другий тип – південний, пов'язаний з меридіональною перебудовою баричного поля і надходженням теплого повітря з півдня. Третій тип – східний, характеризується проникненням на території України теплого континентального повітря по південній периферії блокуючого антициклону розташованого над Уралом. Всі з перелічених ситуацій можуть сприяти виникненню суховіїв.

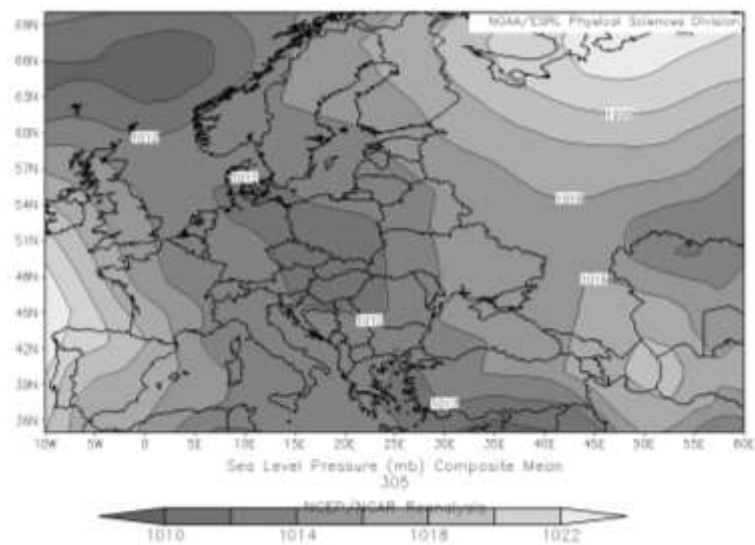
Мета дослідження полягає у встановленні особливостей синоптичних процесів, що призводять до виникнення суховіїв на території України в останні десятиліття.

Матеріали та методи дослідження. Для виявлення явищу суховію за критеріями, вказаними вище, по 24 станціях України використовувались дані щоденних строкових спостережень за температурою і відносною вологістю повітря та напрямком і швидкістю вітру, які отримані з сайту NOAA SATELLITE AND INFORMATION SERVICE [8], за період 1995-2015 рр. з квітня по серпень. Створена вибірка складає всього 4083 випадки суховію, з них 2803 спостерігалось в Степовій зоні, 937 в Лісостепу, 217 в Поліссі та 126 випадків в Гірській зоні Українських Карпат. Найчастіше суховії спостерігаються у серпні місяці, їх доля складає 34,6 % від загального числа випадків.

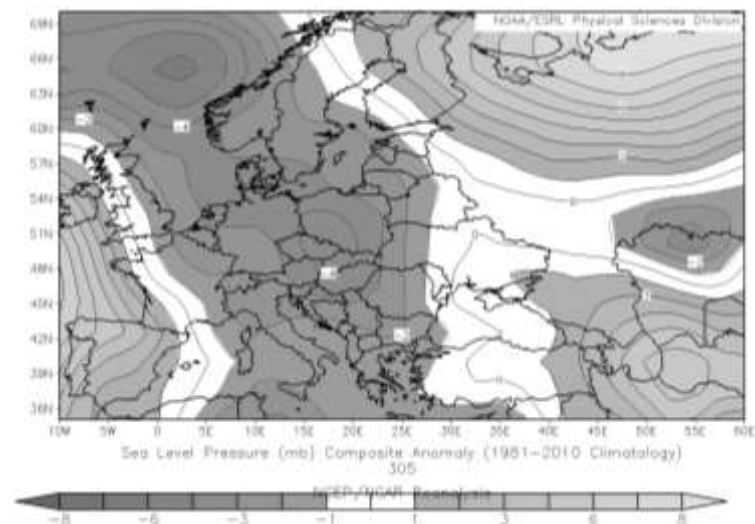
Для визначення синоптичних процесів, що призводять до виникнення суховіїв в різних агрокліматичних зонах України, були відібрані дні, в які дане явище спостерігалось тільки в межах однієї зони. За цією вибіркою, з використанням даних реаналізу NCEP за допомогою сервісу NOAA Earth System Research Laboratory [9] були побудовані та проаналізовані середні приземні поля тиску і абсолютної топографії ізобаричної поверхні 500 гПа, та їх аномалії по відношенню до кліматичного (базового) періоду 1981-2010 рр., для кожного місяця вегетаційного періоду (квітень-серпень).

Результати дослідження. Аналіз середніх полів тиску в дні з суховієм показав, що вони мають такі особливості. У квітні і травні в усіх агрокліматичних зонах суховії утворювалися при формуванні над

територією Центральної Європи циклонічного типу циркуляції (рис. 1, а). При цьому Європейська територія Росії (ЄТР) зайнята областю високого тиску, а територія України перебуває в зоні підвищених градієнтів тиску, що сприяло зростанню швидкостей вітру в цьому регіоні. В даному випадку в передній частині циклонів, розташованих над Центральною Європою, формуються потоки з південною складовою, за якими відбувається винос на територію України більш сухого і теплого повітря з району Балканського півострова. Така синоптична ситуація супроводжувалася утворенням суховіїв в квітні в зоні Полісся і Степу і в травні в зоні Лісостепу і Степу. Поля аномалій тиску (рис. 1, б) характеризується наявністю осередків негативних аномалій (від -4 до -15 гПа) над Центральною або Північною Європою.

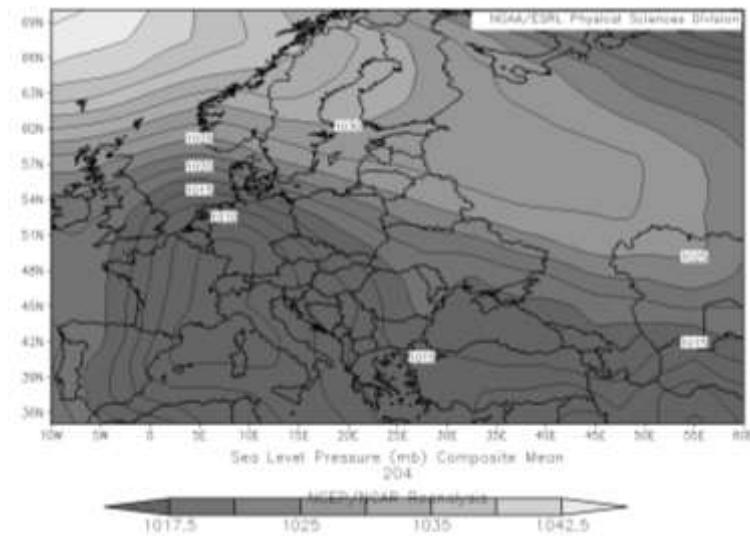
А

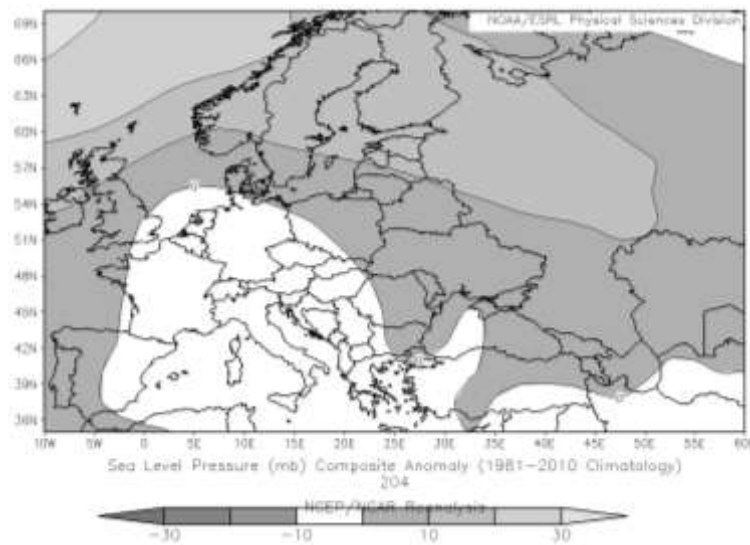
Б

Рис. 1 Середні поля: (А) – тиску (гПа) на рівні моря, (Б) – аномалій тиску (гПа) для днів з суховієм в Степовій зоні в травні

У Лісостеповій зоні в квітні суховії утворювалися в перехідній зоні між областю зниженого тиску над акваторією Чорного моря і областю високого тиску над заходом ЄТР (рис. 2, а). В цьому випадку над Україною формуються східні повітряні потоки, з якими відбувається перенос повітряних мас з району Прикаспійської низовини. Поля аномалій тиску (рис. 2, б) для квітня місяця характеризується наявністю поширеної зони позитивної аномалії (10 гПа) над територією Східної Європи і західним Казахстаном.

А

Б

Рис. 2 Середні поля (а) – тиску (гПа) на рівні моря, (б) – аномалій тиску (гПа) для днів з суховієм в Лісостеповій зоні в квітні

У травні в зоні Полісся суховії утворювалися на західній периферії антициклону над Україною (рис. 3, а), центр якого був розташований над її північно-східним кордоном. В цьому випадку відбувається формування південних повітряних потоків, які виносять тепле повітря з району

Балканського півострова. Поле аномалій тиску (рис. 3, б) характеризується виникненням осередку позитивної аномалії (2 гПа і більш) над півднем Східної Європи і Кавказом.

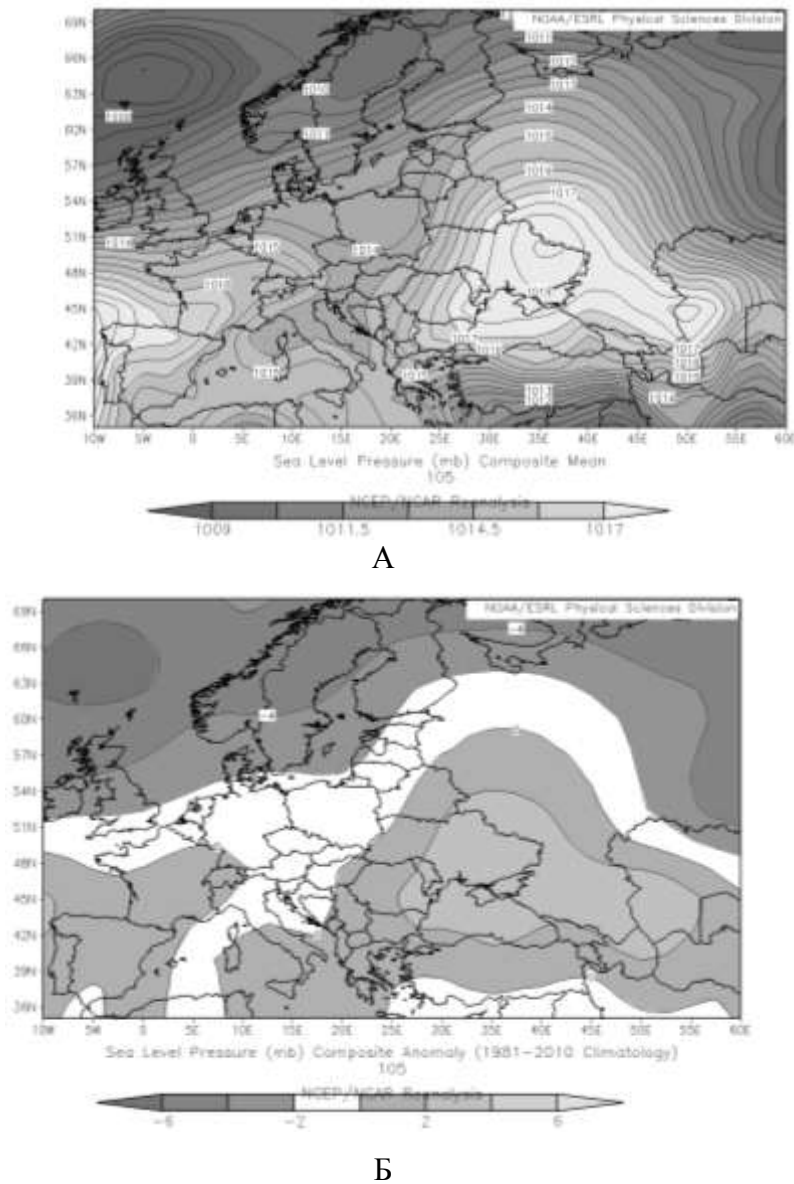
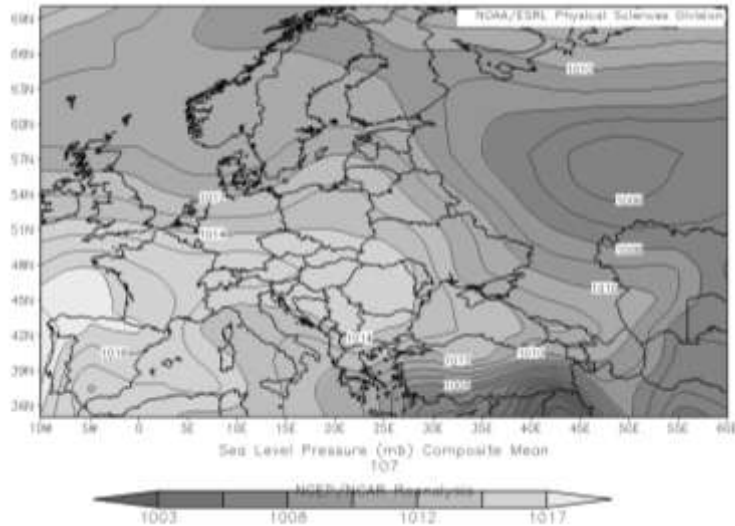

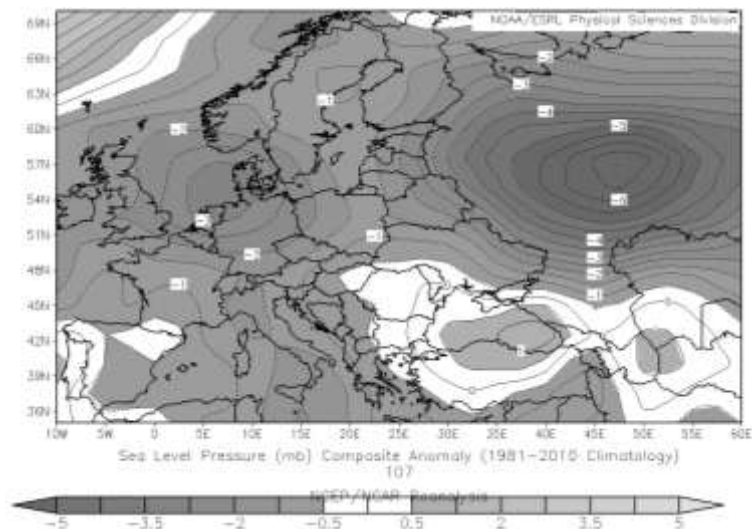
Рис. 3. Середні поля (а) – тиску (гПа) на рівні моря, (б) – аномалій тиску (гПа) для днів з суховієм в зоні Полісся в травні

У травні відбувається перебудова тропосферного баричного поля на літній тип циркуляції, однією з особливостей якого є поширення на захід гребенів і відрогів азорського антициклону, які нерідко досягають території України. З формуванням даного західного типу баричного поля пов'язане виникнення суховіїв в літні місяці в зоні Полісся і Степу. Так, в червні в Поліссі та Степу і в липні в Поліссі суховії утворювалися в північних і північно-західних потоках, які формувалися на східній периферії гребенів азорського антициклону (рис. 4, а), при одночасному розвитку над ЄТР циклонічної циркуляції. Необхідно відзначити, що при виникненні суховіїв в зоні Полісся, поле аномалій тиску (рис. 4, б)

характеризується наявністю двох осередків негативних аномалій (від -1,5 до -2,5 гПа), один осередок розташований над центром і північним заходом Європи, другий над ЄТР. Для суховіїв в Степовій зоні відзначається велика позитивна аномалія поля тиску (1,5-3,5 гПа) по всій території Європи і осередок негативної аномалії над північно-західним Казахстаном.

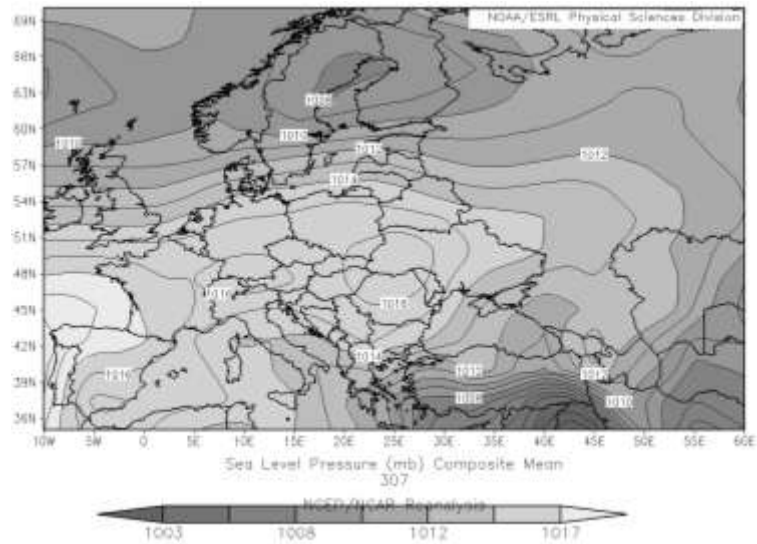
А

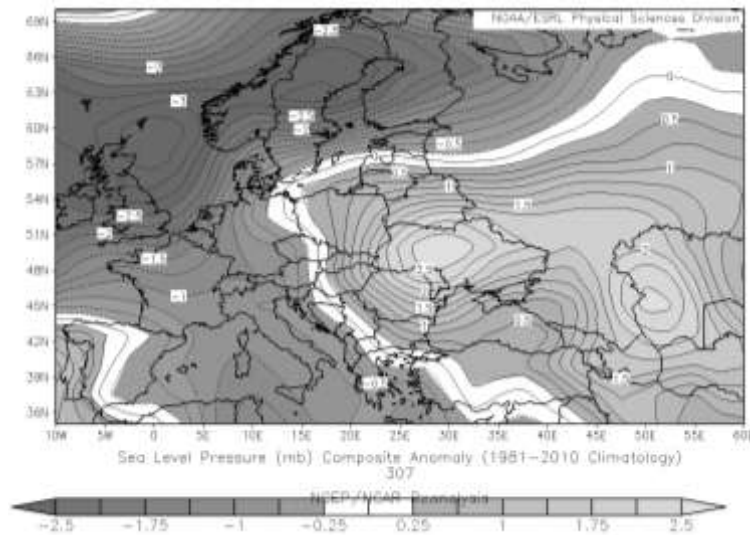
Б

Рис. 4. Середні поля (а) – тиску (гПа) на рівні моря, (б) – аномалій тиску (гПа) для днів з суховієм в зоні Полісся в липні

У липні в Степу та в серпні в Поліссі та Степу суховії утворювалися на східній периферії відрогів азорського антициклону в північних повітряних потоках (рис. 5, а), при формуванні на півдні ЄТР антициклонічного типу баричного поля. Поля аномалій тиску (рис. 5, б) характеризувалися наявністю над Україною, Кавказом і Західним Казахстаном осередків позитивних аномалій (2-3 гПа).

А

Б

Рис. 5. Середні поля (а) – тиску (гПа) на рівні моря, (б) – аномалій тиску (гПа) для днів з суховієм в Степовій зоні в липні

Виникнення суховіїв в червні-серпні в Лісостеповій зоні пов'язано з формуванням східного типу баричного поля. В такому випадку відбувається розвиток над акваторією Чорного моря циклонічної циркуляції і формування над ЄТР обширного антициклону з центром над Уралом (рис. 6, а). Це призводить до виникнення над центральними областями України зони підвищених баричних градієнтів і формуванню східних потоків, з якими відбувається надходження на цю територію сухого континентального повітря. Поле аномалій тиску (рис. 6, б) характеризується наявністю негативної аномалії (від -2 до -4 гПа) над Чорним морем і Центральною Європою.

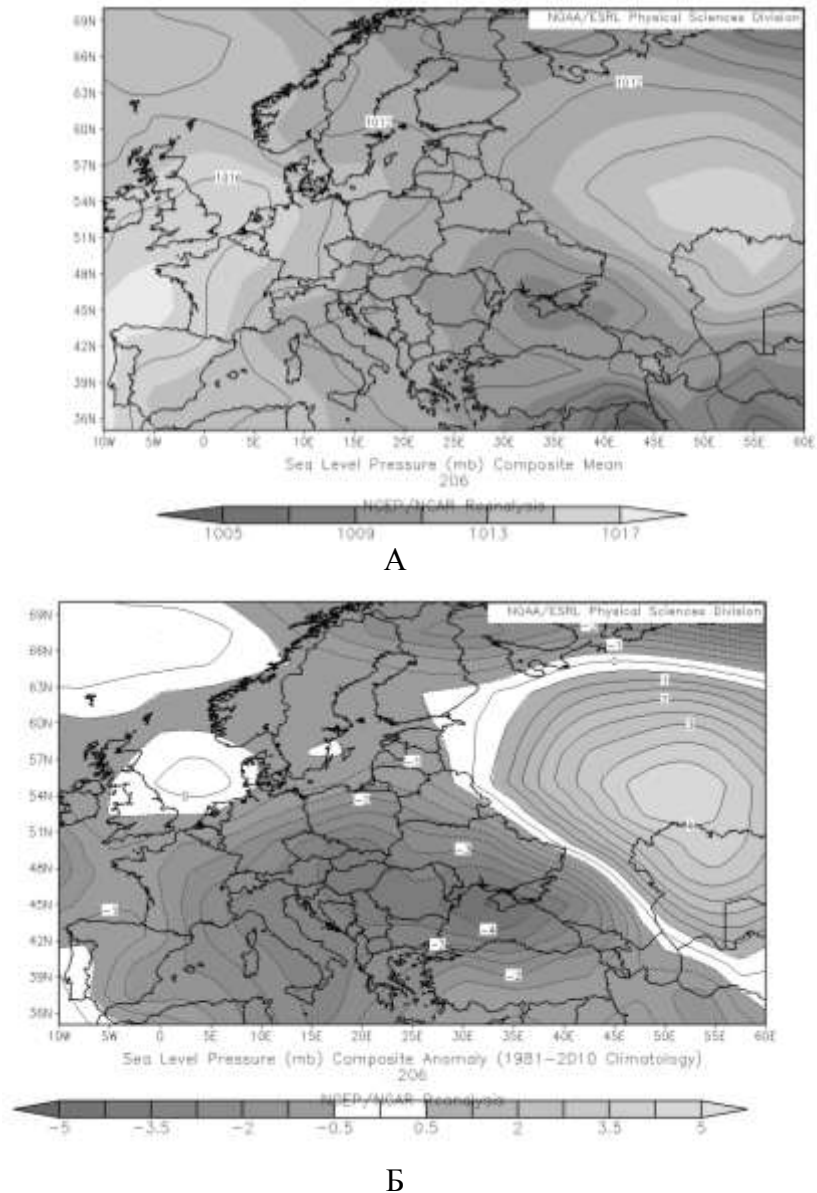
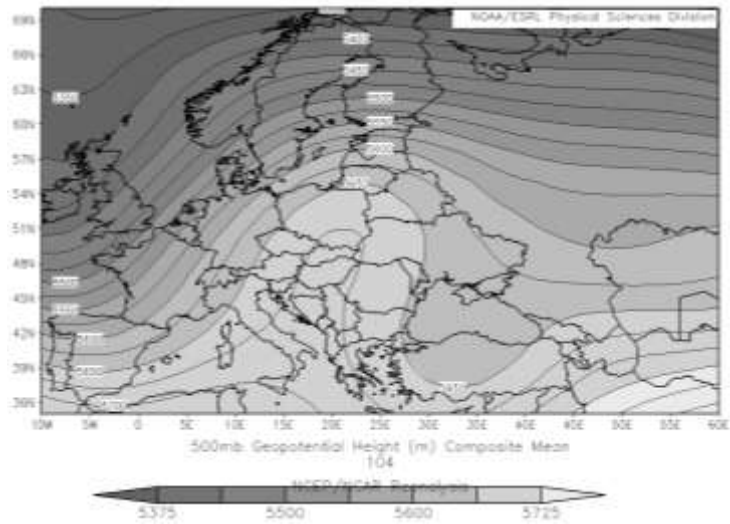
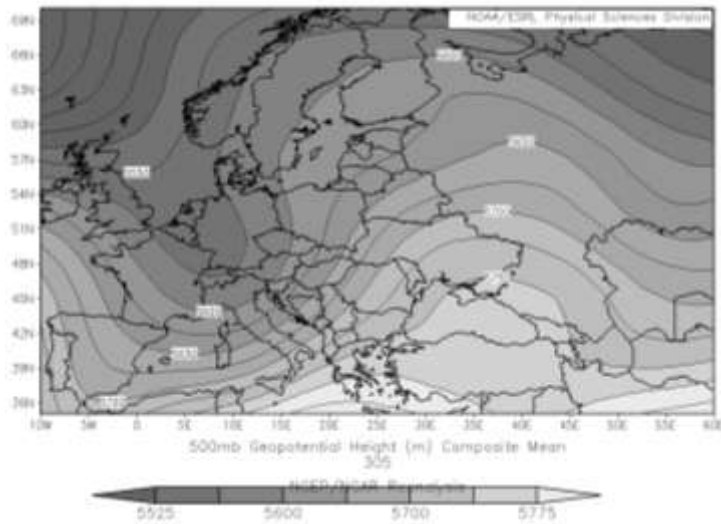

Рис. 6. Середні поля (а) – тиску (гПа) на рівні моря, (б) – аномалій тиску (гПа) для днів з суховієм в Лісостеповій зоні в червні

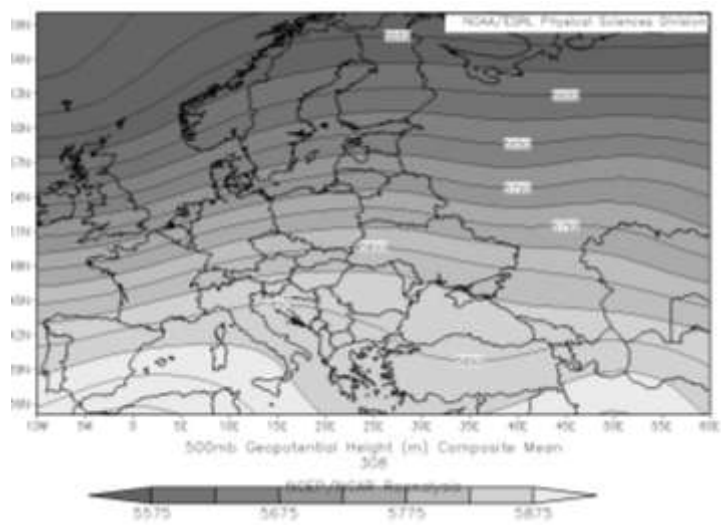
Аналіз висотного баричного поля показав, що в суховійні дні атмосферна циркуляція над Європейським сектором має меридіональний тип, що проявляється в наявності висотної улоговини над територією Західної Європи і висотного гребеня над Східною Європою. Але можна виділити деякі особливості: в дні з суховієм в зоні Полісся вісь висотного гребеня зміщена на захід і проходить через Центральну Європу (рис. 7, а). У дні з суховієм в Лісостеповій і Степовій зонах вісь гребеня зміщена на схід і проходить через ЄТР (рис. 7, б). Поля аномалії геопотенціальних висот характеризує наявність парних осередків, позитивного – над Східною Європою і негативного – над Західною Європою. Величина аномалії геопотенціальної висоти коливається від 40 до 250 м.

А

Б

В

Рис. 7 Середні поля геопотенціальних висот поверхні 500 гПа (м): для днів з суховієм у зоні Полісся в квітні (а), для днів з суховієм у зоні Степу у травні (б), для днів з суховієм у зоні Степу у серпні (в)

Необхідно відзначити, що в липні-серпні в дні з суховієм в Степовій зоні (рис. 7, в) атмосферна циркуляція в смузі 48-53° пн.ш. Європейського сектору має квазізональний характер, але спостерігається осередок позитивної аномалії (до 55 м) над територією Центральної, Південної і Південно-Східної Європи.

Висновки. Виконаний аналіз баричних полів у поверхні землі та на висотах показав, що в дні з суховієм в Україні можуть спостерігатися такі синоптичні ситуації. У весняні місяці суховії формувалися в передній частині циклонів розташованих над Центральною і Південною Європою. Влітку в зоні Полісся і Степу утворення суховіїв відбувалося при розвитку західних процесів, в східній частині гребенів і відрогів азорського максимуму. Влітку в зоні Лісостепу суховії виникали при розвитку антициклонів зі сходу і одночасному формуванні циклонічної циркуляції над Чорним морем.

Висотне баричне поле в суховійні дні характеризується встановленням над Європейським сектором меридіонального типу циркуляції, за винятком випадків суховіїв в Степовій зоні в липні-серпні, за яких поле геопотенціальних висот в північній частині Європейського сектору має квазізональний характер.

Список використаних джерел

- 1.Бучинский И.Е. Засухи, суховеи и пыльные бури на Украине и борьба с ними. К.: Урожай, 1970. 236 с.
- 2.Бучинский И.Е. Засухи и суховеи. Л.: Гидрометеиздат, 1976. 214 с.
- 3.Дзердзеевский Б.Л. Предварительные данные циркуляции атмосферы в дни с суховеями в Прикаспии. Микроклиматические и Климатические исследования в Прикаспийской низменности. М.: Изд. АН СССР, 1953. С. 18-29.
- 4.Клімат України / за ред. В.М. Ліпінського, В.А. Дячука, В.М. Бабіченко. К.: Вид. Раєвського, 2003. 343 с.
- 5.Мартазинова В.Ф., Сологуб Т.А. Атмосферная циркуляция, формирующая засушливые условия на территории Украины в конце XX столетия // Наук.праці УкрНДГМІ. 2000. Вип. 248. С. 36-47.
- 6.Мартазинова Ф.В., Свердлик Т.А. Крупномасштабная атмосферная циркуляция XX столетия, ее изменение и современное состояние // Наук.праці УкрНДГМІ. 1998. Вип. 246. С. 21-27.
- 7.Cherenkova E.A., Semenova I.G., Kononova N.K., Titkova T.B. Droughts and dynamics of synoptic processes in the south of the East European Plain at the beginning of the twenty-first century. Arid Ecosystems, 2015, vol. 5, issue 2, pp. 45-56.
- 8.Електронна база кліматичних даних URL:<https://www7.ncdc.noaa.gov/CDO/cdo>
- 9.Електронна база кліматичних даних NOAA Earth System Research Laboratory. URL: <https://www.esrl.noaa.gov>.

Список использованных источников:

- 1.Бучинский И.Е. Засухи, суховеи и пыльные бури на Украине и борьба с ними. К.: Урожай, 1970. 236 с.
- 2.Бучинский И.Е. Засухи и суховеи. Л.: Гидрометеиздат, 1976. 214 с.
- 3.Дзердзеевский Б.Л. Предварительные данные циркуляции атмосферы в дни с суховеями в Прикаспии. Микроклиматические и Климатические исследования в Прикаспийской низменности. М.: Изд. АН СССР, 1953. С. 18-29.

4. Климат Украины / под ред. В.Н. Липинского, В.А. Дьячука, В.М. Бабиченко. К.: Изд. Раєвського, 2003. 343 с.
5. Мартазинова В.Ф., Сологуб Т.А. Атмосферная циркуляция, формирующая засушливые условия на территории Украины в конце XX столетия // Науч. труды УкрНДГМИ. 2000. Вып. 248. С. 36-47.
6. Мартазинова В.Ф., Сverdlik Т.А. Крупномасштабная атмосферная циркуляция XX столетия, ее изменение и современное состояние // Наук. труды УкрНДГМИ. 1998. Вып. 246. С. 21-27.
7. Cherenkova E.A., Semenova I.G., Kononova N.K., Titkova T.B. Droughts and dynamics of synoptic processes in the south of the East European Plain at the beginning of the twenty-first century. *Arid Ecosystems*, 2015, vol. 5, issue 2, pp. 45-56.
8. Электронная база климатических данных URL: <https://www7.ncdc.noaa.gov/CDO/cdo>
9. Электронная база климатических данных NOAA Earth System Research Laboratory. URL: <https://www.esrl.noaa.gov>.

References:

1. Buchinskii I. E. Zasukhi, sukhovei i pyl'nye buri na Ukraine i bor'ba s nimi. Kiev: Harvest, 1970. 236 p.
2. Buchinskii I.E. Zasukhi i sukhovei. Leningrad: Gidrometeoizdat, 1976. 214 p.
3. Dzerdzeevskiy B.L. Predvaritel'nye dannye tsirkulyatsii atmosfery v dni s sukhoveyami v Prikaspii. Mikroklimaticheskie i klimaticheskie issledovaniya v Prikaspiyskoy nizmennosti. Moscow: Publ. AS USSR, 1953. pp. 18-29.
4. Lipins'kyi V.M., Dyachuk V.A., Babichenko V.M. (Eds.) *Klimat Ukrayiny*. Kyiv: Rayevs'kyi Publ., 2003. 343 p.
5. Martazinova V.F., Sologub T.A. Atmosfernaya tsirkulyatsiya, formiruyuschaya zasushlivyye usloviya na territorii Ukrainy v kontse XX stoletiya. *Nauk. pratsi UkrNDHMI*, 2000, no. 248, pp. 36-47.
6. Martazinova V.F., Sverdlik T.A. Krupnomasshtabnaya atmosferная tsirkulyatsiya XX stoletiya, ee izmenenie i sovremennoe sostoyanie. *Nauk. pratsi UkrNDHMI*, 1998, no. 246, pp. 21-27.
7. Cherenkova E.A., Semenova I.G., Kononova N.K., Titkova T.B. Droughts and dynamics of synoptic processes in the south of the East European Plain at the beginning of the twenty-first century. *Arid Ecosystems*, 2015, vol. 5, issue 2, pp. 45-56.
8. Electronic climate database URL: <https://www7.ncdc.noaa.gov/CDO/cdo>
9. Electronic climate database NOAA Earth System Research Laboratory. URL: <https://www.esrl.noaa.gov>.

УДК 551. 515

Свінціцька Ганна Іванівна

Київський національний університет імені Тараса
Шевченка, м. Київ, Україна,
e-mail: annasvnt@gmail.com

ХАРАКТЕРИСТИКА ХВИЛЬ ТЕПЛА ЛІТНЬОГО СЕЗОНУ В ОДЕСІ

Метою є дослідження хвиль тепла в Одесі під час календарного літа за період 1961–2015 рр.

Методика. Для дослідження хвиль тепла були використані матеріали спостережень за температурою повітря на метеорологічній станції «Одеса» за 1 червня – 31 серпня 1961–2015 рр. Ідентифікація випадків хвиль тепла ґрунтується на визначенні, рекомендованому Всесвітньою метеорологічною організацією (ВМО).

Результати. За досліджуваній період було зафіксовано 14 випадків хвиль тепла. Майже половина з них (43%) тривалістю лише 6 днів, середня тривалість становить – 8 днів, максимальна – 12 днів (2008 і 2010 рр.). Хвиля тепла, що спостерігалася в серпні 2010 р. була найінтенсивнішою та найбільш тривалою за досліджуваній період і характеризувалася аномально високими температурами повітря.

Наукова новизна. Вперше були ідентифіковані випадки хвиль тепла (що ґрунтуються на визначенні, рекомендованому ВМО) в Одесі за період 1961–2015 рр.

Практична значимість. Результати даного дослідження можуть бути використані для прогнозування випадків хвиль тепла в Одесі в майбутньому та впровадження заходів адаптації до аномально спекотної погоди.

Ключові слова: хвиля тепла, інтенсивність хвилі тепла, тривалість хвилі тепла, глобальні зміни клімату

УДК 551. 515

Свинцицкая Анна Ивановна

Киевский национальный университет
имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина,
e-mail: annasvnt@gmail.com

ХАРАКТЕРИСТИКА ВОЛН ТЕПЛА ЛЕТНЕГО СЕЗОНА В ОДЕССЕ

Целью является исследование волн тепла в Одессе во время календарного лета за период 1961-2015 гг.

Методика. Для исследования волн тепла были использованы материалы наблюдений за температурой воздуха на метеорологической станции «Одесса» за 1 июня – 31 августа 1961-2015 гг. Основой для идентификации случаев волн тепла (ВТ) было определение, рекомендованное Всемирной метеорологической организацией (ВМО).

Результаты. За исследуемый период было зафиксировано 14 случаев волн тепла. Почти половина из них (43%) продолжительностью лишь 6 дней, средняя продолжительность составляет - 8 дней, максимальная - 12 дней (2008 и 2010 гг.). Волна тепла, которая наблюдалась в августе 2010 г. была самой интенсивной и наиболее длительной за исследуемый период и характеризовалась аномально высокими температурами воздуха.

Научная новизна. Впервые были идентифицированы случаи волн тепла (основанные на определении, рекомендованном ВМО) в Одессе за период 1961-2015 гг.

Практическая значимость. Результаты данного исследования могут быть использованы для прогнозирования случаев волн тепла в Одессе в будущем и внедрение мероприятий адаптации к аномально жаркой погоды.

Ключевые слова: волна тепла, интенсивность волны тепла, продолжительность волны тепла, глобальные изменения климата

UDC 551. 515

Svintsitska Hanna Ivanivna

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv,
Ukraine, e-mail: annasvnt@gmail.com

CHARACTERISTIC OF HEAT WAVE OF SUMMER PERIOD IN ODESA

Purpose. The aims of the study were to determine the frequency of heat wave cases for Odesa in the summer months June to August in 1961-2015.

Methods. The daily data of air temperature in the summer months June to August in 1961–2015 were used for research. Identification of heat waves (HW) cases based on the definition, recommended by the World Meteorological Organization(WMO).

Results. During the study period, 14 cases of heat waves were recorded. Almost half of them (43%) last for only 6 days, the average duration is 8 days, the maximum is 12 days (2008 and 2010). It was found that heat wave in August 2010 was the most powerful and longest during the study period.

Scientific novelty. For the first time, cases of heat waves (based on the definition, recommended by WMO) in Odesa for the period 1961-2015 were identified.

The practical significance. The obtained results can be used to predict the cases of heat waves in Odessa in the future and implementing of adaptation measures to the heat.

Keywords: heat wave, heat wave intensity, heat wave duration, global climate change

Постановка проблеми та актуальність. Хвиля тепла (ХТ) – це метеорологічний феномен, що належить до явищ синоптичного масштабу та проявляється у вигляді аномально спекотної, сухої погоди, що зберігається протягом певного періоду і охоплює значні території [3]. Погодні умови, що спостерігаються під час ХТ, можуть стати причиною значних людських жертв, суттєвих втрат в сільському господарстві та інших секторах економіки. Наприклад, ХТ 1995 р. в Чикаго спричинила понад 600 випадків смертей [6].

Дані про температуру повітря надзвичайно важливі для багатьох галузей господарства, зокрема і для сфери рекреації та туризму. За результатами досліджень Балабух В.О. [1], середньорічна температура повітря в Україні за 1991–2010 рр., порівняно з кліматичною нормою, зросла на 0,8°C, при цьому зростання середньої температури влітку є вищим і становить 1,1°C. Згідно з найпоширенішими прогнозними моделями температура повітря на планеті в найближчі десятиліття продовжуватиме зростати. Відповідно, будуть зростати і періоди аномально спекотної погоди, що можуть негативно впливати на самопочуття та здоров'я людини, призводити до перегріву організму та теплового стресу.

Одеса – один із головних економічних центрів України, що поєднує в собі найбільший морський порт, розвинену промисловість, курортно-

рекреаційний комплекс, транспортну, фінансову і соціальну інфраструктуру [5]. Завдяки своєму географічному розташуванню, наявності численних історичних, культурних, архітектурних та природних ресурсів, Одеса є дуже привабливим місцем для туристів. Курортна зона Одеси простягнута на десятки кілометрів уздовж берега та лиманів і є однією з найстаріших та найпопулярніших у країні. Уздовж всього узбережжя розташовуються безліч пляжів-санаторіїв та будинків відпочинку [5].

Одеса має значний туристичний потенціал та передумовами для його розвитку. Проте, погода і клімат можуть бути обмежуючими факторами для туризму та відпочинку, особливо для рекреаційно-оздоровчого, спортивного, пригодницького, культурного та екотуризму. Тому туристичний потенціал Одеси слід вивчати за допомогою наукових підходів. В умовах сучасних змін клімату та глобального потепління особливо актуальним є дослідження феномену хвиль тепла.

Метою є дослідження хвиль тепла в Одесі під час календарного літа за період 1961–2015 рр.

Аналіз останніх досліджень. В Україні вивчення хвиль тепла розпочалося відносно недавно. В 2012 р. Шевченко О.Г. та Сніжко С.І. [3] обґрунтували зручність використання визначення ХТ, рекомендованого Всесвітньою метеорологічною організацією (ВМО), для дослідження проявів цього явища на території України. В наступні роки Шевченко О.Г. з колегами дослідили ХТ літнього сезону, що спостерігалися на 13 метеорологічних станціях, що розташовані в різних частинах території України, за 1911–2010 рр. [8], детально вивчили аномально потужну ХТ кінця липня–серпня 2010 р. на території України [4] та проаналізували синоптичні процеси над територією України під час цієї ХТ [2]

Хоменко І.А. та Дерев'га О.О. [7], досліджуючи випадки хвиль тепла на території України за даними дев'яти метеорологічних станцій, для ідентифікації випадків ХТ використали крім визначення ВМО також два інших підходи, крім того – дані дослідники вивчали ХТ не лише календарного літа, а з 1 травня по 30 вересня. Проте період спостережень обмежувався 1961–2010 рр.

Матеріали та методи досліджень. Для проведення даного дослідження були використані дані Центральної Геофізичної Обсерваторії про максимальну температуру повітря на метеорологічній станції Одеса за кожен день літнього періоду з 1961 по 2015 рр.

Всесвітньою метеорологічною організацією рекомендовано хвилю тепла вважати період, протягом якого максимальна добова температура повітря понад 5 послідовних днів перевищує середню максимальну температуру повітря на 5°C за цей день по даній станції за період 1961–1990 рр. У даному дослідженні нами був використаний саме цей підхід до ідентифікації випадків ХТ.

Літній сезон обмежується датами стійкого переходу середньодобової температури повітря через 15°C в період її підвищення навесні і зниження

восени, проте, оскільки в різні роки і на різних станціях такий перехід може значно варіюватися, в даному дослідженні літній період має фіксовані часові рамки – з 1 червня по 31 серпня.

Виклад основного матеріалу. В результаті аналізу рядів максимальної добової температури повітря було встановлено, що протягом літнього сезону з 1961 по 2015 рр. в Одесі спостерігалось 14 випадків ХТ, що відповідали критеріям визначення цього явища, яке використано в даному дослідженні (табл. 1).

Табл. 1

Випадки хвиль тепла в Одесі з 1961 по 2015 рр., їх тривалість (дні) та інтенсивність (°C)

Рік	Дата	Тривалість ХТ	Середня T_{MAX}	Кумулятивна T_{MAX}
1998	31 липня – 5 серпня	6	3,4	20,3
1999	6-14 червня	9	2,5	22,8
1999	6-11 липня	6	2,5	15,3
1999	24-29 липня	6	2,1	12,3
2001	14-22 липня	9	2,0	18,2
2002	6-15 липня	10	3,9	38,7
2008	13-24 серпня	12	2,5	29,7
2010	5-16 серпня	12	3,9	46,4
2011	14-19 липня	6	1,2	7,2
2012	14-23 червня	10	2,3	23,4
2012	22-30 липня	9	2,4	21,7
2012	3-9 серпня	7	2,8	19,5
2013	14-19 червня	6	2,1	12,6
2014	31 липня – 5 серпня	6	1,1	6,4

Хвилі тепла, як правило, характеризуються тривалістю (в днях) та інтенсивністю (в °C) [3]. Як видно з табл.1 тривалість хвиль тепла, що спостерігалися протягом досліджуваного періоду в більшості випадків є незначною: 6 випадків (43 %) ХТ мають тривалість лише 6 днів (така тривалість є мінімальною згідно визначення, що використовується в даному дослідженні); всього 2 випадки (14 %) ХТ – понад 10 днів. Середня тривалість ХТ протягом досліджуваного періоду становила 8 днів. Хвилі тепла з максимальною тривалістю були зафіксовані в 2008 та 2010 роках (12 днів).

У визначеннях ХТ фіксується лише певна мінімальна кількість днів, після перевищення якої, спекотний період буде вважатися хвилею тепла. Проте, у випадку потужних ХТ їх тривалість може перевищити мінімальну кількість днів у кілька разів. Крім того, для характеристики потужності ХТ досить часто використовується показник – сумарна (або кумулятивна) максимальна температура (T_{MAX}) під час окремо взятої хвилі тепла. Як правило, сумарна T_{MAX} розраховується як сума різниць між максимальною температурою повітря та певним граничним значенням, що залежить від

визначення ХТ [3]. Також в даному дослідженні було розраховано середню T_{MAX} протягом окремої ХТ – усереднене значення різниць між максимальною добовою температурою повітря та граничним значенням температури.

Найвища кумулятивна T_{MAX} була зафіксована під час хвилі тепла 2010 року (5 –16 серпня) і становила 46,4 °С (табл. 1). Найвища середня T_{MAX} також була зафіксована в 2010 і становила 3,9 °С.

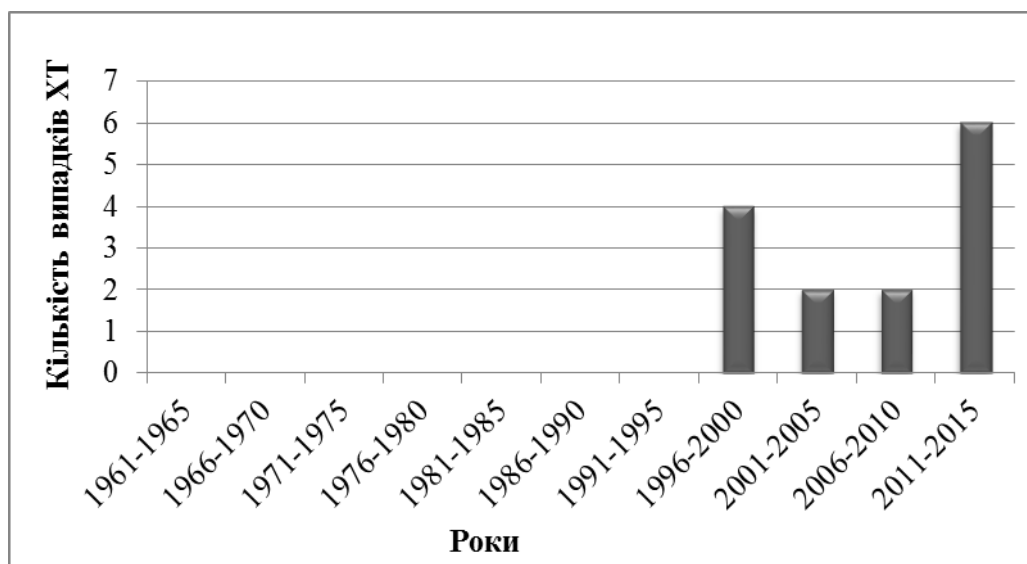

Рис. 1. Динаміка кількості випадків ХТ в Одесі за період 1961–2015 рр.

Зважаючи на те, що хвилі тепла спостерігалися не щороку, часову динаміку доцільніше розглядати, використовуючи кількість випадків ХТ за п'ятирічки, а не за кожен окремий рік випадків (рис. 1). Цікавим є те, що за період кліматичної норми (1961-1990 рр.) взагалі не спостерігалось жодного випадку хвиль тепла. Максимум відзначається в останнє п'ятиріччя (2011–2015 рр.) – 6 випадків. Це свідчить про стрімке зростання кількості випадків хвиль тепла за останні 25 років. Що є ще одним підтвердженням сучасних змін клімату та глобального потепління.

Таким чином, аналіз тривалості та інтенсивності ХТ дав змогу встановити, що хвиля тепла 2010 р. (з 5 по 16 серпня) була найпотужнішою для Одеси за період з 1961 по 2015 рр. Максимальна температура під час цієї ХТ була зафіксована 12 серпня і становила 38,0°C (рис. 2).

Як видно з рис. 2 під час ХТ 2010 року (рис. 1) з 5 по 16 серпня значення максимальної добової температури були значно вищими ніж в ці ж самі дні для 2009 та 2011 р. Наприклад, 12 серпня 2010 р. максимальна добова температура була аж на 13,1°C вища, ніж за 12 серпня 2009 р. В середньому, значення температур з 5 по 16 серпня 2010 року були на 9,3°C вище за ці ж самі дні ніж за 2009 рік, і на 6,3°C вище – за 2011 р.

Аномально високі температури в цей період були спричинені тим, що територія України перебувала під впливом тилової частини антициклону, центр якого розташовувався над Європейською частиною Росії і несуттєво змінював своє положення.

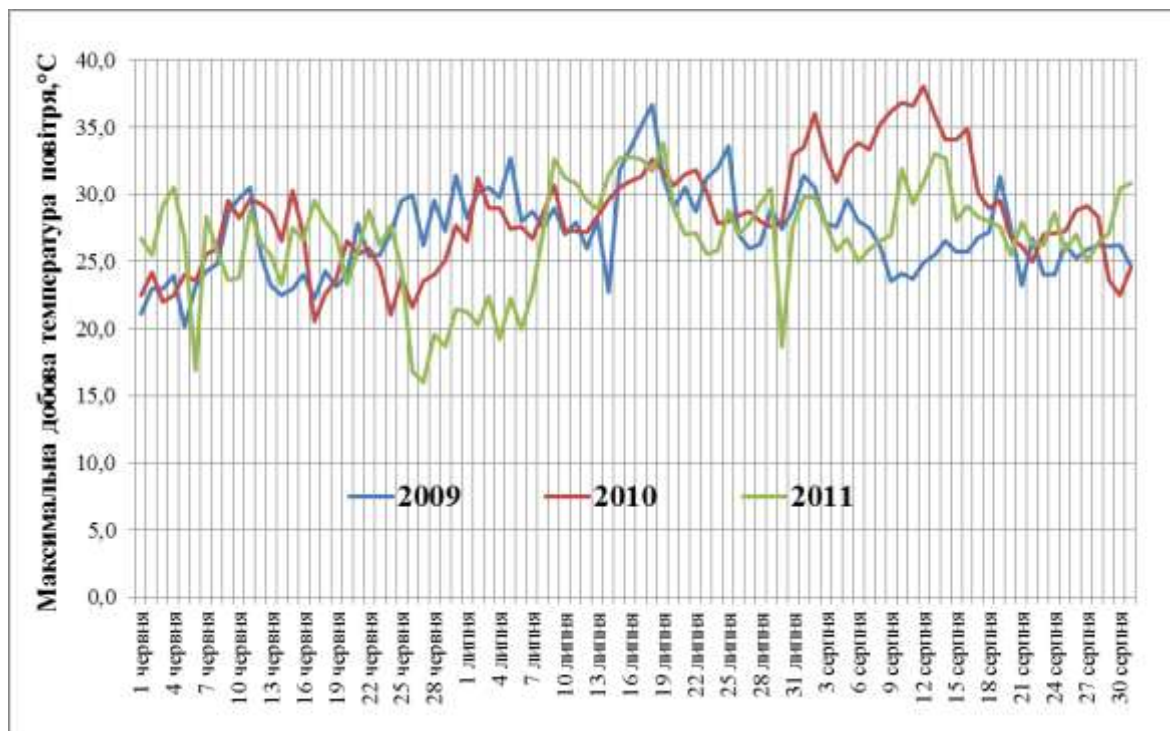

Рис. 2. Максимальна температура повітря за кожен літній день за 2009, 2010 та 2011 рр.

Висновки. Отже, в Одесі з 1961 по 2015 рр. було зафіксовано 14 випадків хвиль тепла. Майже половина з них (43%) тривалістю лише 6 днів, середня тривалість ХТ становить – 8 днів, максимальна – 12 днів (2008 і 2010 рр.). Хвиля тепла, що спостерігалася в липні–серпні 2010 р. була найінтенсивнішою та найбільш тривалою за досліджуваний період і характеризувалася аномально високими температурами повітря, з максимальним значенням 38,0°C. В часовій динаміці кількості випадків ХТ максимум відзначається в 2011–2015 рр., а за період кліматичної норми взагалі не спостерігалася жодного випадку, що свідчить про стрімке зростання кількості випадків хвиль тепла за сучасний період, підтверджуючи сучасні зміни клімату та глобальне потепління.

Список використаних джерел:

1. Балабух В.О. Тенденції зміни частоти та інтенсивності екстремальних гідрометеорологічних явищ на території Донецької області. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eco.com.ua/content/tendenciyi-zmini-chastoti-ta-intensivnostiekstremalnihgidrometeorologichnih-yavishch-na>. – назва з екрану.
2. Шевченко О.Г., Самчук Е.В., Сніжко С.И. Характеристика синоптических процессов над территорией Украины во время волны тепла в июле–августе 2010 г. // Ученые записки Российского государственного гидрометеорологического университета. – 2013. – № 29. – С.85–94.
3. Шевченко О.Г., Сніжко С.И. Хвилі тепла та основні методологічні проблеми, що виникають при їх дослідженні // Український гідрометеорологічний журнал. – 2012. – № 10. – С. 57–63.
4. Шевченко О.Г. Характеристика хвилі тепла літнього сезону 2010 р. на території України // Праці УкрНДГМІ. – 2012. – Вип. 262. – С. 59–70.
5. Штембуляк Д.О., Буслаєва Г.В., Кусик Н.Л. Одеська область, як перспективний регіон України для розвитку туризму та рекреації // Збірник наукових праць Таврійського державного

агротехнологічного університету (Економічні науки). — 2012. — Т. 5. — С. 337—348. — (2 (18)).

6. Dematte J.E. Near-Fatal Heat Stroke during the 1995 Heat Wave in Chicago / J.E. Dematte, K. O'Mara, J. Buescher, C.G. Whitney, S. Forsythe, T. McNamee, R.B. Adiga, I. M. Ndukwu // *Annals of Internal Medicine*. — 1998. — № 129 (3). — P. 173-181.

7. Khomenko I.A., Dereviaha O.O. Heat wave event dynamics over the territory of Ukraine in the context of the global climate change / *Geophysical Research Abstracts* — 2016. — Vol. 18.

8. Shevchenko O., Lee H., Snizhko S., Mayer H. Long-term analysis of heat waves in Ukraine // *International Journal of Climatology*. — 2014. — Vol. 34 (5). — P. 1642–1650.

Список использованных источников:

1. Балабух В.А. Тенденции изменения частоты и интенсивности экстремальных гидрометеорологических явлений на территории Донецкой области. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://eco.com.ua/content/tendenciya-zmini-chastoti-ta-intensivnostiekstremalnihgidrometeorologichnih-yavishch-na>. — название с экрана. [укр.]

2. Шевченко О.Г., Самчук Е.В., Снижко С.И. Характеристика синоптических процессов над территорией Украины во время волны тепла в июле–августе 2010 г. // *Ученые записки Российского государственного гидрометеорологического университета*. — 2013. — № 29. — С.85–94.

3. Шевченко О. Г., Снижко С.И. Волны тепла и основные методологические проблемы, возникающие при их исследовании // *Украинский гидрометеорологический журнал*, 2012. — № 10. — 57–63 с. [укр.]

4. Шевченко О. Г. Характеристика волны тепла летнего сезона 2010 г. на территории Украины // *Труды УкрНИГМИ* — 2012. — Вып. 262. — С. 59-70. [укр.]

5. Штембуляк Д.О., Буслаева Г.В., Кусик Н.Л. Одесская область, как перспективный регион Украины для развития туризма и рекреации // *Сборник научных трудов Таврического государственного агротехнологического университета (экономические науки)*. — 2012. — Т. 5. — С. 337—348. — (2 (18)). [укр.]

6. Dematte J.E. Near-Fatal Heat Stroke during the 1995 Heat Wave in Chicago / J.E. Dematte, K. O'Mara, J. Buescher, C.G. Whitney, S. Forsythe, T. McNamee, R.B. Adiga, I. M. Ndukwu // *Annals of Internal Medicine*. — 1998. — № 129 (3). — P. 173-181.

7. Khomenko I.A., Dereviaha O.O. Heat wave event dynamics over the territory of Ukraine in the context of the global climate change / *Geophysical Research Abstracts* — 2016. — Vol. 18.

8. Shevchenko O., Lee H., Snizhko S., Mayer H. Long-term analysis of heat waves in Ukraine // *International Journal of Climatology*. — 2014. — Vol. 34 (5). — P. 1642–1650.

References

1. Balabukh V.O. Tendenciji zminy chastoty ta intensyvnosti ekstremalnykh gidrometeorologichnykh javyshh na terytoriji Donec'koi oblasti [Trends in the frequency and intensity of extreme meteorological phenomena in the Donetsk region]. Retrieved from <http://eco.com.ua/content/tendenciya-zmini-chastoti-ta-intensivnostiekstremalnihgidrometeorologichnih-yavishch-na>. [in ukr.].

2. Shevchenko O.G., Samchuk E.V., Snizhko S.I. Kharakteristika sinopticheskikh protsessov nad terytoriyey Ukrainy vo vremya volny tepla v iyule–avguste 2010 g. [Characteristics of synoptic processes over the territory of Ukraine during a wave of heat in July–August 2010] // *Uchenyye zapiski Rossiyskogo gosudarstvennogo gidrometeorologicheskogo universiteta*. — 2013. — № 29. — С.85–94.

3. Shevchenko O.H., Snizhko S.I. Khvyli tepla ta osnovni metodolohichni problemy, shcho vynykayut' pry yikh doslidzhenni [The heat waves and main methodological problems, which appears during the research]. *Ukrayins'kyi hidrometeorolohichnyy zhurnal*, 2012, Vol. 10, pp. 57–63. [in ukr.].

4. Shevchenko O.H. Kharakterystyka khvyli tepla litnoho sezonu 2010 r. na terytorii Ukrainy [Characteristic of heat wave of summer period of 2010 on the territory of Ukraine] // *Pratsi UkrNDHMI*. — 2012. — Vyp. 262. — С. 59-70. [in ukr.].

5. Shtembuliak D.O., Buslaieva H.V., Kusiak N.L. Odeska oblast, yak perspektyvnyi rehion Ukrainy dlia rozvytku turyzmu ta rekreatsii [Odessa region as a prospective region of Ukraine for the development of tourism and recreation] // Zbirnyk naukovykh prats Tavriiskoho derzhavnoho ahrotekhnolohichnoho universytetu (Ekonomichni nauky). — 2012. — T. 5. — С. 337—348. — (2 (18)). [in ukr.].
6. Dematte J.E. Near-Fatal Heat Stroke during the 1995 Heat Wave in Chicago / J.E. Dematte, K. O'Mara, J. Buescher, C.G. Whitney, S. Forsythe, T. McNamee, R.B. Adiga, I. M. Ndukwu // Annals of Internal Medicine. — 1998. — № 129 (3). — P. 173-181.
7. Khomenko I.A., Dereviaha O.O. Heat wave event dynamics over the territory of Ukraine in the context of the global climate change / Geophysical Research Abstracts – 2016. – Vol. 18.
8. Shevchenko O., Lee H., Snizhko S., Mayer H. Long-term analysis of heat waves in Ukraine // International Journal of Climatology. – 2014. – Vol. 34 (5). – P. 1642–1650.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРІВ

1. *Бейдик Олександр Олексійович* – доктор географічних наук, професор, професор кафедри країнознавства та туризму, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, e-mail: aabeydik@gmail.com.
2. *Беркова Оксана Петрівна* – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри країнознавства і туризму, Інститут міжнародних відносин, Національний авіаційний університет, Україна, м. Київ, e-mail: 0987366872@ukr.net.
3. *Бурніс Владислава Сергіївна* – студентка кафедри країнознавства та туризму, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна.
4. *Грицевич Володимир Степанович* – кандидат географічних наук, доцент, доцент кафедри економічної та соціальної географії, географічний факультет, Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів, Україна, e-mail: gvsmg@ukr.net.
5. *Долгова Катерина Сергіївна* – аспірантка кафедри країнознавства та туризму, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, e-mail: kate.dolhova@gmail.com.
6. *Дудка Мар'яна Леонідівна* – аспірантка кафедри географії України, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна, e-mail: Mariana.galabuz@gmail.com.
7. *Коломієць Катерина Василівна* – кандидат географічних наук, старший викладач кафедри географії України, геолого-географічний факультет, Одеський національний університет імені І.І. Мечникова, м. Одеса, Україна, e-mail: kolomiyets@onu.edu.ua.
8. *Лобань Олена Олександрівна* – студентка кафедри міжнародних відносин та регіональних студій, факультет міжнародних відносин, Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна, e-mail: elvie483@gmail.com.
9. *Макаренко Петро Олександрович* – кандидат географічних наук, науковий співробітник, Національна академія наук України, м. Київ, Україна, e-mail: peter.makarenko@gmail.com.
10. *Мандюк Назарій Любомирович* – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри туризму, географічний факультет, Львівський національний університет імені І. Франка, м. Львів, Україна, e-mail: nm09@meta.ua.
11. *Мельничук Анатолій Леонідович* – кандидат географічних наук, доцент, доцент кафедри економічної та соціальної географії, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна, e-mail: melan97@ukr.net.
12. *Наневич Олена Костянтинівна* – викладач географії та краєзнавства, Луцький педагогічний коледж м. Луцьк, Україна.
13. *Нич Тетяна Василівна* – кандидат географічних наук, асистент кафедри економічної та соціальної географії, географічний факультет, Київський

національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна, e-mail: tatyana2510@ukr.net.

14. *Нич Олександр Михайлович* – студент кафедри економічної та соціальної географії, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна, e-mail: beethebest@ukr.net.

15. *Нестерчук Інна Костянтинівна* – кандидат географічних наук, доцент, завідувач кафедри туризму, Житомирський національний аргоекологічний університет, м. Житомир, Україна, e-mail: nester_geoeek@ukr.net.

16. *Олійник Ярослав Богданович* – академік НАПН України, доктор економічних наук, професор, декан географічного факультету, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна, e-mail: 521ya.ol.53@ukr.net.

17. *Романів Павло Володимирович* – кандидат географічних наук, доцент, доцент кафедри туризму, географічний факультет, Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів, Україна, e-mail: rpavlo2007@ukr.net.

18. *Свінціцька Ганна Іванівна* – аспірантка кафедра метеорології та кліматології, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна, e-mail: annasvnt@gmail.com.

19. *Семенова Інна Георгіївна* – доктор географічних наук, професор, Гідрометеорологічний інститут, Одеський державний екологічний університет, м. Одеса, Україна, e-mail: in_home@ukr.net.

20. *Сеньків Мар'яна Ігорівна* – кандидат географічних наук, асистент кафедри туризму, Інститут екології сталого розвитку туризму імені В.Чорновола, Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів, Україна, e-mail: Mariana.I.Senkiv@lpnu.ua

21. *Сировець Сергій Юрійович* – кандидат географічних наук, доцент, доцент кафедри країнознавства та туризму, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна, e-mail: lgtinfo@ukr.net.

22. *Сич Віталій Андрійович* – кандидат географічних наук, доцент, доцент кафедри географії, геолого-географічний факультет, доцент Одеський національний університет імені І.І. Мечникова, м. Одеса, Україна, e-mail: vitsych@gmail.com.

23. *Сліже Марія Олегівна* – аспірантка, Гідрометеорологічний інститут, Одеський державний екологічний університет, м. Одеса, Україна, e-mail: magribinets@ukr.net

24. *Смирнов Ігор Георгійович* – доктор географічних наук, професор, професор кафедри країнознавства та туризму, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, e-mail: smyrnov_ig@ukr.net.

25. *Сосницька Ярослава Сергіївна* – кандидат географічних наук, доцент, доцент кафедри економічної та соціальної географії, Східноєвропейський

національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна, e-mail: Yaroslava.sosnitska@gmail.com.

26. *Танасійчук Дмитро Вікторович* – студент кафедри економічної та соціальної географії, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна, e-mail: dimonich@gmail.com

27. *Телешман Віктор Іванович* – студент кафедри економічної та соціальної географії, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна, e-mail: oscar1424lal@gmail.com.

28. *Ткаченко Тетяна Іванівна* – кандидат географічних наук, доцент, доцент кафедри міжнародного туризму, факультет готельно-ресторанного і туристичного бізнесу, Київський національний університет культури і мистецтв, м. Київ, Україна, e-mail: todria@ukr.net.

29. *Топалова Олеся Іллівна* – асистент кафедри туризму, соціально-економічної географії та краєзнавства, природнично-географічний факультет, Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького, м. Мелітополь, Україна, e-mail: l.topalova@yandex.ua.

30. *Чочуа Анастасія Гівівна* – студентка кафедри країнознавства і туризму, Інститут міжнародних відносин, Національний авіаційний університет, Україна, м. Київ, e-mail: anastasiiachochua1997@gmail.com.

ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРАХ

1. *Бейдык Александр Алексеевич* – доктор географических наук, профессор, профессор кафедры страноведения и туризма, географический факультет, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина, e-mail: aabeydik@gmail.com.

2. *Беркова Оксана Петровна* – кандидат экономических наук, доцент, доцент кафедры страноведения и туризма, Институт международных отношений, Национальный авиационный университет, Украина, Киев, e-mail: 0987366872@ukr.net.

3. *Бурнис Владислава Сергеевна* – студентка кафедры страноведения и туризма, географический факультет, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина.

4. *Грицевич Владимир Степанович* – кандидат географических наук, доцент, доцент кафедры экономической и социальной географии, географический факультет, Львовский национальный университет имени Ивана Франко, г. Львов, Украина, e-mail: gvsmg@ukr.net.

5. *Долгова Екатерина Сергеевна* – аспирантка кафедры страноведения и туризма, географический факультет, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина, e-mail: kate.dolhova@gmail.com.

6. *Дудка Марьяна Леонидовна* – аспирантка кафедры географии Украины, географический факультет, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина, e-mail: Mariana.galabuz@gmail.com.

7. *Коломиец Екатерина Васильевна* – кандидат географических наук, старший преподаватель кафедры географии Украины, геолого-географический факультет,

Одесский национальный университет имени И.И. Мечникова, г. Одесса, Украина, e-mail: kolomiyets@onu.edu.ua.

8. *Лобань Елена Александровна* – студентка кафедры международных отношений и региональных исследований, факультет международных отношений, Восточноевропейский национальный университет имени Леси Украинки, г. Луцк, Украина, e-mail: elvie483@gmail.com.

9. *Макаренко Петр Александрович* – кандидат географических наук, научный сотрудник, Национальная академия наук Украины, г. Киев, Украина, e-mail: peter.makarenko@gmail.com.

10. *Мандюк Назарий Любомирович* – кандидат экономических наук, доцент, доцент кафедры туризма, географический факультет, Львовский национальный университет имени И. Франка, г. Львов, Украина, e-mail: nm09@meta.ua.

11. *Мельничук Анатолий Леонидович* – кандидат географических наук, доцент, доцент кафедры экономической и социальной географии, географический факультет Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина, e-mail: melan97@ukr.net.

12. *Наневич Елена Константиновна* – преподаватель географии и краеведения, Луцкий педагогический колледж, г. Луцк, Украина.

13. *Ныч Татьяна Васильевна* – кандидат географических наук, ассистент кафедры экономической и социальной географии, географический факультет, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина, e-mail: _tatyana2510@ukr.net.

14. *Ныч Александр Михайлович* – студент кафедры экономической и социальной географии, географический факультет, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина, e-mail: beethebest@ukr.net.

15. *Нестерчук Инна Константиновна* – кандидат географических наук, доцент, заведующая кафедрой туризма, Житомирский национальный агроэкологический университет, г. Житомир, Украина, e-mail: nester_geoek@ukr.net.

16. *Олийник Ярослав Богданович*, академик НАПН Украины, доктор экономических наук, профессор, декан географического факультета, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина, e-mail: 521ya.ol.53@ukr.net.

17. *Романив Павел Владимирович* – кандидат географических наук, доцент, доцент кафедры туризма, географический факультет, Львовский национальный университет имени Ивана Франко, г. Львов, Украина, e-mail: gravlo2007@ukr.net.

18. *Свиницкая Анна Ивановна* – аспирантка кафедры метеорологии и климатологии, географический факультет, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина, e-mail: annasvnt@gmail.com

19. *Семенова Инна Георгиевна* – доктор географических наук, профессор, Гидрометеорологический институт, Одесский государственный экологический университет, м. Одеса, Украина, e-mail: in_home@ukr.net.

20. *Сенькив Марьяна Игоревна* – кандидат географических наук, ассистент кафедры туризма, Институт экологии устойчивого развития туризма имени В. Черновола, Национальный университет «Львовская политехника», г. Львов, Украина, e-mail: Mariana.I.Senkiv@lpnu.ua

21. *Сыровец Сергей Юрьевич* – кандидат географических наук, доцент, доцент кафедры страноведения и туризма, географический факультет, Киевский

национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина, e-mail: lgtinfo@ukr.net.

22. *Сыч Виталий Андреевич* – кандидат географических наук, доцент, доцент кафедры географии Украины, геолого-географический факультет, Одесский национальный университет имени И.И. Мечникова, г. Одесса, Украина, e-mail: vitsych@gmail.com.

23. *Слиже Мария Олегівна* – аспирантка, Гидрометеорологический институт Одесский государственный экологический университет, г. Одеса, Украина, e-mail: magribinets@ukr.net

24. *Смирнов Игорь Георгиевич* – доктор географических наук, профессор, профессор кафедры страноведения и туризма, географический факультет, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина, e-mail: smyrnov_ig@ukr.net.

25. *Сосницькая Ярослава Сергеевна* – кандидат географических наук, доцент, доцент кафедры экономической и социальной географии, Восточноевропейский национальный университет имени Леси Українки, г. Луцк, Украина, e-mail: Yaroslava.sosnitska@gmail.com.

26. *Танасийчук Дмитрий Викторович* – студент кафедры экономической и социальной географии, географический факультет, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина, e-mail: dimonich@gmail.com

27. *Телешман Виктор Иванович* – студент кафедры экономической и социальной географии, географический факультет, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченка, г. Киев, Украина, e-mail: oscar1424lal@gmail.com.

28. *Ткаченко Татьяна Ивановна* – кандидат географических наук, доцент, доцент кафедры международного туризма, факультет гостинично-ресторанного и туристического бизнеса, Киевский национальный университет культуры и искусств, г. Киев, Украина, e-mail: todria@ukr.net

29. *Топалова Олеся Ильивна* – ассистент кафедры туризма, социально-экономичной географии та краеведенья, природно-географического факультета Мелитопольского государственного университета имени Богдана Хмельницького, г. Мелитополь, Украина, e-mail: l.topalova@yandex.ua.

30. *Чочуа Анастасия Гивовна* – студентка кафедры страноведения и туризма, Институт международных отношений, Национальный авиационный университет, Украина, Киев, e-mail: anastasiiachochua1997@gmail.com.

INFORMATION ABOUT AUTHORS

1. *Beydik Oleksandr Oleksijovych* – Doctor of Geography Sciences, Professor, Professor of Country Studies and Tourism Department, Faculty of Geography, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, e-mail: aabeydik@gmail.com.

2. *Berkova Oksana Petrovna* – Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Assistant Professor of Geography and Tourism Department, Institute of International Relations, National Aviation University, Ukraine, Kiev, e-mail: 0987366872@ukr.net.

3. *Burnis Vladyslava Serhiivna* – student of Country Studies and Tourism Department, Faculty of Geography, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine.
4. *Grytsevykh Volodymyr Stepanovych* – Candidate of Geographical Sciences, Associate Professor, Assistant Professor of Department Economic and Social Geography, Faculty of Geography, Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, Ukraine, e-mail: gvsmg@ukr.net.
5. *Dolhova Kateryna Serhiivna* – Graduate Student Of Country Studies and Tourism Department, Faculty of Geography, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine e-mail: kate.dolhova@gmail.com.
6. *Dudka Mar"yana Leonidivna* – Graduate Student Of Ukrainian Geography Department, Faculty of Geography, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, e-mail: Mariana.galabuz@gmail.com.
7. *Kolomiyets Kateryna Vasylivna* – PhD in Geography, Senior Lecturer Of Ukrainian Geography Department, Faculty of Geology and Geography, Odesa I. I. Mechnikov National University, Odesa, Ukraine, e-mail: kolomiyets@onu.edu.ua.
8. *Loban Olena Oleksandrivna* – Student of the Department Of International Relations and Regional Studies, Faculty Of International Relations, Lesya Ukrainka Eastern European National University Luts'k, Ukraine, e-mail: elvie483@gmail.com.
9. *Makarenko Peter Oleksandrovykh* – Candidate of Geographical Sciences, Scientific researcher, National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine, e-mail: peter.makarenko@gmail.com.
10. *Mandiuk Nazarii Lubomyrovych* – PhD of Economic Sciences, Associate Professor, Assistant Professor of Tourism Department, Faculty of Geography, Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, Ukraine, e-mail: nm09@meta.ua
11. *Mel'nychuk Anatoliy Leonidovych* – Candidate of Geography Sciences, Associate Professor, Assistant Professor of Economic and Social Geography Department, Faculty of Geography, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, e-mail: melan97@ukr.net.
12. *Nanevych Olena Kostiantynivna* – Teacher of geography and study of a particular region Luts'k pedagogical college, Luts'k, Ukraine.
13. *Nych Tatiana Vasilievna* – Ph.D. in Geography, assistant of Department Economic and Social Geography, Faculty of Geography, Taras Shevchenko Kyiv National University, Kyiv, Ukraine, e-mail: tatyana2510@ukr.net.
14. *Nych Alexander Mikhailovich* – student of Department Economic and Social Geography, Faculty of Geography, Kyiv National Taras Shevchenko University, Kyiv, Ukraine, e-mail: beethebest@ukr.net.
15. *Nesterchuk Inna Kostyantynivna* – Candidate of Geographical Sciences, Associate Professor, Head of Tourism Department, National Argoecological University, Zhytomyr, Ukraine, e-mail: nester_geoeck@ukr.net.
16. *Oliynyk Yaroslav Bogdanovich* – Academic of the National Academy of Sciences of Ukraine, Doctor of Economics, Dean of the Faculty of Geography Professor, Taras Shevchenko Kyiv National University, Kyiv, Ukraine, e-mail: 521ya.ol.53@ukr.net.
17. *Romaniv Pavlo Volodimirovich* - PhD in Geographic, Associate Professor, Assistant Professor of tourism Department, Faculty of Geography, Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, Ukraine, e-mail: rpavlo2007@ukr.net.

18. *Svintsitska Hanna Ivanivna* – Postgraduate Student of Meteorology and Climatology Department, Faculty of Geography, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, e-mail: annasvnt@gmail.com.
19. *Semenova Inna Heorhiyivna* – Doctor of Geography Sciences, Professor, Hydrometeorological Institute, Odessa State Environmental University, Odessa, Ukraine, e-mail: in_home@ukr.net.
20. *Senkiv Mariana Igorivna*, Candidate of Geographical Sciences, Assistant of Tourism Department, Institute of Ecology of Sustainable Tourism Development named after V. Chornovil, Lviv Polytechnic National University, Lviv, Ukraine, e-mail: Mariana.I.Senkiv@lpnu.ua
21. *Syrovets Serhii Yuriiiovych* – Candidate of Geography Sciences, Associate Professor, Assistant Professor of Country Studies and Tourism Department, Faculty of Geography, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, e-mail: lgtinfo@ukr.net.
22. *Sych Vitaliy Andriyovych* – PhD in Geography, Associate Professor, Assistant Professor of Ukrainian Geography Department, Faculty of Geology and Geography, Odesa I.I. Mechnikov National University, Odesa, Ukraine, e-mail: vitsych@gmail.com.
23. *Slizhe Mariia Olehivna* – Graduate Student, Hydrometeorological Institute Odessa State Environmental University, Odessa, Ukraine, e-mail: magribinets@ukr.net
24. *Smyrnov Igor Georgiyovich* – Doctor of Geography Sciences, Professor, Professor of Country Studies and Tourism Department, Faculty of Geography, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, e-mail: smyrnov_ig@ukr.net.
25. *Sosnytska Jaroslava Serhiivna* – Candidate Of Geographical Sciences, Associate Professor, Assistant Professor of Department Of Economic And Social Geography Lesya Ukrainian Eastern European National University, Lutsk, Ukraine, e-mail: Yaroslava.sosnitska@gmail.com.
26. *Taniysychuk Dmitry Viktorovich* – Student of Department Economic and Social Geography, Faculty of Geography, Kyiv National Taras Shevchenko University, Kyiv, Ukraine, e-mail: dimonich@gmail.com.
27. *Teleshman Victor Ivanovich* – Student of Department Economic and Social Geography, Faculty of Geography, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine, e-mail: oscar1424lal@gmail.com.
28. *Tkachenko Tatyana Ivanivna* – PhD of Geographical Sciences, Associate Professor, Assistant Professor of International Tourism Department, Faculty of Hotel and Restaurant and Tourism Business, Kyiv National University of Culture and Arts, Kyiv, Ukraine, e-mail: todria@ukr.net.
29. *Topalova Olesia Illivna* – Assistant of tourism, social-economical geography and local history department, Natural Sciences and Geography Faculty, Bogdan Khmelnytskyi Melitopol State University, Melitopol, Ukraine, e-mail: l.topalova@yandex.ua.
30. *Chochua Anastasiya Givivna* – of Geography and Tourism Department, Institute of International Relations, National Aviation University, Ukraine, Kiev, e-mail: anastasiiachochua1997@gmail.com.

I. ГЕОГРАФІЯ РЕКРЕАЦІЇ ТА ТУРИЗМУ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ ПИТАННЯ

<i>Смирнов І.Г., Бурніс В.В.</i> ГЕОГРАФІЧНИЙ АНАЛІЗ РЕСУРСНОЇ БАЗИ ВІЙСЬКОВОГО ТУРИЗМУ США (XX-XXI ст.)	3
<i>Коломієць К.В., Сич В.А.</i> ТРАНС'ЄВРОПЕЙСЬКА МЕРЕЖА ТУРИСТИЧНИХ ПІШОХІДНИХ МАРШРУТІВ	18
<i>Лобань О.О.</i> СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ	28
<i>Долгова К.С.</i> ЕВОЛЮЦІЯ СУСПІЛЬНИХ ФУНКЦІЙ ТА ОСОБЛИВИХ РИС ДИТЯЧОГО ТУРИЗМУ ТА РЕКРЕАЦІЇ В УКРАЇНІ	39
<i>Беркова О.П., Чочуа А.Г.</i> СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В ПРИЧОРНОМОРСЬКОМУ РЕГІОНІ	49
<i>Нестерчук І.К.</i> АНАЛІЗ ПЕРСПЕКТИВ РОЗВИТКУ ГАСТРОНОМІЧНОГО ТУРИЗМУ ПРАВОБЕРЕЖНОГО ПОЛІССЯ	57
<i>Романів П.В.</i> КЛАСТЕРИ ЛЬВІВСЬКОГО РЕГІОНУ ЯК ФОРМА ОРГАНІЗАЦІЇ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОГО ГОСПОДАРСТВА	67
<i>Грицевич В.С., Сеньків М.І.</i> КОЛЕКТИВНІ ЗАКЛАДИ РОЗМІЩЕННЯ ТУРИСТІВ ЛЬВІВЩИНИ: ЦЕНТРОГРАФІЧНИЙ АНАЛІЗ	78
<i>Мандюк Н.Л.</i> ФАКТОРИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ ГІРСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ	88
<i>Бейдик О.О., Мельничук А.Л., Топалова О.І., Сировець С.Ю.</i> ЧИННИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ АДАПТИВНОГО ТУРИЗМУ В НАЦІОНАЛЬНИХ ПРИРОДНИХ ПАРКАХ УКРАЇНИ	97
<i>Дудка М.Л.</i> ТУРИСТСЬКО-РЕКРЕАЦІЙНІ РЕСУРСИ ДЛЯ ОРГАНІЗАЦІЇ СПЕЦІАЛЬНОГО (ІНВАЛІДНОГО) ТУРИЗМУ У МІСТІ КИЄВІ	111
<i>Ткаченко Т.І.</i> НАУКОВО-ТВОРЧИЙ ДОРОБОК КАФЕДРИ МІЖНАРОДНОГО ТУРИЗМУ КНУКІМ: У ПЕРРЕДЕНЬ 20 РІЧНОГО ЮВІЛЕЮ	122

II. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУСПІЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ ТА КРАЇНОЗНАВСТВА

<i>Олійник Я.Б., Нич Т.В., Нич О.М., Танасійчук Д.В.</i> ЗАГАЛЬНА СЕРЕДНЯ ОСВІТА В УКРАЇНІ : СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ	131
<i>Макаренко П.О.</i> СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД НА ЕНЕРГЕТИЧНУ ПРОБЛЕМУ УКРАЇНИ. КРИЗА ВИДОБУВАННЯ ТА СПОЖИВАННЯ ПРИРОДНОГО ГАЗУ	138
<i>Сосницька Я.С., Наневич О.К.</i> РОЛЬ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ У ВИРОБНИЦТВІ ПРОДУКЦІЇ РОСЛИННИЦТВА РЕГІОНУ (НА ПРИКЛАДІ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ)	147
<i>Телешман В.І.</i> ОСВІТНІЙ КОМПЛЕКС ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО РОЗВИТКУ	156

III. ПРИРОДНИЧА ГЕОГРАФІЯ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА

Сліже М.О., Семенова І.Г. СИНОПТИЧНІ УМОВИ ВИНИКНЕННЯ СУХОВІЙ В УКРАЇНІ НАПРИКІНЦІ ХХ - ПОЧАТКУ ХХІ СТ.	163
Свінціцька Г.І. ХАРАКТЕРИСТИКА ХВИЛЬ ТЕПЛА ЛІТНЬОГО СЕЗОНУ В ОДЕСІ	176
ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРІВ	184

СОДЕРЖАНИЕ

I. ГЕОГРАФИЯ РЕКРЕАЦИИ И ТУРИЗМА: ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ И ПРАКТИЧЕСКИЕ ВОПРОСЫ

Смирнов И.Г., Бурнис В.В. ГЕОГРАФИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ РЕСУРСНОЙ БАЗЫ ВОЕННОГО ТУРИЗМУ США (XX-XXI ВВ.)	3
Коломиец Е.В., Сыч В.А. ТРАНСЪЕВРОПЕЙСКАЯ СЕТЬ ТУРИСТИЧЕСКИХ ПЕШЕХОДНЫХ МАРШРУТОВ	18
Лобань Е.А. СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ МЕЖДУНАРОДНОГО ТУРИЗМА В УКРАИНЕ	28
Долгова Е.С. ЭВОЛЮЦИЯ ОБЩЕСТВЕННЫХ ФУНКЦИЙ И ХАРАКТЕРНЫХ ЧЕРТ ДЕТСКОГО ТУРИЗМА И РЕКРЕАЦИИ В УКРАИНЕ	39
Беркова О.П., Чочуа А.Г. СТРАТЕГИИ РАЗВИТИЯ ТУРИЗМА В ПРИЧЕРНОМОРСКОМ РЕГИОНЕ	49
Нестерчук И.К. АНАЛИЗ ПЕРСПЕКТИВ РАЗВИТИЯ ГАСТРОНОМИЧЕСКОГО ТУРИЗМА ПРАВОБЕРЕЖНОГО ПОЛЕСЬЯ	57
Романив П.В. КЛАСТЕРЫ ЛЬВОВСКОГО РЕГИОНА КАК ФОРМА ОРГАНИЗАЦИИ ТУРИСТИЧЕСКО-РЕКРЕАЦИОННОГО ХОЗЯЙСТВА	67
Грицевич В.С., Сенькив М.И. КОЛЛЕКТИВНЫЕ УЧРЕЖДЕНИЯ РАЗМЕЩЕНИЯ ТУРИСТОВ ЛЬВОВЩИНЫ: ЦЕНТРОГРАФИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ	78
Мандюк Н.Л. ФАКТОРЫ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ ТУРИЗМА ГОРНЫХ ТЕРРИТОРИЙ ЛЬВОВСКОЙ ОБЛАСТИ	88
Бейдык А.А., Мельничук А.Л., Топалова А.И., Сыровец С.Ю. ФАКТОРЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ АДАПТИВНОГО ТУРИЗМА В НАЦИОНАЛЬНОМ ПРИРОДНОМ ПАРКЕ УКРАИНЫ	97
Дудка М.Л. ТУРИСТСКО-РЕКРЕАЦИОННЫЕ РЕСУРСЫ ДЛЯ ОРГАНИЗАЦИИ СПЕЦИАЛЬНОГО (ИНВАЛИДНОГО) ТУРИЗМА В ГОРОДЕ КИЕВЕ	111
Ткаченко Т.И. НАУЧНО-ТВОРЧЕСКИЕ НАРАБОТКИ КАФЕДРЫ МЕЖДУНАРОДНОГО ТУРИЗМА КНУКИИ :НАКАНУНЕ 20 ЛЕТНЕГО ЮБИЛЕЯ	122

**II. АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ОБЩЕСТВЕННОЙ ГЕОГРАФИИ И
СТРАНОВЕДЕНИЯ**

<i>Олійник Я.Б., Ныч Т.В., Ныч А.М., Танасийчук Д.В.</i> ОБЩЕЕ СРЕДНЕЕ ОБРАЗОВАНИЕ В УКРАИНЕ: СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ	131
<i>Макаренко П.А.</i> СОВРЕМЕННЫЙ ВЗГЛЯД НА ЭНЕРГЕТИЧЕСКУЮ ПРОБЛЕМУ УКРАИНЫ. КРИЗИС ДОБЫЧИ И ПОТРЕБЛЕНИЯ ПРИРОДНОГО ГАЗА	138
<i>Сосницькая Я.С., Наневич Е.К.</i> РОЛЬ ФЕРМЕРСКИХ ХОЗЯЙСТВ В ПРОИЗВОДСТВЕ ПРОДУКЦИИ РАСТЕНИЕВОДСТВА РЕГИОНА (НА ПРИМЕРЕ ВОЛЫНСКОЙ ОБЛАСТИ)	147
<i>Телешман В.И.</i> ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЙ КОМПЛЕКС ЧЕРНОВИЦКОЙ ОБЛАСТИ И ПЕРСПЕКТИВЫ ЕГО РАЗВИТИЯ	156

III. ЕСТЕСТВЕННАЯ ГЕОГРАФИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

<i>Слиже М.О., Семенова И.Г.</i> СИНОПТИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ВОЗНИКНОВЕНИЯ СУХОВЕЕВ В УКРАИНЕ В КОНЦЕ XX - НАЧАЛЕ XXI В.	
<i>Свиницкая А.И.</i> ХАРАКТЕРИСТИКА ВОЛН ТЕПЛА ЛЕТНЕГО СЕЗОНА В ОДЕССЕ	

ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРАХ

LIST OF CONTENTS

**I. GEOGRAPHY OF RECREATION AND TOURISM: THEORETICAL AND
APPLIED ISSUES**

<i>Smirnov I.G., Burnis V.V.</i> GEOGRAPHICAL ANALYSIS OF US MILITARY TOURISM RESOURCE BASIS (XX-XXI CENTURIES)	3
<i>Kolomiyets K.V., Sych V.A.</i> TRANS-EUROPEAN NETWORK OF TOURISM LONG DISTANCE PATHS	18
<i>Loban O.O.</i> CURRENT STATE AND PERSPECTIVES OF INTERNATIONAL TOURISM DEVELOPMENT IN UKRAINE	28
<i>Dolhova K.S.</i> EVOLUTION OF SOCIAL FUNCTIONS AND SPECIAL FIGURES OF CHILDREN'S TOURISM AND RECREATION IN UKRAINE	39
<i>Berkova O.P., Chochua A.G.</i> STRATEGIES OF TOURISM DEVELOPMENT IN THE BLACK SEA REGION	49
<i>Nesterchuk I.K.</i> ANALYSIS OF PROSPECTS OF THE RIGHT BANK GASTRONOMIK TOURISM POLISSYA	57
<i>Romaniv P.V.</i> CLUSTERS OF THE LVIV REGION AS A FORM OF THE ORGANIZATION OF TOURIST-RECREATIVE ACTIVITIES	67
<i>Grytsevykh V.S., Senkiv M.I.</i> COLLECTIVE ACCOMMODATION ESTABLISHMENTS OF TOURISTS OF LVIV OBLAST: CENTROGRAPHIC ANALYSIS	78

<i>Mandiuk N.L.</i> FACTORS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF TOURISM OF MOUNTAIN AREAS IN LVIV REGION	88
<i>Beydyk O.O, Melnichuk A.L, Topalova O.I, Syrovets S.Yu.</i> FACTORS AND PERSPECTIVES FOR ADAPTIVE TOURISM DEVELOPMENT IN NATIONAL NATURAL PARKS OF UKRAINE	97
<i>Dudka M.L.</i> TOURISM-RECREATION RESOURCES FOR THE ORGANIZATION OF TOURISM FOR DISABLED IN THE CITY OF KYIV	111
<i>Tkachenko T.I.</i> SCIENTIFICALLY-CREATIVE WORKS of DEPARTMENT of INTERNATIONAL TOURISM OF KNUCA: ON THE EVE OF a 20 SUMMER ANNIVERSARY	122

II. CURRENT PROBLEMS OF SOCIAL GEOGRAPHY AND COUNTRY STUDIES

<i>Oliynyk Y.B., Nych T.V., Nych A.M., Taniysychuk D.V.</i> GENERAL EDUCATION IN UKRAINE: CURRENT STATE AND PROSPECTS OF DEVELOPMENT	131
<i>Makarenko P.O.</i> MODERN VIEW ON THE ENERGY PROBLEM OF UKRAINE. THE CRISIS OF NATURAL GAS EXTRACTION AND CONSUMPTION	138
<i>Sosnytska J.S., Nanevuch O.K.</i> A ROLE OF FARMS IS IN THE PRODUCTION OF GOODS OF PLANT-GROWER OF REGION (ON THE EXAMPLE OF THE VOLYN AREA)	147
<i>Teleshman V.I.</i> THE EDUCATIONAL COMPLEX OF CHERNIVTSI REGION AND PERSPECTIVES OF ITS DEVELOPMENT	156

III. NATURAL GEOGRAPHY: THEORY AND PRACTICE

<i>Slizhe M.O., Semenova I.G.</i> SYNOPTIC CONDITIONS OF THE FORMATION THE DRY WINDS IN UKRAINE IN THE END OF THE XX - THE BEGINNING OF THE XXI CENTURY	163
<i>Svintsitska H.I.</i> CHARACTERISTIC OF HEAT WAVE OF SUMMER PERIOD IN ODESA	176
<i>INFORMATION ABOUT AUTHORS</i>	184